

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

MODERN TOPLUMDA BATIL İNANÇLAR VE NEW AGE AKIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazal DEVELİ

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yaşar SUVEREN

HAZİRAN – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

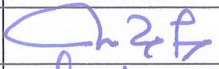

MODERN TOPLUMDA BATIL İNANÇLAR VE NEW AGE AKIMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazal DEVELİ

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

“Bu tez 12/06/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / ~~Oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN	BAŞARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Aydın AKTAY	Başarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar SUVEREN	Başarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Hazal DEVELİ
Öğrenci Numarası	:	1660Y13011
Enstitü Anabilim Dalı	:	Sosyoloji
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Modern Toplumda Batıl İnançlar ve New Age Akımı
Benzerlik Oranı	:	%8

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

10/05/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafıma yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere .....@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üyesi Yaşar SUVEREN

Tarih: 10/05/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

ÖNSÖZ

Tez çalışması süresince tüm aşamaları titizlikle takip eden, kıymetli bilgi ve tecrübeleriyle ve yapıcı yaklaşımıyla beni her zaman destekleyen değerli tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Yaşar SUVEREN'e sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yapıcı eleştirileri, değerli fikir ve katkılarını sunan hocalarım Sayın Prof. Dr. Mehmet Tayfun AMMAN'a ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Aydın AKTAY'a ve de yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Sayın Mehmet Murat ŞAHİN ve Öğr. Gör. Sayın Tolga USLU'ya teşekkürü borç bilirim. Ve son olarak, bugünlere ulaşmamda emek, sevgi ve fedakarlıklarını hiçbir zaman esirgemeyen ve her zaman olduğu gibi bu zorlu süreçte de desteklerini hissettiğim kıymetli aileme, beni bu süreçte yalnız bırakmayan Meryem KOCABAL ve tüm dostlarıma sonsuz şükranlarımı sunarım.

Hazal DEVELİ

12/06/2019

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: MODERNLEŞME VE DİN İLİŞKİSİNİN KURAMSAL VE TARİHSEL ARKA PLANI	8
1.1. Kavramsal Olarak Modernlik ve Tarihsel Gelişim Süreci.....	8
1.2. Kurucu Sosyologların Modernlik Görüşleri	11
1.2.1. Saint Simon ve Auguste Comte: Pozitivist Çağ	12
1.2.2. Karl Marx: Kapitalist Modernleşme	13
1.2.3. Emile Durkheim: Kollektif Şuur ve Düzen.....	14
1.2.4. Ferdinand Tönnies: Cemaatten Cemiyete Toplumsal Evrim.....	15
1.2.5. Max Weber: Rasyonellik ve Büyüden Arınma.....	16
1.3. Modernleşmenin Sonuçlarına Dair	19
1.4. Sekülerleşme	23
1.4.1. Sekülerleşme Tezi.....	23
1.4.2. Kutsala Dönüş	29
1.5. Postmodernizm ve Çoğul Modernlikler	34
1.6. Türkiye’de Din ve Modernleşme	37
1.6.1. Türkiye’de Modernleşmenin Tarihsel Süreci	37
1.6.2. Türkiye’de Sekülerleşme Süreci.....	39
BÖLÜM 2: DİN VE İNANÇ KAVRAMI	44
2.1. Sosyal Bilimler Açısından Din ve Maneviyat Kavramı.....	44
2.2. Dindarlık Kavramı ve Tipolojisi	47
2.2.1. Geleneksel / İlmihalci Dindarlık.....	48
2.2.2. Modernist / Hümanist Dindarlık.....	49
2.2.3. Popüler / Hurafeci Dindarlık.....	50
2.2.3.1. Geleneksel Türk Popüler Dindarlığı	51
2.2.3.2. Değişim Sürecinde Türk Popüler Dindarlığı	52
2.3. Batıl İnançlar (Hurafeler).....	54
2.3.1. İnanç ve Batıl İnanç Kavramı.....	54

2.3.2. Batıl İnançların Oluşumu ve Psiko Sosyolojik Nedenleri	57
2.3.3. Günümüzde Batıl İnançlar	59
2.4. New Age Akımı	60
2.4.1. Paranormal İnançlar Boyutu.....	61
2.4.2. Yeni Dini Hareketler Boyutu	64
2.4.3. New Age Kavramı, Tanımı ve Görünümleri.....	67
2.4.4. New Age Kapsamı ve Özellikleri	68
2.4.5. Türkiye’de New Age	69
BÖLÜM 3: BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	72
3.1. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	72
3.1.1. Niteliksel Araştırma Yöntemine Dair	72
3.1.2. Araştırma Alanı.....	73
3.2. Bulgular ve Yorumlar	76
3.2.1. New Age	76
3.2.1.1. Din ve İnanca İlişkin Anlayışlar	76
3.2.1.2. New Age’e Bakış.....	90
3.2.1.3. Şifa ve Ritüel Boyutu.....	102
3.2.2. Batıl İnançlar	112
3.2.2.1. Din Görevlilerinin Konu Hakkındaki Görüşleri.....	112
3.2.2.2. Batıl İnançların Toplumda Görünürlüğü	131
3.2.3. New Age ve Batıl İnançların Toplumsal İşlevsellik Açısından Değerlendirilmesi	149
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	153
KAYNAKÇA	158
EKLER.....	167
ÖZGEÇMİŞ.....	183

KISALTMALAR

ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	:	Aktaran
A.s.	:	Aleyhisselam
Çev.	:	Çeviren, mürtecim
Dr.	:	Doktor
Dü.	:	Düzenleyen
Ed.	:	Editör
ESP	:	Extrasensory perception
H.z.	:	Hazreti
İŞİD	:	Irak Şam İslam Devleti
MS	:	Milattan sonra
PK	:	Psikokinezi
Prof.	:	Profesör
S.	:	Sayfa
S.a.v.	:	Sallallahu aleyhi ve sellem
TDK	:	Türk Dil Kurumu
Vb.	:	Ve benzeri
Vd.	:	Ve diğerleri
Vs.	:	Vesaire
Yy.	:	Yüzyıl

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	X	Doktora	
Tezin Başlığı: Modern Toplumda Batıl İnançlar ve New Age Akımı			
Tezin Yazarı: Hazal DEVELİ		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yaşar SUVEREN	
Kabul Tarihi: 12/06/2019		Sayfa Sayısı: v(Ön kısım)+166 tez+17 ek	
Anabilim Dalı: Sosyoloji			
<p>Geçmişten bugüne insanın geleceği bilme ve öğrenme arzusu, korku ve çaresizliklerine çözüm arayışları, mutluluğa ulaşma çabası hep var olmuştur. Bununla birlikte günümüzde modernleşme süreciyle bireylerdeki anlam arayışı ve kapitalist sistemin getirdiği birtakım sosyo-ekonomik faktörler, kaygı ve risk, bazı psiko-sosyal etkenler batıl inanışların devamlılığını sağlamaktadır. Üstelik bu tür inanışlar günümüzde modern formlarla yeniden üretilmektedir. Geleneksel dönemlerden beri varlığını koruyan ermiş kişilerin kerametleri, cin peri hikayeleri, büyü muska faaliyetlerinin yanında, bireysel anlamda bir ruhsal arınma ve deşarj mekanizması görevi gören New Age inanç biçimlerine de rastlamak mümkündür. Ruhlarla iletişim kurduğunu iddia eden medyumlar, yıldız falları ve birtakım spiritüel enerji çalışmaları Türkiye’de yaşam koçluğu ve kişisel gelişim sektörü adı altında gelişim gösteren ve giderek yaygınlaşan New Age faaliyetleridir. Bu anlamda toplumumuzda çok yönlü dini yaşantılar içerisinde şehirlerde dahi yaygınlığı görülen batıl inançlar, sözlü kültüre dayalı birtakım unsurların İslami öğelerle iç içe girdiği genel halk kitlesinde önemli yere sahiptir. Toplumun daha seküler olan zümrelerine bakıldığında ise aynı etkiyi New Age inanışlarının yarattığı gözlemlenir. Bu noktada araştırmada, günümüzde gerek bireysel gerek toplumsal temelde inanç kavramının, dini batıl inanç (hurafe) ve New Age inanışlarına doğru giden serüveninin temelindeki toplumsal etkenlerin incelenmesi önem arz etmektedir. Din alanındaki batıl inançlar ve New Age inanışlarının; günümüzde modernleşme ve gelişen çağdaş bilim anlayışına rağmen hangi sosyal nedenlerden kaynaklandığı ve beraberinde bu inanış biçimlerinin toplumsal işlevsellik açısından ne tür benzerliklere sahip olduğu sosyoloji alan yazınında araştırılmaya değerdir.</p> <p>Araştırmada bulgular literatür taraması, gözlem ve görüşme formu yoluyla elde edilmiştir. Çalışmanın esnek ve bütüncül doğasına uygun olması açısından, nitel araştırma yöntemine uygun olarak yapılan alan araştırmasında derinlemesine görüşme tekniğiyle İstanbul ilinin Anadolu ve Avrupa yakasından çeşitli semtlerden seçilen 20 katılımcıyla 15.01.2019-18.02.2019 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmada New Age ve batıl inanç kavramlarının toplumsal işlevsellik bakımından benzer olgular olduğu ve batıl inançların günümüz modern toplumlarında kendini yeniden ürettiği sonucuna ulaşılmıştır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Din, dindarlık, batıl inanç, New Age, modernleşme.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: Superstitions and New Age Movement in Modern Society			
Author of Thesis: Hazal DEVELİ		Supervisor: Assist. Prof. Yaşar SUVEREN	
Accepted Date: 12/06/2019		Number of Pages: v(pretext)+166(main body)+17(appen)	
Department: Sociology			
<p>From the past to the present, the human desire to know and learn the future, the search for solutions to the fear and helplessness, the effort to attain happiness has always existed. In addition, the search for meaning in individuals and modern socio-economic factors, anxiety and risk, and some psycho-social factors that have been the consequences of the development of the capitalist system seems to provide the continuity of superstitious beliefs in contemporary life. Moreover, these beliefs are today reproduced in modern forms. In traditional times, there are miracle-working holy men with their fairy tales, magical amulets, today belief forms of the New Age serve as a spiritual purification and discharge mechanisms for the modern individuals. Psychics who claim to communicate with spirits, practices with the horoscopes and spiritual energy displays a development in Turkey under the name of “life coaching” and “personal development” and seems increasingly to widespread these New Age activities locally. In this sense, these superstitious beliefs, which are prevalent even in cities within the multi-faceted variety of religious experience in our society, have an important place in the general population by intertwining them with the other elements from oral culture and Islamic religion while the more secular groups of society partakes in these superstitions with the forms of these New Age beliefs. Hence it is important to examine the social factors underlying the adventure of the concept of belief on both individual and social level towards religious superstition and New Age beliefs. In spite of the modernization and development of modern science, it is worth to make researches in the field of sociology concerning how these superstitions in the field of religion and New Age beliefs are reproduced in the contemporary locations with different social reasons as well as the similarities of these beliefs in terms of social functionality to their more traditional forms.</p> <p>The findings have been obtained through literature survey, observation and interview form. In line with the flexible and holistic nature of the study, interviews have been conducted between 15.01.2019-18.02.2019 with 20 participants selected from the Anatolian and European regions of Istanbul with in-depth interviewing technique in accordance with the qualitative research method. In this study, it has been concluded that new age and superstition concepts are similar in terms of social functionality and superstition is reproducing itself in modern societies.</p>			
Keywords: Religion, religiosity, superstition, New Age, modernization.			

GİRİŞ

İnançlar, insanlık tarihi boyunca bireylerin en temel ihtiyaçlarından biri olmuştur. İnanç her şeyden önce bir anlam sistemidir. Aynı zamanda toplumsal bir aktivitedir. Bu anlamda toplumsal açıdan birtakım gizli ya da örtük fonksiyonlara sahiptir. Bu fonksiyonlar yalnızca kurumsal (veya kitabi) dini inançlara ait değildir. Büyüsel ve mistik formların ve hatta batıl inançların toplumsal fonksiyonları olduğu görülmektedir (Arslan, 2011: 25). Dolayısıyla inançlar, geçmişten günümüze tüm toplumsal süreçlerde görülen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan toplumsal anlamda yaşanan değişim süreçleri, modernleşme ve global dönüşümler, kitabi/resmi dinlerin gerek toplumda gerekse bireysel bazda kısmi olarak etkin konumunu aşındırmış olsa da, inançların sözü edilen toplumsal ve psikolojik fonksiyonlarının devamlılığını sağlamasının önüne geçememiştir. Bireyin düşünce varlıklarını meydana getiren inançlar her zaman canlılığını korumaktadır. İnsanlar yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler karşısında, hangi dine ve inanca sahip olursa olsun, bir şeye tutunma eğilimindedir. Bu eğilim kişinin çaresiz kaldığı anlarda veya yaşadığı travmatik hadiselerde ortaya çıkacağı gibi toplumsal bazda yaşanan ve günümüz modern toplumların getirisi olan birtakım psiko-sosyal etkenler (rasyonelleşme, bireyselleşme, anomi vb.) aracılığıyla da etkinliğini koruduğu görülmektedir. Bu anlamda modern toplum koşulları bireyleri yeni manevi eğilimlere yahut geleneksel popüler dindarlığın içinde barındırdığı birtakım batıl inanç ve uygulamalarına yöneltebilmektedir.

Toplumsal dini yapıda halk dini olarak da bilinen ve toplumun genelinde yaygınlık gösteren popüler dindarlık olgusu, modern çağda da bireylerin kendilerini çaresiz hissettikleri ve bir arayış içerisinde oldukları dönemlerde etkinliğini göstermektedir. Bu anlamda bireysel ve toplumsal yaşama ilişkin problemlerin çözümünde pratik çözümler sunmaktadır. Türkiye’de popüler dindarlık eski geleneksel öğeleri barındırmanın yanında tarihsel süreç içinde toplumsal değişimlerden etkilenmiş ve değişikliğe uğramıştır. Bu nedenle popüler dindarlık değişim ve süreklilik arz eden bir oluşum olarak değerlendirilmelidir. Bu anlamda modern toplumun değişik katmanlarında ve geniş kitlelerde yaygınlık gösteren, halk arasında farklı formatlarda yer edinebilmiş popüler dindarlık, toplumda yaşayan din olarak nitelendirilmektedir (Taş, 2006: 194-195). Küçük gelenek bazen büyük gelenek (kitabi din) karşısında hurafe konumuna düşse de varlığını modern toplumlarda da devam ettirmektedir. Modernleşme sürecinde

bazı geleneksel uygulamalar hayatın dışına itilirken bazıları ise toplumsal fonksiyonlarını -formunu koruyarak veya form değiştirerek- icra etmektedir (Atay, 2004: 105-109). Nitekim popüler dindarlık da geleneksel dönemlere ait batıl inançlardan modernleşme sürecindeki yeni bir yöneliş olarak ortaya çıkan ruhçuluk (spiritüalizm), astroloji, medyumluk gibi faaliyetlerine kadar pek çok unsuru içinde barındırmaktadır.

Dini anlayışta oluşan bu yeni tezahürler, modernleşme ve sekülerleşmenin de etkisiyle, bazı yeni oluşumları beraberinde getirmektedir. Modern toplumun getirdiği anlam arayışı ve ruhsal boşluk gibi problemlerin aşılmasında Yeni Dinsel Hareketler birer telafi mekanizması olma özelliğindedir. Bu anlamda toplumlarda giderek artan mistik ve paranormal olgular modern söylemle yeni bir form kazanmaktadır (Davies, 1995: 366'dan akt., Koruk, 2017). New Age inanç ve ritüelleri de eski pagan öğretilerinin, spiritüel ve mistik olguların yeni bir form kazanmasıyla günümüz modern toplumuna sunulmuş halidir (Paker, 2011: 62).

Bu çalışmada sözü edilen hususlar göz önünde bulundurularak günümüzde gerek bireysel gerek toplumsal temelde inanç kavramının dini batıl inanç (hurafe) ve New Age inanışlarına doğru giden serüveninin temelindeki toplumsal etkenler incelenmiştir. "Din alanındaki batıl inançlar ve New Age inanışları; günümüzde modernleşme ve gelişen çağdaş bilim anlayışına rağmen hangi sosyal nedenlerden kaynaklanmaktadır?" ve beraberinde "Bu inanış biçimleri ne tür toplumsal sonuçlara yol açmaktadır?" soruları araştırmanın *temel problemini* oluşturmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Günümüz koşullarında bireylerdeki anlam arayışı ve kapitalist sistemin getirdiği olan birtakım sosyo-ekonomik faktörler, kaygı ve risk, bazı psiko-sosyal etkenler batıl inanışların devamlılığını sağlamaktadır. Dahası bu tür inanışlar günümüzde modern formlarla yeniden üretilmektedir. Çünkü geçmişten bugüne insanın geleceği bilme ve öğrenme arzusu, korku ve çaresizliklerine çözüm arayışları, mutluluğa ulaşma çabası hep var olacaktır.

Günümüzde kapitalist düzenin baskıcı ve rekabetçi koşullarına karşı bu tür inanışlar hem toplumsal hem de birey temelli bir deşarj mekanizması görevi görmektedir. Geleneksel yaşam bağlamında bugünlere kadar aktarılan ermiş kişilerin kerametleri, cin

peri hikayeleri, büyü muska faaliyetlerinin yanında artık New Age inanç biçimlerine de rastlamak mümkündür. Ölmüş ruhlarla iletişim kurduğunu iddia eden medyumlar, yıldız falları, spiritüel enerji çalışmaları (yoga, reiki, feng shui, meditasyon vb.), holistik sağlık faaliyetleri, reenkarnasyon inanışları günümüzde oldukça popüler olan New Age faaliyetlerinden bazılarıdır. Özellikle eğitilmiş, toplumda seküler kesim olarak tabir edilen gruplar arasında yaygınlık gösteren bu faaliyetler Türkiye’de de popülerliğini gittikçe arttırmaktadır (Özkan ve Parlador, 2015: 177).

Gerek geçmişten beri var olan batıl inanışlar gerekse mistik ve felsefi öğretilere dayanan New Age inanışlarının bireysel ve toplumsal işlevleri ve yol açtığı sonuçlar pek çok açıdan benzerdir. Bu inanış türleri akademik açıdan gerçek dışı, bilim dışı, batıl olgulardır. Her ikisi de kutsal ve metafizik olanla ilişkilidir. Dikkat çeken bir nokta da şudur ki, New Age inanışları ‘yeni’ de olsalar geçmişle olan bağları mevcuttur. Batıl inançlar gibi eski ruhçu ve metafiziki öğretilerden beslenmektedir. Bunun yanında eskiden farklı yeniliklere de sahiptir. New Age, kutsal ve seküler olanı kendi iç yapısında barındırmakta ve eskiye ait fikirleri yeniden farklı bir söylemle ortaya koymaktadır (Mirza, 2018).

Diğer yandan batıl inançlar popüler dindarlık (halk dindarlığı) bağlamında, dinin özünü ve ahlaki boyutunu ihmal etmiş ve dindarlığı şekilcilikten ibaret olarak algılayan toplum kesiminde yaygınlık kazanmaktadır. Özellikle dini alandaki batıl inançlara bakılacak olursa; gayb bilgisi (cinci hoca olarak tabir edilen kişilerin gelecekte haber verme iddiaları, falcılık vb.), ölümlerden medet ummak (türbe ziyaretleri çevresinde görülen örnekler), uluhiyetle ilgili batıl inançlar, mistik ve büyüsel uygulamalar günümüzde de yaygınlığını sürdürmektedir. Toplumumuzda çok yönlü dini yaşantılar içerisinde şehirlerde dahi yaygınlığı görülen batıl inançlar sözlü kültüre dayalı adetlerin İslami öğelerle iç içe girdiği genel halk kitlesinde önemli yere sahiptir. Toplumun daha seküler olan kesimlerine bakıldığında ise aynı etkiyi New Age inanışlarının yarattığı gözlemlenir. Örneklendirmek gerekirse, batıl inançlara sahip olan bir kimse yaşadığı sağlık probleminden tıbbi alanda sonuç alamadığında bir türbeye giderek orada bulunan merhum zata dilekte bulunup şifa istemektedir. Ve bu yolla sağlığına kavuşacağına inanmaktadır. Başka bir örnekte ise iş yerinde stres altında çalışan bir yöneticiye eve geldiğinde meditasyon yaparak rahatlama ve kötü enerjileri kendinden uzaklaştırması önerilmektedir. Bu açıdan farklı sosyo-kültürel, sosyo-dinsel ve sosyo-ekonomik

etkilerle, farklı toplumsal gruplarda ortaya çıksa da her iki inanış da köken olarak benzer psiko-sosyal ihtiyaç ve etkenler sonucu ortaya çıkmaktadır. Sonuç itibariyle günümüzde her ikisi de varlığını bir arada ve senkretik olarak sürdürmektedir.

Türkçeye ‘Yeni Çağ hareketi’ olarak çevrilen New Age kavramı ve inanışlarıyla ilgili literatüre bakıldığında şimdiye kadar yapılan araştırmalarda bu kavrama paranormal inanç tasnifi içinde yer verilebileceği gibi, dinin yalnız kitabi formlarıyla sınırlı kalmadığı ve bireylerin kutsala yönelik arayışıyla inanç kavramının yeniden şekillendiği Yeni Dinsel Hareketler kapsamında da ele alındığı görülmektedir. Yani New Age eğilimleri hem dinsel hem de din dışı yapılarla birlikte incelenmektedir. Bu araştırmada ise çok yönlü ve kapsayıcı bir anlamlara sahip olan New Age akımı ve batıl inançları anlamak ve açıklamak adına birtakım kavramsal tartışmalar doğrultusunda bu iki olgunun birbiriyle olan benzerliklerini ve batıl inançların modern toplumlardaki varlığını ortaya koymak amacıyla New Age akımı ve batıl inançlar bir arada, birbiriyle bağıntılı olarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın Önemi

Batıl inançlar ve New Age inanışlarının literatürdeki yerine baktığımızda daha çok bu inanışları tanımlama, sınıflama, uygulanma biçimleri ve teolojik yönünün incelendiği görülmektedir. Gerek batıl inanç ve hurafeler gerekse New Age akımının psiko-sosyal etkileri, bireylerin inanma/kabul etme düzeyleri, bu inanışlara yönelme nedenleri üzerinde yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Fakat yapılan çalışmalar Türkiye’de de gittikçe yayılma eğilimi gösteren bu faaliyetlerin toplumsal etkilerini anlamlandırma ve açıklamada henüz yeterli düzeye ulaşmamıştır. Konuyla ilgili yapılan sosyolojik ve antropolojik çalışmalarda New Age inanışları genelde Yeni Dinsel Hareketler kapsamında yeni dini oluşumlar ve dini algılar çerçevesinde incelendiği görülmektedir.

Bu çalışmada ise batıl inanç ve hurafelerin New Age faaliyetleri ile benzer işlevlere sahip olması, batıl inançların modernize edilerek günümüz koşullarına uygun ve kabul edilebilir hale getirilmesi ve bu sayede modern kitlelere ulaşması sosyolojik açıdan incelenmeye değer görülmüştür. Bahsedilen konu ile ilgili din sosyolojisi literatüründeki boşlukların doldurulması açısından gerekli araştırmaların yapılması önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmanın alan literatürüne katkı sağlayacağı ve konu hakkında yapılacak yeni araştırmalara yol gösterici nitelikte olacağı

öngörülmektedir. Bu çalışma ile sosyoloji özellikle de din sosyolojisi alanına yeni bir eser kazandırmak beklenen amacı büyük ölçüde yerine getirecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmalarda amaç, araştırma problemine bağlı olarak belirlenmelidir. Araştırmanın probleminin niteliği ve ne derece anlamlı olduğu araştırmanın amacı ile somutlaşmaktadır. Olay ve olguların bütünselliği içinde değişkenlerin yerini saptamada amaca yönelik yöneltilen ‘nasıl’ ve ‘neden’ soruları araştırmacılara (özellikle de nitel araştırmalarda) keşfetme, anlama ve açıklamaya yönelik veriler sunar.

Bu araştırmada ise; modern toplum koşullarında bireylerdeki inanç, batıl inanç ve devamında da New Age inanışlarına doğru giden inanç serüveninin temelindeki toplumsal etkenler ve bu durumun ortaya çıkardığı sonuçların sosyolojik açıdan analizinin yapılması araştırmanın genel amacıdır. Bununla birlikte din alanındaki batıl inançlar ve New Age inanışlarının; günümüzde modernite ve gelişen çağdaş bilim anlayışına rağmen hangi sosyal nedenlerden kaynaklandığı konusunda gerekli çalışmalara yer verilmiştir. Bu çerçevede araştırma genelinde aşağıdaki problemlere cevap aranmaktadır:

1. Modern toplumlarda dinin sekülerleşmesi din ve inanç ilişkisini nasıl etkilemiştir?
2. Günümüzde din ve inanç sarmalında, bireylerde görülen dini batıl inanç ve New Age faaliyetlerine yönelimin temelindeki sosyal etkenler nelerdir?
3. Bu yönelimler ne çeşit toplumsal sonuçlara yol açmaktadır?
4. Bireylerin dindarlık eğilimleri ile batıl inanç ve New Age faaliyetlerine yönelmeleri arasında ne tür bir ilişki vardır?
5. Batıl inançlar günümüzde varlığını nasıl korumaktadır?
6. New Age inanış biçimleri nasıl anlaşılmalı ve açıklanmalıdır?
7. Batıl inançlar ve New Age akımı modern toplum ve bireyleri hakkında hangi verileri sunmaktadır?
8. Batıl inanç ve New Age inanışları arasında ne tür bir ilişki mevcuttur?

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada araştırmanın konusu ve amacına uygunluk açısından nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma yöntemi ile derinlemesine mülakat ve katılımcı gözlem tekniğiyle gerçekleştirilen çalışmada, alanlarında ilgili 20 kişi ile en azı 30 dakika, en fazlası ise 135 dakika süren yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın evrenini İstanbul iline bağlı Anadolu ve Avrupa yakasından seçilen semtler oluşturmaktadır. Görüşmeler katılımcıların uygunluk durumuna göre randevu alınarak gerçekleştirilmiştir. Din görevlileriyle gerçekleştirilen görüşmeler camilerde bulunan imam odalarında, New Age eğitmenleri ve New Age kursiyerleri ile yapılan görüşmeler spiritüel danışmanlık ofislerinde ve batıl inanç deneyim ve gözlemlerine sahip olan bireylerle ise görüşmeler ev ortamında veya uygun bulunan halka açık mekanlarda gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada katılımcı profillerinin farklılığı nedeniyle 4 ayrı katılımcı grubuna yönelik hazırlanan 5 ayrı görüşme formunda benzer soruların bulunmasının yanında katılımcıların ilgili alanlarına yönelik ayrıştırmacı ve çeşitli sorular bulunmaktadır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcıların onayları ile ses kayıtları alınmıştır. Görüşmeler 15.01.2019-18.02.2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin tamamlanmasının ardından, tüm kayıtlar çözümlenmiş ve analiz edilmiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın genelindeki sınırlılıklara bakıldığında, araştırmanın ana çerçevesini oluşturan New Age akımı ve batıl inanç kavramlarının kapsayıcı olması ve içerisinde oldukça çeşitli alt başlıklara sahip olmaları çalışmanın belirli alanlar ile sınırlandırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu başlıkların tespitinin ve incelenebilir olmasının güçlüğü nedeniyle çalışmada batıl inançlar ve New Age akımı sınırlandırılarak toplumda yaygınlık kazanmış ve en çok karşımıza çıkan öğreti ve pratikler araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca batıl inanç kavramının göreliliği, bir kişiye göre batıl kabul edilebilecek inanç ve davranışın bir başkasına göre geçerli ve yararlı kabul edilmesi alanda karşılaşılan bir diğer sorunsaldır. Bu anlamda çalışmada yer verilen batıl inanç ve tutumlarının, Türk kültürü içinde yer etmiş fakat İslam dininin ve aynı zamanda bilimin de batıl olarak kabul ettiği dini batıl inançlar (hurafeler) kategorisinde sınıflandırılması uygun görülmüştür. Konunun amacına yönelik önem ve

yapılabilirlik açısından böyle bir sınırlandırma gerekliliğini belirtmek önem arz etmektedir.

Bu çalışma teorik, yöntem ve uygulama temelli üç esasa bağlı kalarak oluşturulmuştur. Çalışmanın teorik çerçeve kapsamı literatür çalışması ile elde edilen verilerle, 'modernleşme ve din ilişkisi' ile 'din ve inanç kavramı' ilişkisinin incelendiği iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise, bulguların değerlendirilmesi başlığı altında bulunan, araştırma yöntemi, uygulama ve analiz aşamalarına yer verilmiştir. Elde edilen nitel veriler analiz edildikten sonra ise sonuç ve gerekli değerlendirmelerle araştırma tamamlanmıştır.

BÖLÜM 1: MODERNLEŞME VE DİN İLİŞKİSİNİN KURAMSAL VE TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Kavramsal Olarak Modernlik ve Tarihsel Gelişim Süreci

Tarihsel ve sosyal bir süreç olan modernleşme olgusu, dünya tarihinin yakın döneminde sanayileşme süreci ile başlamış ve geçen sürede tüm toplumlarda egemen olmuştur. Kavramsal anlamda modernleşme bir süreci ifade eder. Modernleşmeyi detaylı olarak ele almadan önce modern, modernlik, modernizm gibi kavramların kökenini ve ne olduğu hakkında gerekli hususlara değinmek gerekir. Bunun yanında modernleşmenin genel tarihsel sürecinden bahsetmek yararlı olacaktır.

Modern terimi Latince “modernus” terimin türetilmiştir (Kızılcıkelik, 1996: 9). Modernus terimi; ‘düşüncedeki açıklık, özgürlük, otoritelerden bağımsızlık ve en yeni düşünceler anlamında sıfat olarak kullanılır’ (Cevizci, 1999: 598).

Geçmişten günümüze farklı anlamlar yüklenen ‘modern’ sözcüğü, tarihte ilk olarak M.S 5. Yüzyılda Hıristiyan topluluklarının Roma ve Pagan geçmişlerinden ayrılmasına işaret etmek için kullanılmıştır. Hıristiyanlık eski Roma ve pagan kültürünün karanlık izlerinden kurtulmuş, yeni dünya tanrının oğlu İsa ile modern Hıristiyan dünyasına kavuşmuştur (Cevizci, 1999: 598). Bugün ise modernlik Batı toplumlarını temsil eden bir ifadedir (Kirman, 2005: 19). Giddens modernliği 17.yy’da Avrupa’da, özellikle Rönesans ile birlikte, ortaya çıkan ve devamında tüm dünyayı etkisi altına alan bireyselleşme, sekülerleşme, endüstrileşme, kültürel farklılaşma, kentleşme, bürokratikleşme ve rasyonelleşme süreçlerini kapsayan geniş bir toplumsal yaşam biçimini ifade eder. Modernleşme bir süreç, modernizm ise ideolojik bir kavramdır (Kurt, 2011: 179). Tarihsel çıkış noktası Batı toplumları olan modernlik kavramı dünyevi ve geçici olanı temsil eder.

Modernite kavramı ise, endüstriyelleşme ve kapitalizmin beraberinde getirdiği, geleneksel toplum modelinin aksine, ilerlemeci görüşü, rasyonelasyonu ve toplumların değişimini ifade eder. Modernizm; modernitenin zihinsel düşünce bazında formüle edilmesi ve meşrulaştırılmasıdır. Batı dışı toplumların modernite düzeyine ulaşma süreci modernleşme (modernizasyon) olarak tanımlanır (Kurt, 2011: 179). Berman modernizmi modern bireyin modernleşme sürecinin nesnesi olduğu kadar

öznesi olma çabası ve modern dünyaya daha sıkı tutunmak adına göstermiş oldukları çaba olarak tanımlar (Berman, 1994).

Modernleşme; geleneksel toplumsal kurumların ve geleneksel dünya görüşünün yerini, yeni bir entelektüel, kültürel ve sosyal bir dönüşümün alması süreci olarak tanımlanır. Ve modernleşme aynı zamanda az gelişmişliğin çözümüne yönelik bir kavramsallaştırmayı da ifade etmektedir (Çapçioğlu, 2011: 46). Modernleşme kavramının sözlük anlamına baktığımızda Türk Dil Kurumu tarafından ‘çağdaşlaşma’ ifadesiyle tanımlandığını görmekteyiz. Bir başka tanımda ise modernleşme, geleneksel toplumların modern olma süreçlerini niteleyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. ‘‘Modernleşme kapitalist dünya ekonomisinin etkileriyle şekillenen ve bilim ile teknolojiye yaşanan yeniliklerin, endüstriyellemenin, nüfus hareketliliğinin ve sosyo kültürel değişim sürecidir’’ (Cevizci, 1999: 603-604).

Önceleri Avrupa sanayi toplumlarında başlayan modernleşme, zamanla Avrupa’nın oldukça ötesine uzanmış, dünya çapında bir etki yaratmıştır. Oluşan yeni toplum yapısıyla birlikte geleneksel toplum yapısı değişmiş ve sosyal kurumlar da yeni formlarda şekillenmiştir. Geleneksel toplumlardan modern toplumlara evrilmek aşamalı bir süreçte gerçekleşmektedir. Bu süreçten geçen toplumlar zamanla birbirleriyle benzeşik bir hal alır (Akgül, 2002: 55). Eski uygarlıkların geleneksel sosyo kültürel, bürokratik ve ekonomik toplum sistemlerinin yerini, modernleşmenin karakteristik özelliklerini taşıyan endüstrileşme, sekülerleşme, kentleşme ve demokratikleşme olguları almıştır (Tazegül, 2005: 41).

Avrupa toplumlarında ortaya çıktığı belirtilen modernleşme süreçlerinin felsefi ve fikri alt yapısını Aydınlanma düşüncesi ve beraberinde gelen Rönesans ve Reform Hareketleri oluşturur. Rönesans hareketinin insanın kendisini bağlayan bağlardan ve sınırlardan kurtulmanın yolunu açması, aklın yeniden canlanması ve önem kazanmasındaki etkin konumu modernitenin temellerinin atılmasında başat role sahiptir. Rönesans ve ardından reform, farklı etmenlerin Ortaçağın toplumsal düzenini etkilemesi ve bunların gittikçe toplumsal hayatın tüm evrelerine yansımaları ile meydana gelen değişim dinamiği ile oluşmuştur. Ortaçağ toplumunun karmaşık hiyerarşisi insanın yeni ihtiyaç ve taleplerini karşılamakta yetersiz kalmaya başlamıştır. Toplumda artık bireycilik ön plana çıkmıştır. Dini söylem ve feodal ilişkiler yerini bireyi merkeze alan dünyevileşmeye başlamış yeni bir söyleme bırakmıştır (Türköne, 2009: 484-485).

Rönesansla başlayıp Reform ve Aydınlanma'ya uzanan tarihsel süreçte Batı toplumlarının yapısı ve ilişki sistemi değişime uğramıştır. Derebeyliklerin gücü sarsılmaya ve modern-merkezi devletlerin kurulmasıyla siyasi ve idari mekanizmalar değişmeye başlamıştır. Din ve din dışı ayırımı tüm toplumsal alanlarda (ekonomi, siyaset vb.) hissedilmeye başlanmıştır. Aydınlanma çağı ile yaşanan fikri yapıdaki dönüşümün ortaya çıkardığı bilgi, ideoloji, hayat ve etik biçimi olarak modernite -dini alanın parçalanması neticesinde- hümanizm, sekülerizm ve demokrasi üçlüsü üzerinde şekillenmiştir. Egemenliği bireye veren bu yeni dünya görüşü, kurtuluş ve hakikati dinde değil bilimde arayan bir paradigma olarak karşımıza çıkmaktadır (Akgül, 1999: 67). Bu paradigmaya göre insanların gerçekten özgür olacakları bir düzenin oluşturulması, din ve geleneklerden beslenen ve akıl dışı öncüllere dayanan hurafe ve mitlerden kurtulmakla mümkün olacaktır. Bu anlamda kilisenin toplum üzerindeki etkin konumuna karşı çıkmaktadır. Toplumda Tanrı ve kilisenin otoritesinin yerine aklın otoritesi yerleşmektedir. Dünyayı anlama ve anlamlandırma, yorumlamak ve dönüştürmek insan aklı ile mümkün olduğu görüşünün hakimiyeti başlamıştır. Akla aşkınlık atfeden bu anlayış ile diğer tüm fikir ve inançlar göz ardı edilmektedir (Türküne, 2009: 488).

Modern çağın temel parametrelerini oluşturan Aydınlanma düşüncesi, her alanında aklı ön plana çıkarmıştır. Büyük dinlerin Tanrıyı merkeze koyarak açıkladığı dünya, insanın ve insan aklının üzerinden yeniden kurulmuştur. Buhar makinasının keşfedilmesiyle birlikte üretim teknolojisi ve taşıma araçlarında meydana gelen hızlı gelişme Sanayi Devrimi'nin yaşanmasına zemin hazırlamıştır (Akgül, 1999: 69).

Max Weber de sanayileşmenin gelişiminde akılcı düşüncenin önemi üzerinde durmaktadır. O'na göre akılcı düşüncenin yaygınlaşması toplumsal hayatı tüm yönleriyle etkisi altına almış ve bu durum sanayi toplumuna geçişi sağlamıştır. Bunun yanında Max Weber, sanayileşmeyi doğuran bu nedenlerin yanında Protestan ahlakı en önemli faktör olarak eklemektedir. Weber Protestanlığın inananlarına tüketmekten çok biriktirmeyi öğütlemesinin büyük bir semaye birikimine yol açtığını ve bu sermayenin yatırıma dönüştürülerek sanayi toplumunun ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynağın sağlanmasında büyük katkı sağladığı üzerinde durmuştur (Türküne, 2009: 490).

Bu gibi gelişmelerin yaşandığı Sanayi Devrimi'ne bağlı olarak toplumda iş bölümü ve uzmanlaşma yaygınlaşmıştır. Yaşam biçimleri köklü bir değişime uğramıştır. Sosyal

organizasyonlar ve bu organizasyonları mümkün kılan gelenekler yerini sanayi kapitalizmine bırakmıştır. İnsanlar piyasa ilişkilerinin nesnesi haline gelmiştir. Geleneksel toplumun değişmez bir parçası olan cemaat toplum modeli (gemeinschaft) çözülmeye uğramıştır. Nüfus hareketleri, iletişim ve ulaşım ağlarının yaygınlık kazanmasıyla daha büyük toplum birimleri ortaya çıkmıştır. Dağılan cemaatlerin yerini daha kapsayıcı bir olgu olan millet almıştır. Demokrasi rasyonel ve meşru tek yönetim biçimi olarak kabul edilmiş ve siyasal iktidarın meşruiyeti halkın rızasına dayandırılmıştır. İnanç farklılıklarından kaynaklanan eşitsizlikler yerini laik düzene bırakarak dini kurumlaşma siyasetin dışına itilmiştir (Akgül, 1999: 70).

Moderniteye bağlı tüm bu süreçlere bakıldığında toplumda politik, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda değişim ve dönüşümlerin meydana geldiği görülmektedir. Dolayısıyla Avrupa’da modernleşmeyle yakından ilgili olan Rönesans, Reform ve ardından gelen Aydınlanma hareketi ile birlikte modernlik; sekülerlik, bireysellik ve akılcılıktan oluşan üç temel öge üzerine kurulmuştur (Kurt, 2011: 182).

1.2. Kurucu Sosyologların Modernlik Görüşleri

Klasik sosyologların toplumsal düzen ve ilişkiler üzerindeki görüşleri, modernleşme tezinin temeline atılmış ilk adımlar olarak sayılmaktadır. Modernleşmenin ilk evreleri sayılan bu görüşler, devamında modernlik olgusu anlama ve açıklamada önemli tartışmalara yol açmıştır. Günümüzde modernleşme sorunsalının ana hatları, genellikle Durkheim ve Weber’in sosyolojik teorilerinden türediği belirtilmektedir (Akşit, 1985: 210).

Giddens’in ifadesiyle, ‘‘Sosyolojide Marx, Weber ve Durkheim’in çalışmalarından kaynaklananlar da dahil olmak üzere, en seçkin kuramsal gelenekler, modernliğin doğasını yorumlarken tek bir egemen dönüşüm dinamiğine bakmaya eğilim göstermişlerdir’’(Giddens, 2018: 18). Örneğin, Marx’tan etkilenen düşünürler modern dünyanın biçimlenmesini sağlayan gücün kapitalizm olduğunu savunur. Onlara göre hem ekonomik sistem hem de toplumun diğer kurumları açısından modernleşmenin toplumsal düzeni, kapitalist düzendir. Veya Durkheim’in modern toplumlar kurumları endüstrileşme bazında incelemiştir. Bu yönüyle Marx’tan ayrılır. Endüstrileşmeyle bireyin emek gücüne olan gereksinim artmış ve bu da toplumsal iş bölümünün artmasını sağlamıştı. Durkheim’e göre toplumlar kapitalist bir düzen değil, endüstriyel bir düzen

yaşamaktadır. Weber ise farklı bir görüş ortaya koyarak, modernleşme sürecinde rasyonalleşmenin altını çizmektedir. Giddens, modernliğin kurumsal düzeyde çok boyutlu olduğunu ve bahsedilen bu çeşitli geleneklerin her birinin unsur olarak ayrı ayrı rol oynadığını belirtir (Giddens, 2018: 19). Bu görüşlerin her biri modern toplum teorisinin bir parçası konumundadır. Modernleşme teorisinin temelini oluşturmaya kaynaklık ettiğinden genel hatlarıyla yer verilmesi önem arz etmektedir.

1.2.1. Saint Simon ve Auguste Comte: Pozitivist Çağ

Batı Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketleriyle başlayan ve ardından Aydınlanma çağı ile devam eden tarihsel süreçte ortaya çıkan Pozitivist düşünce, modernleşmenin fikri alt yapısını oluşturmaktadır. Modernitenin başlangıcı sayılan bu tarihsel süreçte aklın ve bilimsel bilginin ön plana çıkması gelenekselden moderne evrilen toplumsal sistemdeki değişimin temelinde yer almaktadır. Bu anlamda Pozitivist düşünce ile yaşadıkları dönemde Batı toplumunun modernleşme sürecine katkı sağlayan öncü isimler olarak akla şüphesiz Saint Simon ve Auguste Comte gelmektedir.

Saint Simon’un toplumun gerçek güçlerinin üretim ve endüstri kaynaklı olduğu yönündeki düşüncesi, tarihsel materyalizm teorisinin öncüsü olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Pozitif aşamanın endüstriyel toplumun ortaya çıkması ile başladığını düşünen Saint Simon, toplumun endüstri toplumu aşamasında bilimsel gelişmelerle birlikte doğayı kontrol altına aldığı, endüstriyel üretime dahil olan herkesi kapsayan tek bir sınıfın olduğu ve toplumda herkesin üretime katıldığı ölçüde zenginlikten pay alacağı görüşündedir. Dolayısıyla Saint Simon, endüstri toplumunun yönünün ve düzeninin aylaklar (üretmeyen sınıf) tarafından değil, bilim adamları ve sanayiciler (üreten sınıf) tarafından belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bunun yanında toplumdaki krizin de pozitivistlere dayanan yeni bir din ile çözülebileceğini görüşündedir. Fakat burada, Saint Simon’un dini, aydınlanmış olan insanların cahil insanları yönetmelerini sağlayan bir dizi genel ‘bilim uygulaması’ şeklinde düşünmesi, yani yeni dini toplumsal düzeni sağlayacak ve kitlelerin bu yeni düzene uymasını sağlayacak siyasal bir araç olarak görmesi dikkate değerdir (Şavran, 2011: 34-38).

Simon’un öğrencisi Auguste Comte da benzer şekilde ‘İnsanlık dini’ adını verdiği ve kendisini topluma tapmaya adanmış seküler ve pozitivist bir din yaratmıştır. Bunun yanında Comte, ünlü ‘üç hal yasası’ndan yola çıkarak, tarihsel ilerlemeyle birlikte

insanların artık dinselliğin etkin olduğu toplumsal dönemi aştığını vurgulanmaktadır. Yeni toplumsal dönemde dinin yerini bilim almaktadır (Kurt, 2008: 83).

Sanayi toplumunun kökenini ve gelişimini ele alan Comte, henüz moderniteden bahsetmenin olanaksız olduğu 18. Yüzyılda topluma yeni bir yapı kazandırma çabasındadır. Her bilimsel düşüncenin evrimsel bir çizgi üzerinde ilerleyeceğini varsayan Comte, bu çizginin teolojik, metafizik ve pozitif aşamalardan oluştuğunu belirtmiştir. Nitekim modernite de bu pozitivist bilim anlayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır (Erol, 2016: 54).

1.2.2. Karl Marx: Kapitalist Modernleşme

Birçok sosyolojik tartışma Marx'ın modern toplumların gelişmesi hususundaki fikirlerine odaklanmıştır. Marx modern toplumları kapitalci olarak nitelendirir. Modernleşme sürecindeki temel dönüşümün kaynağını kapitalizm ve ekonomik ilişkiler olarak görür. Marx'a göre kapitalist sistemde, rekabetçi piyasalar devamlılığını sağlamak adına sürekli olarak teknolojik açıdan bir gelişim içerisindedir. Şirketler bu sayede gelişim göstererek rekabeti sağlamaktadır. Ayrıca ucuz iş gücü ve ham madde arayışında olan bu şirketler sürekli olarak yeni pazarlar aramaktadır. Bu sayede dışarı doğru devamlı gelişen bir sistem oluşmaktadır (Giddens, 2012: 150). O'na göre katı olan herşey buharlaşıp gitmekte ve kutsal olan ne varsa dünyevileşme sürecine (Berman, 1994: 11) girmektedir.

Bu süreçte Marx, modernleşmeyi ekonomik temelli sınıf mücadelesi üzerinden analiz etmektedir. Modern iktisadi sistemin sonucunda yabancılaşmanın ortaya çıktığını savunur. Yabancılaşma, çok genel anlamda insan emeğini bir nesne haline dönüştürmektir. Kapitalizm ve onun oluşturduğu modern toplum düzeni, insanlığı kendi faaliyetlerine, emeğine ve ürettiği ürüne yabancılaştırmıştır (Kaya, 2012: 124). Bu durum modernliğin istenmeyen olumsuz sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Marx'ın modern dünyayı şekillendiren etkiler konusundaki görüşleri pek çok yazar tarafından benimsendi. Örtük olarak, kapitalizmin modernleşmenin temel dinamiklerinden biri olduğu fikri kabuk edilmektedir. Fakat diğer klasik sosyoloji düşünürleri tarafından Marx'ın modern oluşumları salt ekonomik süreçlere bağlamış olması eleştiriye maruz kaldı. Marx'ın ekonomik etkenlerin toplumsal değişme

süreçlerine olan etkisinin abartıldığı ve kapitalizmin Marx'ın ileri sürdüğünden daha az merkezi bir öneme sahip olduğunu savunmuşlardır (Giddens, 2012: 150).

Kapitalizmin, tek başına modernleşme süreçlerinin temel noktası olma konusunda yetersiz olduğu görülmektedir. Modernleşme sürecinde ekonomik unsurların büyük rol oynaması söz konusu olsa da, bu durum süreçteki diğer etkenlerin göz ardı edilmemesi gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Ekonomik olmayan etkenler de modernleşmenin gelişiminde anahtar role sahiptir. Bunu en açık bir biçimde Weber'in Protestan Ahlak kavramında görmekteyiz.

1.2.3. Emile Durkheim: Kolektif Şuur ve Düzen

Durkheim, toplumsal yapıda meydana gelen değişimi sınıflamada mekanik toplum ve organik toplum ayırımı yaparak hem geleneksel hem de modern çağı betimler. Mekanik dayanışmada, kolektif bilincin dört temel değişkeni açısından incelendiğinde, kültürel sistemin hacmi, belirlenmişliği, yoğunluğu ve dinsel içeriği yüksektir. Bireysel özgürlük ve özerklik düzeyi düşük toplumlardır. (Turner vd., 2010: 357). Bireylerin davranışlarını kolektif şuur belirler. Kolektif bilince güçlü bir bağlılık söz konusudur. İlişkiler yüz yüze ve mekaniktir. Mekanik toplumlarda iş bölümü basittir. Ortak bir yaşam tarzı ve adet ve ritüeller hakimdir. Mekanik dayanışmada kolektif bilince güçlü bir bağlılık söz konusudur (Slattery, 2007: 115). Fakat toplumlar modernleşirken endüstri ekonomilerinin gelişmesiyle karmaşık iş bölümü oluşur. Bu da toplumsal nüfus hareketlerine, kırdan kente göçe, yol açar. Farklı meslek grupları ve toplumsal alt kültürlerin çoğalmasıyla toplum basit mekanik yapıdan daha karmaşık olan organik yapıya doğru evrilir. Kolektif şuurun yerini bireysel anlayış alır. Ortak mülkiyet kavramından özel mülkiyete geçilir. Yüz yüze ilişkilerin informel sosyal kontrolü yerini hukuk kuralları ve devlet kontrolüne bırakır (Slattery, 2007: 115). Kalabalık yapıya sahip olan organik toplumlarda bireyler arası ilişkiler norm, sözleşme ve hukuk aracılığıyla birbirine bağlıdır (Turner vd., 2010: 357). İş bölümünün gittikçe çoğaldığı endüstri toplumlarında bireylerin birbirine olan karşılıklı bağımlılıkları, endüstrileşmeyle paralel olarak artmaktadır. Durkheim bu bağıllığı göre artan iş bölümü ve karmaşıklaşan toplum yapısından kaynaklandığını söyler. Organik toplumlar işlevsel bireysel farklılıklar üzerine kuruludur. (Loo ve Reijen, 2003: 19). Mekanik toplumlarda kolektif bilinç ve birey ortak paydada buluşurken organik toplumlarda bu iki kavram

çoğu kez çatışma halindedir. Formel sosyal kontrol mekanizmaları bu nedenle organik toplum yapısında bir gereklilik haline gelir (Slattery, 2007: 116).

Durkheim, toplumsal değişme ve modern toplum yapısına geçişi yıkıcı bir güç olarak görmemektedir. Fakat toplumsal değişimin her zaman ve her koşulda başarılı ve sıkıntısız olacağını da düşünmez. Bu değişimler sırasında toplumda gerilim ve çatışma kaçınılmazdır. Toplum anomisi (normsuzluk) tehlikesiyle karşı karşıyadır (Slattery, 2007: 116). Durkheim toplumsal geçiş süreçlerinde eski geleneksel yapıya ait sosyal kontroller zayıflarken kaos ve anominin belireceğini söyler. Modern endüstri toplumlarında bireyselleşmenin etkisini göstermesiyle toplumda kaos ve anomisi oluşacağı düşüncesini taşır. Oluşan bu kaos ortamı bireyleri suça, toplumsal çatışmaya ve intihara sürüklemektedir. O'na göre organik dayanışmaya dayalı modern toplumlarda birey ve toplum arasındaki ilişki bağları hassas ve istikrarsızdır. Modernleşmenin yarattığı bu durumun çözümünü, devlet ve toplum arasındaki bağı sağlayacak olan aracı kurumlarda görür. (Loo ve Reijen, 2003: 92-96). Durkheim anomisi ve intihar kavramlarıyla modern toplumların yol açtığı bunalımı ve bireysel ve sosyal travmayı gözler önüne sermektedir.

1.2.4. Ferdinand Tönnies: Cemaatten Cemiyete Toplumsal Evrim

Tönnies, çoğu klasik dönem sosyoloğu gibi, salt modernleşme kavramını kullanmamış olsa da yapmış olduğu toplum dönüşümü sınıflamasında aslında modernleşmenin düşünsel temelini oluşturmaktadır (Loo ve Reijen, 2003).

Tönnies geçmişten temel bir kopuş olarak gördüğü sanayileşme ve kentleşme süreçlerini anlama hususunda çalışmalar yürütmüştür. Eski geleneksel toplum biçimi ile modern toplumların yaşam biçimini karşılaştırmalı olarak Gemeinschaft (topluluk, cemaat) ve Gesellschaft (cemiyet, toplum, birlik) kavramlarıyla açıklamıştır. Döneminde, Batı toplumlarında etkili olan, endüstrileşme çağı ile birlikte meydana gelen toplumsal değişimlerin ve köklü kopuşların doğasını ve süreçlerini anlamaya çalışmış ve bu kavramlarla basit düzeyde kent ve kırsal toplumu sınıflaması yapmıştır. Tönnies Gemeinschaft kavramını yakın ve sürekli insan ilişkilerini açıklamada kullanmıştır. Burada bireyler arası ilişkiler doğal, organik ve duygusaldır. Cemaat kavramıyla sıkıca birbirine bağlı grupları ifade eder. Gesellschaft terimi ile ise, kent hayatının yapay ve geçici ilişkilerini ifade etmektedir. İnsan ilişkilerinin daha sınırlı

olduğu kent toplum gruplarında bireyler daha yüksek hayat standardı ve statü için mücadele verir. Gesellschaft ile geçmişteki toplumların sanayileşme süreci ile rasyonel ve ekonomik temeller üzerine inşa edilmesinin tanımlamasını yapar (Slattery, 2007: 59-60).

Tönnies, Gemeinschaft ve Gesellschaft toplulukları arasındaki farkı şu şekilde açıklar: ‘‘Cemaat tüm bölücü faktörlere rağmen birleşik kalan, cemiyet ise tüm birleştirici faktörlere göre bölünmüş olan bir varlıktır.’’ (Sarıbay, 1995: 158’den akt., Nisbet, 1980: 75)

Söz konusu cemaat ve cemiyet ayrımı, modernleşme teorilerinin temelini hazırlayan temel tipolojidir. Cemaatten cemiyete doğru evrilen toplumlarda bireycilik ön plandadır. Bu gelişmeyle toplumsal yaşam yıpranır ve zarar görür. Önceleri birbirleriyle ilişki ve edimde bulunan bireylerin ihtiyaçlarından, menfaatlerinden, arzu ve kararlarından yeni bir fenomen ortaya çıkmıştır. Bu oluşan yeni fenomen kapitalist toplumun gücünü artırmasına ve zamanla üstünlük kazanmasına yol açar (Simmel, Tönnies ve Weber, 2000: 216).

1.2.5. Max Weber: Rasyonellik ve Büyüden Arınma

Weber modern çağı, eski geleneksel dönemlerden ayıran temel dinamiğin rasyonalite olduğunu düşünür. Yani bireyleri ve kurumları kontrol altında tutmayı amaçlayan modern toplum, rasyonel organizasyon ve mantıklı düşünme ile karakterize olmaktadır. Geleneksel toplumlar din, örf ve adetler, karizmatik kişiler gibi irrasyonel anlamda inanç ve düşünce sistemlerine dayanırken, modern toplumlar ise akla ve rasyonelliğe dayanmaktadır (Slattery, 2007: 79-85). Weber’e göre modernleşmede bilimsel bilginin gelişmesi ve günlük yaşama yayılmasıyla birlikte toplumun sihirden ve irrasyonel inançlardan arınması (sekülerizasyonu) ve rasyonel prensipler uğruna realitenin değer kaybetmesi söz konusudur (Turner, 2002: 252).

Toplumsal değişmeyi rasyonelleşme ve bilimsellik ile açıklayan Weber, bu anlamda sosyal bilimsel açıdan modernleşme kavramına yeni bir bakış açısı sunmuştur. Modernleşmeyi daha öznel bireylerle beraber daha soyut bir topluma yönelik olarak niteler. O’na göre modernleşme sürecinin ilkesinde rasyonelleşmenin iki yönü vardır: Bunlardan ilki, birey gittikçe daha mükemmel hale gelen kuramlar yardımıyla gerçekliği daha iyi kavramaktadır. Bu çerçevede Weber, ‘dünyanın büyüden

arındırılması'dan (Entzauberung der Welt) söz eder. O'na göre modern dünya efsane (mit) ve büyüden arınırken, akılcı zihniyet ve rasyonel anlayış gittikçe egemen bir konuma yükselmektedir. Rasyonelliğin bir diğer yönü de bireyin, araçları amaçlara ulaşma yönünde gittikçe daha iyi uyarlayarak gerçekliği pratik olarak denetlemesidir. Burada, Durkheim'den farklı olarak, Weber bireyin toplumsal mecradan kopacağı konusunda pek fazla kaygılı değildir. O, tam tersi olarak modern toplumdaki saf akılcılaşıma eğilimlerinin bireyi rasyonalitenin zindanlarına (özellikle bürokratik oluşumlar içinde) mahkum edeceğinden korkuyordu. (Loo ve Reijen, 2003: 20).

Weber bu durumu 'Demir Kafes' metaforu ile adlandırır. O'na göre "insanlık, bürokrasinin ve rasyonel hukuki otoritenin demir kafesi içinde kısılıp kalacaktır (Beeghley, Powers ve Turner, 2010: 242)". Demir kafes metaforu, Weber'in endüstri toplumlarında bireysellik ve özgürlüğe karşı rasyonalitenin tehdit oluşturduğunu nitelendirdiği bir kavramdır. O'na göre modern toplum ve bireyleri kapitalist ekonomik düzene hapsolmuştur. Kapitalist sistem öyle güçlüdür ki, ondan kaçış yoktur. Bu nedenle Weber sosyalizmin de endüstri toplumlarının problemlerine çözüm sunacağı inancını taşııyordu (Kivisto, 2008: 72).

19. Yüzyıl sonunda diğer düşünürler, özellikle de Marx, modernleşme sürecini ekonomik ve çatışma temelli açıklarken Weber bu görüşü yeterli görmez ve buna ek olarak dinsel ve manevi değerlerin dönüşümü üzerinden açıklar. O, "tek boyutlu yaklaşımların aksine çok faktörlü bir değişim analizi önerir. Ona göre kapitalist düzenin itici gücü yalnızca ekonomi değildir. Bunun yanında kültürel ve siyasal etkiler de aynı role sahiptir"(Slattery, 2007: 79-85).

Weber'e göre kapitalist ekonomik sistemin altını destekleyen ve ekonomik mekanizmalardan daha temel öneme sahip olan unsurlar *bilim ve bürokrasidir*. Bilim, modern teknolojiyi yön verir. Bürokrasi ise örgütlemenin temel noktasıdır. Bu nedenle kapitalizm, kaçınılmaz olarak ekonomik, bilimsel ve siyasal büyüme ile birlikte gelişme gösterir. Weber bilimin, modern teknolojinin ve bürokrasinin gelişmesine ussallaşıma olarak tanımlamaktadır. Ussallaşıma, toplumsal ve ekonomik yaşamı teknik bilgi düzeyinde etkinlik ilkelerine göre düzenlemek anlamına gelir. (Giddens, 2012: 150-151).

Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı eserinde (Weber, 1997), Protestan inancında boş zaman harcamanın bütün günahlar içinde en büyük günah olduğunu söyler. Protestanlıkta çok çalışıp zengin olmak Tanrıya ulaşmanın yegane yolu olarak görülür. Weber bahsi geçen eserinde bu anlayışa değinirken aynı zamanda bazı dinler toplumsal değişmeyi etkilemediğini, bazılarının ise aksi yönde bir etkisinin olduğunu söyler. Elinde ucuz iş gücü, emek ve hammadde bulunduran uygarlıkların (Antik Çin, Hint vb.) modernleşme süreçleri üzerinde etkisi olmamasını bu durumun bir örneği olarak belirtir. Dahası sanayi devriminin tüm Batı Avrupa ülkelerinde değil, yalnızca Protestanlık inancını taşıyan ülkelerde gerçekleştiğinden söz eder. Çünkü kapitalizmin ortaya çıkmadığı Çin ve Hindistan toplumlarında hakim olan Doğu dinleri, Protestanlığın aksine, bireyi dünyevi çıkarlara ve maddi kazançlara teşvik etmez. Onlar daha çok öte dünya anlayışını ve bireyin manevi uyumunu maddiyatın üzerinde tutarlar. Katolik inancının temelleri de benzer görüşe dayanmaktadır. Yoksulluğu kurtuluşa giden yol olarak görmektedirler. Onlar bu sayede öte alemde cennete kavuşmayı düşünürken, Protestan inancına göre ise zenginlik Tanrının inayetinin belirtisi olarak görülür. Özellikle Kalvinistler bu konuda kendilerinin seçilmiş kişiler olduğunu inancını taşırlar. Böylece zamanla kar güdüsü dinsel bir araç olarak kullanılmaya başladı. Dahası bu inanca sahip olan gruplar, zenginliklerini çarçur etmektense biriktirmeyi ve böylece Tanrıya daha da yaklaşacakları görüşünü benimsediler. Katolik kilisenin savurganlığının aksine Protestanlar çalışıp elde ettikleri kazancı ve biriktirmeyi ibadet olarak saydılar. Protestanlık daha çok bireyci ve demokratik bir anlayışa sahipti. Rahiplerin ve papanın gücünü desteklemek yerine bireysel kurtuluşu tercih ettiler. Geleneksel dinlere göre Protestanlık çok daha rasyonel bir algıya sahiptir. Akıl ve mantık dışı tüm ritüelleri reddeder. Bu anlayış Weber'e göre endüstriyel devrimin temel düşüncesi oldu ve onu tetikledi. Bu nedenle Weber'e göre protestan anlayış, endüstrileşme ve modernleşme sürecini başlatan önemli bir kıvılcımdır (Slattery, 2007: 79-85).

Görüldüğü gibi Weber modernliği analiz ederken rasyonelleşme ve bürokrasiyi birey ve toplum üzerindeki kısıtlayıcı etken olarak görmektedir. Bunu yanı sıra kapitalizmin ana dinamiği olarak ekonominin yanında dine de işaret etmiş olması, modern toplumların dinsel yapısını anlama ve anlamlandırmada büyük önem taşımaktadır. O, dinlerin rasyonelite ve dünyevileşmeyi görünür hale getirdiği konusunu göstermiştir. Modern

çağın handikapı olarak gördüğü rasyonalizm ve bürokrasiyi demir kafes olarak nitelendirmiştir (Aron, 2014: 375).

1.3. Modernleşmenin Sonuçlarına Dair

Dünyada son iki yüz yılda meydana gelen değişimler en çok geleneksel yapının önemini yitirmesi ve dinin görünürlüğünün azalması hususunda gerçekleşmiştir. Gelenek ve dinsel tutum ve söylemlerin uğradığı anlam kaybı, modern bilincin yükselmesi ve yaygınlaşması sonucu olmuştur (Perşembe, 2003: 163).

Modernleşme, toplumlarda farklılaşma ve değişim ile karakterize olmaktadır. Modern toplumlarda yaşanan bu değişim toplumsal rollerin oluşumu ve bu rollerde uzmanlaşmaya gidilmesi gibi sonuçlar doğurmuştur. Toplum fonksiyonel olarak farklılaşmış olduğundan ekonomi, din, siyaset, aile gibi farklı kurumsal alanlar açığa çıkmıştır. Bu kurumlar modern toplumlarda karşılıklı etkileşim halinde olsalar da birbirinden bağımsızdır. Bu kurumlar arası farklılaşma ve uzmanlaşmanın bir sonucu olarak sekülerleşmeyi meydana getirmiştir (Kirman, 2005: 21).

Modernliğin temel karakteristik özelliklerinin başında rasyonelleşme yani düşüncenin aklileştirilmesi gelmektedir. Weber'e göre rasyonellik, "insan hayatının bütün yönlerinde geleneksel normlara ve karizmatik duygudaşlığa başvurmayı saf dışı bırakan genel kurallara ve talimatlara dayanarak hesaplılık ve sistematik denetim şeklinde kendini gösterir" (Turner, 1991: 201). Rasyonellik dünyayı belirsizlikten ve büyüden arındırmış fakat beraberinde daha farklı sıkıntılara yol açmıştır. Weber'e göre bireysellik insana özgürlük yaratmamış tam tersine onu demir bir kafese mahkum etmiştir.

Bunun yanında rasyonalizm ekonomik eylemleri de etkiler. Artan eğitilmiş iş gücü, birçok amaç için rasyonel düşünceyi uygulamayı öğrenmektedir. Toplumun refah düzeyinin artmasını isteyen hükümetler dini liderlere değil artık ekonomistlere danışmaktadır. Din hala kişisel anlam yaratmaya devam ederken rasyonel düşünce nesnel sonuçlara ulaşır. Ve toplumun büyük bölümü bu sonuçlara değer verir (McGuire ve Spickard, 2017: 244). Modern toplumların rasyonel akla uygun hareket etme eğilimleri dinin hem kamusal alandan hem de bireysel alandan çekilmesi sonucunu doğurmaktadır. Rasyonelleşme ile birlikte sekülerleşme, toplumun geleneksel dini

formların değişmesi ve dinin hem toplumda görünürlüğünün hem de bireyler üzerindeki etkisinin azalmasına yol açmıştır.

Modernleşmenin bir diğer getirisi de bireycilik ve özelleşme anlayışıdır. Bireycilik insanlarda ben merkezci bir tutuma yol açmakta ve diğer bireylere karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda bireycilik modern toplumun bireylerini yalnızlaştırmış ve bir buhrana anlam krizine sürüklemiştir.

Aslında çoğu insan kutsallık ve modern dünyanın gereklilikleri arasında kalmıştır. Bireyin özgürlüğe kavuşması için öncelikle geleneksel ahlaki değerlerden kopması gerekmektedir. Eskiden anlamlı bir düzenin parçası olan insanın kendine ait sosyal bir konumu, rolü ve sınıfı bulunmaktaydı. Modernleşmenin getirisi olan özgürlük, bu toplumsal düzenin itibarının kaybolması sonucunda oluştu (Taylor, 1995: 9-18). Taylor'a göre; *'bugün dünyanın önündeki en büyük tehdit, dünyanın global bir pazara dönüşmesi yani globalleşme süreciyle din ve kültürel unsurlardan kopmasıdır. Bireyciliğin karanlık yanı benlik üzerine odaklanmasıdır. Bu da yaşamımızı tatsızlaştırmakta, daraltmakta ve anlamını azalttığı gibi aynı zamanda bireyleri başkalarına ve topluma karşı kayıtsız hale getirmektedir'* (Taylor, 1995: 9-18).

Bireyselleşme geleneksel bağlardan kopmaya yol açar. Fakat bireyselleşme sosyal bağların kopmasından daha fazla şey ifade etmektedir. Modernleşme süreciyle birlikte küçük ölçekli sosyal bağlılıklar yerini büyük ölçekli anonim bağlılıklara bıraktı. Bundan dolayı bireyselleşme bireysel bağımlılıkların yakın çevreden uzak çevreye doğru kayan bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Bireyler arası sosyal ilişkiler çözüldükçe bunların yerini devlet ve hukuk kuralları almaktadır (Loo ve Reijen, 2003: 166).

Modernleşme sürecinde bireyin başkalarına olan bağımlılık biçimi değişime uğramıştır. Geçmişte bireyler küçük çaplı belirgin sosyal birimlere bağlı iken günümüzde modern bireyler soyut, dolaylı ve ilk etapta fark edilemeyen bir biçimde başkalarına bağımlı haldedir. İlişkilerin soyut karakteri ve bunun gittikçe çoğulculuşan bir kültürle birleşmesi modern bireyleri başkalarına karşı özerkleştirmektedir (Loo ve Reijen, 2003: 201).

Modern toplumların giderek rasyonelleşmesi ve bireysel anlayışın hakim olması görecelik ve çoğulculuk kavramlarını karşımıza çıkarmaktadır. 2. Dünya Savaşı sonrası dünya üzerinde ülkeler arası kültürel etkileşim artmış ve çoğulculuk düşüncesi egemen

olmaya başlamıştır (Kirman 2005: 27). Çoğulculuk, geleneksel dini formların zayıfladığı ve aynı zamanda kültürel çeşitliliğin arttığı yeni toplumsal düzende farklı dini, kültürel, ahlaki, etik değerlere sahip bireylerin bir arada nasıl yaşayacağı konusunda problemlere yol açmıştır. Modern toplumlarda dini yönelimlerde azalmanın temelinde çoğulcu dünya görüşü vardır. Farklı görüşlere sahip olan toplumlar yeni dünya düzeninde bir araya gelir ve sosyo kültürel bir çeşitlilik oluşur. Bu çeşitlilikte bireylerin farklı inanç ve yaşam biçimlerine hoşgörü göstermeleri beklenir (Mcguire ve Spickard, 2017: 243). Burada görecelik kavramı karşımıza çıkmaktadır. Çoğulculuk toplumsal çeşitliliği nitelerken görecelik ise bireylerin farklı kültür ve yaşam tarzlarına saygı duyarak hoşgörü ve barış içinde yaşaması için bir tutumu ifade eder. Hoşgörü modern toplumlarda bireylerin uyumlu bir biçimde bir arada var olabilmelerinin belki de tek ve en önemli yoludur (Kirman 2005: 28).

Modernleşme ve toplumsal değişme sürecinin analizinde Weber'in 'dünyanın büyüden arınması' görüşünün ardından modern toplumların içinde bulunduğu anlam/anlamsızlık problemlerinden söz etmek gerekir. Ortaya çıkan bu anlam krizi, çağdaş sosyolojinin önde gelen isimleri Anthony Giddens ve Jürgen Habermas gibi sosyologlar tarafından rasyonellikle ilişkilendirilmiştir. Yeni toplumsal düzenle birlikte ortaya çıkan ve gelişen rasyonelleşme, insanların yol gösterici aşkın bir anlam ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Modernleşme süreciyle birlikte artan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, rasyonelleşme, bireyselleşme, sekülerleşme, bürokratik örgütlenme gibi oluşumlar modern insana doğa ve toplum üzerinde hakimiyet kurma ve önceden kestirilemeyen muğlaklıkları ortadan kaldırma imkanı sunmuştur. Fakat bu durum bilimin ilerlemesi ve artan uzmanlaşmayı da beraberinde getirerek sayısız dünya görüşünün oluşumuna kapı aralamış ve bireylerde istikrarsızlığa yol açmıştır. Başka bir açıdan ise, teknoloji ve üretim kitleleşmiş, her şey bir meta haline dönüşerek alınıp satılır hale gelmiştir. Metalaşmayı toplumun her alanında görmeyen mümkün olduğu gibi etkisi din alanında da hissedilmektedir. Din ve inanç unsurlarının yaşama anlam veren konumu aşınmış, rasyonel koşullarda ihtiyaç duyulduğunda tercih edilen ve daha sonra bir başkasıyla değiştirilebilen bir unsur haline gelmiştir. Bu husus da modern bireyi istikrarsızlığa sürükleyen bir diğer unsurdur. Bireyler güveneceği ve zor zamanlarında sığınacak dayanaklardan yoksun bırakıldı (Kirman, 2005: 44-45).

Psikolog Jung (1996)'un ifadesiyle *''modern insan kutsala yüz çevirmiş, geçmiş ve gelecek arasındaki bağlarını koparmış, geçmişin hayata anlam veren değerlerini göz ardı etmiş ancak girmiş olduğu ilerleme ve modernleşme yolunda hayata anlam verecek yeni bir değerler sistemi oluşturmamıştır. Geçmiş ve gelecek arasındaki bağlarını koparan insan yabancılaşmış, tarih dışı olmuştur''* (akt., Kirman, 2005).

Modernleşmenin toplumda en belirgin etkisi toplumsal değerler konusunda yaşanmıştır. Yaratılan belirsizlik ortamında bireyler değişen geleneksel ve dini değerlerin yerine bazı alanlarda yeni modern değerler konulmuş, bazılarının ise bir alternatif üretilmemiş ve sonuç olarak bireyler bir anlam problemi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu problemlerin aşılması hususunda Giddens ve Habermas bireyler arası iletişimin önemini vurgulamıştır. Onlara göre insanlar iletişim kurarak yeni bir bilinç oluşturabilir ve yeni ortak alanların oluşumuna katkı sağlayabilir (Kirman, 2005: 46).

Modern hayata anlam kazandırmada din rolü büyük öneme sahiptir. Bireylerde yaratılış gereği bulunan inanma ihtiyacı, modernleşme ve anlamsızlık problemiyle birlikte fonksiyonunu daha da güçlendirdi. Din, bireylere, bilimin ötesinde, hayatlarını anlama ve anlamlandırmada ışık tutan yüce bir değerdir. Dinin bu fonksiyonunun yanında, endüstri öncesi geleneksel dönemde toplumsal kontrol mekanizması olma hususunda da önemli unsur olmuştur. Günümüz toplumunda ise toplumsal kontrol din ile değil, hukuk sistemleri, bilim, ulusal hükümetler ve formel eğitim kurumları gibi mekanizmalarla sağlanmaktadır (Kirman, 2005: 47-48). Bu anlamda din özel alana çekilmiş ve bireysel ahlakı etkileyen, toplumsal anlamda kamusal alanda görünmeyen bir olgu haline gelmiştir. Kurumsal farklılıklar, özelleştirme ve sosyalleştirme modernleşmenin makro etkilerini yansıtmaktadır. Fakat sekülerleşme, daha çok bireylerin algısı yönünde şekillenir. Sekülerleşme olgusu toplumsal ve sosyo kültürel düzeyde hissedildiği gibi bireysel öznel alanla da ilgilidir (Mcguire ve Spickard, 2017: 242).

Toplumsal değişimle birlikte meydana gelen bahsedilen gelişmeler esasen dinin toplumsal yaşamda etkisinin azaldığının göstergesidir. Fakat bunu yanında modern dünyada inançlı olmayı gerektiren birçok neden mevcuttur. Din hayatı anlamlandırmayı ve kontrol etmeyi sağlar. Kişilerin manevi eksikliklerine karşılık bulabildikleri en önemli olgudur. Berger'e göre de din, insanların varlıklarını anlamlandırmalarını sağlayan ana kaynaktır (Berger, 2000).

1.4. Sekülerleşme

1.4.1. Sekülerleşme Tezi

Oldukça yakın ve karmaşık ilişki içinde olan modernleşme ve sekülerleşme kavramları, din sosyolojisi literatüründe önemli bir yere sahiptir. Modernlik toplumda dine ait olan bir alanda kendisine yer açmak istemiştir. Akla ve bilime vurgu yapan modernlik düşüncesinin din üzerinde olan etkisini sekülerleşme sürecinde görmem mümkündür. Bu anlamda modernleşme ve din ilişkisi akla sekülerleşme tartışmalarını getirmektedir (Kirman, 2005: 17).

Modernlik bilincinin arttığı ve yaygınlaştığı Aydınlanma Dönemi sonrası Batı'da din ve geleneksel yapı eleştirilere konu olmuş ve birtakım değişimlere maruz kalmıştır. Ortaçağ dönemi kiliseleri toplumsal yönetim ve sosyal yaşamda büyük bir baskı ve otorite unsuruydu. Sosyal hayatın genelinde dinsel bir anlayış hakimdi. Fakat Aydınlanma sonrası gelişen bilim anlayışıyla birlikte kilisenin dünya görüşü sorgulanmaya başlandı. Modernliğin dinle olan ilişkisinde, dini ve geleneksel kurumların zamanla yok olacağı veya dinin toplum ve bireyler üzerindeki etkisini yitireceği görüşü hakimdir. Bu bağlamda sekülerleşme teorisinin temel noktası da açıkça şudur ki; modernleşme süreciyle birlikte hem toplumsal hem de bireysel düzeyde din gerileyecektir (Perşembe, 2003: 164).

Fakat bu anlayış seküler karşıtı birçok görüşün de doğmasına neden olmuştur (Köse, 2002). Bu görüşlerin yanında, sekülerleşmenin toplumsal düzeyde etkisi hissedilse bile bireysel alanda dini tutum ve davranışların yerini koruyacağı düşüncesi de yer almaktadır (Perşembe, 2003: 164).

Berger (1996/97)'e göre modernitenin ekonomik ve teknolojik anlamda fayda sağlamanın yanında kurumsal ya da psikolojik düzlemde sıkıntı ve problemlere yol açması gibi sebeplerle, modernleşmeye karşı geliştirilen ideolojilerin, seküleriteye de karşı olması görünen bir gerçeklik olduğunu belirtir. Ona göre özellikle Avrupa'da ortaya çıkan sekülerizme karşı direnç hareketleri, sekülerleşme tezinin sorgulanmasına yol açmıştır. Modernitenin dinin gerileyeceği ve gerici, batıl, hurafe inançların yok olacağı konusundaki öngörüsü bu anlamda bir değer taşımamaktadır.

Sekülerleşme, Latince ‘asır-devir’ anlamına gelen ‘seaculum’ sözcüğünden türetilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise dünya veya Tanrıyla uyuşmayan bir yaşam şekli anlamında kullanılmıştır. Bir diğer kullanım alanı ise, eski dönemlerde sivil hukuk ile kilise hukukunu birbirinden ayırtmak için kullanmaya başlamıştır (Christiano ve Swatos, 2000: 98).

Keddie (2003: 16)’ye göre sekülerleşme hayatın çoğu alanında dinin etkisinin azalmasını, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılmasını ve dini kurumlar ile geleneksel anlayışın seküler anlamda yeniden düzenlenmesini ifade etmektedir (akt., Kirman, 2005: 57).

Sekülerleşme kavramı dinin daha dünyevi hale getirilmesini ifade ederken bir diğer anlamda ise dine uygun olmayan çağdaş gelişmeleri ifade etmektedir. Bu her iki kavramsallaştırma ideolojik bir anlama sahiptir (Ostwalt, 2003). Sekülerizm, birtakım çevrelerin algıladığı yönüyle, ateizm anlamını taşımamaktadır. Sekülerizm kendine özgü bir zihniyet dönüşümü kavramını ifade etmektedir. Özü itibariyle hümanizm, rasyonalizm, pozitivizm gibi felsefi oluşumlarla harmanlanmış bir ideoloji biçimidir (Altıntaş, 2005: 188). Bu bağlamda sosyologların hemem hemen hepsinin bu kavramı ideolojik açıdan ele aldıkları görülmektedir. Onlarda, modernleşme süreciyle birlikte toplumlarda dinin ortadan kalkacağı, dünyanın büyüsel mitlerden arınacağı görüşü hakimdir (Hadden, 1989: 128).

Sekülerleşme tezine göre; dünya bir zamanlar düşünce ve eylemsel anlamda kutsallıkla çevriliydi. Ancak Rönesans ve Reform sonrası dönemde modernleşmenin etkileri toplumun her alanında hissedildi. Modernleşme sürecinin doğal bir getirisi olan sekülerleşme ise tüm dini tutum ve inanışlarının hakimiyetine son verdi (Christiano ve Swatos, 2000).

Sekülerleşme tezi, sekülerleşmeyi endüstrileşme ve modernleşmenin kaçınılmaz özelliği olarak görmektedir. Bu görüşe göre modern toplumlarda bilimsel bilgiye olan güvenin artmasıyla beraber geleneksel dini inanış ve tutumların akılcı yönü gerilemiştir. Bu sayede bireylerin dinsel kurumlara olan ihtiyacında azalma meydana gelmiştir. Çoğulcu dünya görüşü dinsel düşüncenin hakimiyetini azaltmış, kentleşme süreci toplumda bireyci anlayışı ve anomiyi yaratmıştır. Sekülerleşme, Max Weber’in toplumun

rasyonelleşmesini ifade ettiği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Marshall, 1999: 646).

Sekülerleşmeyle ilgili; dünyanın büyüden arınması, bireyselleşme, özerkleşme, rasyonelleşme, bu dünyaya ait olma, kilisesizleşme gibi kavramlar kullanılmaktadır (Kirman, 2005: 54). Sosyoloji literatüründe ise bu kavram ilk olarak Weber tarafından kullanılmıştır. Weber sekülerleşmeyi 'büyüden arınma' olarak tanımladı. Ona göre din gizemli ve büyüsel bir olguydu. Bu gizem rasyonelleşme ve bilimin yaygınlaşmasıyla birlikte ortadan kalkacaktır. Ona göre toplumda meydana gelen rasyonel değişimle birlikte artık problemlerin çözümünde din adamları değil, fizikçiler, psikologlar, sosyal danışmanlar, ekonomistler, doktorlar gibi bilimsel alanda uzmanlaşmış kişiler etkili olacaktır (Christiano ve Swatos, 2000). Sekülerleşme teorisi, Durkheim'in kutsal ve kutsal olmayan arasında yaptığı ayrıma dayanmaktadır. Batı toplumlarında din toplumsal anlamını yitirmiş ve kilise bir 'postane'den farksız hale gelmiştir. Dindarlık ise kişilerin isteğine bağlı bir tercih haline gelmiştir (Kirman, 2005: 58).

Sekülerleşmeyi dinin kurumsal alanda katılımının azalması olarak değerlendiren sosyologlar, kiliseye ve toplu dinsel törenlere katılımın azalmasına bağlamaktadırlar. Bunu da birtakım istatistiksel verilerle ortaya koyarlar. Fakat bu konuda dinsel bağlılıkla kiliseye katılım arasında bir ilişkinin olup olmadığı bir tartışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca bu durumun baz alınarak yapılan sekülerleşme yorumu, oluşan yeni dinsel hareketleri veya kilise yerine evlerde küçük gruplar halinde toplanılarak gerçekleştirilen dinsel törenleri görmezden gelmektir (Thompson, 2004: 10-11).

Sekülerleşme, Larry Shiner (1967/1995)'in kavramsallaştırmasıyla ana hatlarıyla altı boyutlu bir anlam çerçevesinde ele alınabilir. Sekülerleşmeye yüklenen bu anlamları; dinin gerilemesi, bu dünyaya uyma, toplumun dinle ilgisinin kesilmesi, dini inançların yerini kurumların alması, dünyanın kutsallıktan uzaklaşması, kutsal toplumdan seküler topluma geçiş olarak sıralamak mümkündür (akt., Köse, 2014: 14).

Dinin sosyolojik teorisiyle ilgili çalışmalarıyla adından söz ettiren Rodney Stark ve William S. Bainbridge, sekülerleşmenin doğa üstü inançlara olan bağlılığı zayıflatan ve yeni olmayan bir süreç olduğunu belirtmektedirler. Ona hemen hemen her toplumda rastlamak mümkündür. Sosyoloji disiplininin öncüleri olarak kabul edilen Durkheim,

Weber gibi teorisyenler sekülerleşme kavramını çok az kullanmış olsalar da, bu kavramla ilgili görüşler her zaman varlığını sürdürmüştür. Weber'in 'dünyanın büyüden arınması' ifadesinin Weber'den önce Freidrich Schiller tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Zamanla Weber, Durkheim, Marx, A. Comte'den Bryan Wilson, Peter Berger, Thomas Luckmann gibi birçok içim bu kavramı farklı biçimlerde anlamlar yükleyerek tanımlamaya devam etmişlerdir (Kirman, 2005: 53).

Sekülerleşme tezi, modern toplumların kutsal olan konumdan din dışı bir konuma ulaşacağını öngörmektedir. Sosyolojinin önemli isimlerinden olan Marx, Weber ve Durkheim de sekülerleşmenin modernleşmenin doğal bir sonucu olarak tüm dünyayı kuşatacağı görüşüne sahiptirler. Haynes (1998)'e göre, Modernleşme süreciyle birlikte din kamusal alandan özel alana itilecek, toplumsal ve kültürel bazdaki etkisini yitirecek ve bireysel alanla sınırlı kalacaktır (akt., Köse, 2014: 15).

Sekülerleşme teorisinin özünde aydınlanmanın ardından, bilimsel araştırmaların ve endüstriyel gelişimin hızla ilerlemesi, insan beyninin ve bedeninin kavranması, daha fazla ulaşılabilir eğitim olanakları ve destekleyici teknolojik başarılarla birlikte, rasyonel olmayan inanışlar ve batıl inançlı ayinlerin ortasında dinin kalbinin ve ruhunun yavaş yavaş yok olacağı düşüncesi vardır (Zuckerman, 2006).

Köse (2014)'e göre sekülerleşmenin asıl hedefi bireylerin algı, bilinç ve yaşantısında dinin anlamını ve görünürlüğünü geriletmektir. Sekülerleşme tezinin beklentisi, Köse'ye göre, makro düzeyde dinin kurumsal anlamda güç kaybetmesi ve bu sayede bireysel dindarlığın da zayıflamasıdır. Sekülerleşme anlayışında dünya üzerindeki tüm doğa üstü güçler ölmeye mahkumdur.

Sosyolojinin önde gelen isimlerinden Auguste Comte'nin sekülerleşme tezinin ilk adımları sayılabilecek görüşleri, sekülerleşme süreçlerini anlama ve anlamlandırmada önem arz etmektedir. Comte, toplumsal değişim sürecinde dini aşmak isterken bilinçli olarak dinin yerine başka bir din anlayışı veya dinselleştirilmiş başka bir şey koymak istemiştir. Bunun en belirgin örneği ise Comte'nin 'insanlık dini' projesidir (Hocaoğlu, 2005: 275). Öncelikle toplumu kendi başına önemli bir özne olarak kabul etmekte ve sosyolojik bilgi aracılığıyla geliştirdiği hakikat söylemini dinin yerine koymak istemektedir. 'İnsanlık dini' adını verdiği ve kendisini topluma tapmaya aday bu din, seküler ve pozitivist bir dindir. Yine Comte, ünlü 'üç hal yasası'ndan yola çıkarak,

tarihsel ilerlemeyle birlikte insanların artık dinselliğin etkin olduğu toplumsal dönemi aştığını vurgulanmaktadır. Yeni toplumsal dönemde din yerine bilim geçmektedir. Böylece sosyoloji, pozitivizm paradigmasında dinselşerek insan ve toplum yaşamında dinin yerine geçmeye çalışır (Kurt, 2008: 83).

Durkheim'in din ve modernleşme ile ilgili görüşlerine bakıldığında, din teorisinde nedensel, yorumlamacı ve işlevsel olmak üzere üç yaklaşıma yer vermektedir. Bu çerçevede değerlendirilen dinin, toplumda çatışmaları önlediği gerekçesiyle işlevsel yönü üzerinde durulmuştur. Döneminin diğer sosyologları gibi Durkheim de modern toplumların ortaya çıkmasıyla birlikte geleneksel din anlayışının işlevsel yönünü kaybettiği görüşündedir. O, bir ateist olarak, Tanrı merkezli din anlayışının dini gerçek anlamda açıklayamadığını düşünür. Modern toplumlarda dinin yerine toplumsal kurumların gerekliliğini vurgular. Din olgusu ona göre Tanrı ve ruhlardan çok daha fazla anlama sahiptir. Din, bireylerin topluma entegrasyonunda bir araç olma konumundadır. Kutsalın toplumsal yapıyla özdeşleşmesiyle din toplumsal bir nitelik içermektedir (Özay, 2007: 130-131).

Durkheim (1964: 169-170) “*The Division of Labor in Suciety*” adlı eserinde sekülerleşme sürecini şöyle tanımlamaktadır:

“Eğer tarihin bize öğrettiği tek bir şey varsa, o da dinin giderek sosyal hayatın daha az bir kısmını etkiler olduğudur. Hâlbuki başlangıçta din her şeye nüfuz etmiş, sosyal hayatın her birimine sinmiş, sosyal olanla dini olan birbiriyle özdeşleşmişlerdi. Ama daha sonra yavaş yavaş politik, ekonomik ve bilimsel alanlar kendilerini dinden ayırdılar ve gittikçe dünyevi bir hal aldılar. Daha önce tüm insan ilişkilerinde var olan Tanrı, giderek bu ilişkilerden elini çekti, dünyayı insanoğluna ve onun şüphelerine bıraktı. Eğer Tanrı şimdi insana hükmediyorsa bile, bunu ancak yukarıdan ve uzaktan yapmaktadır. Artık Tanrının insan üzerindeki hükmü eskiye göre daha az ve detaysızdır. Böylece insan kendisini daha özgür ve kendi kendini yöneten bir varlık olarak hissetmektedir. Kısacası din sadece yaşam alanlarını kaybetmemiş, aynı zamanda kendisinden ayrılan dünyevi yaşam alanlarıyla da giderek daha fazla çatışır hale gelmiştir” (akt. Dobbelaere, 2002).

Weber ise, sekülerleşme tartışmalarını ‘Tanrı öldü’ argümanı üzerinden yürütmez. Modern toplumun bireysel ya da toplu olarak bir güce sahip olmayan birçok muhalif

Tanrı ürettiği görüşündedir. Çünkü bilimsel bilgi ve rasyonellikle birlikte git gide artan uzmanlaşma alanları, sayısız dünya görüşü ve gerçeklik yorumları doğmaktadır. Weber'e göre bu gerçeklik yorumları, sınırsız olmaları nedeniyle hiçbir mutlak değer iddiasında bulunamazlar (Turner, 1991: 203).

Weber'in din anlayışının merkezinde üç nüans bulunmaktadır. Bunlarda ilki, din ve bu dünya arasındaki ilişkinin şartlı ve bağımlı olmasıdır; belirli bir dini inancın, onu çevreleyen ortamla olan ilişkisi zamana ve mekana göre farklılık gösterir. İkincisi, bu ilişki ancak tarihsel ve kültürel kesinliği içinden incelenebilir. Üçüncüsü, bu ilişki belli bir yöne doğru gelişmeye eğilimlidir. Din ve toplum alanı arasındaki uzaklık modern toplumlarda gittikçe erozyona uğramaktadır. Dinin artık toplumda etkili bir faktör olma özelliğini kaybetmesine kadar ulaşan bu erozyon, sekülerleşme sürecinin tam ortasında bulunur. Weber'e göre bu süreçle birlikte dünya giderek "büyüsü bozulmuş" hale gelmektedir (Davie, 2006: 242).

Weber, sekülerizasyonu insan hayatının bütün alanlarının dinsel olmayan bir paradigma içinde anlaşılması ve açıklanması olarak görmektedir (Çiğdem, 2001). Ona göre bu süreç Batı'ya özgü bir gelişmedir ve bunun kökleri antik Yahudiliğe, Protestanlık anlayışına ve gelişen kapitalizme uzanmaktadır. Sekülerleşme sürecin merkezinde akılcılık (rasyonalizm) kavramı bulunmaktadır. Yaşamın bütün yönlerinde, geleneksel normlar yahut karizmatik coşku olmaksızın hesaplama ve denetlemede, insanın artan yeteneklerinde akılcılığın yaygınlaşmasını görürüz. Rasyonel mantığın modern hayatın neredeyse tüm alanlarında nasıl etkin hale geldiği konusu üzerine yoğunlaşan Weber'in (Christiano ve Swatos, 2000: 99) rasyonalitesinde devlete ve ekonomiye bürokrasinin girmesiyle, kişisel girişimin ve geleneksel bağlılığın direnci zayıflamış ve sosyal ilişkiler gitgide anonimleşmiştir. Rasyonel hukuk sisteminin kuralları yaygın bir şekilde benimsenirken, kutsallaşmış geleneklerin gücü geri çekildi ve insanlar kendi geleceklerini daha somut bir şekilde dikkate almaya başladı. Toplum gittikçe bir makineye, insan da bu makinenin dişlisine benzemeye başlamış ve insan davranışları daha akılcı, hesaplanabilir olmuştur (Robinson, 2002: 343). Bu anlamda rasyonelleşme Weber'e göre büyüden ya da gizemden uzaklaşma demektir. İşte Weber dindeki bu iki yönlü 'rasyonelleşme-büyüden arınma' sürecine sekülerleşme ismini vermiştir (Christiano ve Swatos, 2000: 100).

Marx'a göre, sınıf mücadelesi tarihsel olarak hareket başlangıcıdır. Bu sınıf mücadelesi tarihin sonunu ve çatışmasız bir toplumun ortaya çıkışını getirecek bir devrime götürür (Aron, 2014: 109-136). Marx bu anlamda dini, kapitalist sistemin bir üstyapısı ve aynı zamanda düzeni bozup kontrolü ele geçirme aracı olarak görür. Ona göre din toplumun afyonudur ve baskının acısını birçok şekilde uyuşturabilir. Marx'ın, sınıf mücadelesi kuramını, sosyalist devre ulaşmak için, tüm toplumların zorunlu olarak devrimsel bir değişikliğe tabi olmaları düşüncesini tüm toplumlara temsil etmesi, pozitivist paradigmanın temel sayıltısı olan, toplumların üzerinde doğal yasaların olduğu fikriyle paralellik göstermektedir (Newman, 2004: 139). Marx, dini, toplumda işlevsel bir faktör, yani bireylerin topluma entegrasyonunda bir araç olarak değil, aksine modern yaşamın yabancılaştırmasında önemli bir aktör olarak görmektedir. Marx, sınıf temelli bu yaklaşımın bir ifadesi olarak dini kurumların, toplumdaki egemen kapitalist sınıfın çıkarlarını elde etmede meşruiyet sağlayan bir unsur olarak kabul etmektedir. Marksist teoriye göre din, ezilen sınıfların sömürülmesini sağlamakta, egemen sınıf yapısını desteklemekte ve böylece servetin eşit dağılımına katkı sağlamaktadır (Özay, 2007: 132-133).

Sekülerleşme çerçevesinde değerlendirilen toplum-din ilişkisinde, Durkheim'le birlikte Weber, dinin toplumsal yaşamın örgütlenmesinde yaratıcı olduğu kanaatini paylaşmaktadır. Weber, 16. yüzyıldaki olağandışı tarihsel kaynaklardan örnekler bulmaya çalışarak, dinin toplum yaşamında sadece ahlaki bir konsensüs değil, aynı zamanda, toplumsal ve ekonomik yapının da belirleyicisi olduğunu göstermek istemiştir (Özay, 2007: 133). Durkheim'e göre dinden ayrılarak kendi alanlarında hüküm icra eden kurumlar, giderek dinden uzaklaşan bir rasyonelleşme süreciyle seküler bir karaktere bürünürler. Durkheim'in bu tespitini Weber'in rasyonelleşme süreci adını verdiği tespitiyle ilişkilendirebilir (Dobbelaere, 2002). Sonuç olarak sekülerleşme kavramı sosyolojinin kurucuları tarafından gerek dünyanın büyüünün bozulması, gerek bir materyalizm ideolojisi olarak, gerekse pozitivistmin tarihsel bir süreci olarak farklı anlamlandırmalar düzeyinde karşımıza çıkmaktadır.

1.4.2. Kutsala Dönüş

Uzun yıllar boyunca sosyal bilim literatüründe neredeyse tenkitsiz olarak kabul edilen sekülerleşme tezi, 2000'li yıllara gelindiğinde sorgulanmaya başlanmıştır. Batıda özellikle Amerika'da sosyal bilimciler tarafından 'kutsalın geri dönüşü' paradigması

ortaya konmuştur. Dahası, kimi sosyal bilimcilere göre kutsalın dönüşü kavramı yeterli değildi, çünkü o hiç gitmemişti. Dünya, günümüzde hiç olmadığı kadar dinin hakim olduğu bir dönem yaşıyordu. Dini yalnız sosyal bir kurumdan ibaret gören anlayış, dinin toplumda görünürlüğü ve kiliseye katılımı baz alarak modern toplumlarda dinin gerilediği sonucunu varmıştı. Fakat ortaya koyulan yeni paradigmaya göre din bir anlam sistemidir. Dini kurumların anlam kaybına uğraması, dinin bireysel düzeyde de anlam kaybı yaşadığı sonucunu vermemektedir. Paradigmaya göre din bireysel bilinçteki yerini daima korumaktadır. Dolayısıyla yeni paradigmaya göre, modernlik ve din arasındaki uyumsuzluğu tezi doğru değildir. Üstelik modernlik birçok seküler karşıtı paradigmalara doğmasına neden olmuştur. Batı toplumlarında yükselen yeni dini hareketler bu durumun en belirgin örneğidir. Diğer bir örneği ise, büyüsel ve mistik uygulamaları bünyesinde barındıran Uzakdoğu şark dinlerinde, geleneksel dini formlar ve modern yaşam iç içedir. Yeni paradigmanın savunucularına göre sekülerleşme tezinin yanlışlığını gözler önüne seren bir diğer coğrafya ise İslam dünyasıdır. İslam dini ile modernleşme ve ilerleme arasında bir mutabakat söz konusudur. Yapılan araştırmalara göre modernleşmeyle birlikte Müslümanların dine bağlılıklarının arttığı görülmektedir (Köse, 2014: 7-9).

Bugün sekülerleşme tezinin sorgulanması esasen modernitenin dine düşman olduğu görüşünün sorgulanması anlamına geçmektedir. Karşıt paradigmaya göre modernlik ve din uyuşabilir. Din modern toplumlarda da etkisini eskiden olduğu gibi koruyabilmektedir. Seküler karşıtı paradigma savunucularının bir kısmına göre sekülerleşme zaten hiç gerçekleşmemiştir. Büyük bir çoğunluğu ise modern toplumların sekülerleşme eğiliminde olduğunu fakat bunun iddia edildiği kadar etkin olmadığı görüşünü savunmaktadır (Köse, 2014: 17).

Sekülerleşme tartışmasının en dikkat çeken isimlerinden biri hiç şüphesiz Peter Berger olmuştur. Kendisinin önceleri sekülerleşme tezinin savunucuları arasında yer almasına karşılık 1990'ların sonuna gelindiğinde 'sekülerleşmiş bir dünyada yaşadığımız zannının yanlış olduğunu, bazı istisnalar hariç, dünyanın bugün alabildiğine dini bir dönem yaşadığını ve sekülerleşme teorisinin özünün kabul edilemeyeceği' görüşündedir (Berger, 1996/97).

Sekülerleşme teorisinin yanlışlığını ortaya koymak adına birtakım önemli gelişmeler ileri sürülmektedir (Hadden, 1989). İkinci Dünya Savaşı sonrası dinde bir canlanmanın

meydana geldiğini gösteren önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu çerçevede Tanrının dönüşü ve intikamından söz edilmiştir (Arslantürk, 1998).

20. yüzyılın ikinci yarısında kiliseler arası yaşanan mücadele sonucu kiliseler güç ve üye kaybederken, bu süreçte yeni dini hareketler ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde, hayatlarında dinin önemli olduğunu söyleyenlerin sayısında gözlenen azalma tersine dönmüştür. Bir diğer önemli gelişme, Orta Amerika ve Karayipler'den ABD'ye yapılan göçlerin sonucunda Amerikan toplumunda Katolik nüfus oranında bir artış gözlemlenmektedir. Esasen sekülerleşme tezinin modern toplumlardaki yaşanan bu yeni değişimleri açıklamasında yetersizliğine vurgu yapan çeşitli görüşler bulunmaktadır (Kirman, 2005).

Köse (2014)'ye göre sekülerleşme tezinin en çok tenkit edilen yönü bir Aydınlanma dönemi ideolojisini yansıtmasıdır. Dinin gerilemesi veya tamamen yok olması aydınlanmış kafaların hararetle istediği bir ilerencilik ideolojisinin parçasıdır. Yani sekülerleşme teori olmaktan çok taraf olmuştur.

Sekülerleşme tezinin diğer bir yanılması David Martin işaret etmektedir. Martin (1991), modern olanın yalnızca Batı toplumlarıyla özdeşleştirilmesi dünyanın diğer bölgelerinin sosyolojik açıdan geri kalmış olarak görülmesinin bir yanığı olduğunu belirtmektedir.

Klasik sekülerleşme paradigmasına karşı olunan temel nokta, toplumsal seviyedeki sekülerleşmenin bireysel bilinç düzeyinde de gerçekleşmesinin zorunlu olarak görülmesidir. Bazı dini kurumlar belirli toplumlarda etkinliğini kaybetmiş olabilir. Fakat din, gerek eski inanç ve ibadet şekillerini sürdürerek gerekse yeni bir forma bürünerek bireylerin hayatlarında yerini korumaya devam etmiştir. Bu durum dinin önemsiz hale geldiğini göstermemektedir (Berger, 1996/97). Aynı şekilde Thomas Luckmann (2016) da 'görünmeyen din' kavramıyla, dinin modern toplumlarda kurumsal olarak gerilediği halde bireysel boyutta artan dini yönelimleri ifade etmektedir.

Peter Berger (1995), sekülerizm karşıtlığının ortaya çıkardığı bir gelişme olarak Batı toplumlarında hızlı bir biçimde yayılan astroloji ve ruhsal şifa çalışmaları ile rengini dinden alan ekolojik öğretilerin, doğal beslenmeye önem veren beden sağlığı ve kişisel gelişim ile ilgili akımların arka planında dinsel öğretilerin olduğunu iddia etmektedir.

Bu iddianın temelinde, bu akımların kabul gördüğü kesimlerin sekülerleşmenin etkin olduğu sınıf olmasıdır. Yan bu sosyal kesim, yeni dini oluşumlar vasıtasıyla kendi yaşamlarında olan bir boşluğu doldurmaktadır. Bu anlamda Berger'e göre bir seküler karşıtlığı söz konusudur.

Avrupa'da modernleşmeyle birlikte dinin görünürlüğünün azalması aslında hem sekülerleşme savunucuları hem de çoğu karşıt paradigma savunucuları tarafından kabul edilmektedir. Ama bu durumun başlı başına sekülerleşmeye kanıt olması konusunda tartışmalara neden olmaktadır. Önceki bölümde de belirtildiği gibi, dini kurumların postane şeklinde (Wilson, 1976: 19-21), ihtiyaç duyulduğunda gidilen bir yer, olarak algılanmaya başlanması sekülerleşmeye bir delil olarak gösterilmektedir (akt., Köse, 2014: 23). Fakat anti seküler görüşlere göre postaneye gitmek haberleşme ihtiyacının yok olduğu anlamına gelmez. Dahası bu durum, bireysel haberleşme şekillerinin icat edildiğini gözler önüne serer (Köse, 2014).

Yeni paradigmaya göre modernleşme, bir yandan bireylere somut yararlar ve imkanlar sağlarken diğer yandan da kurumsal ve psikolojik anlamda hoşnutsuzluklara neden olmaktadır. Din bireylere teselli kabiliyeti sunarken modernleşmenin getirisi olan sekülerizm ise bireyleri maruz kaldıkları problemler konusunda teselli etme kapasitesinden mahrumdur. Bu anlamda modern toplumlarda dinin teselli kabiliyeti bireyler nezdinde bir güvenilirlik kazanmıştır. Bu açıdan bilim ve Aydınlanma düşüncesi, hiçbir zaman dünyayı anlamlandırma görevini tamamıyla devralamaz (Köse, 2014).

Berger'e (1996/97) göre, bugün dünya alabildiğince dini bir dönem yaşamaktadır. Önceleri sekülerleşme tezi literatürüne katkıda bulunan Berger, sekülerleşme teorisinin bazı yönleriyle geçerliliğini korusa dahi özü itibarıyla geçerliliğinin söz konusu olmadığını belirtmektedir. O, Avrupa'daki dini manzarayı tanımlayan şeyin sekülerleşmeden ziyade kurumsallaşmış dinden kaçış olduğunu düşünmektedir. Yani bu durum din için bir yok oluş değil yer değiştirmedir. Üstelik dinler dünya çapında bir yükseliş yaşamaktadır. İnsanlık tarihi boyunca tecrübe edilerek kesinlik atfedilen dini değerlerin modernite tarafından tehdit edilmesi bu yükselişin birincil nedenidir. Bu değerlere modern toplumlarda yeniden kesinlik atfeden yeni dini hareketler insanları cezbetmektedir. Berger dini hareketlerin rağbet görmesi konusunu, insanların dine her

zaman ihtiyaç duymasıyla açıklar. Asıl hayret edilmesi gereken şeyin dinin var olmaması olduğu görüşündedir.

Seküler karşıtı paradigmanın önemli isimlerinden olan Rodney Stark (2000), Avrupa'daki dini katılımı bir düşüşün gözlenmediğini, dahası Kuzey ve Batı Avrupa'da dini katılımların modernleşme sürecinden çok daha önce düşük olduğunu belirtmektedir. 13. Yüzyılda toplumun çoğunluğu kiliseye gitmemektedir. Fakat kiliseye katılımın az olması, Ortaçağ döneminde bireylerin inançsız olduğu anlamına da gelmemektedir. İnsanların çoğunluğunun, büyü ve animizm unsurları barındırır da, dini inançları vardı. Dini pratikleri yerine getirmediği için din toplumda görünür değildi. Ama bireysel anlamda inançlılardı. Dolayısıyla geçmişte inancın yaygın olması günümüz Avrupa toplumunun sekülerleştiği anlamına gelmemektedir. Çünkü bu bahsedilen durum günümüz için de geçerlidir. Günümüzde Avrupa'da dini katılım oranları Amerika'ya göre daha düşüktür. Fakat bireysel inanç açısından bakıldığında iki toplum arasında bir fark görülmemektedir.

Sekülerleşme teorisine yöneltilen eleştiriler değerlendirildiğinde, sekülerleşmenin bir teori olmadığı ve ampirik verilerin sekülerleşmenin öngörülerini doğrulamadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Özellikle 1960'lı yıllarda ortaya çıkan yeni dini hareketler, dine bir canlılığın yaşanmasına neden olmuştur. Bu hareketlerin sekülerleşme tezi tarafından göz ardı edildiğini iddia etmişlerdir. Fakat bazı sosyal bilimciler de yeni dini akımlarda gözlenen artışın sekülerleşmenin bir delili olduğu görüşünü savunmaktadır (Kirman, 2005).

Sözü edilen klasik sekülerleşme paradigması ve onun karşısında yer alan yeni paradigma, din ve modernite ilişkisi bakımından birbirine zıt kutupları ifade etmektedir. Bunların yanında bir de üçüncü eklektik paradigma (Özay, 2007: 204) gelişmiştir. Bu paradigmaya göre ise, modernlik ve dinsellik birbirine karşıt olgular değildir. İkisi de aynı anda bir arada bulunabilmektedir. Bu yaklaşım, Batı dışı toplumlardaki modernite ve din ilişkisi sentezlenmesini ön plana çıkararak görüşünü desteklemektedir.

Bu anlayışa göre, din popüler kültürdeki görünürlüğünü kaybetmemiş fakat aynı zamanda modernleşme ve sekülerleşme süreçlerinden de etkilenmiştir. Buna karşılık sekülerleşme olgusu da dine karşı eski sert tavrını değiştirmiştir. Sekülerleşme ile birlikte din toplumdaki fonksiyonunu ve anlamını yitirmemiştir. Aksine din ve

modernlik sentezi sonucu yeni dini anlayışların ortaya çıkmış ve din yalnızca şekil değişikliğine uğramıştır. Dolayısıyla sekülerleşme dini yok eden bir olgu değil sadece dini değişimin habercisidir (Köse, 2014: 174).

1.5. Postmodernizm ve Çoğul Modernlikler

Moderniteyi takip eden dönemi ifade eden postmodernite, ilk olarak 1960'lı yıllarda sanat, edebiyat ve mimari gibi farklı disiplinlerin yeni eğilimleri tanımlamak için kullanılmıştır (Kurt, 2011: 207). Postmodernin -yani modern sonrasının- modernite sürecinin devamı niteliğinde olduğu ve bunun zıttı olarak moderniteden bir kopuşu ifade ettiği konusunda belirsizlikler mevcuttur. Esas olarak postmodern söylemin esnek ve açık uçlu oluşu kavram hakkında kesin bir tanım yapılmasını ve postmodernliğin sınırlarının çizilmesini engellemektedir (Türküne, 2009: 496).

Modernizm, aydınlanma ve akılcı düşünce sisteminin sonucunda ortaya çıkan kusursuz bir dünya sistemi değildir. Modernleşme süreci üzerine yapılan olumlamaların yanında toplumsal açıdan olumsuz getirileri olduğu konusunda hemfikir olan düşünürler bulunmaktadır. Berman (1994) modernleşmenin sürekli olarak hayatımızda parçalanmalara, yenilenmelere, mücadele ve çelişkilere yol açtığını ve bundan dolayı modernleşmenin bizi belirsizlik ve acıya sürüklediğini söyler. Berman'ın ifadesiyle "Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vadeden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi" (Berman, 1994: 11).

Nitekim Batı toplumları, gerek doğa bilimlerini gerekse sosyal bilimleri anlama ve açıklamada rasyonelliğin öncülüğünde pozitivist bir tavır takınmışlardır. Bu durum, zamanla sürekliliği sağlandığında, bireyler tarafından da kabul görmüş ve bir kültür ögesi haline dönüştürülmüştür. Artık toplumun her alanında olduğu gibi, manevi kültürel öğelere de bilimsel çerçeveden bakış söz konusudur. Güngör'e göre bu durum toplumlarda kültürel deformasyona yol açmıştır. Kültür alanında pozitivist devreye sokulmasıyla birlikte, pozitivism tek başına kültürel öğeleri açıklamada yetersiz kalmıştır. Açıklanamayan kültür öğeleri bir süre sonra akıl dışı ve gerilik unsuru olarak ilan edilmiştir (Güngör, 1975).

Modernliğin bu sözü edilen olumsuz getirileri sonucunda postmodernlik, modernliğin sekülerist etkisini kırarak alanı bir anlamda yumuşatmıştır. Postmodernliğin, toplumsal kargaşalar, kültürel dönüşümler, siyasî değişmeler, temel değerler hakkındaki derin felsefi tartışmalar ve disiplinlerin bunalımı ile senkronik olarak –belki de bunlara tepki olarak- ortaya çıkmış olması onu daha duyarlı bir biçimde karşılamamıza izin vermektedir (Rosenau, 1998: 30). Postmodernizm, ‘post’ ekinden kaynaklanan sonralık ve bir başkaldırı niteliği taşımaktadır. Herhangi bir tanıma indirgenemeyecek bir karmaşıklığa sahip olsa da postmodernizm her şeyden önce modernlikle bir hesaplaşmayı veya modernliğin radikal bir eleştirisini içermektedir (Şaylan, 1999: 88).

Postmodernistler bugünün geçmişten, modernin modern öncesinden üstün olduğu düşüncesini sorgularlar. Böylece geleneksel, kutsal, duygular, sezgiler, spekülasyon, kişisel deneyim, adet, metafizik, kozmoloji, büyü, mit, dini hisler ve mistik deneyimler dahil olmak üzere modernliğin kenara attığı her şey yeniden önem kazanmaktadır (Rosenau, 1998: 26).

Abdurrahman Kurt (2011: 209)’a göre postmodern çağda toplumsal sınıflar arası geçişkenlik artmakta, buna bağlı olarak da farklı gruplara ait bireylerin yaşam tarzları arasında birtakım etkileşimler yaşanmaktadır. Kurt’un ifadesiyle postmodern çağda ‘dini inanç ve ibadetlerini düzenli olarak ifa eden gayet modern kıyafetli bayanlar görülürken; saçının tek telini bile göstermediği halde aşırı makyajlı bayanlar da toplumsal hayatın bir gerçeği haline gelmiştir’. Bu anlamda modern dünyada katı yapılar ve tutarlılık ön planda iken postmodern çağda ise çoğulculuk ve hoşgörü kavramları önem kazanmaktadır (Odabaşı, 2006).

Postmodernizm ile birlikte yaşanan kültür farklılaşmasının dinsel unsurları sıradanlaştırması ve günlük yaşama dair değerleri ortadan kaldırmasıyla bir sekülerleşme süreci olduğu ifade edilmektedir. Postmodern kültürün her şeyi mübah sayması ve her şeyin geçici olduğuna vurgu yapması dinlerin konumunu bir anlamda tehdit etmektedir. Diğer taraftan ise paradoksal olarak postmodernizm, modern süreçte büyüden arınmış dünyayı yeniden büyüğe hale getirmek istemekte ve dine dönüşün yaşanmasına olanak sağlamaktadır. Modernizmin dinsel gerçekliği yok sayan tutumuna karşılık postmodernizm dinsel değerlere dönüş, kutsal ve geleneksel olan üzerine yeniden odaklanma gibi söylemlere sahiptir (Kurt, 2011: 210). Dolayısıyla postmodernliğin bir anlamda modernizmin seküler etkisini kırmasıyla birlikte dinsel

inançlara bir meşruiyet alanı oluşmaktadır. Bu alanda mevcut semavi dinlerin etkinliğinin yanında yeni dinsel oluşumlar -New Age akımı gibi- da yer bulmaktadır.

Farklı teorisyenler tarafından postmodernlik, geç modernlik, yüksek modernlik, akışkan modernlik gibi kavramlarla tanımlanan modernliğin girmiş olduğu bu yeni dönemde, modernliklerin çoğulluğuyla ilgilenen çalışmalar ortaya konmaktadır. Toplumların aynılaşaacağını öngören modernliğe karşın sosyal dünyanın gerçekleri toplumların aynılaşaacağı kanısını desteklemekten uzaktır. Özellikle İslamcı hareket ve Doğu Asya'nın özgüllüğü çoğul modernlikler tartışmasının ortaya çıkışında önemli rol oynamıştır. Nitekim Japonya ve Doğu Asya ülkeleri Batılı ülkeler olmadıkları halde ileri düzeyde modern toplumlardır. Bu ülkeler kendi medeniyetsel farklılıklarını koruyarak, Batı'yı kopyalamadan ve Batı'yla çok fazla temasta bulunmadan güçlü modernlikler üretmişlerdir. Bu bakımdan Avrupa merkezci modernlik anlayışına meydan okuyabilen çoklu modernlikler, kültürel dünyaların çoğulluğu ile modernliğin farklı bir yorumunu yansıtmaktadır (Kaya, 2006: 13-17).

Batı için modernleşme, kendi geleneksel yapısından evrilip modern olana doğru bir yolculuğu ifade ederken, -Batı'nın gözüyle- Batı dışı toplumlar için modernleşme Batılılaşmak, Batıya benzemek anlamına gelmektedir. Bu anlamda Batı dışı toplumların modernleşme sürecinde sosyal hayatta meydana gelen daha keskin dönüşümler mevcuttur (Bilgin, 2010: 23). Göle'nin kavramsallaştırdığı Batı dışı modernlik anlayışı ise, Batıyı reddetmez fakat Batıyı merkez konumda olmaktan çıkarır. Yani Batının öncü konumunu reddeder. Batı dışı toplumların modernleşmeyi pasifize olarak kabul etmesinden ziyade onun karşısında etkin ve üretken bir rol oynayabileceğini belirtir. Göle, Habermas'ın modernizm tanımını 'Bugüne ait olan bilincimizin bileylenmesi' şeklinde aktarmıştır (Göle, 2000: 7). Göle modernlik kavramını açıklarken kavramın anlamının dinamikliğine dikkat çekmektedir: "Kendimize mal ettiğimiz, uyarladığımız, yeniden ürettiğimiz, tamamlanmayan dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkmakta ve sürekli olarak etik ve estetik değerlerin potasında şekillenmektedir" (Göle, 2000: 15).

Bu açıdan çoğul modernlikler bağlamında Türk modernleşmesine bakıldığında -tarihsel süreçte de- Türkler, kültürel anlamda Batı'ya doğru hareket etmişlerdir fakat İslami Anadolu'yu da hiçbir zaman terk etmemişlerdir. Bu tarihsel hareketlilikten de anlaşılacağı üzere modern dönemde Türkiye'nin daha da Batı'ya doğru hareket ederek Batı dışı bir kimliğin Batılılaşma örneğini sunması söz konusudur. Dolayısıyla Türkiye

bir taraftan Avrupalı İslam iken diğer taraftan Ortadoğu'daki modernleştirici bağlam konumundadır. Yani Batı'da Doğu'yu ve Doğu'da da Batı'yı temsil etmektedir. Doğu-Batı ikileminde Türkiye, karşıtlık belirleyici bir konumda olmaktan çok kendi kültürünü tekilleştirmektedir. Bu bakımdan Türkiye ne tam anlamıyla Batı'lı olabilmekte ne de Doğu'ya ait olabilmektedir. Türk kültürünün modernlikle etkileşimi sonucunda Türkiye kendine özgü bir modernlik anlayışı üretmiştir (Kaya, 2006: 28-29).

Çoğul modernlikler açısından önem arz eden Türk modernliği, bir batılılaşma örneği olarak değil, modernleşmenin farklı bir formu olarak algılanmalıdır. Türkiye sıklıkla ilk modern Müslüman ülke olarak anılmaktadır. Türk modernlik projesi (Kemalizm), tek bir modernlik projesinden ziyade çoklu modernlik projesinin varlığını göstermektedir. Kemalizm özgün bir kültürel ve tarihsel mirasa göre oluşturulmuş ve modernliği Batılıların gözüyle algılamamıştır. Tarihsel geçmişin yanında Kemalizmi inşa eden bireysel aktörler Batı modelinden farklı bir modernlik tahayyül etmişlerdir. Dolayısıyla çoğul modernliklerin en belirgin örneklerinden olan Türk modernleşmesi, Batı ve İslam medeniyetleri arasında bir kültürün tekilleşmesi olarak değerlendirilmelidir. Anadolu'da Türkler hem Batılı hem de İslami unsurları kendilerine özgü bir biçimde yorumlamaktadır. Bu nedenle Türk toplumu ne tam anlamıyla İslamileşmiş ne de Batılılaşmıştır (Kaya, 2006).

1.6. Türkiye'de Din ve Modernleşme

1.6.1. Türkiye'de Modernleşmenin Tarihsel Süreci

Türkiye'nin modernleşme sürecini analiz ederken, geride bıraktığımız iki yüz yıllık tarihsel ve sosyal süreci iki bölümde incelemek yararlı olacaktır. Bu iki süreç, II. Meşrutiyet öncesi ve II. Meşrutiyet sonrası süreçlerdir. Birinci süreç III. Selim ve II. Mahmut ile başlayan yenilik hareketleriyle II. Meşrutiyete kadar olan süreci kapsamaktadır. Diğer süreç ise II. Meşrutiyetten günümüze kadar olan süreç olarak belirlenir. Bu iki dönemin farkı, yaşanan tarihi kırılmalardır. İlk dönemde değişim süreçlerinde tarihi bir kırılma yaşanmamıştır. Fakat II. Meşrutiyetten sonraki aşamada toplumsal değişim sürecinde M. Tayfun Amman (2015: 295-297)'ın kavramsallaştırdığı beş büyük tarihi kırılma yaşanmıştır.

Amman (2015)'a göre bu kırılmalardan ilki, dil kırılmasıdır. Cumhuriyet dönemi sonrası yapılan harf inkılabıyla Arap alfabesi yerine Latin alfabesi kullanılmaya

başlanmıştır. Bu değişim günümüzde eski eserlerin, atalarımızın mezar taşlarının ve günümüzden yirmi yıl öncesinde dahi yazılmış olan kitapların dilini anlayamamamıza neden olmuştur.

İkinci bir kırılma din alanında yaşanmıştır. Din kırılması, Comte'nin pozitivizm görüşünden ilham alınarak dinin ancak cahil, köylü, yoksul kesime uygun olan bir olgu olduğu, eğitilmiş entelektüel kesime yakışmayacağı düşüncesi benimsenmiştir. Dinin yerine bilimin kutsanması söz konusudur. Bugün akademik seviyede yaşanan bilim ve din çalışması Amman'a göre bu kırılmanın izlerini taşımaktadır.

Üçüncü kırılma, tarih kırılmasıdır. Bu kavram, tarihimizin bilinçli olarak çarpıtılması, üstünün örtülmesi ve yeniye değiştirebilmek için eskinin kötülenmesini ifade eder. Fakat tarih toplumların hafızasıdır. Geçmişini bilmeyen insan nereye ait olduğunu bilmez. Bundan dolayı da geçmişteki tecrübeler yardımıyla hareket edemez. Tarih çarpıtılmış bir işlev görecektir olursa, Alain Touraine'nin zayıf kültür dediği durum ortaya çıkar. Zayıf kültürler ise her egemen kültürlerin istilasına açıktır.

Diğer bir kırılma ise kültür kırılmasıdır. Bu durum, toplumun kendi kültürünü hor görmesini ve başka kültürleri değerli bulmasını ifade etmektedir. Özellikle self oryantalistler tarafından horlanan kültür, toplumun irfanını da öldürmektedir. Bu da kültür kırılmasına yol açmaktadır.

Amman (2015: 295-297), son olarak devlet kırılmasına yer vermektedir. Osmanlı devlet geleneğinde oluşturulmuş bürokratik örgütlenme liyakat sistemine dayanmaktaydı. II. Meşrutiyete kadar devam eden bu sistem, 31 Mart ayaklanması ile İttihat ve Terakki'nin iktidarı ele geçirmesiyle devlet kademelerine tecrübesiz gençler getirildi. Bu durum devlet sisteminin bozulmasına yol açmıştır. II. Abdulhamid iktidardan düşürülünce İttihat ve Terakki hükümeti devleti 1. Dünya Savaşı'na sürüklemiştir.

Yaşanılan bu tarihi kırılmalar Türkiye'nin modernleşme sürecini anlama ve açıklamada önem arz etmektedir. Değişim sürecinde bu etkilere bağlı olarak, Amman'a göre Türk toplumu zayıf kültür özelliği gösteren bir toplum halini almıştır. Bu da geleneksel kültürel değerlerden kopuşu ve Batı kültürüne yönelişi beraberinde getirmiştir.

Türk toplumunun modernleşme süreci temellerinin Tanzimat öncesine kadar gitmesiyle birlikte esasen Cumhuriyet döneminde yoğunlaştığı görülmektedir. Geleneksel düzenin

yerine laik bir sosyal siyasal düzen oluşturmak ve İslam'a modern bir form kazandırmak amacıyla bir dizi reformlar yapılmıştır. Bu reformlar sayesinde kurulan yeni devlet modelinin Batılı devletlerin arasında yer alması amaçlanmıştır (Kirman, 2005: 31). Türkiye'de bu kapsamda gerçekleştirilen devletin modernleştirme politikasının toplumsal yapı üzerinde çok yönlü etkileri söz konusudur. Devletin modernleştirme süreci, modernleşme biçiminde toplumsal dinamiklerle değil, siyasal dinamiklerle yukarıdan aşağı bir biçimde devlet eliyle gerçekleşmiştir. Burada toplum modernleşmeyi talep etmemiştir. Devlet yöneticileri tarafından yapılan modernleştirme bu nedenle toplumun her kesimine nüfuz edememiştir. Yani modernleşme toplum tarafından talep edilmediği için bazı sosyal kesimler tarafından kabul edilmiş fakat toplumun tümünü aynı oranda etkilememiştir. Bugün Türkiye'nin doğusu ile batısı arasındaki modern ve geleneksel değerlere bağlılık farkı bununla açıklanabilir. Siyasal anlamda uygulanan modernleştirme sürecinde, modernleşme talepleri fazla olanlar kentte yaşayan sınıftır. Bu da genel siyasi yönelimi belirleyen bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Amman, 2015: 295-297).

1.6.2. Türkiye'de Sekülerleşme Süreci

Türk modernleşme projesinin ana teması sekülerleşmedir ve Batılılaşmaya özel ağırlık veren bir vurguya sahiptir (Subaşı, 2003: 83). Sekülerleşme sürecine girilmesiyle birlikte din kurumu toplumsal yaşamdaki çok fonksiyonlu yapısından daha uzmanlaşmış yapılara doğru evrilmiştir. Dinin yapısal açıdan farklılaşmasının sonucu olarak gündelik hayatın büyük bir bölümü dinin otoritesinden arındırılmış ve bu otorite diğer kurumlara devredilmeye başlanmıştır. Bu süreç dini fonksiyonların toplumsal ilişkilerdeki belirgin gücü zayıflamasına neden olmuştur (Kirman, 2005). Cumhuriyet Türkiye'sinde din meselesini, bir taraftan modernleşmenin şiddetli isteği diğer taraftan halk kültürü ile aydın kültürü arasındaki farklılık ve gerilim meselesi çerçevesi içerisinde ele almak gerekmektedir (Mardin, 1992: 147).

Türk aydınlanmacılığı, pozitivizm, rasyonalizm, sekülerlik, bireysellik, iş bölümü, kurumsallaşma gibi dinamiklerin oluşturduğu bir çerçeve içinde yeni bir kavramsal tanımlama oluşturmaktadır (Subaşı, 2007: 63). Aydın ifadesini her kullandığımızda, aslında modern ve özellikle de seküler bir alana öncülük eden bir kişiyi ya da bir kolektivitinin vurgulandığı bilinmektedir (Subaşı, 1999: 192). Bir taraftan geriliğin ve başarısızlığın kaynağı olarak yerilen, diğer taraftan da toplumsal değerlerin besleyicisi

olarak övülen (Martin, 1991: 200) din, ya Marx'ın, ya Durkheim'in ya da Comte'nin dilinden okumaya kendini hazırlamış Türk aydını, başından beri modernleşme ve sekülerleşmenin ana taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Subaşı (1999: 243)'ya göre, modernleşme her şeyden önce bireyi kısıtlamakta ve cemaat ilişkilerini kırmaya çalışmaktadır. Burada amaç, kendi aklıyla karar veren özgür ve özerk bireylerin oluşturulmasıdır. Hayal edilen modern toplumda bireyler özgür ve kullanabildikleri haklar açısından da eşit olacaklardır. Oysa ulusun büyük bir cemaat gibi görülmesini isteyen, ulusu oluşturan kişilerin özerk bireyler olmasını istemeyen, devleti kutsal ve karşı çıkılmaz bir makam olarak gören bir görüş, bireylerin hak ve özgürlüklerini kabul etmemek için direnecektir. Zaten Cumhuriyet döneminin yukarıdan modernleştirici projesinin çıkmazı da burada yatmaktadır (Akdin, 2009).

Modern Türkiye'de gündelik hayatı sekülerlik çerçevesinde yeniden temellendirme girişimi, Batılılaşma temelli bir dizi faaliyetin ürünü olarak gündeme getirilir (Subaşı, 2004: 51). Birçok bakımdan İslam ülkelerinin en modernleşmiş olan ve 1920'lerden itibaren onlarca yıl resmi devlet seküleritesini ve yarı-resmi dinsizliği yaşayan (Stark, 2000) Türkiye'de din konusu, laiklik ve daha ileri düzeyde gündelik hayatın dünyevileştirilmesi kapsamında ele alınır (Subaşı, 2004: 156). 1980'lerden sonra Türkiye'nin genelinde yaşanan toplumsal değişimler, şehirleşme sürecinin getirdiği etkileşimler ve 1990'lı yıllardan itibaren adına İslami denilen kesimin yaşamış olduğu süreç, modernite ve seküleritenin yaşanan bir olgu olduğuna dair görüntülerin gözlenmesine neden olmuştur (Köse, 2006: 15-16).

Türk modernleşmesinin seküler yönüne baktıktan sonra dini hayatın -kastedilen İslam dinidir- nasıl bir dönüşüm geçirmekte olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Modern zihniyet, dinin toplumsal hayatta yer bulamayacağı görüşünde hemfikirdi. Oysa modernleşme açısından şaşırtıcı olan, politik ve idari onca tedbire rağmen, gündelik hayattaki dinsellik taleplerinin hala gelişme çabası içinde olabilmesidir. Ancak burada vurgulanması gereken dinselliğin dönüşümüdür. Bu durum modern olanla İslam'ın bir karşıtlık içinde olmaksızın buluşturulmasının tasarlanan bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Subaşı, 2004: 54-62). Bu Türkiye'ye has özel bir durumu teşkil eder. Batı dışı toplumlarda modernite, yalnızca sosyal bilimler düzeyinde değil, aynı zamanda günlük sosyal hayatta da arzulanan bir tüketim metası, ulaşılmak istenen bir ideal (muasır medeniyet seviyesi) olarak zihinlere yansımaktadır (Göle, 1998: 65). Bu

anlamda, günümüzde artık söz konusu olan, dünün dinsel formatlarıyla, günümüzün dinsel formatları arasındaki şekil farklılıklarının dikkat çekici bir özellik kazanmaya başlamış olmasıdır. Ancak bu değişimin dinden uzaklaşma olarak tanımlanması kabul edilemez (Subaşı, 2004: 62-63).

Türk sekülerleşme sürecinin ana teması İslam'ı bertaraf etmek değildi. Fakat İslam'a yeni toplumsal bir işlev kazandırarak demokrasiye uyumunu sağlama görüşü hakimdi. Yani İslam'ın ulusal kültür ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamanın bir kaynağı olarak etkinliğini sürdürmesi istenmekteydi (Turner, 1991: 216). Cumhuriyet devrimlerinin, bireysel ve kitlesel dindarlığın temsillerine yönelik baskısı, bu bağlamdaki medrese, tekke ve zaviyelerle, tarikatların yasadışı ilan edilmelerinin sonunda bütün bu yapılardan beklenebilecek toplumsal fonksiyonların artık Diyanet aracılığıyla sağlanacağını göstermektedir. Diyanet bir yandan rejimin gayri İslami bir devrim olduğu yönündeki kitlesel karşı koyuşları bastırmak için kurulmuşken, bir yandan da ondan din alanındaki modernleşme teşebbüsüyle dinin tabiatının dönüştürülmesi arzusunun bir karşılık vermesi bekleniyordu. Fakat bu noktada söyleyebilir ki, modernleşme tarihinde gerçekleştirilen tüm inkılapların arkasındaki kurucu fikri yapı, dinin referans düzeyinin yeniden tanımlanması ve yine dinin toplumsal olan hiçbir kategori için bir meşruiyet üretici olmasına izin verilmemesiydi (Subaşı, 2007: 49-50).

Bu anlamda Cumhuriyet döneminin dini yapısı incelendiğinde *resmi İslam* ve *sivil İslam* olmak üzere ikili bir yapıyla karşılaşmaktayız. Resmi İslam, devlet kontrolünde Sünni Hanefi inancını temsil eden Diyanet İşleri Başkanlığı kurumsallaşmasıdır. Kurumsallaşmış resmi İslam, kendini laik bir ülke olarak tanımlayan Türkiye'nin aslında Avrupa'nın laiklik modeline uymayan bir ülke olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı hem toplumun dini ihtiyaçlarını karşılamak hem de dini devlet kontrolü altında tutmak için yapılandırılmıştır. Bu durumun örneği olarak camilerde okunacak olan hutbelerin konusunun Diyanet tarafından belirlenmesi gösterilebilir. Özellikle bazı modernite ve dinin çatıştığı noktalarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın modernlikten yana yorumları dikkate değerdir. Burada toplumun bir bölümü tarafından Diyanet kurumu verdiği fetvaların güvenilirliği sorgulanmaktadır. Bu anlamda meydana gelen boşluğu ise sivil İslam doldurmaktadır. Sivil İslam ile kast edilen devletten bağımsız sivil dini gruplar, kendi içinde geleneksel dini gruplar ve modern dini gruplar olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Geleneksel dini

gruplar, kökleri Cumhuriyet öncesi eski dönemlere dayanan tarikat (Nakşilik, Kadirilik, Rufailik gibi) gruplarıdır. Modern dini gruplar ise, tarikat yapılanması içinde olmayıp Cumhuriyet dönemi şartları içinde ortaya çıkmış gruplardır. Modern dini grupların en bilineni Nurculuk hareketidir (Eren, 2012: 624-626).

Dinselliğin gündelik hayattaki görünümünü ortadan kaldırmaya yönelik birtakım modernlik deneyimlerinin, daha çok sekülerlik evrenindeki bir yaşam biçimini hedeflediği açıktır. Türkiye bu dönüşümüyle, geleneksel hayat biçimini kuşatan dinden gelenek bağlamında her tür eski düşünceden kopmayı talep etmiştir. Bunun sonucunda ilerleme ve modernleşme şeklindeki bir argümanın, ancak Batılılaşma projesini eyleme dönüştürmekle gerçekleştirilebileceğine ilişkin yeni bir tasavvur, söz konusu olan bu değişime yol açmıştır. Bu ise, laiklik ve sekülerliğin toplum yaşamının egemen bir tarzı olarak ortaya çıkmasını ve dinin de kamusal alandan çekilmesini gerektirmiştir (Subaşı, 2004: 50-51). Fakat dini hayat içindeki bu sarsıntıların dinin yok oluşuna değil, farklı bir biçimle tanımlanmasına neden olmuştur diyebiliriz.

Sekülerleşmenin tek yönlü ve zorunlu bir süreç olduğu ve dinin zaman içinde önemini kaybederek dünyadan silineceği görüşü hem küresel hem de yerel anlamda geçerli olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte sekülerleşme, küresel ve aynı zamanda yerel ölçekte, bir toplumun tüm kesimlerini ve kişilerini kapsamaz. Bir toplum genel anlamda sekülerleşme yolunda giderken aynı toplum içinde bazı kesimler daha katı dindarlaşmalara ve diğer bazı kesimler yeni dinsel arayışlara yönelebilirler. Toplum bu kriterlere indirgenerek sekülerleşmiyor denemez. Türkiye’de dinin toplumdaki yerinin özellikle Batıya kıyasla son derece canlı olduğu görülmektedir. Toplumun geneline bakıldığında özellikle kültürel olarak önem kazanmış dini pratikleri yaşatma iradesi Türk toplumunda yüksek düzeydedir. Fakat bunun yanında toplumdaki eğitim ve gelir düzeyinin artışı, kentleşme, gibi modernleşmenin somut göstergeleri çerçevesinden bakıldığında toplumumuzda sekülerleşme yönünde bir ilerleme de söz konusudur. Toplumdaki üst tabakaya hakim olan kültürel yönelime bakıldığında o toplumun sekülerleşme yöneliminde olup olmadığı görülebilmektedir (Amman, 2010: 44).

Günümüzde dinin, hem İslam’ın siyasallaşması açısından hem de İslam’ın gündelik yaşamdaki yerinin giderek olağan karşılanması bağlamında bir değişim yaşadığını söylemek mümkündür. Dinin gericilikle eşdeğer tutulduğu anlayış, yerini modern kalarak dinselleşebilme imkanına bırakmıştır. Batı kimliğini benimsemiş bir birey,

kutsala yönelme ve dinselleşmeye yönelik modern-küresel formları kolaylıkla uyarlayabilmektedir. Yaşanan bu değişim küresel ve yerel bağlamda anlamlılığını ortaya koymaktadır. Ülkemizde de Batılı formların giderek İslami açıdan yorumlanması giderek sıradanlaşmaktadır. Aynı zamanda İslam kamusallaşırken kurumsal yapıya bağlı olmayan, bireysel inanç formları da ortaya çıkmaktadır. Bu hususta Armağan (1999: 87), modernliğin elitler aracılığıyla yukarıdan dayatılmasına karşın karşılığını bulacağı yerin bireyin öznel dünyası olduğunu belirtmektedir (Mirza, 2018: 101-102).

BÖLÜM 2: DİN VE İNANÇ KAVRAMI

2.1. Sosyal Bilimler Açısından Din ve Maneviyat Kavramı

Teolojik açıdan yapılmış din tanımlamalarının yanı sıra, modern bilimlerin mensupları da bir din tanımı arayışı içerisindeyler. Sosyal bilimler açısından bakıldığında dinin toplumlarda evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkması söz konusudur. Konuya sosyolojik açıdan bakıldığında, dinlerin ve dindarlık anlayışının bir toplumdan ötekine, bir devirden bir başkasına ve dahası aynı dini geleneğin bile zamanla değişimden etkilendiği anlaşılmaktadır. Bu açıdan sosyolojik din tanımı, belli bir dini değil, zaman ve mekan itibarıyla insanlara arasında bir yerde ve devirde görülen ilahi olsun ya da olmasın tüm dinleri kapsamaktadır (Günay, 2006: 14).

Giddens (2012: 580-582)'ın ifadesiyle; sosyologlar dini, kuşatıcı ve doğüstü olan gerçekliğin bir düşüncesini yaratarak nihai anlam ve amaç duygusunu sağlayan ritüel ve inançların genel olarak paylaşılan bir kültürel dizge olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlamaya göre din; kültürün bir biçimidir. Ayinsel yöntemler içeren inançları kapsamaktadır. En önemlisi din, insanlarda bir amaçlılık duygusu yaratmaktadır. Bu açıdan sosyologlar dinsel inançlara Tanrısal yönden değil, insan açısından yaklaşır. Bu nedenle dini inancın doğru olup olmamasıyla ilgilenmezler. Daha çok dinin toplumsal yapısıyla ilgilenirler. Dini toplumsal dayanışmanın esası olarak görmektedirler. Bireylerin dini yönelim nedenlerini kişisel ve manevi nedenlerle açıklamak yerine toplumsal güç ile açıklarlar. Bireylerin yaşadığı ekonomik problemler, yalnızlık hissi, fiziksel acı ve hastalık gibi psikolojik nedenlerle, yani toplumsal düzendeki birincil duyguların tehdit altında olması durumunda, dine yöneldikleri ifade edilmektedir.

İngiliz antropoloğu Taylor (1832-1817) dini, *ruhi varlıklara inanış* olarak tanımlamaktadır. Taylor'dan sonraki dönemin antropoloğu olan Radcliffe Brown (1881-1955)'un tanımıyla ise din, *bizim dışımızda olan manevi ve ahlaki diyebileceğimiz güce karşı bir bağlılık duygusunun falan ya da filan şeklinde anlatımından ibarettir*. Ona göre bu bağlılığın temelinde ritüeller bulunmaktadır. Öte yandan antropolog Greertz, dinin sembolik ve fonksiyonel yönünü vurgulayarak dini, *insanlarda uzun süreli geniş kapsamlı ve güçlü güdüler yerleştirmeye çalışan bir semboller sistemi* olarak tanımlar. Din psikolojisinin kurucu ismi kabul edilen William James'e göre din her şeyden önce

tabiatüstü bir anlama sahiptir. Ona göre dinin sosyal ve kurumsal yönü bulunmamaktadır. Dinin temelinde ferdi duyguların bulunduğunu öne sürmektedir (akt., Günay, 2006: 15).

Fransız sosyoloğu Durkheim'in din konusundaki fikirlerine bakıldığında, Tanrı veya Tanrılara tapınmanın dinin temeli olarak algılanmasına karşı olduğu görülmektedir. Tanrı kelimesi muayyen ve dar anlamda alınacak olursa, bu tanımın gerçekten dini olan birçok olguyu dışarda bıraktığı düşünülmektedir. Ona göre Tanrı ve ruh düşüncesinin olmadığı ya da ikincil, önemsiz rol oynadığı büyük dinler mevcuttur (Durkheim, 1912/2018: 34). Tanrısız dinlerin en belirgin örneği Budizmdir. Budistler için Tanrıların güçleri değersiz olan vatlıklar alemi yani dünya ile ilgilidir. Dünya hayatı ise ıstıraptan ibarettir. Budistler için geçerli olan kurtuluşa (Nirvana) ulaşmaktır. Budizmin yanı sıra Konfüçyanizm, Taoizm gibi dinlerde de aynı anlayışı görmek mümkündür. Diğer yandan, Durkheim'e göre ilkel dinlerde de somut bir Tanrı inancı yoktur. İlkel dinlerde varlığına rastlana mana gücünü veya ruhani varlıklara tapınmayı Tanrı kavramıyla özdeşleştirmek mümkün değildir. Bu tür dinlerde belirli bir Tanrı yerine doğaüstü güçlere inanılmaktadır. Kendilerine tapınılan ruhsal varlıklar, insan gücünün üzerinde ve dışında birtakım ölü ruhlar, cinler, periler gibi varlıklardır. (Günay, 2006: 16).

Başka bir tanımda din, tabiatüstü (anlaşılamayan, bilinmeyen şeyler ve sırlar alemi) ve sonsuz kavramıyla açıklanır. Max Müler (1823-1900) de dini bu kavramlar ışığında tanımlamaktadır. O'na göre din, duygular ve aklın nüfuz edemediği şeylerle ilgili birtakım inanç ve uygulamalardan meydana gelen bir sistemdir. Dinin konusu, aklın idrak edemediği anlaşılmas ve esrarengiz sıklardan oluşmaktadır. Durkheim bu tanıma da karşı çıkmakta ve doğaüstü kavramların son zamanlarda ortaya çıktığını düşünülmektedir. Totemizm gibi ilkel dinlerde sır, doğaüstü gibi kavramlar mevcut değildi. Buna karşılık totemizm din olarak benimsenmiştir. Durkheim'e göre bu kavramlar ileri dinlerde özellikle de Hıristiyanlıkta mevcut olan kavramlardır. (Günay, 2006: 17).

Durkheim, dini kutsal olan ile din dışı olan arasında bir ayırım yaparak tanımlamaktadır. Ona göre totemizm dinin en temel biçimini temsil etmektedir. Totemizme kutsallık atfetmesinin nedenini, toteme duyulan büyük saygının aslında topluma duyulan saygıdan kaynaklandığı ile açıklamaktadır. Yani dinde tapınılan nesne, aslında toplumun kendisidir. Tören ve ritüellerin dini işlevinin yanı sıra, grup üyelerini

birleştirici bir unsur olduğu görüşündedir. Durkheim, küçük geleneksel toplumlarda dinin etkilerinin hayatın her alanında görülebilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Din yalnızca bir takım duygu, fikir ve etkinlikler kümesi değildir. Aynı zamanda geleneksel kültürlerde bireylerin düşünme tarzını belirlemektedir. En ilkel düşünce biçimleri bile din kapsamında ifade edilmektedir. Durkheim'in görüşüne göre modern toplumlar geliştikçe dinin etkisi giderek azalmıştır. Bilimsel düşünce dinin yerini almış, adetler ve ritüeller bireylerin yaşamında oldukça geri plana itilmiştir. Bu anlamda Durkheim, eski Tanrıların öldüğünü ifade etmektedir. Fakat modern topluma ayak uydurmuş, biçim değiştirmiş dinlerin devamlılık sağlayacağı görüşüne sahiptir. Ayrıca modern toplumlarda trensl etkinliklerin yerine modern toplumun değerlerinin geçeceğini düşünmektedir. (Giddens, 2012).

Durkheim'in sözünü ettiği dinsel alanda yaşanan değişim, maneviyat kavramının da - özellikle sosyal bilimler açısından- zaman içinde yeni anlamlar kazanmasına neden olmaktadır. Modernleşme süreciyle birlikte yükselişe geçen ve kavramsal içeriğinde bir dönüşüm yaşayan maneviyat, din ve dindarlık kavramlarından ayrı olarak ve dine oranla daha esnek, daha az geleneksel ve daha bireysel olarak ele alınmaktadır (Pargament, 1999: 13-14'ten akt. Düzgüner, 2013: 23). Bu açıdan modern süreçlerle birlikte dindarlık kavramının sınırları daralmış ve bu sınırlar dışında kalan alanları ifade etmek için maneviyat kavramının kullanımı yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla maneviyat kavramı -dinden farklı olarak- hem dindar hem de seküler olan bireylerde görülebilmektedir (Düzgüner, 2013: 30).

Tanyi (2002: 506), maneviyatın dinle ilgili olsun ya da olmasın, onun insan yaşamında kişisel bir anlam ve amaç arayışı olduğunu ifade etmektedir. Maneviyat, hayata anlam veren ve dolayısıyla da bireylere olabilecekleri en iyi kişi olma yolunda onları motive eden, kişi tarafından seçilmiş veya din kaynaklı inanç, değer ve uygulamalarla kurulan bağlantıları içermektedir. Bu bağlantı kişinin kendini ve başkalarını kapsayan affedicilik, zorluk ve ölümlülüğün farkında olma ve kabul, yüksek derecede fiziksel ve duygusal iyi oluş, neşe ve varoluşun zayıf yönlerini aşma yeteneğini ortaya çıkarmaktadır. Buna ek olarak Gross (2006: 424-425) da maneviyatın insanın varoluşsal anlamda seküler veya dini varlığını oluşturan soyut yönünde ortaya çıktığı görüşündedir (akt. Düzgüner, 2013).

Maneviyat kavramı -kazandığı yeni anlamla birlikte- kişisel aşkınlık, bilinç üstü duyarlılık ve anlamlılık gibi şeylerle tanımlanmaktadır. Maneviyat kavramı daha çok yaşamın fonksiyonel tarafına özgüdür. Fakat din; esneklikten uzak, insan potansiyelini sınırladığı ya da engellediği düşünülen ve genellikle şekilsel olarak yapılanmış dini kurumlarla tanımlanmaktadır. Din ve maneviyat kavramlarının geçirdiği bu anlamsal dönüşüm esas alınarak özellikle son dönemlerde yapılan çalışmalarda; manevi bir yolculuk ya da manevi bir arayış olarak nitelendirilen, kurumsallaşmış bir dini ve daha geleneksel ibadet şekillerini reddeden, doğrudan manevi tecrübeye önem veren ‘New Age akımı’ gibi yeni manevi oluşumlara katılımlarda bir artış gözlemlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında, maneviyat daha çok Tanrıya yakınlık ve dünyaya karşılıklı bağlılık duygusu ile ilişkilendirilirken, dindarlık ise genellikle resmi/kurumsallaşmış din ile ilişkilendirilmektedir (Hill vd., 2013).

2.2. Dindarlık Kavramı ve Tipolojisi

Dindarlık, bireyin günlük yaşantısında dinin önemini ifade eden, kişinin dine inanma ve bağlılık derecesini gösteren bir kavramdır. Dindarlık kavramı kapsamlı ve çok yönlü bir kavramdır. Kişinin yaşadığı kültürel ve sosyo ekonomik çevreye göre farklılık gösterir. Göreceli bir kavram olduğundan bireylerin dindarlığı hakkında fikir ileri sürmek yerine, ‘Nasıl dindar? Ne yönde dindar?’ gibi ifadelerle yaklaşmak daha aydınlatıcı olacaktır (Kirman, 2004: 63).

Bireyin dindarlık alanı incelendiğinde aynı zamanda onun kendi inanç alanı içerisindeki bireysel gerçekliği hakkında bilgiye sahip olunmaktadır. Bu anlamda dindarlık, bireyin mensup olduğu grubun içinde dini olarak nitelenebilen ve dini olmayan, seküler tutum ve tecrübelerinden ayrılabilen, tutum ve davranış tarzlarının bütünü olarak algılanabilir (Köktaş, 1993: 67).

Ünver Günay dini hayatın biçimine göre dört ayrı dindarlık tipolojisi geliştirmiştir. Bu sınıflama, Kur’an ve sünnetin yanı sıra birey ve toplumun dini yaşantısında kökleşmiş geleneksel ve kalıplaşmış olguları içermektedir. Bunlardan ilki; tasavvufi unsurları içeren ve bir kısmı halkın kendi eski dini kültürlerine uzanan, bir kısmı da başka kültürlerin etkisiyle alınmış veyahut bizzat toplum tarafından zamanla dini bir olguya dönüştürülmüş inanç ve pratiklerin harmanlandığı ‘**geleneksel halk dindarlığı**’dır. Biçim bakımından dindarlık tiplerinden ikincisi; dini yaşantılarında batıl inanç ve

hurafelere yer vermeyen, belli bir dini kültür ve bilgiye sahip olan dini elit zümre arasında geçerli olan **'seçkinlerin dindarlığı'** dır. Üçüncü tipoloji; dinin işleyişiyle dünya işlerini birbirinden ayıran, dine yalnızca ahiret inancında yer veren, modern çevrelerde belli bir kültür ve öğrenime sahip olan kişiler arasında yaygın olan **'laik dindarlık'** tipolojisidir. Sonuncusu ise; yer yer dini tutum ve davranışlara yer veren bazı durumlarda ise dini işleyişle dünya hayatını birbirinden ayıran, bu açıdan geleneksel dindarlık ve laik dindarlık arasında bir geçişi temsil eden **'tranzisyonel dindarlık'** olarak sınıflandırılmaktadır (Günay, 1999: 259-264).

Bir diğer dindarlık sınıflaması ise Kemalettin Taş'ın yaptığı araştırma sonucu ortaya koyduğu Dindarlık Kriterleri Ölçeği üzerinden geliştirilen tipolojidir. Oluşturulan üçlü tipoloji aşağıdaki gibidir.

2.2.1. Geleneksel / İlmihalci Dindarlık

Gelenek kavramı, günlük dilde daha çok örf, adet, töre manasında kullanıldığı gibi kısaca geçmişten günümüze taşınan hususlar olarak da tanımlanmaktadır. Gelenek, belli bir yol izleme, önceden ortaya konulmuş bir olguyu devam ettirme anlamına gelmektedir (Arpaguş ve Kelpetin, 2004: 90). Bu açıdan gelenek kavramı bir kimsenin bir şeyi algılaması ve algıladığı şeyi bir başkasına aktarması sürecini ifade etmektedir (Amman ve Arslantürk, 1999: 233). Bir başka ifadeyle gelenek, kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, düşünce ve kültür birikimidir.

Gelenek ve din arasındaki ilişkiye bakıldığında; din, birey, Allah ve toplum arasındaki bağlantıyı sağlayan, İslam dini esas alındığında, inanç, ibadet ve ahlaktan oluşan bir olgudur. Gelenek ise, nesilden nesile aktarılan bilgi, düşünce, davranış ve tutumlar bütünüdür. Bu açıdan dinin kapsamı vahiy ve peygamberlerin söz ve uygulamaları, gelenek kapsamı ise dini metinlerden çıkarım yapılarak oluşturulan uygulama ve yorumları içermektedir (Taş, 2006: 185).

Bu bağlamda geleneksel dindarlık ifadesi, modernlik öncesi dönemde yani geleneksel toplum modelinde ortaya çıkmış ve bu koşullarda birtakım temel özellikler kazanmış bir dindarlık şeklini temsil etmektedir. Geleneksel dindarlık eski dönemlere ait dini inançlar ile kitabi formda olan dinlerin inanç ve ibadet şekillerinin ve dinde yapılan yorumları bünyesinde harmanlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, geleneksel dindarlık hem popüler dini inanışlarını hem de yüksek din bilgisine sahip kişilerin oluşturduğu din yorumunu

içermektedir. İslam alimlerinin yapmış oldukları dini yorumlamalarla kitabi dinlerin temsilcisi oldukları gibi, aynı zamanda, geleneksel dindarlığın da temsilcisi olmuşlardır. Görüldüğü üzere geleneksel dindarlık kavramının oldukça geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır (Arslan, 2004: 30-32).

2.2.2. Modernist / Hümanist Dindarlık

Tarihsel ve toplumsal tüm olgular gibi dini anlayışlarda da bir değişim ve dönüşüm süreci yaşanmaktadır. Bireysellik ve rasyonelliğin temelini oluşturan modernleşme süreciyle birlikte dinin önemi ve modern toplumlardaki yeri değişmektedir. Bu nedenle geleneksel toplumlara kıyasla modern toplumlarda meydana gelen birçok önemli farklılıklardan dolayı dinin geleneksel toplumlardaki gibi modern toplumlarda da aynı şekilde etkinliğini sürdüreceği düşüncesi hatalı bir düşünce olarak görülmektedir. Geleneksel toplumlarda sosyal yaşamın zirvesinde bulunan din olgusu, modern toplumlarda ortaya çıkan sekülerizasyon sonucunda bireyselleşmiş ve toplumsal etkilerden arınarak kendi alanına çekilmiştir. Bu anlamda din, kişilerin özel hayatlarında şahsi bir tercih ve yaşam şekli halini almıştır (Günay, 2014: 399).

Modernleşmenin din ile ilişkisindeki etkileri siyasal alanda laikleşme olarak kendini göstermektedir. Bu sayede din kamusal alandan dışlanmış ve bireysel alana indirgenmiştir. Geleneksel toplumlarda din merkezi bir önem taşıırken modern toplumlarda kültürel bir unsur olarak yer almış ve toplumsal yaşama müdahalede etkisi kalmamıştır (Akdoğan, 2002: 55). Yani geleneksel toplumlardaki dini birlik, beraberlik ve bütünlük yerini dine ve geleneğe karşı fikirleri barındıran bir anlayışa bırakmıştır (Günay, 2014: 399). Bu nedenle modernleşmeyle birlikte yaşanan kültürel gelişmeler ve uyum süreçleri farklı bir din anlayışını beraberinde getirmekte ve özgün yeni dini formlar oluşturmaktadır (Çelik, 2002: 81).

Toplumda yaşanan bu değişimler bireylerde manevi boşluk, yalnızlık hissi, huzursuzluk gibi sonuçlara yol açmaktadır. Bu nedenle insanlar manevi ihtiyaçlarını tatmin etmek için yeni arayışlara yönelmişlerdir. Nitekim dinin toplumda marjinalleştiği durumlarda dahi ikame dinler adı verilen birtakım ‘görünmeyen din (Luckmann, 2016)’lerin devreye girmesi ve boşluğu doldurmaya çalışması söz konusudur (Günay, 2014: 404).

Bu süreçler ışığında, modernist dindarlığın bireyselleşme temelli olduğu görülmektedir. Bu dindarlık modeli, dinin herkesi kapsayıcı anlamından uzaktır. Toplumda belli bir

bölgeye sıkışıp kalan bir dindarlık anlayışıdır. Dinin özel alana çekilmesi modern olguların rasyonel düzenlerinin korunması açısından işlevsellik sağlamaktadır. Böylelikle din kendisini kamusal bir söylem ve özel bir erdem olarak sunmaktadır. Bu şekilde din, geleneksel görevlerinden sıyrılmış olmaktadır (Berger, 1993: 195-196).

Modernist dindarlık tipolojisine sahip bireylerde vicdan temizliği, doğruluk, iyilik, dürüstlük, yardımseverlik gibi evrensel ahlaki değerler dindar olmanın temel şartı olarak algılanmaktadır. Dinde Yaradan'a inancın temel gösterge olduğu, dini kurallara uymanın ve dini yükümlülükleri yerine getirmenin ikinci plana alındığı hümanist yaklaşım, modernist dindarlığın temelini oluşturmaktadır (Taş, 2006: 190).

2.2.3. Popüler / Hurafeci Dindarlık

Popüler dindarlık tipolojisi, hem semavi dinlerden önceki dönemlerden günümüze kalan inanç ve ritüelleri hem de semavi dinlerin uygulamalarını içine alan bir dindarlık anlayışıdır (Arslan, 2004: 27-29). Semavi dinlerin inanış ve uygulamalarını da bünyesinde barındırması hususunda her ne kadar popüler dindarlık geleneksel dindarlıkla benzeştiği algısı oluşsa da, aralarında belirgin farklılıklar bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Popüler dindarlık bünyesinde barındırdığı büyüsel ve mistik unsurlarla kitabi dindarlıktan önemli ölçüde ayrılmaktadır (Günay, 2014). Popüler dindarlığı geleneksel dindarlıktan ayıran bir diğer özellik de, popüler dindarlığın geleneksel biçimlere sahip olmasının yanı sıra bazı modern ve postmodern (örneğin astroloji, pagan nitelikli yeni kült hareketi, ruhçuluk vb.) tezahürleri de bünyesinde barındırmasıdır. Popüler dindarlık kitabi dindarlığın sınırlarını oluşturan teolojik sistemleştirmelerden yoksun ve dini kurumların dışında gelişen sistemsiz inanç ve ritüellerden oluşmaktadır. Bu nedenle popüler dindarlık öğretilerden çok büyü, falcılık, kehanet gibi olgularla şekillenmektedir (Arslan, 2004: 31).

Türk toplumunda popüler dindarlığın tezahürlerine bakıldığında, İslam inancı çerçevesinde yorumlanmış geleneksel yaşantıyla belirlenen kısmen hurafelerle karışık bir dindarlık çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır (Taş, 2006: 193). Popüler dindarlığın semavi dinler, geleneksel kabul ve hurafelerle senkretik olmuş yapısı, bireylerin ihtiyaç ve yönelimleri doğrultusunda şekillenmiştir. Diğer taraftan popüler dindarlığın belli bir toplumsal zümreye atfedilmesi söz konusu değildir. Fakat genellikle bu dindarlık

tipolojisi alt sınıflara özgü olarak görülmektedir. Böyle bir sınırlandırma yapmak kavramın geçişkenliği açısından hatalıdır (Mardin, 1992: 168).

Popüler dindarlık toplumumuzda bireyler üzerinde etkisini gösteren ihtiyaç ve sıkıntılı anlarda uygulanan törensel faaliyetlerle kendini hissettirmektedir. Bireysel ve toplumsal yaşama ilişkin problemlerin çözümünde pratik çözümler sunmaktadır. Bireylerin hayatlarında karşılaştıkları güçlükler, hastalık, matem gibi kırılma noktalarında başvurdukları bu uygulamalar geleneksel toplumlarda olduğu gibi modern toplumlarla da varlığını sürdürmektedir. Türkiye’de popüler dindarlık eski geleneksel öğeleri barındırmanın yanında tarihsel süreç içinde toplumsal değişimlerden etkilenmiş ve değişikliğe uğramıştır. Bu nedenle popüler dindarlık değişim ve süreklilik arz eden bir oluşum olarak değerlendirilmelidir. Bu anlamda modern toplumun değişik katmanlarında ve geniş kitlelerde yaygınlık gösteren, halk arasında farklı formatlarda yer edinebilmiş popüler dindarlık, toplumda yaşayan din olarak nitelendirilmektedir (Taş, 2006: 194-195).

Türk toplumunda önemli bir işlevselliğe sahip olan popüler dindarlık, geçmişten gelen geleneksel kültür ve inanç öğelerinin izlerini taşımanın yanında tarihsel ve toplumsal süreç içerisinde değişim ve dönüşüme maruz kalmaktadır. Bundan dolayı Türk popüler dindarlığı sosyolojik olarak bakıldığında, toplumsal değişim süreçleri içerisinde süreklilik ve değişim diyalektiği nazarında incelenmelidir (Arslan, 2006: 296). Bu açıdan Türk popüler dindarlığını tarihsel süreçte geleneksel Türk popüler dindarlığı ve değişim sürecindeki Türk popüler dindarlığı olarak iki başlıkta açıklanabilir.

2.2.3.1. Geleneksel Türk Popüler Dindarlığı

Anadolu’nun dini yapısını analiz etmede Türklerin İslamiyete giriş süreci önemli rol oynamaktadır. Döneminde ilk olarak sınır boylarında kabul edilen İslamiyet, Müslümanlığın temel ilkelerinin yanında Anadolu’nun eski dini kültür kalıntıları olan büyüsel ritüellerle senkronize olarak karşımıza çıkmıştır (Arslan, 2006). Yani farklı dini kültürlere ait öğeler bir arada barındırılmış ve yeni bir formda meşruluk kazanmıştır (Ayten ve Köse, 2018: 27). İslamiyet’in Türkler arasında yayılması ilk aşamada resmi formlardan ziyade mistik formların etkisiyle gerçekleşmiştir. İslamiyet’in kabul edilmesinin ilk dönemlerinden karmaşık bir dini yapının şekillenmesinde inanışlar Şamanizm, Gök Tanrı inancı, Natürizm, Atalar Kültü gibi inanışların mistik öğeleri

etkili olmuştur (Arslan, 2006). Orta Asya'dan Şaman kültüründen gelen ögeler ve Anadolu'da bulunan Helen kültürü kalıntılarıyla harmanlanıp İslam şemsiyesi altında türbelerde ziyaret ritüelleriyle icra edilmeye başlanmıştır (Ayten ve Köse). Bu mistik ve büyüsel formlar zamanla sistemleşmiş ve dini-büyüsel alt kültür sistemi gelişmiştir (Arslan, 2006).

Bunun yanında İslamiyet sonrası Türklerde gaza Müslümanlığı anlayışı oldukça hakim olmuş ve Anadolu'nun fetih süreci bu anlayış üzerine şekillenmiştir. Battal Gazi gibi şahsiyetlerin menkıbeleri mitolojik bir boyut kazanmıştır. Gaza ruhunun mitolojik bir boyut kazanması Türk popüler dindarlığında oldukça etki yaratmıştır. Ayrıca Türk popüler dindarlığının oluşum sürecinde tarikatlar ve halk tasavvufu anlayışı, Sünnilik ve Alevilik inancının ögelerinin de etkisi gözlemlenmektedir. Özellikle Alevi inancında Kerbela şehitleri kültü, Ehli beyt sevgisi, eski Türk şölenlerini andıran törenlerin düzenlenmesi, türbe ve yatılara gösterilen aşırı saygı gibi uygulamalar mistik ögelerle iç içe geçmiş bir anlayışı ifade etmektedir. Özellikle ziyaret kültüründe Alevi ve Sünniler birbirlerinin türbe ve yatılarına ziyarette bulunmakta, Sünni halka ait mekanlarda sergilenen Hz. Ali'nin kılıcı ya da atının ayak izleri gibi kutsal ögeler büyük ilgi görmektedir. Bu durum aynı zamanda popüler dindarlığın kültürler, dinler ve hatta mezhepler üstü bir birleştirici karakter olduğunun önemli örnekleridir (Arslan, 2006: 302).

2.2.3.2. Değişim Sürecinde Türk Popüler Dindarlığı

Türk popüler dindarlığının süreklilik arz eden yönünün yanında toplumsal değişim sürecinden etkilenen değişim diyalektiği yönünden de incelenmesi, Türkiye'de var olan dindarlık formlarını analiz etmek açısından önemlidir. Türk toplumuna bakıldığında klasik kültür üzerinde köklü etkenleri bulunan ve dolayısıyla eski ile yeni dönem arasındaki değişim ve aynı zamanda süreklilikleri sağlayan üç belirgin süreç tespit edilebilir. Bunlar modernleşme politikaları, ulus devletin zuhuru ve dini reform hareketleridir. Toplumun sosyo kültürel yapısında değişime neden olan bu süreçlerin tezahürleri popüler din üzerinde de görülmüştür. Önceki bölümlerde de bahsi geçen Türk toplumunun zorunlu olarak geçirdiği modernleşme ve sekülerleşme süreci politikaları, din alanında halkçı birtakım uygulamaların yapılmasıyla birlikte, tarikatlar yerine Türk ocakları ve halk evleri gibi kitleler arasında dini olmayan ulusal bir ideoloji ve kimlik inşa etmeyi amaçlayan alternatif kurumlar oluşturulmuştur. Ancak yaşanan bu

ulusal reform çalışmaları tarikatların ve popüler dindarlığın -dönüşümüne neden olsa da- toplumsal önemini korumasının önüne geçememiştir (Arslan, 2006: 303-309).

Türkiye’de 1950’li 1960’lı yıllarda sanayileşme ve kentleşme süreçleri sonucunda kırdan kente büyük kitleler halinde nüfus hareketliliği yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişme, Türk toplumunun Tönnies (Şehir ve Cemiyet, 2000)’in *Gemeinschaft* tipi toplumdan *Gesellschaft* tipi topluma geçiş sürecini yansıtmaktadır. Geçiş toplumlarında (Tranzisyonel toplumlar) ortaya çıkan birtakım problemlerin ve çeşitli ihtiyaçların giderilmesinde yardımcı mekanizmalar kurulması söz konusudur. Bu mekanizmaların şehre göç eden bireylerin bugününden emin olamama, güvensizlik hissi, kentsel yaşama uyum sorunları, yalnızlık, güçsüzlük, korku ve endişe gibi konularda yaşamı kolaylaştırıcı bir etkisi ve görevi bulunmaktadır. Bunu sosyolojik açıdan cemaatleşme ve hemşehrilik bağları, manevi bağlayıcı olarak ise din olgusu sağlamaktadır. Özellikle toplumun alt zümresi, bu süreçte, İslami olarak bildikleri inançlara sıkı sıkıya bağlanmakla göç ve şehirleşme süreçlerinin olumsuz etkilerini hafifletme eğilimindedir. Bu anlamda dini cemaat ve tarikatlara yönelmekte ve bunun yanı sıra geleneksel popüler dini inanç ve uygulamalarını uygulamaktadır. Böylece şehirleşme sürecinde popüler dinin karakterinde görece değişimler yaşanması söz konusudur (Arslan, 2006: 310).

Tranzisyonel toplumlarda din artık geleneksel konumda bulunmamaktadır. Fakat bununla birlikte sanıldığından çok daha köklü olarak varlığını sürdürmektedir. Dinin varlığıyla birlikte toplumlar manevi ve sosyo kültürel gerçeklerle bütünleşmektedir. Bu sayede din geniş kitlelerin dünya görüşünü belirlemekte ve toplumsal hayatta bir denge unsuru olma konumunu devam ettirmektedir. Bu anlamda Türkiye’deki İslam anlayışını Resmi İslam ve Volk (halk) İslam şeklinde kategorize etmek aslında sınırlayıcı olmaktadır. Çünkü Türkiye’de İslam dini resmileşmiş bir formda olsa bile oldukça farklı karakteristik özelliklere (reformist, kitabi, sekülerist, ihyacı vb.) sahiptir. Aynı şekilde popüler halk dindarlığı da mezhebi veya tasavvufi boyutlarının yanı sıra kültürel, geleneksel örf ve adetlerle ilgili birçok unsuru bünyesinde barındırmaktadır (Günay, 2014: 411).

Bu anlamda Gellner (1993)’e göre İslam toplumlarında popüler dindarlık ve kitabi dindarlık formları arasında, kitabi dindarlığa büyük ölçüde kaymalar söz konusudur. Bunun yanı sıra popüler dindarlığın bir boyutu olan sufi tarikatlar, yeni işlevler

kazanarak, devlet ile birey arasında aracılık eder konuma gelmiştir. Dini tarikat liderlerinin çoğalan müritlerine büyük salonlarda verdiği konferanslar, yayınlanan televizyon programları, videolar ve yazılı metinleri geleneksel tekke ve medreselerin yüz yüze ilişkilerinin değişmesinin bir göstergesidir. Ayrıca İslami okullaşma oranları, dini eğitilmiş siyasi parti ve medya kuruluşlarının görünürlüğü popüler İslam'ın örgütlü yansıması olan tarikatların kendini yeniden üretmesi ve üst tabakada işlev kazanmasını gösteren bir olgudur (Arslan, 2006: 311).

Popüler dinde modernleşme süreciyle bazı değişiklikler yaşansa da toplumsal anlamda rol ve konumunu muhafaza etmektedir. Ayrıca günümüzde dindarlar için sivil alan olma özelliği de taşımaktadır. Arslan'a göre de popüler din konusunda yapılacak en büyük hata, onu yalnızca folk bir nitelikte algılayarak hurafeler, batıl inançlar, menkıbeler ve israiliyatla çevrili birtakım inanç ve uygulamadan ibaret olarak görmektir. Popüler din, çoğulcu karakteristik yapısıyla toplumlarda alt ve üst kültür arasında bağlayıcı bir unsur ve bir alışveriş sahası olarak görülmelidir (Arslan, 2006: 313). Popüler din olgusunda hem kitabi din hem de küçük gelenek olarak isimlendirilen dinin yerel ve kültürel öğeleri içinde barındıran formunun varlığını bir arada sürdürdüğü senkretik bir yapı söz konusudur. Küçük gelenek bazen büyük gelenek (kitabi din) karşısında hurafe konumuna düşse de varlığını modern toplumlarda da devam ettirmektedir. Modernleşme sürecinde bazı geleneksel uygulamalar hayatın dışına itilirken bazıları ise toplumsal fonksiyonlarını -formunu koruyarak veya form değiştirerek- icra etmektedir (Atay, 2004: 105-109). Nitekim popüler dindarlık modernleşme sürecinde yeni bir yöneliş olarak ortaya çıkan ruhçuluk (spiritüalizm), astroloji, medyumluk gibi faaliyetleri de içinde barındırmaktadır.

2.3. Batıl İnançlar (Hurafeler)

2.3.1. İnanç ve Batıl İnanç Kavramı

İnsanlık tarihi boyunca inanmak, bireylerin en temel ihtiyaçlarından biri olmuştur. Yaratılış itibarıyla insan, neye olursa olsun, inanma eğilimindedir. Bu psikolojik özelliği bireyin toplumsal yaşamına da yansımaktadır. Bu sayede insan hayatındaki inanç çeşitliliği dolayısıyla toplumların da çok çeşitli inançlara sahip olmasını sağlamaktadır. Bu çeşitlilik yalnızca organize dini inançlardan kaynaklanmamaktadır. Kurumsal dinlerin dışında olan büyüsel ve mistik inanışlara ve hatta bilimsel verileri kullanan sözde dini inanışlara kadar uzanmaktadır (Arslan, 2011: 23).

İnanç kavramı, bireyin dünyasının bir yönüne ait algılama ve bilgilerinin devamlı bir organizasyonunu ifade etmektedir. Bir inanç, bir şeyin ifade ettiği anlamlar bütünü oluşturur. Bireyin inancı, onun obje hakkındaki bilgisinin toplamı oranındadır. Bir algılama veya bilgi, başlı başına bir organizasyondur ve inanç da bu organizasyonların bütünüdür. Dolayısıyla tamamlanmış ve yapılanmıştır (Crutchfield ve Krech, 1980: 216). İnanma ise din psikolojisi bakımından “zihnin iki fikir ya da kavram arasındaki ilişkinin kabulü ya da reddi şeklinde gerçekleştirdiği bir hüküm verme işlemi” olarak tanımlanmaktadır (Pazarlı, 1982: 13-15). Bundan dolayı inanç, “bir kimsenin günlük yaşamını ve davranışlarını etkileyen, başkalarından öğrenme yoluyla da kazanılabilen, bireyin düşünce varlığı” (Eyüboğlu, 1987: 37) olarak da tanımlanmaktadır.

İnanç her şeyden önce bir anlam sistemidir. Aynı zamanda toplumsal bir aktivitedir. Bu nedenle inançlar makro etkenler aracılığıyla da oluşabilmekte veya değişikliğe uğrayabilmektedir. İnançlar toplumda birtakım gizli ya da örtük fonksiyonlara sahiptir. Bu fonksiyonlar yalnızca kurumsal dini inançlara ait değildir. Büyüsel ve mistik formların ve hatta batıl inançların dahi toplumsal fonksiyonları görülmektedir (Arslan, 2011: 25).

Genel anlamda batıl inançlara ‘batıl’ nitelemesini kazandıran unsurun ne olduğu konusunda Skinner (Jahoda, 1970: 76-77), bir pekiştirecin ortaya çıkması ile tepki arasında sadece rastlantısal bir bağ varsa, davranışı ‘batıl’ olarak nitelendirmektedir. O, batıl inanç ve davranışların şartlanma sonucu ortaya çıkan tepkiler olduğunu ve kuşaktan kuşağa aktararak sözel unsurlar aracılığıyla toplumlarda varlığını koruduğunu düşünmektedir (akt., Doğan, 2006). Aslında psikolojik açıdan bir inanç boş, mantıksız veya batıl olarak kabul edilemez. Çünkü bireyin çevreye uyum sürecinde kişilik bütünlüğünü devam ettirebilmesi açısından batıl inançlar belirli fonksiyonları yerine getirmektedir. Crutchfield ve Krech (1980) de çalışmalarında batıl inançları, “objektif olgulara uymayan, toplumdaki fertlerin birçokları arasında ortak olan ve doğal olayları çoğunlukla talih, kader veya şeytan gibi tabiat-üstü sebeplerle açıklamaya çalışan inançlar” olarak tanımlanmaktadır. Toplumda var olan yanlış inançlara işaret ederken aslında batıl kavramı nesnel ve derecelendirilebilir bir kavramdır.

Türk Dil Kurumu batıl inancı “doğaüstü olaylara, gizli ve akıl dışı güçlere, kehanetlere aşırı derecede bağlı boş inanç” olarak tanımlamaktadır.

Karaoğlan (2000: 149-156) ise batıl inancı, “topluluk tarafından genel kabul görmüş olan ilahi bir dinin bilinen ve uygulanan hükümleri dışında kalan, fakat toplum tarafından yaygın bir şekilde yaşatılan ve gelecek nesillere de aktarılan inançlar bütünü” olarak tanımlamıştır. Ayrıca Karaoğlan, dünyanın bütün milletlerinde bu tür inanışların varlığının günümüzde de devam ettirdiğine dikkat çekmektedir. Batıl inançların insanların baş edemedikleri problemlerine pratik çözümler olduğunu ifade etmektedir.

Batıl inançlar üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde, batıl inanç kavramının tanımlamalarıyla ilgili birtakım bilimsel tartışmalar olduğu görülmektedir. İnancın doğası itibariyle sahip olduğu sübjektiflik ve görelilik vasfı, konuyu tartışmaya açık hale getirmekte ve tanımlamaların geçerliliği hususunda birtakım problemlere yol açmaktadır. Çoğu zaman dışardan bakıldığında akıl dışı olarak nitelendirilen bir inanç, ona inanan ve uygulayan bireyler tarafından son derece akılsal olabilmektedir (Tanyu, 1968: 194).

Bunun yanında, yüzyıllardır süregelen geleneksel halk (popüler) inanışları olarak sayılan büyüsel ve mistik uygulamaların hurafe, boş, batıl inanç olarak nitelendirilmesi halk inanışlarının bağdaştırıcı ve uyarlayıcı özelliğinin göz ardı edilmesi anlamına geldiği konusu, batıl inanç kavramında tartışmalara neden olan bir diğer noktadır. Nitekim günümüzde halen çekim merkezi olma konusunda önemini koruyan pek çok türbe bulunmaktadır. Bu mekanlar toplumsal dayanışmanın sağlandığı ve aynı zamanda bireysel anlamda da günlük yaşamda karşılaşılan problemlere çözümler sunması yönüyle psikolojik bir işlev görmektedir (Atay, 2004: 106-109). Fakat -bu tartışmalar göz önünde bulundurularak- araştırma kapsamında dikkat edilmesi gereken husus, “batıl olarak değerlendirilen unsurların toplumun ortak değerler sistemi tarafından reddedilen şey olmasıdır” (Tanyu, 1968).

Din sosyolojisi alanında yapılan araştırmalara bakıldığında batıl inanç çalışmaları, gerek geleneksel halk inanışlarının bir alt kavramı olarak gerekse batıl inançlar başlığı altında literatürde yer bulmaktadır. Nitekim bu çalışmada da toplumsal bir nitelik kazanan ve genel olarak halk dilinde batıl inanç olarak bilinen inanç ve ritüeller araştırılırken, bahsi geçen sorunsaldan çok, bu uygulamaların modern toplumlarda varlığı, kendini yeniden üretmesi ve farklı formlara bürünmesi üzerinde durulmuştur.

Batıl inançlar içerik açısından dört grupta sınıflandırılmaktadır. Birincisi, kişinin yaşamındaki önemli olaylarla ilgili batıl inançlardır. Doğum, ölüm, evlilik gibi olaylarla ilgili batıl inanç ve uygulamaları bu kategoriye dahil edilmektedir. İkincisi, günlük işlerle ilgili batıl inançlardır. Bir şeyin yapılmasının uğur ya da uğursuzluk getireceği inancı bu kategoriye dahildir. Üçüncüsü, kara kedi görmenin kişiye bela ve musibet getireceği hususunda görülen hayvanlarla ilgili batıl inançlardır. Son grupta ise din ile alakalı batıl inançlar bulunmaktadır. Bu grup da kendi içinde uluhiyetle ilgili batıl inançlar, gaip (bilinmeyen) bilgisi, ölümlerden medet ummak ve cinlerle ilgili batıl inançlar olmak üzere belirli alt kategorilerde analiz edilmektedir (Köse ve Ayten, 2012: 195). Bu araştırmada ise, dördüncü grupta bahsi gelen dini batıl inançlara yer verilecektir.

2.3.2. Batıl İnançların Oluşumu ve Psiko Sosyolojik Nedenleri

Batıl inançların oluşum sürecinin tarihsel ve dinsel arka planı popüler dindarlığın senkretik yapısı içerisinde detaylı olarak incelenmiştir. Burada ise batıl inançların oluşum sürecindeki bilişsel ve psiko sosyal nedenlere yer verilecektir.

Bireyler günlük yaşamda var olan maddi veya manevi problemlerin çözümünde, özellikle bilimsel bilginin yetersiz kaldığı durumlarda, popüler dindarlık yönelimlerinin bir getirisi olan batıl birtakım inanç ve uygulamalara yönelebilmektedirler. İnsanların geleceği tahmin etme veya olacak olan olayları kontrol altına alma adına, düşüncelerinde kurguladıkları unsurları kültürel olgular ile harmanlayıp bir ritüel haline dönüştürebilmektedir. Bu da batıl inançlara toplumsal bir nitelik kazandırmaktadır (Ayhan ve Yarar, 2005: 19). Bu anlamda birey çevresindeki uyarıcı etkenlerle devamlı bir etkileşim halindedir. Etkileşim sonucunda olay ve olgular arasında bağlantı kurmaktadır. Bunlar bazen gerçeği yansıtırken bazen de yanlış yorumlamalar ortaya çıkarmaktadır. Batıl inançlar genellikle bu şekilde yanlışlar sonucu oluşmaktadır. Kişiler birtakım yanlış veya rastlantısal olgular arasında kurduğu sebep sonuç ilişkisiyle batıl inanç ve hurafelere yönelebilmektedir. Bazı kalıp yargılar koşullanma sonucunda öğrenilmektedir (Ayten ve Köse, 2012: 196). Nitekim bir taraftar futbol maçına giderken giydiği kıyafetiyle maçın kendi takımı açısından galibiyetle sonuçlanmasını ilişkilendirebilir. O kıyafetin kendisine ve takımına uğurlu geldiğine inanır ve sonraki maçlarda da aynı kıyafeti giymekle galibiyet kazanacakları düşüncesini taşır. Bilişsel çelişki kuramına göre bireyler batıl davranışların akla uygun olmadığını anladığında

bilişsel bir çelişki yaşamaktadır. Fakat kişinin alışkanlık haline getirdiği davranışları değiştirmesi zor olduğundan tutumunu değiştirir ve zamanla bu davranışların faydalı olduğunu düşünmeye başlar. Dolayısıyla batıl bir davranış süreklilik kazanması sonucunda inanca dönüşmektedir (Ayhan ve Yarar, 2005).

Batıl inançların devamlılığını sağlayan en önemli etken kişilerin kendisine yarar sağladığını düşünmesidir. Bireyler kendilerini yararı olduğunu düşündüğü davranışları, akla ve bilime aykırı olduğunu bilse dahi, sürdürme eğilimindedir. Kişilerdeki korku ve çaresizlik, geleceği bilme arzusu, güven duyma, başarıya ulaşma isteği gibi nedenler bu inanç ve ritüellerin günümüzde de devamlılık kazanmasını sağlamaktadır. Bu açıdan batıl inançların ortaya çıkmasında sosyolojik, psikolojik, kültürel pek çok etken bulunmaktadır. Temel olarak birtakım psiko sosyal nedenler sıralamak mümkündür. (Ayten ve Köse, 2012: 197).

Eşyanın ve olayların mahiyetini bilmemek: Antropologlara göre ilkel insanlar olayların gerçek sebeplerini bilmediklerinde ve onları kontrol edemediklerinde doğada bulunan nesnelere gizem ve güç atfederek büyü, sihir gibi uygulamalara yönelmişlerdir. Günlük yaşamda kullandıkları eşyalara güç atfederek onları kendi arzusu doğrultusunda kullanmışlardır. Örneğin bir yerde köpeğin vakitsiz uluması birinin öleceğine veya depresyon, sel vb. doğal afetlerin yaşanacağına işaret ettiğine inanılmaktadır. Nitekim modern dönemlerde de insanlar doğadaki nesnelere güç atfetme gibi günümüz bilim geleneğine aykırı birtakım inançlara sahip olmakta ve aynı zihinsel düşünceyi devam ettirmektedir (Ayten ve Köse, 2012: 198).

Geleceği bilme arzusu: İnsanın yaratılış itibarıyla sahip olduğu merak duygusu onu tarihin ilk dönemlerinden itibaren hem kendisiyle hem de çevresiyle alakalı bilinmezleri anlayıp keşfetmeye, gelecekte kendisini nelerin beklediğini önceden öğrenmeye ve böylece kendi kaderine hükmetme çabasına yöneltmiştir. Kişilerin geleceği bilme arzusu dönemin koşullarına göre değişik görünüşler altında daha da artarak günümüze kadar gelmiş ve bundan sonra da varlığını sürdüreceği gibi gözükmektedir. Bu anlamda bireylerdeki bu duyguları tatmin etmek için falcılık, medyumluk, kahincilik gibi meslek grupları oluşmuştur. Günümüzde de faaliyet gösteren ve insanlar tarafından rağbet edilen bu uygulamalar geleceği öğrenme, bireylerin yaşamlarını kontrol etme ve düzene koyma adına modern toplum ve bireyler tarafından da oldukça ilgi görmektedir (Aydın, 1995). Gazetelerde ve internet sitelerinde yayımlanan günlük burç yorumlarına, online

olarak bakılan kahve falı uygulamalarına gösterilen ilginin nedeni insanların varoluşsal olarak sahip olduğu merak ve geleceği bilme arzusuyla açıklanabilmektedir.

Korku ve çaresizlik: Varoluşsal olarak korunma güdüsüyle insanlar çaresizlik ve korku ile birlikte istemsizce birtakım tutum ve davranış yönelebilmektedir. Korkularıyla baş edemeyen kişiler kendilerini güvende hissedemezler. Bu noktada kutsala inanma veya mistik bir ögeye yönelme gereksinimi duyarlar (Tarhan, 2009: 22). Kendilerini koruyacağına inandıkları aşkın bir varlığa yönelebilecekleri gibi bunun yanında birtakım irrasyonel ritüellere de başvurabilmektedirler. Ülkemizde de bu gibi durumlarda tahtaya vurmak, bir türbeyi ziyaret edip orada bulunan kişiden medet ummak veya orada çaput bağlamak, dilekte bulunmak gibi ritüelleri gerçekleştirilmektedir (Aytan ve Köse, 2012).

Kutsallaştırmanın yön değiştirmesi: Köse ve Aytan (2012: 200), kutsallaştırma din alanında gerçekleşmediği takdirde, içeriği farklı olmakla birlikte, benzer kalıplarda başka alanlara kaydığını ifade etmektedir. Psikolog V. Frankl (1985)'a göre bastırılan gerçek inançların yerini batıl inançlar almaktadır. Çünkü bireylerdeki inanma ihtiyacı genel anlamda kabul görmüş inançlarla tatmin edilmediğinde, boşluk kabul etmeyen inanma olgusu, her çağda ve her kategorideki insanda yerine batıl inançları koyabilmektedir (akt. Köse ve Aytan, 2012).

2.3.3. Günümüzde Batıl İnançlar

Tarih boyunca en ilkel toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar dünyanın her yerinde görülen ve psiko-sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkan batıl inançlar, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerde gerek kaygı düzeylerini azaltan gerekse yaşam motivasyonlarını arttıran işlevsel bir konuma sahiptir. Toplumun her kesiminde farklı şekilde zuhur eden batıl inançların yaşanan teknolojik gelişmeler ve bireylerin git gide rasyonel bilgiye yönelmesiyle modern toplumlarda görülmeyeceği konusunda öngörüler bulunmaktaydı. Fakat günümüz toplum yapısında batıl inançların varlığı sürdürmesi bu öngörünün gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Özellikle kentlerde astrologların, falcıların varlığı geçmişten bugüne büyü ve okültik nitelikteki uygulamaların varlığını destekler niteliktedir (Tunçel, 2013).

Ekonomik krizlerin yaşandığı ve kültürel çözümlerin belirginleştiği modern toplumlarda batıl inanç ve davranışlar daha çok görülebilmektedir. Günümüzde gerek

bireysel gerekse toplumsal anlamda yaşanan sorunlar bu tür irrasyonel inançların devamlılığını sağlamaktadır. Önceki dönemlerde doğa olayları karşısında yaşadığı çaresizlikten dolayı batıl inançlara yönelen insanlar şimdilerde ise yaşanan ekonomik krizler, psikolojik sorunlar veya ailevi problemler nedeniyle hurafelere ya da birtakım spiritüel faaliyetlere yönelmektedir. Çünkü korku ve çaresizlik hissine kapılan bireyler bu tür yollarla bir çözüm aramaktadır (Köse ve Ayten, 2012: 206).

Türkiye’de batıl inançlar çoğunlukla evlilik, sağlık, iş, aile gibi konuların bireylerde endişe ve çaresizlik hissi yaratmasıyla ortaya çıkmaktadır. Nitekim yapılan her türlü tıbbi müdahaleye rağmen hastalığı geçmeyen bir hastanın üzerinde taşıdığı muska ile iyileşmesi, nazara uğradığını düşünen kişilerin üzerinde nazar boncuğu taşıyarak kem gözlerden korunacağına inanması, gelecekte haber alma adına bakılan fallar, kismet açmak için türbelerde ve kutsal mekanlarda şeker dağıtılması ve benzeri uygulamalar ülkemizde yaygın olarak yapılan batıl inanç ritüelleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Tunçel, 2013).

Türkiye’de en yaygın olarak yapılan batıl inançlardan biri de türbelerde uygulanan ritüellerdir. Nitekim bu kutsal mekanlarda mum yakmak, çaput bağlamak, bezden bebek yapıp türbeye bırakmak, taş yapıştırmak, ölümlerden medet ummak, dilek dileyip şeker dağıtmak gibi faaliyetlerin birçoğu günümüzde gerek kırsal kesimde gerekse metropollerde halen geçerliliğini korumaktadır (Köse ve Ayten, 2012: 208).

2.4. New Age Akımı

Modern insan, hayatı ile ilgili varoluşsal sorulara yanıt bulabilmek, modern dünyanın getirisi olan anlam karmaşasından sıyrılmak, bireyci anlayışın yarattığı yalnızlık hissinden kurtulmak adına birtakım maneviyat arayışları içine girmektedir. Bu süreçte bireyler sekülerizmin bıraktığı derin boşlukları doldurmak ve içinde bulunduğu belirsizlik durumundan kurtulmak için yeni dinsel veya din dışı oluşumlar ve yeni kutsallık arayışları içine girmişlerdir (Kirman, 2005). Dünya genelinde dinin geleneksel biçimleri zayıflama eğilimindeyken geçmişin büyüsel, mistik, spiritüel (ruhani), paranormal, batıl, boş, akıldışı, bilim dışı gibi kavramlarla adlandırılan birtakım inanç ve pratiklerin toplumlarda görünürlüklerinin git gide arttığı bilinmektedir. Dini anlayışta oluşan bu yeni tezahürler, modernleşme ve sekülerleşmenin de etkisiyle, bazı yeni oluşumları beraberinde getirmektedir. Modern toplumun getirdiği anlam arayışı ve

ruhsal boşluk gibi problemlerin aşılmasında Yeni Dinsel Hareketler birer telafi mekanizması olma özelliğindedir. Bu anlamda modern toplumlarda giderek artan mistik ve paranormal olgular modern söylemle yeni bir form kazanmaktadır (Davies, 1995: 366'dan akt., Koruk, 2017). New Age inanç ve ritüelleri de eski pagan öğretilerinin, spiritüel ve mistik olguların yeni bir form kazanmasıyla günümüz modern toplumuna sunulmuş halidir. Yeni Çağ söylemi sekülerleşme ve bireyselleşme süreçlerine bağlı olarak gelişmiş, karmaşık ve çeşitli düşünce ve inançların melez ve senkretik bir yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır (Paker, 2011: 62). Bu bölümde, çok yönlü ve kapsayıcı bir anlama sahip olan New Age akımını anlamak ve açıklamak adına birtakım kavramsal tartışmalara yer verilecektir.

2.4.1. Paranormal İnançlar Boyutu

Paranormal inanışlar tarihin her döneminde ve her toplumda görülen dünya çapında yaygınlık gösteren bir olgudur. Oldukça olağan dışı, farklı ve çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmış olsa da aynı zamanda dikkat çekici ve benzeşik olgulardan oluşmaktadır. Paranormal inanışlar cin, ruh, melek, mitolojik ve kültürel tanrılardan oluşan varlıklar; büyü, biyoenerji, dua ile şifa gibi çeşitli güçler; astroloji, burçlar, tarot, fal, kutsal kitapların şifreleri gibi bilgi içeren öğeler gibi çok çeşitli kategorilerde karşımıza çıkmaktadır. Birçok din, gelenek ve kültürel unsuru içinde barındıran paranormal inanışlar bağdaştırıcı nitelik taşımaktadır (Arslan, 2011: 28-30). Pagan kültürlerden evrensel dinlere kadar çok farklı yelpazede inanışlar bu çatı altında kendisine yer bulmaktadır. Paranormal inançlar bir taraftan din ile dahası pagan kültür ve mitlerle diğer taraftan ise bilimsel söylem ile ilişki halinde olmaktadır. Bu farklı ve zıt kutuplardan aldığı öğeleri kendi bünyesinde toplamaktadır. Burada göz önünde bulundurulacak temel kriter ise 'normal- fizik ötesi' olmaktır. Fiziksel kuralların dışında farklı bir anlayışa dayanan (yani paranormal biçimde işleyen) bir dünya görüşüne sahiptir. Paranormal inanç sistemi bu temel ölçütü merkeze alarak farklı unsurları dairesi içerisinde absorbe etmektedir (Arslan, 2015: 55-72).

Paranormal kavramının etimolojik kökenine bakıldığında, Yunanca 'normal ötesi' 'normal dışı' anlamına geldiği görülmektedir (Özkan ve Parladr, 2015). Paranormal terimi olağan dışı olguları ifade etmekle beraber bu olgulara nasıl yaklaşılması gerektiğine dair imalar içermektedir. Paranormal inanç çeşitleri normal dünya hayatı dışında ve bilimsel yollarla doğrulanması olanaksız güçlerin varlığı ve bu güçlerin

insanlara gelecekle ilgili bazı bilgiler sunması gibi konular üzerinde toplanmaktadır. Bu inanışlar kişilerin çaresiz ve belirsizlik içinde olduğu anlarda insanların ilgi alanına girmekte ve bu şekilde yaygınlığını sürdürmektedir (Arslan, 2011: 32-34).

Irwin (2009: 4-7), paranormal inançlara ilişkin on basamaklı bir sınıflama yapmaktadır. Bu sınıflama şöyledir:

1. *“Batıl İnançlar: Bunlar eski zamanlardan beri alışlagelen, paranormal inançların ilk kavramsallaştırılan inanç biçimlerini ihtiva eder.*
2. *‘Psi’ fenomenleri: Parapsikologların adlandırmasıyla psi fenomeni, telepati, durugörü, geleceği görme, gibi duyu dışı algılama -extrasensory perception [ESP] ve psikokinezi [PK] zihnin madde üzerindeki etkisi- gibi duyu dışı algılama biçimlerini kapsar.*
3. *Kehanet sanatları: Tarot kartları, astroloji, “numeroloji” [numerology], el falı gibi geleceği görme biçimlerini ihtiva eder.*
4. *Ezoterik büyü sistemleri: Büyüsel efsunların, muskaların, iksirlerin etkisine inanmayı, neo-pagan ve vudu ritüellerini ihtiva eder.*
5. *Yeni çağ (New Age) terapileri: Aromaterapi, aura tedavisi, homeopati yoluyla tedavi, doğal ve ruhsal tedavi biçimlerini, kristal gücü-iridoloji, “piramid gücü”, refleksoloji ve Reiki gibi alternatif sağlık pratikleri ve terapilerine dair uygulama ve inanışları kapsar.*
6. *Ruhçuluk: Ruhların maddi dünya ve yaşayan insan ruhları üzerinde etkili olduklarına inanmayı ihtiva eder ve ölü insanlara ait ruhlarla medyumlar aracılığı ile iletişimi, hayaletlere, perili evlere, kötü ruhlara, ruhun insan bedeninden geçici olarak uzaklaşması anlamında astral ya da beden dışı seyahat inanışları ve tecrübelerine inanmayı kapsar.*
7. *Doğulu Mistik-Dinsel İnanışlar: Birçok araştırmacı Doğu mistisizminin ve dinlerinin bazı öğelerinin paranormal inanç kategorisinde ele almaktadır, bu inançlara Karma, i Ching uygulamaları ve Feng Shui örnek verilebilir.*
8. *Yahudi-Hıristiyan Dinsel İnanışları: Tanrı, şeytan, cennet-cehennem ve meleklerin varlıklarına dair metafizik ilkeleri ve daha uçta yaradılışçılığa, İncil ve diğer dinsel metinlerin hak olduklarına, belirli bazı peygamberlerin kutsal konumlarına, bakire doğuma inanmaya ve Hıristiyan ve Hıristiyan olmayan fundamentalizm biçimlerine karşılık gelir.*

9. *Dünya Dışı Varlıklar: Evrendeki galaksilerde akıllı yaşam formlarının varlığına, UFOlara, uzaylı varlıkların UFO'larla dünyayı ziyaret ettiklerine inanmayı içerir. Bu inançlarla ilişkili olan diğer varyantlar ise uzaylılar tarafından kaçırılma anlatıları, Mısır piramitleri ve tarla işaretleri gibi açıklanamayan fenomenlerdir.*
10. *Kriptozoolojik Yaratıklar: İzole orman ve göl gibi yerleşim olmayan topraklarda görüldüğü rapor edilen gizemli hayvanlara dair anlatılara, Loch Ness canavarı, Van Gölü Canavarı, Koca Ayak, Chupacabra, Karadamı ya da Yeti vb. gibi varlıkları tutucu zoologlarca inkâr edildiği iddia edilen hayvan türlerine inanmayı içerir. Buna ek olarak, tek boynuzlu at, deniz kızları, deniz canavarları ve ejderhalar gibi efsanevi hayvan türlerinin varlığına inanmak da buraya dâhil edilebilir (akt. Özkan ve Parladır, 2015)'.*

New Age inanışlarının pek çoğu, daha eski dini ve spiritüel unsurlardan alınmış olup, psikoloji ve ekoloji başta olmak üzere modern bilim öğeleriyle harmanlanmıştır (Koruk, 2017). New Age kavramı, zaman olarak herhangi bir dönemi ifade etmekten çok günümüz dünyasında popülerleşen, kendine özgü senkretik ve eklektik bir inanç sistemini ifade etmektedir (Kaya, 2013). New Age, Tanrı ve/veya dini otorite yerine birey merkezli bir kutsallık inşası ve bu inşa ile uyumlu öğretiler ve pratikler bütünü olarak tanımlanabileceği gibi, ruhsal konulara bireysel eklektik bir yaklaşımı ifade eden geniş bir hareket olarak da tanımlanabilir (Arslan, 2006: 16).

Bu açıdan yeni bir kavram ve yeni bir inanç olarak sunulan New Age'in aslında yeni olmaktan çok eski çağlara dayandığını belirtmek gerekmektedir. Meditasyon, yoga, reiki, kuantum, kabala, ufoloji, astral seyahat gibi birçok kavram, New Age inanç ve pratikleri olarak kabul edilse de temelleri eskiden beri var olan inançlara dayanmaktadır. Örneğin meditasyon; Batı dilinde 'derin düşünme' anlamına gelmekte olan bir terim olup, sözlüklerde, 'kişinin iç huzuru, sükûnet, değişik şuur halleri elde etmesine ve öz varlığına ulaşmasına olanak veren, zihnini denetleme teknikleri ve deneyimlerine verilen ad' olarak tanımlanır. Arkeologların, İndus vadisinde bulduğu yogi resimleri yoga pratiğinin dolayısıyla meditasyonun ilk dönem Hint medeniyetine kadar uzandığını ispatlamaktadır. İlk dönemlerden beri var olan meditasyon teknikleri zaman içinde yapısal pratik içinde geliştirilmiştir. Bu dönemlerde dini temellere dayanan

meditasyon daha sonraları yaşanan değişim içinde koruyucu sağlık yöntemlerinden biri olarak kullanılmaya başlanmıştır (Koruk, 2017).

Arslan (2015)'a göre paranormal inanç ve pratiklerinin merkezinde yer alan New Age gibi postmodern dinî akımlar, modern yaşamın ileri teknolojiye sahip kültürünün maddi rahatlık sağlasa da manevi huzuru sağlamada yeterli olmadığını savunur ve modern toplumun getirisi olarak anlam krizine çokça atıfta bulunurlar. New Agecilere göre ruhsal ve paranormal meseleler ilerleyen zamanlarda insanlık tarihinin en önemli gerçekliği olarak ön plana çıkacaktır. Onlar kendilerini eski fikir ve ideallerin yeniden doğuşu ve büyüü bozulan dünyanın büyüünü yeniden kazandırma rolüne sahip bir unsur olarak görmektedir.

2.4.2. Yeni Dini Hareketler Boyutu

Tüm dünyada önemli bir tarihsel dönüm noktası olarak kabul edilen 1950'den sonra sanayileşmiş Batılı toplumlarda 'küresel bir olgu' olarak birçok yeni dini hareketin ortaya çıktığı görülmüş, 1960'lar ve 1970'lerde ise yaygınlık kazanmıştır. (Kirman, 2003: 27). Yeni dinî hareketler, başlangıçta İngiltere'ye özgü olarak algılanmış olsa da kısa zamanda Batı Avrupa ve ABD'de de hızla yayılmıştır. Bu açıdan söz konusu hareketler başlangıçta Batı toplumlarına özgü oluşumlar olarak algılanmıştır. Ancak günümüzün küreselleşen dünyasında hemen her toplumda örneklerine sık rastlanır olmuştur (Chryssides 1997'den akt. Kirman, 2003: 32).

Yeni dini hareketler, modern toplumun diyalektiği içinde şekillenen ve bireylerin öznel sorularına cevap bulmasını sağlayan bir olgudur. Kişinin ruhsal ve varoluşsal problemlerine çözüm sunma niteliğindedir (Mirza, 2018: 36). Söz konusu hareketlerin oluşum sürecine bakıldığında Weber'in 'karizmatik lider' tipolojisi yeni dini hareketler kapsamındaki kült yapılar da görülmektedir. Gücünü bağlılık ve sadakatten alan lider, kendisini takip edenlerin hayatlarını nasıl yaşayacaklarını ve inançlarının yönünü belirleyecek konuma sahiptir (Enroth, 2005'ten akt., Mirza, 2018). Bu anlamda özellikle köklerini Doğu inanışlarından almış yeni dini hareketlerde liderlerin kutsanması önem arz etmektedir (Mirza, 2018: 36).

Kimi yazarlara göre rasyonel çağmın her sorunu aşacağı yönündeki öngörünün gerçekleşmemesiyle, modernleşme paradigmasına yöneltelen eleştiriler ve bunu sonucunda başlayan anlam arayışlarının bir sonucu olarak yeni dini hareketler ortaya

çıkıştır. Bu anlamda yeni dini hareketler, bireylerin ortaya çıkan yeni sorunlarına dini terk ederek değil, aksine eskinin yıkıntıları içinden yeni dini yaklaşımlar geliştirmek suretiyle cevap bulmalarının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum dini eğilimlerin zayıflayıp yok olacağını savunan klasik seküler paradigmanın yanlışlandığının ve modern toplumlarda seküler karşıtı hareketlerin oluştuğunun göstergesidir (Özay, 2007: 214). Diğer tarafta ise yeni dini hareketlerin sekülerleşmiş toplum yapısının bir getirisi olduğunu iddia eden görüşler de mevcuttur. Modern toplumlarda sekülerleşmenin bıraktığı derin boşlukları doldurmak ve bireylerin içinde bulunduğu belirsizlik durumundan kurtulmak için yeni dinsel oluşumlar ve yeni kutsallık arayışları içine girdiğini savunan görüşler yeni dini hareketlerin bu şekilde ortaya çıktığını savunmaktadır (Kirman, 2005).

Modernitenin birçok özelliği yeni dini hareketlerin gelişimini sağlamıştır. Yeni dini hareketlerin gelişmesi aynı zamanda; fikirlerde, dinlerde rekabet eden bir piyasayı ve bireylerin kendi inançlarını, kararlarını almaya alıştığı sosyal çevreyi yansıtmaktadır (Kılıç, 2007: 49). Bununla beraber, günümüz Batı toplumlarında çoğulculuk anlayışının bir uzantısı olan yeni dini hareketlerin kökleri geleneksel dini-kültürel yapılara dayanmakla birlikte, 'yeni'likleri inanç sistemleri ile uygulamada ortaya koydukları farklılıklara dayanmaktadır (Barker, 1985'ten akt., Özay, 2007: 218). Yeni dini hareketler bir karizmatik lider etrafında şekillenmekte, şüphe ve eleştiriden uzak durmaktadır. Bu durum kendisine mutlak bir güç atfedilen dünyevi bir kişi etrafında oluşan halka ile kutsala ulaşma düşüncesini akla getirmektedir (Özay, 2007: 218).

Thomas Luckmann (Swatos, 1998), görünmeyen din kavramında bireyin anlamsızlık duygusuyla çevrili olduğunda, anlamı yeniden keşfederken aynı zamanda biyolojik doğasını aşan bir kendilik algısı yarattığını fenomenolojik bir yaklaşımla açıklamaktadır. Kişinin biyolojik gerçekliğini aşan bu anlayış, bireyin içinde bulunduğu toplumsal süreci dinsel bir içerikle birleştirmektedir. Modern toplumlarda bireyin din ile olan ilişkisi, geleneksel din ve birey arasındaki mesafeye bakıldığında daha içkin konumdadır. Modern toplumlarda bireyler dinsel bir kurum aracılığıyla değil, bireysel olarak doğrudan, örneğin paranormal olaylara inanarak, batıl inançlardan hareket ederek yaşamaktadır. Bu açıdan din, kültürel içkin bir nesneye dönüşmektedir (akt. Mirza, 2018: 37).

Yeni dini hareketlerde gözlenen pagan unsurlar, modern bireyin ritüel yaratma ve aşkınlık eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bunalımlı modern toplumun bireyleri maçlarda, konserlerde, bayramlarda bir araya gelerek kutsallık bilincini paylaşmaya meyillidir (Auge, 2010: 273). Bu anlamda dinsel, etkisini yitirmesi veya yaygınlaşması yönüyle değil, farklı formlara bürünebilmesi açısından incelenmelidir (Hamberg, 2012: 236'dan akt., Mirza, 2018).

Organize ve senkretik yapıya sahip, liderleri ve vaatleri açısından değişebilir ve esneyebilir olmalarına karşın, belli kurullarla tanımlanabilecek yeni dinsel hareketler, devamlılıklarını sürdürse de, kendisini New Age akımı olarak isimlendirilen yeni bir evreye devretmektedir. New Age, yeni dinsel hareketlerle karakterize olan süreçle kıyaslandığında, aslında son derece gerçekdışı bir yapı ortaya koymaktadır. New Age kendi içinde ruhsallık, sağlık, tıp, tüketim, dünyada mutluluk arayışı gibi birçok olguyu bulundurduğu için hem dinsel hem de din dışı yapılarla kategorize edilmektedir. New Age akımı bazı görüşlere göre yeni dini hareketler kapsamında da ele alınabilmektedir. Çünkü yeni dini hareketlerden bağımsız ve farklı bir anlayışı savunmamaktadır. Ancak New Age akımı yaygınlığı ve ulaşılabilir olması nedeniyle yeni dini hareketlerden farklı bir kategoride de incelenebilir. New Age akımı, dinleyici odaklı bir yapıdan ziyade müşteri odaklı bir yapıdır (Mirza, 2018: 39).

1960'lardan sonra ortaya çıkan, modern toplumlarda ezoterik oluşumların yayılmasına neden olan New Age akımı yeni dinsel hareketler kadar belirgin bir yapıya sahip değildir. Fakat bu iki olgu, yeni dini hareketlerin varlığının devam etmesi ve bunun yanında kavramsal açıdan birbiriyle örtüşmeleri nedeniyle paralel olarak incelenmeye açık kavramlardır (Mirza, 2018: 40). Yeni dini hareketler ve New Age akımının birbirinden ayrıldığı noktalara değinmek gerekirse ilk olarak belirtilmelidir ki, yeni dini hareketlerdeki tarikat ya da dini oluşumların aksine New Age dinsel bir içeriğe sahip olmakla birlikte dinsel olmayan formlara da sahiptir. Reenkarnasyon, panteist tanrı arayışları, ruhlarla iletişim kurma gibi dinsel öğelerin yanında UFO'lar ile tanrı arasında irtibat olduğuna dair kurgusal inanışları da içermektedir. Bu oluşumlar geleneksel dini ve kültürel formlarla faraziye olanın iç içe geçmesiyle şekillenen modern yorumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dinsel süreç aslında dinsel olmaktan uzaklaşıp spiritüel (ruhsal) bir içeriğin benimsenmesi anlamına gelmektedir (Hamberg, 2012: 233'ten akt. Mirza, 2018).

Bireyin kendisini gerçekleştirmeye yönelik arayışların desteklendiği New Age akımı, mutlu olma metotları, sağlıklı ve uzun yaşamaya yönelik öneriler gibi bireyselliği destekleyen girişimler yoluyla, dini olmayan, dünyevi hayata yönelik vaatler ve yöntemlerle de oluşmaktadır. Dinî kategoride yer aldığı varsayılabilecek belli New Age unsurlarının dinsellik kategorisinde değerlendirilmesinin nedeni, bu olguların tümünün içeriğinin kutsallık, maneviyat, inanç gibi kavramlarla bezeli olmasından kaynaklanmaktadır (Mirza, 2018: 41).

New Age inanışlarıyla ilgili literatürde görüldüğü üzere, şimdiye kadar yapılan araştırmalarda, bu kavrama paranormal inanç tasnifi içinde yer verilebileceği gibi, dinin yalnız kitabi formlarıyla sınırlı kalmadığı ve bireylerin kutsala yönelik arayışıyla inanç kavramının yeniden şekillendiği yeni dini hareketler kapsamında da incelenmesi mümkündür. Bu anlamda New Age eğilimleri hem dinsel hem de din dışı yapılarla ele alınabilmektedir.

2.4.3. New Age Kavramı, Tanımı ve Görünümleri

New Age ile kavramıyla ilgili bugüne kadar farklı alanlarda çok çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. New Age kavramının farklı araştırmacılar tarafından ‘‘bir din, bir düşünce sistemi, değişik dinlerden derlenmiş bir felsefe, kendisine mensup olanlardan maddi kazanç elde eden bir akım, sosyal bir hareket, büyük dinlerin karşısında duran bir dünya görüşü ve çeşitli yöntemlerle tedavi edici etkiye sahip olan bir akım şeklinde ele alınması’’ gibi çeşitli şekillerde tanımlamaları mevcuttur (Aydın, 2008).

Diğer yandan New Age kavramı popüler dini inanışlarla da benzerlik gösterdiğinden dolayı bazen popüler dini inanışlarla birbirinin yerine kullanılabilir. Popüler din kavramı da New Age gibi eski dönemlerden kalan inanç ve pratikleri kendi içinde barındırmaktadır. Aynı zamanda evrensel semavi dinlerin birtakım uygulamalarının halk arasındaki ifadesini kapsayan bir özelliğe de sahiptir (Arslan, 2004: 21-29).

Dolayısıyla New Age kavramının herkes tarafından kabul edilir bir tanımının yapılması birçok dini hareketin tanımlamasına göre daha zor olmaktadır. Yapılan tanımlamalarda kavramın hangi yönünün göz önünde bulundurulduğu, yaklaşım perspektife göre farklılık göstermektedir. Ancak New Age kavramının fenomenolojik olarak bir tanımını yapmak gerekirse, Başkaya'nın ifade ettiği gibi; ‘‘New Age, Tanrı ve/veya dini otorite

yerine birey merkezli bir kutsallık inşası ve bu inşa ile uyumlu öğretiler ve pratikler bütünü olarak tanımlayabiliriz’’ (Başkaya, 2006: 9).

New Age’i bir hareket olarak doğuşunu 1970’lerde başlattığı halde 19. yüzyıldan itibaren New Age’in bir din olduğunu öne süren Wouter J. Hanegraaff (1998)’in aksine diğer araştırmacılar New Age’i bir din olarak tanımlamamışlardır. Hanegraaff, 20. yüzyıldan önce ezoterizmin sekülerleşmesi diye tanımladığı bir New Age dininin oluştuğunu öne sürmektedir. Bunun yanında New Age’i bir hareket olarak ilk tanımlayanlardan biri olan Paul Heelas (1999), hareket ifadesinin insanlığın yeni bir döneme ilerlediği varsayımına işaret ettiğini belirtmektedir (akt., Başkaya, 2006).

2.4.4. New Age Kapsamı ve Özellikleri

New Age, yeni bir kavram olmasının yanında kökleri çok eski dönemlere dayanmaktadır. Hinduizm, Budizm, Taoizm gibi Uzak Doğu dinleri, Antik Mısır ve Hindistan’da gelişmiş olan pagan öğretileri ve bunun yanında Ortaçağ Avrupa’sının Hıristiyan mistik ve okültik öğelerini kendi iç yapısında sentezlemektedir (Heelas, 2001’den akt., Mirza, 2018).

Senkretik ve eklektik bir yapıya sahip olan New Age düşüncesi, simya, astroloji, Budizm, Hristiyan sembolizmi, yaratılış miti, rüyalar, dünya gizemleri, Feng Shui, herbalizm, meditasyon, mistisizm, büyü, kehanet sanatları, psikosentez, Şamanizm, Sufizm, Taoizm, Aborjin geleneği, çakralar, Grek geleneği, kabala gibi pek çok öğretiyi ve dinsel inanışı kapsamaktadır (Bruce, 2002’den akt., Başkaya, 2006: 87).

Modern insanın hoşnutsuzlukları üzerinden ortaya çıkan ve modern dönem öncesi inanç sistemi unsurlarının keşfedilmesiyle zaman ve mekanın sınırlarını aşan New Age akımı, modern dönemde bireylerin taleplerini yerine getirmekte ve eskinin mistik ve pagan öğretilerini modern bir mantalite ile yorumlamaktadır. Çoğunluk olarak paganist öğeler başlığında toplanan yeni inanç formları, diğer inanç unsurlarıyla, dahası ateizmle, çatışmasız bir biçimde uygun bir zemin oluşturarak varlığını sürdürmektedir. New Age aynı zamanda kapitalizmin ve modern koşulların ürettiği yeni bir tüketim mecrası olma konumundadır. Bu süreçte kapitalist düzene karşı çıkarak mutlak gerçekliği ve mutluluğa spiritüalist (ruhsallık) üzerinden ulaşmayı hedefleyen New Age hareketi, Tanrıya erişmenin yanında zenginlik, bolluk ve bereket yollarının da açılacağını vaat ederek kapitalist sistemin bir parçası olmaktadır. New Age kapsamında yer alan pratik

ve uygulamalar, modern yaşamın zorlu ve stresli koşullarında kişileri sorunlarından arındırmak veya onları minimize etmek adına çözümler sunmaktadır. İş yerinde yoğun bir gün geçiren bir yöneticiye evine gittiğinde veya ofis ortamında dahi meditasyonla rahatlama ve arınmanın yolunu göstermektedir. Ya da mutsuz bir evliliği olan kişiyi terapi gruplarında yaşadığı olumsuz durumların geriliminden uzaklaşmanın yollarını sunmaktadır. Bu anlamda New Age uygulamaları bir yandan modern toplumlarda bir deşarj mekanizması görevi görmekteyken diğer yandan ise modernite koşullarının sürekliliğini sağlamaktadır (Mirza, 2018: 38-49).

Genel anlamda New Age hareketi kapsamındaki çeşitli pratik ve uygulamaları aşağıdaki gibi gruplandırmak mümkündür:

- ‘**Yüksek Benlikle İletişim: Kanal Olma (Channeling), Rüyalar, Hipnoz, Görselleştirme (Visualization), Tahayyül Etme (Imagination), Meditasyon, Sufi dans ve zikirleri, kabile dansları, vs.**
- **Kişisel Gelişim ve İnsani Potansiyelin Açığa Çıkarılması: Psikoloji kaynaklı çalışmalar (Psikosentez, NLP, Otopnoz, Pozitif Düşünme), Doğu kökenli mistik teknikler (meditasyon, zikir), Duyu Dışı Algı Yetenekleri (Telepati, Duru görü, Telekinezi, Astral Seyahat vs.).**
- **Şifa Çalışmaları: Reiki, Biyoenerji, Biyofeedback, Yoga, Zikir, Nefes egzersizleri, Görselleştirme, Rebirthing, Pozitif Düşünme ve telkin, Şakra Dengeleme, Beden-Çalışmaları (şiroprasi, kinesioloji) Taichi Chuan vs.**
- **Kehanet: Astroloji, Numeroloji, Tarot, I Ching vs. (Başkaya, 2006: 104)’’.**

2.4.5. Türkiye’de New Age

New Age hareketinin Türkiye’deki yansımalarına bakıldığında, tarihsel gelişme çizgisi yönünde öncelikle bir vizyon, spiritüellik ve kişisel gelişim çalışmalarının bir unsuru olarak görülmektedir (Başkaya, 2006: 116). Türkiye’de New Age çağını ortaya koyan yaklaşımların 1980’li yılların öncesine denk geldiği söylenebilir. Bir tıp doktoru olan Bedii Ruhselman’ın adının sıklıkla duyulduğu spiritüalist çalışmalar, sözü edilen dönemde dar bir çevrede yüksek bir ilgiyle karşılanmış ve onun bilim insanı kimliği çalışmaların güvenilirliği açısından olumlu bir gözle görülmesini sağlamıştır. Entelektüel bir paylaşımınla organize çalışmalar olarak yürütülen spiritüel faaliyetler, o

dönemde dar bir sosyo kültürel kesimin odağı haline gelmiştir. Yürütülen spiritüel çalışmalar ışığında gerçekleştirilen medyumluk faaliyetleri, fal, büyü, şifacılık gibi çalışmalar tek başına New Age'i tanımlamaya ve anlamlandırmaya yetmemektedir. Bu anlamda New Age çağını karakterize eden olgu, bu sözü edilen öğelerin farklı gerçeklik katmanlarıyla içselleştirilmesi ve farklı eğilimlere sahip kişiler tarafından kabul görmesidir (Mirza, 2018: 55).

New Age'in Türkiye'ye girişi bireysel ve toplumsal açıdan yeni bir spiritüel uyanış döneminin beklentisi şeklinde olmuştur. Spiritüalist ve okült konularla ilgili grupların yayınlarında New Age hareketinin birtakım unsurlarını görmek mümkündür. 1990 sonrası dönemde yeni kurulan yaynevleriyle ve New Age alanına giren pek çok konuda Türkçeye çevrilen kitaplarla New Age'in teorik anlamda spiritüel boyutu ön plana çıkmaya başlamıştır. Türkçeye kazandırılan bu geniş New Age literatürünün yanında reiki, biyoenerji, aromaterapi, renk terapisi gibi şifa çalışmaları, New Age görünürlüğüyle sunulan yoga ve meditasyon uygulamaları da çeşitli grup ve kişiler tarafından uygulanmaktadır (Başkaya, 2006: 118). Reiki, meditasyon, yoga gibi Doğu felsefesi kaynaklı öğelerin yayılmasının yanı sıra, yarı değerli taşlar ve çeşitli doğal oluşumlar New Age akımının bir ürünü olarak alanında zuhur etmektedir. Feng shui gibi uygulamalarıyla aşk, kariyer ya da zenginliğe ulaşmak amacıyla yaşam alanlarındaki objelerin yerleri yeniden düzenlenmektedir (Mirza, 2018).

2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye'de Amerika ve Avrupa merkezli grupların şubelerinin yayılması ve bunun yanında yurt dışında New Age pratikleriyle ilgili seminerlere, kurslara katılmış ve eğitimini almış kişilerin verdikleri derslerle söz konusu akımın pratik boyutu gelişim göstermeye devam etmiştir. Alternatif tıp çalışmaları, çeşitli spiritüel pratikler, kurslar, seminerler, workshoplar, fuarlar, festivaller ve uluslararası konferanslar (2005 yılı İstanbul Uluslararası Parapsikoloji Konferansı gibi) New Age pratiklerinin desteklenmesinde katkı sağlamıştır (Başkaya, 2006: 118).

New Age akımının Türkiye'de birçok kuruluşta kişisel gelişim adı altında sunulması toplumda yayılmasını kolaylaştırmış ve hareketin spiritüel boyutuna karşı daha temkinli yaklaşan İslami cemaatler tarafından dahi rahatlıkla içselleştirilmesi sağlanmıştır. Fakat bu durum New Age'in temel felsefesinin benimsendiği anlamına gelmemektedir. New Age'in birtakım dini gruplar tarafından rağbet görmesi, muhafazakar kitlenin de artık günümüz modern yaşam biçiminde yeni yaşam standartlarına ulaşma isteğinden

kaynaklanmaktadır. Bu anlamda New Age'in kişisel gelişim misyonu, kitleleri bu hedefe ulaştıracak bir araç olarak görülmektedir. New Age kültürüne ait motiflerin Türkiye'de dini kültürel unsurlarla sentezlenmesiyle İslam mistisizmindeki tasavvufi öğeler (vahdet-i vücut gibi) New Age akımının öz tanrılık ve bireyseliğiyle birleşerek farklı grupların birbiriyle kaynaşması sağlanmaktadır. Liberal kesimlerde ise dini bir çerçeve kullanmaya gerek duyulmamış, New Age faaliyetleri bu çevrede Batı'daki kişisel gelişim çalışmalarına uygun bir biçimde devam etmiştir. Bahsedilen bu gelişmeler, Türkiye'de New Age'in iyi bir gelişme kaydettiğini gösterse de hareketin henüz Batı'da olduğu kadar geniş bir toplumsal tabana yayılmadığı gözlemlenmektedir. Fakat bunun yanında New Age alanında düzenlenen seminerler, workshoplar, alternatif tıp uygulamaları, çeşitli şifa ve kişisel gelişim terapi pratiklerinin benimsenmeye başlaması ve gelişme kaydetmesi, zamanla bu hareketin bugün olduğundan daha geniş bir tabana yayılacağını işaretleri sayılmaktadır (Başkaya, 2006: 119).

BÖLÜM 3: BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

3.1.1. Niteliksel Araştırma Yöntemine Dair

Sosyal bilimler fen bilimlerinin kavram ve yöntemlerinin yanında kendi doğasına ait araştırma yöntemi geliştirmektedir. Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda özellikle insana ait davranışları incelerken tek bir gerçekliğe ulaşmak her zaman mümkün olmamaktadır. Sosyal olay ve olgular içinde birtakım doğrusal olmayan gerçeklikler ve karşılıklı nedensellik ilişkileri mevcuttur. Bu ilişkiler incelenirken onları çok yönlü olarak anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir. Çünkü bu olay ve olgular sürekli birbiriyle etkileşim halindedir ve değişken yapıdadır. Bu noktada sayısal verilere dayalı bir analiz yapmaktan ziyade karmaşık yapıda olan değişkenleri detaylandırmak, betimlemek, anlamlandırmak ve yorumlamak araştırmadan daha verimli sonuç almayı sağlayacaktır. Nitel araştırma yöntemi doğası gereği araştırmacılara bu olanağı sağlamaktadır. Bu nedenle sosyal bilimciler tarafından sıklıkla tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir (Şimşek ve Yıldırım, 2016: 31).

Nitel araştırma yöntemi, yorumlayıcı anlayışın ana teması olan, yaşadığımız evreni gözlemlemek ve açıklamaktan ziyade anlamak ve yorumlamak temelli bir yaklaşım sergilemektedir (Kümbetoğlu, 2019: 28). Dolayısıyla öznesinin insan olduğu toplumsal araştırmalarda nitel araştırma yönteminin kullanılması, araştırmacıya esnek, bütüncül bir yol sunmaktadır. Nitekim insan davranışı ancak esnek ve bütüncül bir yaklaşımla araştırılabilir. Bu anlamda araştırmaya dahil olan bireylerin görüş ve deneyimleri önem taşımaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2016: 31).

Nitel araştırmada temel amaç sayılar ve deney yoluyla sonuçlara ulaşmak değil, araştırma konusu hakkında okuyucuya betimsel, ayrıntılı ve gerçekçi bir resim sunmaktır (Şimşek ve Yıldırım, 2016: 48). Bu nedenle nitel araştırmalarda nitel verinin oluşum sürecinde katılımlı gözlem, derinlemesine görüşme, yaşam anlatıları gibi tekniklerle daha az sayıda örneklem gruplarından elde edilen bilgiler ışığında bir resim oluşturulması hedeflenmektedir (Kümbetoğlu, 2019: 30).

3.1.2. Araştırma Alanı

Toplum, inanç ve birey ilişkisinin incelendiği bu çalışmada, yorumsamacı ve betimleyici bir yaklaşımla nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen saha araştırması verilerine yer verilmiştir. Din sosyolojisi alanında yürütülen çalışmada, öncelikle katılımcıların din ve inanç algıları, dindarlık düzeyleri, dindarlık tutumları ve bunun yanında modern toplumlarda dinin görünürlüğü hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur. Bu veriler ışığında ise katılımcıların günümüz modern toplumunda New Age akımı ve dini batıl inançlara (hurafe) yönelmelerindeki nedenler üzerinde detaylı incelemede bulunulmuştur.

Çalışmanın yöntemsel modeli belirlenirken, sorunsalın kavramsal bağlamı ile alanın sınırlarının net hatlarla çizilemez oluşu, çalışmanın esnek ve bütüncül doğasına uygun olması açısından, alan araştırmasını nitel araştırma yöntemine uygun olarak yapılmasına yöneltmiştir. Hedeflenen katılımcı sayısı nitel çalışmalarda görüşme sayısının belirlenmesinde kullanılan ‘doygunluk noktası’ kriteri gözetilerek yapılmış ve 15.01.2019-18.02.2019 tarihleri arasında çeşitli eğitim ve gelir düzeylerine sahip olan toplamda 20 kişi ile yüz yüze derinlemesine mülakat/görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın mekanı olarak İstanbul iline bağlı Anadolu ve Avrupa yakasından çeşitli semtler seçilmiştir. Bir metropol olarak İstanbul, çalışmada farklı düzeyde inanç ve tutumlara sahip olan bireyleri ve çeşitli toplumsal zümreleri içinde barındırması açısından araştırmanın çeşitlilik arz eden yapısına uygunluk sağlamıştır.

Yapılan alan çalışmasında gözlemlenilen alana girilmesindeki ilk adım, New Age faaliyetleri yürüten dernek ve kurumların sosyal medya hesaplarından iletişime geçilerek tanışma ve randevu oluşturmaya idi. Tanımadığım ve tanınmadığım bir çevrede yüksek lisans öğrencisi kimliğimle derinlemesine görüşme yapacağım insanlarla tanıştım. Sonrasında ise görüşme yapmak üzere belirlediğim türbe yanına konuşlanmış camilerde hali hazırda görev yapmakta olan din görevlileriyle (imam hatip, müezzin, vaiz vb.) yüz yüze tanışarak uygun bir vakit için randevu oluşturdum. Batıl inanç tutum ve uygulamaları hakkında deneyim ve gözlemlere sahip olan katılımcılar ise sosyal çevremde kartopu tekniğiyle ulaştığım kişilerden oluşmaktadır. Bahsedilen farklı görüşme gruplarından seçilen katılımcıların tümü belirtilen alanlarda etkin bir şekilde yer alan ve deneyim sahibi olan kişilerden belirlenmiştir.

Katılımcılara sunulan görüşme taleplerinden genel anlamda olumlu dönütler alınmıştır. Özellikle New Age katılımcı grupları, kendi alanlarının akademik camia tarafından ilgi görüp araştırmaya değer bulunması konusunda hoşnutluklarını sıklıkla dile getirmiş ve görüşme talebi karşısında memnuniyet duyduklarını belirtmişlerdir. Araştırma kapsamında katılımcılara sunulan görüşme taleplerinde din görevlileri katılımcı grubu içinde belirlenmiş bir kişiden olumsuz yanıt alınmıştır. Bu nedenle görüşmeyi reddeden din görevlisinin görev yapmakta olduğu camide derinlemesine görüşme yapmak yerine, gerekli gözlem ve incelemelere yer verilmesi uygun görülmüştür. Bu anlamda orada görevli bulunan türbedar (türbe bekçisi) ile kısa bir görüşme gerçekleştirilerek gözlemlendiği batıl inanç tutum ve davranışları hakkında bilgilerine başvurulmuştur.

Araştırmada katılımcı grupları; New Age uygulamaları eğitmenleri (yaşam koçu ve kişisel gelişim uzmanı vb.), astrologlar, New Age etkinlikleri kursiyerleri, din görevlileri (imam hatipler) ve batıl inanç tutum ve davranışları hakkında deneyim sahibi bireylerden olmak üzere beş farklı gruptan oluşmaktadır. Tüm gruplar için ayrı olarak görüşme formları oluşturulmuştur.

Araştırmanın farklı düzeyde inanç, tutum ve davranışlara sahip katılımcılarla gerçekleştirilmesi, veri analizi aşamasında bu araştırma gruplarının öncelikle ayrı ayrı kendi içinde analizi ve sonrasında ise tüm grupların makro analizinin yapılmasını gerektirmiştir. Karmaşık ve iç içe geçmiş ilişkileri anlama ve anlamlandırmada, çalışmanın seyrinin değişebilirliği açısından nitel araştırmanın esnek doğasından yararlanmak çalışmadan daha verimli sonuçlar alınmasını sağlamıştır.

Araştırmada tümevarım ilkesine uygun olarak nitel araştırma yöntemine bağlı; doküman incelemesi, katılımcı gözlem ve derinlemesine mülakat olmak üzere üç temel veri kaynağı kullanılmıştır. Alan araştırmasına hazırlık adına yapılan teorik bölümün oluşturulmasında doküman incelemesi yönteminden yararlanıp, konuyla ilgili bilgi ve belgeler kütüphanelerden faydalanılarak ve internetten taranarak konu analiz edilmiştir. Araştırmanın uygulama boyutunda ise gözlem ve görüşme (mülakat) yönteminden yararlanılmıştır. Bu üç temel veri kaynağı içerisinde özellikle derinlemesine mülakat/görüşme olarak bilinen veri toplama tekniği çalışmanın konusu amacı ve kapsamı çerçevesinde soruların sorulmasına, cevapların kaydedilmesine ve ayrıca ilave sorularla konunun tüm ince detaylarıyla irdelenmesine olanak sağlamıştır.

Görüşmelerde sorulan sorular araştırmacıya kılavuzluk etmesi amacıyla önceden hazırlanmış ve yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan bir görüşme formuna bağlı kalarak sorulmuştur. Bu görüşmelerin yaklaşık olarak en azı 30 dakika, en fazlası ise 135 dakika sürmüştür. Ses kaydı yapılması için tüm katılımcılardan izin alınmıştır. Bu kayıtların yanında görüşme esnasında önemli hususlarda gerekli görüldüğünde kısa notlar alınarak veriler desteklenmiştir.

Araştırmada verilerin analizin edilmesinde nitel araştırma yöntemine bağlı olarak betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel analiz, derinlemesine analiz gerektirmeyen verilen işlenmesinde ve betimlenerek okuyucuya aktarılmasında kullanılırken, içerik analizi ise elde edilen verilerin daha yakından incelenmesini ve bu verileri açıklayan kavram ve temalara ulaşılmasını gerektirmektedir (Şimşek ve Yıldırım, 2016: 86). Bu anlamda alan araştırmasında elde edilen verilerin öncelikle betimsel analizi yapılmış ve ardından betimsel analizde ortaya çıkan eğilim, tema, benzerlikler ve farklılıkların ilişkisel yönleri içerik analiziyle resmedilerek okuyucuya sunulmuştur.

Çalışmanın genelindeki sınırlılıklara bakıldığında, araştırmanın ana çerçevesini oluşturan New Age akımı ve batıl inanç kavramlarının kapsayıcı olması ve içerisinde oldukça çeşitli alt başlıklara sahip olmaları çalışmanın belirli alanlar ile sınırlandırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu başlıkların tespitinin ve incelenebilir olmasının güçlüğü nedeniyle çalışmada batıl inançlar ve New Age akımı sınırlandırılarak toplumda yaygınlık kazanmış ve en çok karşımıza çıkan öğreti ve pratikler araştırmaya dahil edilmiştir. Ayrıca batıl inanç kavramının göreliliği, bir kişiye göre batıl kabul edilebilecek inanç ve davranışın bir başkasına göre geçerli ve yararlı kabul edilmesi alanda karşılaşılan bir diğer sorunsaldır. Bu anlamda çalışmada yer verilen batıl inanç ve tutumlarının, Türk kültürü içinde yer etmiş fakat İslam dininin ve aynı zamanda bilimin de batıl olarak kabul ettiği dini batıl inançlar (hurafeler) kategorisinde sınıflandırılması uygun görülmüştür. Konunun amacına yönelik önem ve yapılabirlik açısından böyle bir sınırlandırma gerekliliğini belirtmek önem arz etmektedir.

3.2. Bulgular ve Yorumlar

3.2.1. New Age

3.2.1.1. Din ve İnanca İlişkin Anlayışlar

İnsanlık tarihi boyunca inanmak, bireylerin yaşamını sürdürebilmesinde en temel ihtiyaçlardan biri olmuştur. İnanç her daim hayatın içerisinde var olmuş ve çeşitli dinamiklerle her alanda konumlanmıştır. İnançlar ve aynı zamanda din, belli bir ihtiyaç ve arayışlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplumsal açıdan da din ve inançlar toplumu ve bireyleri bağlayıcı, bütünleştirici bir unsurdur. Toplumsal ve tarihsel dinamiklerle farklı formlara bürünse de din ve inançlar gerek toplumsal gerekse bireysel yönden mahiyetini her dönemde korumaktadır. Dolayısıyla din sosyolojisi alanında yürütülen bu çalışmada, öncelikle katılımcıların din ve inanç algıları, dindarlık düzeyleri, dindarlık tutumları ve bunun yanında modern toplumlarda dinin görünürlüğü hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur.

Alanda yapılan görüşmelerde New Age felsefesini benimsemiş olan katılımcılara sahip oldukları din ve inanca ilişkin sorular yöneltildiğinde, inanç ve din kavramını genel olarak bilinen sözlük anlamından çok daha farklı bir biçimde ‘kişinin bilinç seviyesine göre şekillenen bir olgu’ olarak yorumlamaları dikkat çekmektedir. Bunun yanında inanç kavramına ‘varoluşsal’ açıdan bir yaklaşım söz konusudur. Katılımcılardan biri inancın “ öz bütünlüğün farkında olmak (E.K. 35, Kadın) ¹” anlamını taşıdığını belirtmiştir. Başka bir katılımcının inanç hakkındaki görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“İnanç, varoluşta bir nokta var yani bizi var eden bir şey var. Ve ona sonsuz saygım var. Varlığımı da ona borçluyum. Onun için ben “Yaradan” derim. Hep konuşurken de yaradan diye konuşurum. Yaradan’ın varlığına birliğine inancım sonsuz. Ama ona inanırken kendime de inanırım. Çünkü beni kendinden var etmiş. Ve eğer ben onun bir parçasıysan buna değer vermem gerekiyor. Ama sen de onun parçasısın. Şimdi ben seni bıçaklarsam Aslında kimi bıçaklamış oluyorum? Yaradan’ı bıçaklamış oluyorum. Günah benim için budur. ” (Y.O. 57, Kadın)

---

¹ Katılımcıların profilleri, yaşları ve cinsiyetleri verilmiştir. Detaylı bilgi için ek bölümündeki tabloya bakınız.

Bu alıntıda, insanın Yaradan'ın bir parçası olduğu düşüncesine vurgu yapılmaktadır. İnanç kavramına yönelik varoluşsal bir yaklaşım sergileyen katılımcı aynı zamanda 'yaratılanı severim Yaradan'dan ötürü' düşüncesine ve New Age felsefesine uygun bir biçimde insanlara karşı koşulsuz sevgi beslemek gerektiği düşüncesine sahiptir. Aynı zamanda inancın bireyin içsel dünyasında gerçekleşen bir olgu olduğu düşüncesi hakimdir. Bir diğer katılımcının inanca dair görüşleri ise şu şekildedir:

“ İnanç, burada Yaradan'ın bizden ne istedi ve bizim burada ne yapmamız için tam olarak bulunmamızı anlamak ve dolayısıyla burada doğru yapmak. Yani benim inancım aslında bilmediğim ne varsa, bilmediğimi kabul edip bilmeye olan bir yolculuk aslında. Yani Yaradan'a, onun vekiline bu anlamda inancım ve aşkım sonsuz. Lâkin inanç derken mesela Kur'an-ı Kerim çok kıymetli ve bence anlaşılamiyor. Çünkü her biri inanca sahip olan bireyin belli bir bilinç seviyesinden tercüme ediyor. Yani yazılmış olduğu orijinal harflerinin bile içerisinde benim anlamam farklı senin anlamam farklı. İnanç orada yatıyor aslında. Çünkü biz neye inanıyoruz neye inanmıyoruz. Ben bir Yaradan'ın olduğuna ve mükemmel bir varlık olmanın inancını taşıyorum. Ama mükemmel olmak ne? Sonuçta gidiyor orada (İŞİD) katil olmak için eğitiliyor, öğretiliyor; 'Sen bunu Allah için yapıyorsun ve sen bunu yaptığın zaman şöyle gideceksin' deniyor. O adam ona inanıyor. O da bir inanç. Yani ben burada 'yalan söylemeyeyim, öyle yapmayayım, böyle yapmayayım, haksızlık yapmayayım, karıncayı bile ezmeyeyim' derken benim ki de inanç. Dolayısıyla inanç çok göreceli bir şey.” (N.Ş. 42, Kadın)

Alıntıda görüldüğü gibi, inanç olgusu göreceli ve kişinin bilinç seviyesine yönelik bir husus olarak belirtilmektedir. Bunun yanında inanç daha çok işlevsellik yönünden ve bireye kazandırdığı erdemler üzerinden değerlendirilmektedir. Din ya da inancın sosyal düzeni korumaya yönelik fonksiyonlarına 'yalan söylemeyeyim, öyle yapmayayım, böyle yapmayayım, haksızlık yapmayayım, karıncayı bile ezmeyeyim' ifadeleriyle vurgu yapılması dikkat çekmektedir.

Ayrıca bu noktada katılımcılar, yöneltilen sorular ışığında, din ve inanç kavramlarını birbirinden ayrı kavramlar olarak değerlendirmişlerdir. Fakat yer yer bazı katılımcılar tarafından bu iki kavram birbirinin yerine kullanılabilir. Her ikisine de farklı anlamlar yüklenmektedir. Söz konusu katılımcı grubunda genel anlamda din, bireyleri

sınırlandıran veya bir kalıba sokan bir olgu olarak görülmektedir. N.Ş. adlı katılımcı da yöneltilen sorunun devamında din ile ilgili düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Yani ben mesela hani kısa etek giyiyor veya kıyafetinle ilgili yakışanın ve aşırıya kaçmadan var olmanın dışında, Yaradan’a çok büyük bir aşk duyuyorum. Yani çocukluğumda beni dinden korkuturlarken “düşünme, etme işte bunu konuşma, günah/sevap, oruç tutmazsan cehenneme gidersin vb.” gibi korkuyla bir din varken; halbuki New Age ile ilgili konular Yaradan’a olan aşkı, Yaradan’la ilgili araştırmaları, varoluşla ilgili araştırmaları çok daha korkusuz ve çok daha güzel ışık tutuyor. Yani insan kendi bilincinde çözmeye çalışıyor. Dolayısıyla din kısıtlıyor. Din kısıtlama sonuçta. Ama sonuçta Yaradan özgürlük kapısı.” (N.Ş. 42, Kadın)

Burada bireylerin sosyalleşme sürecinde aileden veya çevreden öğrendiği din algısının yaşamı boyunca dine bakış açısını belirlediği yönünde ifadelere rastlanmaktadır. Katılımcı tarafından dinin dogmatik yönünün eleştirildiği görülmektedir. Günah ve sevap kavramlarıyla dinin kendisine korku yoluyla dayatıldığını belirtmektedir. Bu nedenle dinin kendisini ve insan bilincini kısıtladığını düşünmektedir. Burada bireylerin sosyalleşme süreçlerinde gerek ebeveynlerin gerekse çevrenin tutumlarının ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmak gerekmektedir. Kültürel ve dinsel birtakım olguların kişiyi korkutarak değil sevgi yoluyla öğretilmesi önem arz etmektedir. Nitekim Türkiye’nin dinsel profilini oluşturan İslam dini göz önünde bulundurulduğunda, dine ait inanç ve pratiklerin bireylerin zorlama yoluyla değil sevgiyle içselleştirmesi ve benimsemesi üzerinde durulmaktadır. Aslında katılımcının ifadesindeki New Age öğretilerinde varoluşsal açıdan aradığı sorulara korkusuz bir şekilde yanıt bulduğuna dair vurgusu, İslam dininin özünde olan bir değerdir.

Belirtildiği gibi, yapılan araştırmada, inanç ve din/dindarlık kavramları tanımlama ve kişilerin yaşantılarında bu olguları içselleştirmeleri açısından farklı kavrayışlar olarak değerlendirilmektedir. Bu hususta yöneltilen din ve inancın kendileri için ne anlam ifade ettiği sorusuna bir katılımcı; *“inançlı bir birey olduğunu fakat kendisini dindarlık şablonuna sokmak istemediğini (D.B. 39, Kadın)”* belirtmiştir. Bu anlamda dinin, toplumun en azından belli bir sosyo kültürel kesiminde, kişilerin özel hayatlarında şahsi

bir tercih olarak konumlandığı görülmektedir. Başka bir katılımcı ise inanç, din ve dindarlıkla ilgili görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

“Dindar olmak kişinin yorumuna göre değişiyor bence. Aslında bakarsan ben kendimi birçok kendini dindar zannedenlerden daha dinine düşkün olarak görürüm. Ama bu benim yorumum. Karşıdan onlar bana baktıklarında ben de başka bir şey görebilirler. Ben Yaradan’a ve kendime inanarak kitap okurum. Bence Kur’an’ın bir şeyi vardır; ‘Beni bir sen oku, bir sen ile ben oku. Bir yaradan bir sen bir de ben ile oku’ der. O yüzden ben aracı kabul etmiyorum. Yani farklı bir yorum da kabul etmiyorum. Ben kendi bilincime göre dinimi yorumlamayı seçiyorum. Çünkü hakikaten bir üst alem var ise ve ben bir gün oraya gideceksem kendi bilincimle hesap vereceğim. Başkasının düşünceleriyle değil. Onun için dindarlık bence kişinin Yaradan’a inanması olması gerekiyor. İnanç da hem Yaradan’la birlikte kendine inanmak demektir.” (Y.O. 57, Kadın)

Burada belirtilen düşüncede, dinin insanın bilinç düzeylerine göre farklı şekillerde yorumlanmasından yola çıkılarak dinin insanlar ile Yaradan arasında bir aracı, dahası Yaradan’a ulaşmaya engel olduğu görüşü hakimdir. Bu görüşe göre dini her birey kendi anlayış ve bilinç seviyesine göre yorumlamalı ve ona uygun olarak yaşamalıdır. Başkaları tarafından yorumlanmış bir dinin Yaradan ile insan arasında aracı konumda olması söz konusu değildir. Dindarlığın ise yalnızca Allah’a olan inanç olarak değerlendirilmesi ve bireyin Allah inancının olmasının dindar sayılabilmek için yeterli bir kriter olarak sunulması dikkat çeken bir diğer noktadır. Bu noktada Yaradan’la birlikte kişinin kendine de inanması üzerine vurgu yapılmıştır. Din ve inanç meselelerinde katılımcıların kendilik algısı, New Age’in özünde var olan yüksek benlik algısıyla bire bir örtüştüğü görülmektedir.

Diğer bir din ve dindarlık kavramlarına ait bir başka görüş ise aşağıdaki gibidir:

“Bana göre eğer biz din adı altında bir şeyleri dogmaya dönüştürürsek dogmalaştırırsak bu şey putlaşır. Bu İslamiyet için de geçerli. Klasik fizik de mesela öyledir. Klasik fiziği de dogma kabul ederim. Yani dindar kesim diye tabir ettiğimiz o öyleyse öyledir, bu böyleyse böyledir yaklaşımı içerisinde olan dindarlık anlayışı ile klasik fiziğin dogma yapısı da aynıdır. Yani determinist yaklaşım da aynıdır. Hiçbir farkı yoktur birbirinden. İkisi de yanlıştır. Klasik

fizik de yanlıştır, o determinist yaklaşımı dolayısıyla, ki zaten klasik fizik de bitiyor. O yüzden dindarlık algısında bir değişimler var artık.” (H.K. 38, Kadın)

Dinin -özelde ise İslamiyet’in- kural ve yükümlülüklerle belli bir kalıba konulmasıyla putlaştığı görüşünde olan katılımcı, aynı zamanda fizik kuralları için de benzer görüşe sahiptir. Birtakım kurallar ve yükümlülükler çerçevesinde gelişen dindarlığın değişime uğradığı düşüncesini taşımaktadır. Bahsi geçen konuya ilişkin H.K. adlı katılımcı şu cümlelerle devam etmektedir:

“Dindarlık içerisinde inancı barındırır ama her inanış içinde o dindarlık algısı dogma yapıyı barındırmayabilir. Dediğim gibi yanlış tanımlıyor olmayayım. Benim dindarlaktan anlayışım dogma bir yapı. Eğer o dogma bir yapıya bakarsak kavramı bu şekilde tanımladıktan sonra bakarsak bana göre inanışın içerisinde bir dogma bir yapı yoktur. Kişi daha bireysel olarak yani ‘benim Allah’ım bana senin Allah’ın sana’dır. Yani Kuran’da bunu şöyle söyler. Efendime söyleyeyim hatta zorlama da yoktur. Hz. Peygamberimize bile böyle bir ayet inmiştir yani “Sen hidayete erdiremezsin hidayete erdirme bizim işimizdir.” Diye. Sen sadece tebliğ et, karışma kardeşim gerisine sen söyle. Bizim de yaptığımız o olmalı birbirimize. Allah bizi Halife olarak inşallah bizi tanımladığı vakit, o zaman halifelik budur yani. Sen sadece söylenilirsin. Gidip de Allah adına kimseyi kesemezsin yani böyle bir dogma yapı olamaz. Bu şekilde tanımlamalar olmaz yani bence Kur’an’ı yanlış anlamaktan kaynaklanıyor.” (H.K. 38, Kadın)

Katılımcı burada çok yönlü ve kapsamlı bir tanımı olan dindarlık kavramına, göreliliği olarak kendi açısından bir tanımlama ve yorumlamada bulunmuştur. H.K. adlı katılımcının bir önceki alıntıda da belirttiği gibi dindarlığı dogma bir yapı, putlaştırılmış, kapılar ve kurallar çerçevesinde değerlendirilen bir olgu olarak görmektedir. Devamında ise dinin bireysel olarak yaşanması ve kişilerin dindarlık anlayış ve tutumlarına müdahale edilmemesi gerektiği hususunda açıklamalarda bulunmaktadır. Bu anlamda modern toplumlarda dindarlık tezahürlerine baktığımızda, bireylerin dini algılama ve onu yaşayış biçiminde bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Çalışmanın kavramsal çerçevesinde yer verilen ve belli bir toplumsal kesimi kapsayan modernist dindarlık tipolojisinde de söz edildiği gibi, günümüzde din geleneksel görevlerinden sıyrılmış ve belli kesimlerce bireysel özel bir alana çekilmiştir.

Burada din kendisini kamusal bir söylem ve bir erdem olarak sunmaktadır (Berger, 1993). Bu noktada konu hakkında bir diğer anlatıda ifade edilen görüş dikkate değerdir:

“Dindarlık kendi inandığı dışında tüm inançlara saygı duymaktır. Kul hakkı yememek, hayvanlara çevreye zarar vermemektir. Dini yükümlükleri yerine getirebilmektir. Ama bence maneviyat daha önemli bir yerde.” (D.G. 23, Kadın)

Bu alıntı da din ve dindarlığın toplumsal ve erdemlilik fonksiyonlarına vurgu yapılması modern toplumlarda din algısında yaşanan değişimin bir örüntüsüdür. Dinin ve dindarlığın iman ve amel boyutundan ziyade, daha çok hümanist bir yaklaşımla ele alan başka bir katılımcının konu hakkındaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Kuran ilminin henüz daha anlaşıldığına inanmıyorum açıkçası. Yanlış yorumlandığını düşünüyorum. Hatta meallerin de yanlış olduğunu düşünüyorum. Günümüz şartlarında şimdi baktığımız zaman insanların birbirlerini kendi yaptığı amelle, kendi yaptığı amelin doğruluğuna inanmış ve karşı tarafın onu yapmaması durumunda eleştirel bir yargılama yaklaşımıyla yaklaşması, bir kere en basitinden Kuran’ın ayetlerine ters. Yani sen namaz kılıyorsun diye sen daha çok Allah’a yakın değilsin. Emin olun namaz kılan birisi, ateist birisinden daha çok Allah’a yakın değil. Belki de ateist kişi daha yakındır. Ve bunu zaten Allah söylüyor ayetinde; ‘vay o namaz kılanların haline’. Demek ki namaz kılmasına rağmen o Allah’a teslimiyet mertebesine bir türlü varamamış. O insanî vasıfları bir türlü ele alamamış. O hümanist yaklaşımı, o insancılık, o sevgi, o merhamet ve şefkat duygusuna varamamış bu kişi. O zaman ne yapıyor eleştiriyor işte ateist o kötü, işte namaz kılmaz o kötü vs. O yüzden bu da Kur’an’ı bana göre yanlış anladığımız anlamına geliyor. Çünkü Kur’an’da namaz yok, Kur’an’da salat kelimesi geçer. Ve salat kelimesinin de pek çok manası da vardır. Namaz sizin fitratınızı dile getirir. İstikrarı anlatır. Yani bir insanın Allah’ın yarattığı en mükemmel insan, bir işe başlar. İstikrarlı olur, o işi yönetir yürütür ve o işi sonuca vardırır. İşte bu sizin namaz halinde olmanızı, ifade eder. Bunu elbette ki fizyolojik olarak ritüel şeklinde yerine getirirseniz, sizi çok mükemmel bir şekilde o fitratî pozisyona da getiriyor. Bu açıdan namaz Allah’ın beni yarattığı o mükemmellik fitratımı açığa çıkarmamı hatırlatacak bir mekanizmadır yani. Ama bir amaç değil yani kesinlikle amaç değil, araç.” (F.B. 34, Erkek)

Katılımcı bu anlatıda sevgi, merhamet ve şefkat gibi dinin evrensel niteliklerine vurgu yapmanın yanında günümüzde din üzerinden bir ötekileştirmenin yapıldığını düşünmekte ve bu meseleye eleştirel açıdan yaklaşmaktadır. Özellikle ‘*Sen namaz kılıyorsun diye sen daha çok Allah’a yakın değilsin. Belki de ateist kişi daha yakındır*’ ifadesi dikkat çekmektedir. Bu anlamda Kur’an’ın insanlar tarafından tam manada anlaşılmadığı görüşündedir. Dolayısıyla katılımcı aynı zamanda İslam’ın özünde birleştirici ve bütünleştirici bir fonksiyonu olduğunu vurgulayarak İslam dinini olumlamaktadır. İslam’ı öğrenilen ya da aktarılan bir öğreti olmaktan çok yoruma açık bir şekilde benimsemektedir. Başka bir anlatıda İslam dini hakkındaki bir diğer katılımcı görüşü paragrafta belirtildiği gibidir:

‘İslamiyet evrenseldir, bütün alem ve kainatları kapsar. Ben ateistim diyen bir insanın bile fıtratı İslamiyet’tir. Ve dolayısıyla varış noktası herkesin aynıdır. Ama bu varış noktasına belki bir kişi farklı farklı yollardan geçerek gelebilir ama varış noktamız bizim İslamiyet. Fakat İslamiyet’i de sanki yollardan biri gibi görmek doğru değil. İslamiyet’i burada sanki bir dini akım gibi tanımlamamak gerekir. İslamiyet bir haldir. Ne halidir? Barış ve sevgi hali. Allah’ın yaratmış olduğu sistem içerisinde barış ve sevginin yaygınlaşmasına uğraşmaktır. Barış ve sonsuz sevgiyi kendi varoluşunda artık halleştirmiş kişiye denir. Yani sadece mesela İslamiyet’in gerektirdiği ritüelleri yerine getirmiş bir kişi İslam olmuş değildir. Yani ibadetini yaptığı için namaz kıldığı için bir kişi İslam olmuş demek değildir. Yani bir haldir, kişinin İslam olması gerekir. Benim namaz kılmamın, beni işte o barış ve koşulsuz sevgiye taşıyor olması lazım. Dolayısıyla da İslamiyet bir haldir ve bütün yolların çıkacağı kapıdır, varış noktasıdır diye değerlendiriyorum.’ (H.K. 38, Kadın)

Paragrafta İslam dini entelektüel bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Din özünde bireyleri iyiliğe yöneltmek ve topluda barış ve sevginin sağlanması adına fonksiyonel bir özelliğe sahiptir. Din bir varış noktası olarak görülmektedir. İbadetler ise kişiyi o varış noktasına götürecek araç olarak nitelendirilmektedir.

Alanda din ve inanca ilişkin değinilen bir diğer husus da katılımcıların kendi dindarlık düzey ve tutumlarını nasıl açıkladıklarıdır. ‘*Mensubu olduğum dinin yükümlülüklerini yerine getirmiyorum (D.G. 23, Kadın)*’ ve ‘*dini yükümlülüklerimi elimden geldiğince yerine getiriyorum (D.B. 39, Kadın)*’ ifadelerinin yanı sıra katılımcılar, sahip oldukları

dindarlık öyküsünü genel anlamda dinin evrensel ahlaki nitelikleri (sevgi, saygı, hoşgörü, iyi bir insan olma vb.) göz önünde bulundurularak açıklamışlardır.

“ Kendimi dindar olarak tanımlarım. Kişilere zarar verecek, onların hayatlarını olumsuz etkileyecek bir davranışta bulunmam. Daha çok ‘Nasıl faydalı olabilirim, nasıl paylaşabilirim?’ diye düşünürüm. İnsan olsun ya da Yaradan’ın yarattığı herhangi bir canlı olsun fark etmez.” (S.A 49, Kadın)

Anlatıda da görüldüğü üzere kişi, bilinen dindarlık anlayışının belli kalıplara göre şekillendiği genel algıdan farklı olarak dindarlığın özünün ‘Nasıl iyi insan olunur?’ anlayışından geçtiği dini kurallardan bağımsız bir yapı üzerinden ifade edilmektedir.

Kendisinin dindar olmadığını fakat inançlı olduğunu söyleyen bir katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Dindar değilim ama inançlıyım. Kendi değerlerime, insanlığa, doğaya, hayvanlara saygılıyım ve sevgi doluyum. Kendi öz bütünlüğüm ile bir olma çabasıdayım. Bence inanç oruç tutmak, namaz kılmak, hacca gitmek değildir. Yarattılan her şeye Yaradan’dan ötürü saygı ve sevgi duymaktır. Tüm dinlerin tek yükümlülüğü vardır; iyi ahlaklı olmak, hak yememek, yaradılışa saygı duymak, sistemi doğru yorumlamak, insan olmak için kişilere yol göstermek, öze ulaşmak. Bu davranışlarla tüm dinlerin dini yükümlülüklerini yerine getirmiş oluyorum.” (E.K 35, Kadın)

Katılımcı burada yer yer inanç kavramını dinin yerine kullanmış olsa da inancını New Age felsefesinin özüne uygun bir tasvirle nitelemektedir. Koşulsuz sevgi, öz bütünlüğe ulaşma, sistemi doğru yorumlamak katılımcı açısından tüm dinleri kapsayan bir yükümlülüğü yerine getirmek olarak görülmektedir. Burada bir anlamda kutsal ve dünyevi arasında bir dengenin kurulması söz konusudur.

Genel anlatılardan farklı olarak, spiritüel dernek kurucusu ve aynı zamanda New Age eğitmeni olan H.K. adlı katılımcı, diğer katılımcılardan farklı olarak dikkat çekici bir şekilde kendisini dindar vasfıyla aşağıdaki gibi tanımlamaktadır:

“Allah’ın izniyle olabildiğince namazlarımı yerine getirmeye çalışıyorum. Fakat bunu niçin yapıyorum biliyor musunuz? Allah’ın namazıma ihtiyacı olmadığını bilerek. Yani şöyle, benim kendi nefsim, kendime secde ettirmem gerektiğini

bildiğim için. Her namazda aslında ben orada 'Ay şimdi uyuyorum, ay şimdi dinleneyim, ay şimdi açım, ay şimdi tokum' diyen nefsim ve böyle diyerek beni esasen kendi özümden yani teslimiyetten, yani Allah'tan, kopartan nefsim 'Kalk bakalım ayağa ve secde et!' diyerek ve kendime secde ettirdiğimi bilerek kılıyorum. Sanki böyle moda mod bir makinenin dişlisinin dönmesi şeklinde değil. Ve bizim namazımız da inşallah namazımız bittikten sonra başlar Allah'ın izniyle.' (H.K. 38, Kadın)

Burada New Age felsefesinin İslami bir anlayışla sentezlendiği görülmektedir. Katılımcı burada dinin evrensel niteliklerinin yanı sıra ibadet boyutunu da önemsemekte ve ibadetleriyle kendisini Allah'tan uzaklaştıracak dünyalık ve nefsanî unsurlardan arınacağı görüşündedir. Bu noktada özellikle *'beni esasen kendi özümden yani teslimiyetten, yani Allah'tan, kopartan nefsim 'Kalk bakalım ayağa ve secde et! diyorum'* ifadesi oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca katılımcı namaz ibadetinin dinin özüne ve ibadetin amacına uygun olarak tefekkür ile yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Alanda katılımcıların kendi dindarlık düzeylerini ölçmenin ardından dindar bir kişide olması gereken özelliklerin neler olduğu konusundaki görüşlerine başvurulmuştur.

'Dindarlık, din inancı güçlü ve din kurallarına bağlı kişileri ifade eden bir tanım. Bence kimsenin dindar olmasına gerek yok. Sadece insan olmayı başarsınlar. Dindarlık görecelidir. İŞİD de dindardır.' (E.K. 35, Kadın)

Anlatıda dindarlık kavramına eleştirel bir yaklaşım getiren katılımcı, bir önceki alıntıdaki görüşleriyle bağlantılı olarak, dindar olmaktan ziyade iyi bir insan olmanın önemi üzerinde durmuştur. Burada İŞİD örneğini vermesi dikkat çekicidir. Günümüzde dinin, özellikle de İslam'ın, farklı mecralar tarafından çıkarlar doğrultusunda kullanılması gerek bireylerin gerekse toplumların dine karşı mesafeli durmalarına neden olmaktadır.

Diğer katılımcılar ise kişilerde bulunması gereken dindarlık özellikleri olarak genel anlamda yalan söylememek, kul hakkı yememek, samimiyet, saygı, güvenilirlik, adaletli olmak, affedici ve yardımsever olmak gibi evrensel değerlere vurgu yapmışlardır. Dindar olmak için sözü geçen vasıflara sahip olmanın yeterli olacağı görüşündelerdir.

Bunun yanında katılımcıların günümüz modern toplumlarında din algısı ve dinin görünürlüğü hakkındaki görüşleri de başvurulmuştur.

“Ben modern bir insanım ama kendime göre bir dini inancım var. Demek ki benim dini inancımı aslında etkilemiyor. Şu anda ki Müslümanları aslında pek de kabul edemediğim halde ben de Müslümanım ve öyle doğdum. Ve buna da müthiş bir inancım var. Kur’an’a da müthiş bir saygım var. O zaman bu benim algımla bana ait olan bir inanç. Diğerleri nasıl düşünürler bunlara da saygı duyuyorum.” (Y.O. 57, Kadın)

Bu anlatının sahibi kendini hem modern hem de dini inanca sahip olarak yorumlamaktadır. Fakat bu inanç, İslam pratiklerini uygulamaktan çok yoruma dayalı bir içeriğe sahiptir. Katılımcının belirttiği üzere, Müslüman bir toplumda doğup yaşamasından dolayı İslam’a ve Kur’an’a saygı duyduğu, Müslümanlığın amel ve itikat yönüyle yaşamaktan ziyade sosyalleşme sürecinde edindiği ve gelenekten gelen şekilsel bir Müslümanlık algısına sahiptir. Dolayısıyla dini inancının modernleşme süreçlerinden etkilenmeyeceğini düşünmektedir. Kendi yorumunu kattığı din olgusuna yaklaşımında, dinin Yaradan ile insan arasına girdiğini ve insanları gruplara (İslamiyet, Hıristiyanlık, Budizm vb. şekillerde) ayırarak bir dinin üstün tutulup diğerlerinin ötekileştirilmesine karşı olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan günümüzde İslam dinini temsil eden kesimlerin de bu algıyla hareket ettiği görüşündedir.

Diğer bir katılımcı ise modernliğin bireylerdeki dindarlık eğilimlerini azalttığını düşünerek şu ifadelerde bulunmuştur:

“Modernliğin bireylerdeki dindarlık eğilimlerini azalttığını düşünüyorum. Çünkü modernlik demek bir kere özgürlük olarak anlaşılıyor. Ve şu anda aile kavramındaki anne-çocuk ilişkileri son derece kopuk, kötü ve dolayısıyla modernize olmak adına kendi saygı ve sevgimizi kaybediyoruz. Dolayısıyla bu anlamda kayboluyoruz. Örf, adet, gelenek, kural tüm bunların uygulanması çocuklara ve yeni nesle öğretilmesi ve karşılıklı saygının tekrar hatırlanmasını ben çok istiyorum ve savunuyorum. O kadar çok yapılacak şey var ki. ‘Modernize olduk’ dediğimiz şey kaybolmuşluk, özentilik yani. Biz şu anda Avrupa’nın bundan 20 yıl önceki çalkalanmasını yaşıyoruz. Onlar onun yanlış

bir çalkalanma olduğunu anlayıp kendi ritimlerini buluyorlar. Tam olarak Türkiye böyle bir geçiş yaşıyor bence.” (N.Ş. 42, Kadın)

Katılımcı bu alıntıda modernleşmenin getirilerinden olan geleneksel yaşamdan ve kültürden uzaklaşmaya vurgu yapmaktadır. Ailenin, dinin ve toplumun sekülerleşmesi anlamına gelen bu değişimden rahatsızlık duyduğunu ifade etmektedir. Modernleşmeyi kendi kültüründen uzaklaşma ve bir kaybolmuşluk olarak tanımlaması dikkat çekmektedir. Katılımcı bir yandan İslam’ın bireylerdeki inanma ihtiyacını tatmin etmediği görüşünderken diğer yandan da geleneksel toplumun değerlerinin tekrar benimsenmesini ve sosyal bağlılıkların devam etmesini istemektedir. Bir anlamda modernleşmeye karşı bir duruş sergilemektedir. Bu yönüyle N.Ş. adlı katılımcı, diğer katılımcı görüşlerinden ayrılmaktadır. Ayrıca mevcut dinin inanma ihtiyacına yeteri kadar cevap vermemesi düşüncesiyle yeni maneviyat arayışlarına yönelme eğilimindedir.

Başka bir katılımcı ise modern toplumlarda “*‘din olgusunun zayıflamasından ziyade daha derin bir sorgulamaya maruz kaldığı (D.B. 39, Kadın)’*” görüşündedir. Bu belirtilen alıntılarda modernlik ve din ilişkisine ait görüşlere bakıldığında genel olarak seküler bir din anlayışının hakim olduğunu görmek mümkündür. Bunların yanı sıra, semavi dinlerin bireylerdeki inanma ihtiyacını karşılamadığı görüşüne alanda sık rastlanmaktadır. Aşağıdaki alıntıda söz konusu anlayış katılımcı tarafından şöyle ifade edilmektedir:

“İnsanlar evet bir şeylere inanmaya ihtiyaç duyuyor. Ve İslamiyet inanma ihtiyacını çok tatmin etmiyor. Çünkü kendini çok anlatamıyor. Bu anlamda çok yüzeye de çıkamıyor. Kimisi de bu derinliğe inemiyor. Dolayısıyla farklı farklı arayışlara insanlar gidiyor. Keşke anlatılsa, keşke korku olmadan hüzn olmadan anlatılsa. Dolayısıyla daha çekici bir hale gelse. Mesela birçok yabancı filmde ne görürsün; insanların en düştükleri, en çaresiz kaldıkları zamanda gittikleri ilk yer kilise. İşte papaz dua eder ve muazzam bir inanç. Muazzam bir sevgi ve inanç taşıyorlar. Bizde bir tek Cuma’dan Cuma’ya erkekler gidiyor camiye. Hangi derdimizde gidiyoruz bir hacıya hocaya derdimizi anlatıyoruz, camiye giriyoruz? Böyle bir şey olabilir mi? Böyle bir şey mümkün mü? Dolayısıyla çözüm yaratmadığı için sadece korku politikasından

var oldukları için kişilerdeki inanma ihtiyacını tatmin etmiyor belki de.” (N.Ş. 42, Kadın)

Burada soru tüm tebliğ dinlerini (İslamiyet, Hıristiyanlık, Yahudilik gibi) kapsayıcı olarak sorulmasına karşın katılımcının İslam ve Hıristiyanlık dinlerini karşılaştırmalı olarak açıklaması, konuyu İslam dini üzerinden değerlendirdiği anlamına gelmektedir. Bu da Türkiye’de yaygın olarak kabul gören dinin İslamiyet olmasından kaynaklanmaktadır. İslam’ı değerlendirirken ise insanların dinin derinliğine inemediği ve dinin de insanlar tarafından daha ulaşılabilir olmadığına dair eleştirel bir yaklaşım sunmaktadır. Bunun yanında katılımcı, önceki alıntılarında olduğu gibi, dinin korku politikası üzerinden kişileri kendine bağladığı ve dinin bu nedenle sorunları çözmede başarılı olmadığı görüşünü devam ettirmektedir.

Konu hakkında başka bir katılımcı görüşü ise aşağıdaki gibidir:

“Hayır, semavi dinlerin kişilerin inanma ihtiyacını tatmin ettiğini düşünmüyorum. Aslında hiçbir din kitabının doğru dürüst anlaşıldığını zannetmiyorum. Başta Kur’an-ı Kerim olarak, kendi kitabımız olduğu halde. Çünkü ben de okurum, yani gerçekten bir zamanlar çok daha fazla sarmıştım. Mesela imam hatipten bir kızcağız geldi benden koçluk dersi alıyor. Yavrucağa Kuran’ın bazı bölümlerinden okuyorum, kendisi neyin, hangi ayetin nerede olduğunu bilmiyor. Hamdolsun biliyoruz, yani anlamaya çalışıyoruz. Çünkü Kur’an’ın içinde şöyle der, hemen hemen her surenin içinde bu vardır: ‘Hala Daha düşünmez misin ki, hala daha anlamadın mı ki, görmüyor musun ki.’ E demek ki benim görmem, anlamam ve bilmem gerekiyor. Ama bize öğretilen şey şu; Kur’an’ı kapat oraya as, orada kalsın. Başının üzerinde duracak. Hayır, benim onu anlamam gerekiyor. Onun için çok da şifre içerdiğine inanırım. Çünkü kendisi söyler ‘Ben soğan kabuğu gibiyim, kat kat içimde bilgiler vardır. Senin bilincine göre hitap eder’ der. Ben her okuduğumda hakikaten bambaşka şeyler buluyorum Kur’an’da. Yani kalkıp da bedevi kanunlarını, bedevilerin kendi sosyal yapısında göre kabul edilen bilgileri oraya nakşetmiyorum. Benim inancıma göre Kur’an okumak çok daha başka bir şey. Bir şeye daha inanırım; şu an dünyaya bakarsan Müslümanlar ne durumda? Niçin? Kur’an’ı yanlış yorumladıkları için cezalandırılıyorlar bence. Adam olamıyorlar bir türlü.

Çünkü düşünmüyorlar. Çünkü cahil tutuluyorlar. Onun için okumak, araştırmak, bilmek her şeyden önemli.” (Y.O. 57, Kadın)

Alanda -bu anlatıda da görüldüğü gibi- semavi dinlerle özellikle de İslam diniyle ilgili yaygın olan genel algı, Kur'an'ın tam manasıyla anlaşılmadığı ve dinin mensuplarına aktarılmadığı şeklindedir. Dahası Kur'an'ın yanlış yorumlandığı ve meallerin yanlış olduğu düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Dolayısıyla İslam dininin günümüzde bireylerin inanma ihtiyacını tatmin etmediği algısı, sözü edilen New Age görüşme grubuna ait genel bir düşünce yapısıdır. Katılımcının belirttiği Müslüman aleminin Kur'an'ı yanlış yorumladıkları için cezalandırıldığı düşüncesi ise genel anlamda seküler görüşe ait bir düşüncedir.

Alanda New Age katılımcı grubuyla gerçekleştirilen görüşmelerde, din ve inanç yönelik algı ve tutumlar hakkında genel anlamda katılımcıların seküler bir din ve inanç algısına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Geleneksel toplumlarda sosyal hayatın her alanında etkisi hissedilen din olgusu, modern toplumlarda, kimi toplumsal zümrelerde, bireysel alana çekilmiş ve bireylerin yaşamında şahsi bir tercih olma halini almıştır (Günay, 2014: 399). Bu anlamda katılımcıların din ve inanç yönelik genel algı ve tutumları dinin bireysel olarak yaşanması gerektiği yönündedir. Herkesin dini kendinedir anlayışıyla katılımcılar, dinin bireysel alanda yaşanması ve kişilerin dindarlık anlayış ve tutumlarına müdahale edilmemesi gerektiği hususunda açıklamalarda bulunmaktadır. *“Kişi daha bireysel olarak yani ‘benim Allah’ım bana senin Allah’ın sana’dır”* ifadesinde de açık bir şekilde vurgulanan bu anlayışın, geleneksel din anlayışından oldukça farklı olduğu görülmektedir.

Katılımcılar tarafından din ve inanç, bireylerin bilinç seviyesine ve onu algılama biçimlerine göre değişen bir olgu olarak ifade edilmektedir. Bir katılımcının belirttiği *“Ben aracı kabul etmiyorum. Yani farklı bir yorum da kabul etmiyorum. Ben kendi bilincime göre dinimi yorumlamayı seçiyorum. Çünkü hakikaten bir üst alem var ise ve ben bir gün oraya gideceksem kendi bilincimle hesap vereceğim. Başkasının düşünceleriyle değil”* ifadesinde de görüldüğü gibi, dinin bireyler tarafından kendi anlayış ve bilinç seviyesine göre yorumlanması ve ona uygun olarak yaşanması düşüncesi, New Age katılımcı grubunun din algısında öne çıkan bir diğer özelliktir. Başkaları tarafından yorumlanmış bir dinin Yaradan ile insan arasında aracı konumda olması söz konusu değildir. Bu anlamda alanda yapılan görüşmelerde din ve inanç kavramı

katılımcılar nezdinde aşkın bir anlamdan çok, içkin ve kişilerin bilinç düzeyinde var olan bir anlama sahiptir. Sözü edilen bu hususlar, New Age düşüncesinin modern toplumlarda birey merkezli bir kutsallık inşası (Başkaya, 2006: 9) yaratma eğilimini açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Ayrıca inanç kavramına varoluşsal bir anlam yüklenmektedir. İnsanın Yaradan'ın bir parçası olduğu ve O'nun "Ol!" tınısıyla var olduğu düşüncesi yine alanda yaygın görülen bir başka dikkat çekilmesi gereken noktadır. İnsana Yaradan'ın bir parçası olması anlayışıyla değer verilmesi ve saygı duyulması, hem İslam tasavvufu hem de New Age felsefesinde var olan bir anlayıştır. "*Şimdi ben seni bıçaklarsam Aslında kimi bıçaklamış oluyorum? Yaradan'ı bıçaklamış oluyorum*" ifadesiyle katılımcı bu düşünceyi güzel bir biçimde tasvir etmektedir. Birçok dini ve din dışı olguyu bünyesinde barındıran New Age hareketi, barışı ve tüm insanlara koşulsuz sevgiyi temel prensip olarak kabul etmektedir. Alanda yapılan görüşmelerde bu prensiplere sık sık vurgu yapıldığı görülmektedir.

Yapılan görüşmelerde katılımcılar arasında benzerlik gösteren diğer bir görüş ise kitabi dinlerin bireylerdeki inanma ihtiyacını tatmin etmediği düşüncesidir. Aslında bir yandan İslam dini olumlanmakta, İslam'a ve Kur'an'a gösterilen saygı görüşmeciler tarafından dile getirilmektedir. Diğer yandan ise, İslam'ın iyi temsil edilemediği ve onun kişilerin kendi bilinç düzeyleri ve hatta çıkarları doğrultusunda yorumlandığı düşüncesiyle günümüzde dinin artık bireylerdeki inanma ihtiyacını tatmin etmediği algısı katılımcılar arasında yaygın bir görüştür. Bunun yanında kitabi dinlerin bireylerdeki inanma ihtiyacını tatmin etmediği konusunda dinin anlatılmadığı ve anlaşılmadığı, kurullarla örülü bir din anlayışına insanların ulaşamadığı ve dinin de bu anlamda çok da yüzeye çıkamadığı, dolayısıyla da bu durumun insanların yeni dini arayışlara yönelmesinin nedeni olduğu dile getirilmektedir. Burada din ve inanç kavramları görüşmeler esnasında yer yer birbirinin yerine kullanılsa da -özellikle din denildiğinde akla ilk olarak İslam dini gelmekte ve yorumlar bu algı üzerinden yapılmaktadır- genel olarak inanç kavramı dinin bir adım ötesinde tutulmaktadır. Katılımcıların dindarlık anlayışının özünü 'iyi bir insan olmak' düşüncesi oluşturmaktadır. Dindar olmanın dinin yerine getirilmesi gereken ibadet ve yükümlülüklerle uymakla mümkün olmadığı, evrensel ahlaki değerleri içselleştirmiş olmakla dindar bir kişi olunacağı görüşü katılımcılar arasında benzerlik gösteren bir diğer olgudur. Bireyselleşme temelli

modernist dindarlık tipolojisinde belirtildiği gibi, alanda yapılan görüşmelerde de dinin özel alana çekildiği görülmektedir. Modern rasyonel düzenin korunması açısından ise dinde var olan evrensel ahlaki değerler özel bir erdem olarak sunulmaktadır. Vicdan temizliği, doğruluk, iyilik, dürüstlük, yardımseverlik gibi evrensel ahlaki değerler dindar olmanın temel şartı olarak algılanmaktadır. Dinde Yaradan'a inancın temel gösterge olduğu, dini kurallara uymanın ve dini yükümlülükleri yerine getirmenin ikinci plana alındığı modernist dindarlığın temelini oluşturan hümanist anlayış, alandaki görüşmelerde dikkat çeken genel görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1.2. New Age'e Bakış

Alan araştırmasında gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların New Age hareketini nasıl tanımlandıklarına ve kapsamının ne olduğuna dair görüşlerine başvurulmuştur. Bir katılımcı New Age'in ortaya çıkmasındaki faktörlerle ilgili şu ifadeler yer vermektedir:

“New Age akımının çıkma ihtiyaçlarından birisi, dinlerin yanlış kullanımı ve insanlara yanlış ifade edilmesi. Ve insanlar o kadar usandılar ki, Yeni yaşam bilincine uygun güvenilir bir şeye doğru gitmek istiyorlar. Daha doğrusu insanlar kendini buldukça, kendilerine inançla birlikte dünyaya ve doğaya uygun bir inanç sistemi aramaya çalışıyorlar. Çünkü inanç dediğimiz din çatısı altındaki şeyleri çıkar için yanlış kullanılıyor ve yanlış ifade ediliyor. Ve artık insanların ruhları bundan yoruldu. Onun için ateistler arttı, deistler arttı. Çünkü inanç insanı hayatta tutar ve hayatına güzel bir yön verir. Ama maalesef son dönemlerde inancın bize doğru yol gösterdiğini göremeyen insanlar başka bir şeyler arayışında. Yani o New Age akımının alt tabanında böyle bir şey var.”
(F.B. 34, Erkek)

Katılımcı ifadesinde New Age'in ortaya çıkmasının en önemli nedenin geleneksel dini inançların bireylere artık doğru yolu gösteremediği ve dinin yanlış ifade edilmesi olduğu görüşündedir. Bundan dolayı kişiler akla uygun, güvenilir, dünyaya ve doğaya uygun yeni bir inanç sistemi aramaya başladıkları, New Age'in de bu arayış sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir.

New Age'in ne olduğuyla ilgili bir başka katılımcının görüşleri aşağıdaki gibidir:

‘‘Şimdi her şeyi herkes farklı farklı yorumlayabilir. Benim yorumuma göre söyleyeyim: Bence dinle hiçbir alakası yok. İnsanla alakası var. İnsanların şu andaki bilinciyle, doğru olduğunu kabul ettiği şeyi geliştirdiği inanç sistemi olarak kabul ediyorum New Age’i. Çünkü evet bizim dinimizde de sapmalar var. Ama Hıristiyanlıkta da var, Katoliklerde de var, Yahudilikte de var, bakıyoruz Uzak Doğu şark dinlerinde de var. Demek ki bu dinlerdeki sapmalar insanları daha insancıl bir şeye, şu andaki insan bilincine uygun bir şeye yöneltiyor diye bakıyorum ben olaya. Ama Hz. Muhammed’in son peygamber olmasının altında yatan bilgiler bence bununla paralel gibi görüyorum. O zamana göre o gerekiyordu, belki de şimdi bu gerekiyor. Değişti ve dönüştü. Yani insanca bir şey, nedir kötü olan? İnsan öldürmek kötü. Bir çocuğa, bir masuma zarar vermek kötü. İşte günah dediğimiz şeyler bunlar. Şu bedeni zarar verici şeyler yapmak kötü. Bence alkol evet kötü olabilir, haddini aşınca. Ama Coca Cola içmek de günah benim için.’’ (Y.O. 57, Kadın)

Anlatıda New Age eğitmeni ve yaşam koçu olan katılımcı New Age’i tanımlarken bir din alanı olarak görmediğini belirtmektedir. Burada temelinde insanın ve sonsuz sevginin olduğu bir felsefeyle New Age, yeni bir dini hareket olmaktan ziyade kişinin doğru olduğunu kabul ettiği şeyi kendi bilinci ile geliştirdiği bir ‘inanç sistemi’ olarak görülmektedir. Dünya üzerindeki dinlerin yaşadığı sapmalardan dolayı insanlardaki inanma ihtiyacını tatmin edemiyor oluşu, kişileri bilincine uygun yeni manevi arayışlara yöneltmektedir. Modern çağda mevcut dinlerin insanlardaki bu boşluğu dolduramadığı görüşünde olan katılımcı günümüz koşullarına uygun olarak böyle bir dinsel dönüşümün gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bir diğer katılımcının New Age’in ortaya çıkışı ile ilgili şu ifadelerde bulunmaktadır:

‘‘Bence bu yeni bir inanış değildir. İncelendiğinde hepsinin bir bütün olduğu dinler tarihinin başlangıcından bu yana kişinin kendini tamamlamasına hizmet eden bir sistem olduğu daha net anlaşılır. Hepsi aynı amaca hizmet ediyor ve ilk var olan sistem zaten bunlardı. Kaybolmadan önce günümüzde şimdi tekrar hatırlanıyor.’’ (E.K. 35, Kadın)

New Age tanımlamasıyla ilgili başka bir katılımcı görüşü aşağıdaki şöyledir:

‘‘Aslında şöyle, ben daha ziyade bu sektörü kişisel gelişim, spiritüel gelişim olarak tanımlıyorum. New Age diye bir tanımlama var fakat ben çok fazla kendimi New Age tanımlaması içinde görmüyorum. Biz kendimizi o sektörde görmüyoruz ya da acaba bu bir sektör mü? Acaba yani ya da bir inanış mı? Çünkü New Age’i yeni bir din akımı gibi söyleyenler oluyor. Aslında bu bir din akımı falan değil bu arada. Yani kişilerin yeni dönem manevi yolculuk süreci diyebiliriz. İşte eskiden dergahlarda mürşitlerle kalırmış insanlar. Birtakım manevi yolculuklarını onların önderliğinde, mürşitliğinde yaparlarmış. Şimdi gelenen bu dönemimizde açıkçası o geçmiş dönemdeki bu mürşitlik algısı ya da yolculuğun bu dönemde ki versiyonu gibi görüyorum şu anki sistemi. Bu bir manevi yolculuk. Esasen bu yaklaşım içerisinde bir din anlayışından bağımsız olarak kişi manevi yolculuğunu yapar. Aynı zamanda bireysellik söz konusu ve şey; tam manasıyla kişisel gelişim, manevi gelişim de diyebiliriz aslında. Kişi burada aynı dine mensupsa, aynı dine mensup kalarak kişisel gelişimini tamamlayabilir. Dolayısı ile burada bir din akımından bahsetmemiz çok doğru olmaz fakat böyle bir anlayış var, bunun farkındayım.’’ (H.K. 38, Kadın)

Literatürdeki yaygın görüş her ne kadar New Age’in yeni bir dini akım olduğu yönünde olsa da alanda yapılan araştırmada New Age’in dini bir akım veya yeni dinsel bir olgu olarak tanımlanmasına karşı çıkılması dikkat çeken bir husustur. New Age daha çok kişinin bilincinde oluşan bir inanç sistemi, spiritüel gelişim, kişisel gelişim, yeni dönem manevi yolculuk gibi çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır. Bu çeşitlilik aslında aynı zamanda New Age hareketinin tanımlama sorunsalını ortaya koymaktadır. Yapılan mevcut tanımlamalarda hangi olgunun göz önünde bulundurulduğu etkili olmaktadır. Bu durum bir anlamda New Age olgusunun çok çeşitli unsurları bir arada barındırmasından kaynaklanmaktadır. H.K. adlı katılımcının yorumunda New Age’in ‘kişisel gelişim’ ve ‘yeni dönem manevi yolculuk’ yönüne vurgu yapılmaktadır. Dinden bağımsız olarak -kişiler hangi dine mensup olursa olsun- herkesi kapsayan bir öğretiyle New Age, geçmiş dönemlerin dergah ve tarikat anlayışının günümüzdeki modernize edilmiş hali olarak görülmektedir. Fakat katılımcı burada kişinin bireysel anlamda manevi bir yolculuk içinde olduğuna dikkat çekmektedir. New Age’in kapsamlı bir kavram olduğunu ifade eden diğer bir katılımcının gerekli görüşleri ise aşağıdaki alıntıda belirtilmiştir:

‘‘Yani, Yeni Çağ (New Age) çok geniş ve çok karmaşık. Yeni Çağın bir gençliği var, Yeni Çağın bilgileri var, Yeni Çağın ritüelleri var. Bu ritüeller (yoga, meditasyon, reiki, enerji çalışmaları vb.) yeni değil aslında çok eskiden üstü örtülmüş olanların yüzeye çıkmış olması. Ve şu anda tıbbın bence çok fazlasıyla yeterli olmadığı alanlara da müdahale etmesi olarak düşünüyorum. Çünkü doğdu. Bir şey niye doğar? İhtiyaç olduğu zaman doğar değil mi. İhtiyaç doğduysa demek ki bir şeyler açığa çıktıysa bunlar da yeni değil, eski. Ritüellerin hepsi eski olan şeyler. Yani mesela pozitif inanmak, pozitif düşünmek, ama bunu düşünürken de neye dayanarak neye sığınarak yapmak, yani birazcık eskiyi hatırlamak aslında. Ben Yeni Çağın getirisi değil aslında eskiyi hatırlamak ve bir köprü kurmak olarak düşünüyorum.’’ (N.Ş. 42, Kadın)

Burada katılımcı New Age’in daha çok şifa ve ritüel boyutuna dikkat çekmiştir. Şifalandırma çalışmalarıyla tıbbın yetersiz kaldığı konularda New Age ritüellerinin kişiye çare olabileceği düşüncesindedir. Ayrıca New Age öğretilerinin eskiden beri var olan olgular olduğu ve günümüzde ihtiyaç duyulduğunda bu öğretilerin yeni bir söylemle tekrar gün yüzüne çıktığı görüşündedir. Dolayısıyla katılımcı New Age’in yeni bir dini hareket değil, geçmişten gelen eski yapılar olduğu görüşündedir.

‘‘Evet New Age’i yeni bir dini hareket olarak algılayanlar var. Hatta bizim sektörde bunu bu şekilde adlandıranlar da gözlemledim. Bizzat kendim gözlemledim fakat açıkçası ben öyle düşünmüyorum. Yani bunu yeni dönem manevi gelişim hatta yolculuğu olarak değerlendiriyorum. Buradaki yaklaşımlarda pek çok yöntem var; mesela yoga, meditasyon... Bunlara baktığımız zaman aslında bunlar hep vardı. Yoga, meditasyon hep vardı. New Age denilen yapılar son 10-15 senedir yaygınlaştı. Bu sektör -benim ağzım almış sektör diyorum ama- New Age başlığının altında esasen işte bu koçluk dediğimiz, bilinç altı çalışmaları temizlikleri dediğimiz, reiki, melek terapisi, şifa çalışmaları, olumlamalar vb. bunlar New Age başlığının altında sayılabiliyor. İşte şimdi Esmâ-ül Hüsnâ da girdi işin içine. Dolayısıyla aslında New Age eşittir dini bir akımdır demek burada çürütülmüş oluyor. Tanımlamayı böyle yaptığımız zaman çürütmüş oluyoruz. Çok basit yani kişisel gelişim bu kadar basit, kişisel gelişim olarak değerlendirmek yeterli.’’ (H.K. 38, Kadın)

Bu anlatıda ise katılımcı New Age öğretilerinin eskiden beri var olduğu ve bundan dolayı yeni bir din/yeni dini hareket olarak görülmesinin doğru bulmadığını ifade etmektedir. Kendisiyle yaptığımız sohbette New Age'in bir sektör olduğunu sıklıkla dile getiren katılımcı kendisini ve kuruluşunu daima bu sektörden ayrı olarak görmektedir. Bu nedenle kendini ve gerçekleştirdiği çalışmalarını New Age ile kategorize etmekten kaçınmakta ve kişisel gelişim sektörü olarak adlandırmaktadır. Bu yönüyle kendisi diğer katılımcılardan ayrılmaktadır. Bu düşüncesinin nedenini ise konuşmasının devamında şu cümlelerde açıklamaktadır:

“Ancak şöyle bir şey var; bu ‘koçluk’ ifadesiyle başladı. Yaşam koçluğu ile çok gündeme geldi. Türkiye’de de yaygınlaşması koçlukla başladı ve bu da Türkiye’de doğmuş bir anlayış değil. Koçluk yaklaşımı Amerika’da oluşmuş bir yaklaşım. Koçlukta sonra işte enerjistiklik, şifacılık, bilinç altı teknikleri, olumlamalar gibi böyle bir kronolojik bir sıra yaparsak kendi içinde, Türkiye’de gelişimini önce koçluk, sonra kuantum anlayışı geldi işin içine. ‘Düşünüyoruz o halde varız diye’ bir anlayışla The Secret kitabı çıktı biliyorsunuz. Şimdi bu yaklaşımlarda daha ziyade Amerika’da gündeme gelmiş şeylerdir. Düşüncenin - çok tehlikeli de bulduğum bir ifade kullanılıyor- kişinin düşüncesi ile bir şeyler yarattığına dair bir ifade. Mesela bunu çok da doğru bulmam bu sektörde olmama rağmen. Bunu daha farklı tanımlıyoruz. Eğer böyle düşündüğümüzü yaratıyoruz diye tanımlanırsa, kişiyi yanlış bir şeye sürüklediğimizi de düşünüyorum. İlahlık gibi yani. Kişiler kendilerini bir şeylere müdahale edebileceği bir şeyleri yönetebilecek ya da yapabilecek algıya girmeye başladılar. Daha doğrusu kendilerini böyle tanımlamaya başladılar. “Ben düşüncemle yaratıyorum, kendi realitemi yaratıyorum, müdahale edebilirim” gibi düşüncelerle gizli bir Tanrıçılık da verilmeye başlandı aslında. Yani kişinin kişisel gelişim sektörüymüş gibi görmekle beraber alttan alta gizli mesajlar ile Tanrıçılık algısını vermeye başladılar. Biz kendimizi bu sektörde olup da bunu düzeltmeye çalışan kesim olarak görüyoruz. Çünkü hakikaten Türkiye İslam’ı kabul etmiş bir yapıda. Dolayısıyla bizim İslam anlayışımıza aykırı bir yaklaşımdır.” (H.K. 38, Kadın)

Katılımcı bu anlatıda New Age'in Türkiye'deki tarihsel gelişimine dair bilgiler vermenin yanında New Age'in ‘yaşam koçluğu’ ifadesiyle kabul gördüğünü de ifade

etmektedir. Ve yaşam koçluğunu takip eden süreçte kuantum anlayışının Türkiye’deki New Age anlayışının kabul gördüğü kesimlerde yaygınlık gösterdiğini, beraberinde ise enerjistik, şifacılık, bilinç altı teknikleri, olumlama gibi yöntemlerin görünür hale geldiğinden söz etmektedir. New Age uygulama ve tekniklerinin kabul görmeye başladığı süreçte, bu yaygınlık yalnızca tekniklerle sınırlı kalmamış, elbette New Age’in düşünce sistemi ve felsefi alt yapısı da bu kesimlerce kabul görmüştür. Katılımcı ‘düşüncem ile bir şeyler yaratıyorum, kendi realitemi yaratıyorum’ gibi bir algıyla New Age’in kişilere alttan alta Tanrıçılık algısı vermeye başladığını ve bunu tehlikeli bulduğunu belirtmektedir. Bu algının İslam anlayışıyla bağdaşmadığı için, kendisini ve kurumunu bu algıyı kırmaya çalışan, bir anlamda düzeltmeye çalışan kesim olarak görmektedir. Aslında bu anlatı, New Age’in kabul görmesi ve yaygınlığının arttırılması adına Türkiye’nin din ve toplum yapısına göre uyarlanması anlamına gelmektedir. Fakat New Age uygulamaları hakkında gerek alanda yapılan derinlemesine görüşmeler gerekse uygulamalar ve sosyal medyadaki online uygulamaların incelenmesi sonucu, New Age pratiklerini uygulayan bireylerde bahsedilen yaratım anlayışının hakim olduğu gözlemlenmektedir. Bireylerin sık sık kendi algısıyla bir şeylere müdahale edebileceği düşüncesinin hakim olduğu görülmektedir. Bu düşünce, hitap edilen kitleye uygunluk bakımından farklı formlarda bireylere sunulabilmektedir. Katılımcı anlatının devamında kendi kurumu tarafından New Age’in temel felsefesini oluşturan bu ‘yaratım’ anlayışının nasıl İslami bir formla sunulduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

‘Fakat orada yaratım kelimesini kullanmak yerine kendi bilinç altı sistemimiz, bilinç altımda bulunan kodlamalar, annem ve babamdan gördüğüm inanışlar, olaylara yaklaşımlar, ben yetişirken ki öğrendiğim gördüğüm yaptığım kayıtlar benim kimliğimi oluşturdu. Bu kimliği benim olaylara yaklaşımı belirleyecek. İlerleyen dönemlerdeki yaşadığım her olgu ve olayda esasen benim bilinç altı sistemimdeki kayıtlar ile yüzleşmemle ve aynalamasıyla karşılaşmış oluyorum. Ve ben kayıtlarımı sürekli tekrar etmeye başlıyorum. Yani kayıtlarım zaten bende mevcut. Dolayısı ile bunu getiren benim bilinç altım olmuş oluyor. Buna yaratım diyorlar ama bunu tam yaratım olarak adlandırma çok doğru değil. Yaratım kelimesi olmayan bir şeyi yoktan var etmek şeklinde ise bu insana özgü bir fitrat değil. İnsanda var edilmiş bir şeyi -benim olay meydanı dediğim- şahitlik alanıma düşme hali var. Yani zaten yaratılmış bir şeyin benim şahit etme olayıdır bu. Benim şahit olacağım şeyler de benim bilinç altımı belirliyor. Biz

buna Allah'ın Müsavvir esmasıyla 'tezahür ettirmek' diyoruz. Yani zaten yaratılmış olan bir şeyi kendi önümüze düşürürüz, getiririz. Zaten Kur'an'ı Kerim'de de bizim bu sistemimizi çok iyi bir şekilde anlatır. En'am suresinde de geçer; 'bir şeylere bizim koşulsuz sevgi ile yaptığımız zaman onun on katı geldiğini ve eğer biz isteyerek ya da istemeyerek birilerine zarar verdiğimiz bir şeyi yaparsak bunun bir katı ile karşılaştırılacağımız' yazar. Dolayısıyla biz burada şunu anlıyoruz: Kur'an'da 'toplumlar dahi içlerini değiştirmedikçe hep aynı şeylerle karşılaşılır'' der. Yani pek çok ayetten bilinçlerimizin bizim yaşayacaklarımızın belirleyicisi etmeni olduğunu anlıyoruz. Dolayısıyla bu, düşünce ile bir şeyleri tezahür ettiğimizi, kendi realitemize ve kendi görüş alanımıza şahitlik ettiğimiz ortamı bizim belirleyebileceğimiz; ama bu belirleyiş hükmetmek veya kaderi yaratmak anlamında değil, tezahür ettirmek -yani Musavvir esmasının ortaya çıkışı- görünür hale getirmektir.' (H.K. 38, Kadın)

New Age'in dinsel öğelerle birleştirildiğine örnek teşkil eden bu alıntıda da görüldüğü gibi, İslam dininin hüküm sürdüğü Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısına uygun bir hale getirilmesi söz konusudur. New Age felsefesinin İslami unsurlara sentezlenmesiyle çeşitli toplumsal kitleler tarafından da kabul görmesi ve yayılmasının kolaylaştırılması sağlamaktadır. New Age'in toplumların sosyal yapısına göre değişen algılarda devam ettiğini ifade eden bir başka katılımcının yorumu ise aşağıdaki gibidir:

'Bu alan çok geniş. Şimdi New Age'in ticari alandaki bir New Age var. Ondan sonra eğitim alanındaki bir New Age var. Sosyal yaşamdaki New Age var ki o da sosyal yapıya göre değişen algılarda devam ediyor. Şimdi New York'taki bir New Age akımıyla İstanbul'daki New Age bir değil. Algıya göre değişen bir akım bu. Ama genel olarak Türkiye'ye bakarsak, Türkiye'de uygulanan New Age kişisel gelişim üstüne geliyor. Ve ticari hayatta da görülüyor. X, Y kuşakları New Age bilgisiyle daha çok yapılandırıyorlar kendilerini. Sosyal yaşamda da bunu görüyoruz ama maalesef eğitim bakımından bunu göremiyoruz. New Age, yeni bilinç algısıyla hayatı anlayarak bakmaktır. New Age; ben 57 yaşında olduğum halde oğlumun hayatı akışına anlayışla bakabilmek, onun yaşantısını olduğu gibi kabullenip ama onun da sınırlarını aşmaması için kendim belli bir sınırları içinde yaşamayı ona göstermek demek. Yani yaşayarak bazı şeylerin sınırlarını koymak demek. 'Mutlak şart budur' deyip kesin sınırlar koymamak

insanın beyninin geniş bir bilince, esnekliğe ve büyümeye izin verir. Ve bunun olması gerekiyor. Aslında bakarsan Muhammedî dinimiz uygulansa bu olacak. Ama çıkarlara denk düşmediği için kendi istediklerine göre uyguladıkları bir din oluyor. Bu bizi kısıtlıyor. Bu sadece bizde yok, Hıristiyanlarda da görüyoruz, Katoliklerde de görüyoruz. Yani New Age'i hayata esnek bakış açısını getiren bir sistem gibi düşünüyorum. Tabi bunlar hep düşünce bazında kaldığı için herkesin algısına göre değişir.” (Y.O. 57, Kadın)

New Age yayıldığı toplumsal algıya göre değişim gösteren, bulunduğu toplumsal koşullara göre şekillenen bir olgudur. Türk toplumunda da New Age'in görüldüğü sahaya bakıldığında, katılımcının da ifade ettiği gibi kişisel gelişim alanında kendine yer bulmuş ve bu sayede ilerleme kat etmiştir. Akımın özellikle X ve Y kuşağında benimsenmesi söz konusudur. Ayrıca katılımcı geleneksel kitabi dinlerin insanları, onların zihnini ve yaşantısını kısıtlamasının, hayata daha esnek bakış açıları sunan New Age'in günümüzde yaygınlaşmasının en belirgin nedeni olduğu görüşündedir.

New Age, gerek Uzak Doğu şark dinlerinin mistik inanç ve ritüellerini gerekse kitabi dinsel öğeleri kendi yapısında senkretik bir biçimde toplamaktadır. Bununla birlikte New Age bilimle de olumlanmakta ve bilimsel niteliklerle topluma sunulmaktadır. Alanda yapılan araştırmada New Age'in bilimle olan bağlantısına ilişkin katılımcıların ilgili görüşlerine başvurulmuştur. Konu hakkında bir katılımcı şu ifadeleri kullanmaktadır:

“İlimle karışık olduğunu düşünüyorum. Sadece bilimle değil, İçinde ilim de olması gerekiyor. Yani ilim ve bilim birlikte çalışmalı ama ne ilim bilimi tanıyor ne de bilim ilmi tanıyor.” (N.Ş. 42, Kadın)

Bir başka katılımcının New Age'in bilimselliği hakkındaki görüşleri paragraftaki gibidir:

“Biz mesela şu anda verdiğimiz eğitimler bilimsel tabanlı ilim eğitimleri veriyoruz, hakikat eğitimleri veriyoruz. Mesela bugün kaos teoremini gördüler. Kaos teoreminin yaradılıştaki karşılığını ve hakikat mertebesindeki karşılığının ne olduğunu anlattık. Yani şöyle söyleyeyim; Kur'an'ı Kerim'de yaklaşık olarak %90-95'e kadar yakın şey bilimseldir. Bilimsel bilgileri içinde barındırır. Diğer kalan taraftaki bizim daha ziyade nasıl iyi insan olacağımızı anlatan işin din

tarafı gibi algılanıyor. Oysa ki ben din ve ilimi daha doğrusu ilim ve bilimi birbirinden ayırmıyorum. Ve Kur'an'ı bir bilim ilmi olarak tanımlıyorum. Kur'an bir bilim ilmidir. Yani din denilen şey aslında Allah'ın nizamının fizik kurallarıdır. Allah'ın işletim sistemidir din dediğimiz şey. Yani biz dini şimdiye kadar hep ibadetmiş gibi anladık. İbadetmiş gibi anlattık. Hayır o din değil. Din tamamen Allah'ın kurallarıdır bu da fizik kuralı, yer çekimi kuvveti kuralı, termodinamik yasası kuralı, kuantum mekaniği kuralı görelilik kuramı vs. Bu kurallar bütünü Allah'ın yarattığı nizamdır, işletim sistemidir. İşte bu dindir. Ve bizatihi işte bilimsel çalışmalar yapan bilim adamları da Allah'ın gerçek din adamlarıdır. Çünkü Allah'ın nizamını keşfetmeye vakfetmiştir kendisini. Kur'an'ın içindeki bilgiler direkt bilimin kendisidir.' (H.K. 38, Kadın)

Katılımcı burada New Age'in bilimle olan ilişkisine ait görüşlerini dile getirirken devamında ise Kur'an'ın bilimsel yönünü göz önüne alarak dini ibadet olmaktan çok bilimsel fizik kurallarını içeren bir işletim sistemi olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla New Age'in bilimle olan ilişkisinden söz ederken Kur'an'ın bilimselliğini ön plana çıkararak hem din-bilim hem de New Age-din-bilim ilişkisinde kavramların birbiriyle bağlantısını sağlayarak bir olumlamada bulunmaktadır. Nitekim katılımcının New Age ile İslam dinini ilişkilendirmesi görüşmede sıklıkla sözü edilen ve bu anlamda da en dikkat çekici nokta olmuştur.

Bir diğer katılımcı konu hakkındaki görüşleri şöyledir:

'New Age bence bilimseldir. Çünkü sosyoloji gibi bu da sosyal yaşamın kendi içinden çıkardığı bir bilgi olduğu için bilimseldir. Ve bu bilimsellik aslında ihtiyaçtan doğmuştur. Tüm bilim kaynakları da ihtiyaçtan doğmuştur. Bu da şu anda insanların ihtiyacıdır. Tutunacak bir şeyleri yok. Ne yapsınlar şimdi tutunacak bir şey çıktı. Ona tutunmaya çalışıyorlar.' (Y.O. 57, Kadın)

Alıntıda katılımcı New Age'in ihtiyaç sonucu ortaya çıktığı ve bundan dolayı bilimsel olduğu düşüncesine sahiptir. Fakat her ne kadar bilimle bağdaştırılsa da New Age akımına yönelik genel algı onun sahte bilim olduğudur. Nitekim akademik anlamda da bilimselliği kanıtlanmamıştır. Paranormal inanç sınıflamasında da kendisine yer bulan bu akım, normal ötesi ve bilim dışı bir inanış biçimi olarak görülmektedir. Bu anlamda alanda yapılan görüşmelerde New Age'in dinsel, mistik, okültik ve bilimsel birçok

unsurla birlikte anılması bu hareketin kendi içinde hepsinden bir parça bulunduruyor olduğunun göstergesidir. New Age öğretilerinin hitap ettiği toplumsal zümreye göre kimi zaman dinsel öğelerin ön plan çıkarıldığını bazı koşullarda ise bilimsellik algısıyla sunulduğu görülmektedir.

Alanda yapılan araştırmada bir diğer husus, kişilerin dini eğilimleriyle New Age faaliyetlerine yönelmeleri arasında bir ilişki olup olmadığı konusudur. Görüşmelerdeki genel algı ise bu iki olgu arasında bir bağlantı olmadığı yönündedir. Nitekim mensubu olduğu dine çok bağlı dindar bir bireyin de New Age'e yönelebileceği gibi ateist bir kişide bu düşünce, uygulama ve ritüelleri benimseyebilmektedir. Paragrafta yer alan yorum, konuyla ilgili daha belirgin bir bilgi sunmaktadır:

“New Age aslında bir din değil. Yani herkesin her türlü inanışın gidebileceği bir şey. Mesela reiki birçok dine hitap eder. Ben birçok tarikata reiki dersi verdim. İçlerinde hocalar yetiştirdim. O başka, din ve dindarlık başka bir şey. Onları birbirinden ayırmak lazım. Çünkü New Age şöyle bir şey yapıyor; düşünce ve inanç alanını genişletiyor senin. Dar çerçevede bırakmıyor. Bilincin genişlemesini sağlayan bir sistem. Ve birçok şeyi içine alıyor, çok şeyi kapsıyor. Ve içimde asla bir kötülük yok. Yani o şeytani kabul etmiyor mesela. New Age'te öyle bir algı yok. Sadece paylaşmak ve birleşmek düşüncesi üzerine giden bir şey. Çünkü New Age'in içinde Müslümanı var, Hristiyanı var, deisti var. Her daldan insan var hatta iyi bir Yahudiyse, iyi bir Müslümansa, iyi bir Ermeni ise aslında çok daha iyi anlıyor o zaman New Age'in ne olduğunu. Yani dinle ilgisi yok. İnsanı ve yaşamının sevmeye ilgisi var. Temelinde sevgi ve saygı var.”
(Y.O. 57, Kadın)

Anlatıda New Age'in bir din olmadığı ve dolayısıyla tüm dinlere hitap ettiği konusu özellikle vurgulanmaktadır. Bu nedenle katılımcı dolayısıyla kişilerin dindarlık düzeyiyle de ilgisi olmadığını görüşündedir. Dahası dinine sıkı sıkıya bağlı kimselerin New Age'i daha anladığını ifade etmektedir. Temelinde sonsuz sevgi ve saygı barındıran New Age hareketi, tüm insanlığı kapsayıcı bir öğreti olarak görülmektedir.

Son yıllarda New Age uygulamalarına artan ilginin nedenlerine bakıldığında; bireyselliğin ön plana çıktığı günümüz modern toplumunda kişilerin kendini tanıması, kendini bulması ve dolayısıyla bir kendilik algısına kavuşma isteğinin bireyleri bu tür

arayışlara yönelttiği düşüncesi alanda yapılan görüşmelerde yaygın olan görüştür. Alıntıda konuya ilişkin katılımcı görüşüne yer verilmektedir:

“New Age’e artan ilginin temelinde kişinin kendini tanınması yatıyor. Zaten kişilik gelişmesinde en önemli şey, kişinin kendini tanınmasıdır. Kendini tanımadığın zaman hayatta ne mesleğini seçebilirsin ne eşini seçebilirsin ne de hayatın için seni mutlu edecek kararlar alabilirsin. Demek ki her şeyin temeli aslında kendini tanımak. Aslında kendini tanımak dediğimiz de bunun çalışmalarını Uzakdoğu şark dinlerinde de görüyoruz, tasavvufta da çok görüyoruz. Yani tasavvuf daha çok hep kişinin kendi üstüne çalışmasıyla geçer. Kendini tanıdıktan sonra, kendine verdiği değeri karşındakine de vermeye başladığında hayat zaten güzel oluyor. O zaman da işte cennete çevirmek yaşamak bence bu. Herkesin çocuğunu kendi çocuğum gibi görürsem bu çocuklar dünyada acı çeker miydi?” (F.B. 34, Erkek)

Bir diğer katılımcı New Age’e artan ilginin nedenini dünyanın geçirdiği değişim süreciyle ilişkilendirerek şöyle açıklamaktadır:

“Bana göre dünyada ciddi bir gelişim sürecinden geçiyor, ciddi bir boyut atlıyor. Allah’ın isteği ve izniyle tabi ki. Dolayısıyla da bu boyutsal gelişimlerde dünyanın bilimsel olarak frekansı da değişmiş durumda. Dünyada gerçekleşen bir frekans değişiminde dünya üzerindeki bütün mevcudat bu değişimden etkilenir. Hayvanlar, bitkiler, insanlar, toprak, bulutlar, yer, gök her şey. Dolayısıyla sadece insanlar değil bu etkileşim frekansına hayvanlarda bitkiler de ayak uydurmaya çalışıyor. İnsanların da dolayısıyla istemsiz olarak farkında olmadan kendi iç dünyasında da yaşamakta. Dolayısıyla kişiler bu içinde bulunduğu dünyanın değişimine ayak uydurmak zorunda. Yoksa sistem kendi içinde barındırmaz. Bu da işte buhranlara, tecavüzlere, öldürmeye falan sürükler kişiyi. Eğer ayak uyduramazsa -çünkü bu değişim kişide fazla bir baskı uygular- kişinin değişmesine müsaade etmez. Fakat insanlar çoğunlukla kendi iç dünyasındaki birtakım farklılıkların ve titreşimlerin farkına varınca “n’oluyor ya?” dediği ve bir uyanış yaşadığı hale büründü. Ondan dolayı da işte eğitimleri fark ediyor. Bunlar çoğaldı, eğitmenler eğitim verenler çoğaldı. Eğitim almak isteyenler çoğaldı. Bu çok normal ve doğal bir süreç. Çünkü dediğim gibi yenileniyoruz yani yenileniyor dünya, sistem yenileniyor. Mesela dikkat

ederseniz İslamiyet'te de çok fazla bir patlama var. İslamiyet'in de çok konuşulduğunu görüyoruz. Eskiden bu kadar İslamiyet bu kadar konuşulmazdı. Kimse kimseye karışmazdı. İbadetler konuşulmazdı falan. Şimdi biraz daha o bile gündeme geldi. Neden çünkü işte diyorum ya, herkesin boyut bilinci farklı ve hangi boyut bilincindeyse kişi o boyut bilincinde yönelerek İslam'a yönelebiliyor. Mistik bir inanış arayışı içerisine de girebiliyor.” (H.K. 38, Kadın)

Alıntıda katılımcı dünyanın geçirdiği hem fiziksel hem de toplumsal değişim insanların uyanışına ve manevi ihtiyaçlarında da değişimine neden olduğunu, bundan dolayı da kişilerin New Age eğitimlerine yönelme sürecini bu nedenlere bağlı olarak açıklamaktadır.

Ayrıca bu görüşlerin yanında, bireyleri bu gibi manevi arayışlara yönelten nedenler arasında; ‘*kişinin kendini bulma ve sorunlarının çözümünün kişinin kendini çözmesinde olduğunun farkına varması (S.A 49, Kadın)*’, ‘*hayat koşturması ve zorlu yaşam koşullarının bireyleri anlam arayışına itmesi (D.G. 23, Kadın)*’, ‘*insanın hayatın anlamını sorgulaması (D.B. 39, Kadın)*’, ‘*yaşam içerisindeki tikanıklar ve stres (E.K 35, Kadın)*’ gibi nedenler alanda yapılan görüşmelerde belirtilen diğer görüşlerdir.

Alanda yapılan araştırmada New Age'in ortaya çıkmasının nedenleri, kavram tanımlaması ve bunun yanında araştırmanın problemine yönelik değinilen; New Age'in kapsamlı yapısında çeşitli dinsel formlarla bilimsel öğelerin sentezi, günümüzde bu tür manevi inanışlara artan ilginin nedenleri gibi hususlarla ilgili katılımcıların gerekli görüşlerine başvurulmuştur. Konu hakkında ilgili önemli bölümlere işaret etmek üzere şu çıkarımlara yer vermek mümkündür:

New Age akımının ortaya çıkmasında ve günümüz toplumlarında yaygın olmasının nedenlerine ilişkin katılımcı görüşlerine bakıldığında, geleneksel dini inançların bireylere artık doğru yolu gösteremediği ve dinin yanlış ifade edildiği bunun sonucunda da kişilerin akla uygun, güvenilir, dünyaya ve doğaya uygun yeni bir inanç sistemi aramaya başladıkları, New Age'in de bu arayış sonucu ortaya çıktığı düşüncesi yaygınlık göstermektedir.

New Age'in dini bir akım olarak kabul edilmediği görüşmelerde, katılımcılar tarafından New Age'in sıklıkla kişisel gelişim sektörü olduğu vurgusunun yapılması Türkiye'de

New Age'in yayılmasını kolaylaştırmış ve Başkaya (2006)'nın da belirttiği üzere hareketin spiritüel boyutuna karşı daha temkinli yaklaşan muhafazakar zümre tarafından dahi rahatlıkla içselleştirilmesi sağlanmıştır. Bu nedenle İslami söylemler ve New Age'in sıklıkla İslam diniyle özdeşleştirilmesi alanda yapılan çalışmada sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Dahası New Age eğitmeni olan katılımcılar, eğitimlerine katılan muhafazakar bir kitleden söz etmektedirler. Bu sayede New Age akımının günümüzde gerek muhafazakar toplumsal zümreye gerekse seküler kesim olarak tabir edilen zümreye hitap eder bir konumda olduğu gözlemlenmektedir.

Bunun yanında New Age'in 'yeni' olarak tanımlanmasına karşın aslında çok eski inanışlardan gelen öğretiler olduğu görüşmelerde katılımcılar tarafından vurgulanan bir diğer husustur. Bakıldığında New Age, geçmiş ve günümüze dair çeşitli dinsel, bilimsel, sosyo-kültürel öğeleri kendi içinde sentezlemektedir. Uzak Doğu şark dinlerinden ve mistik öğelerden beslenen New Age'in yapılan görüşmelerde bilimselliği sorgulandığında, 'ilim tabanlı bilimsellik' içerdiği görüşünün yanında bilimsel olduğu konusunda görece anlayışlar bulunmaktadır.

New Age akımına günümüzde artan ilginin nedenleri sorgulandığında, genel görüş modern çağda mevcut semavi dinlerin bireylerin problemlerini çözmede, manevi boşluklarını doldurmada yetersiz kalması ve bundan dolayı insanların yeni manevi arayışlar içine girmesi yönündedir. Bunun yanında modern toplum sorunlarının getirdiği zorlu yaşam koşulları (ekonomik krizler, anlam arayışı, yalnızlık, psikolojik sorunlar gibi) da New Age hareketinin toplumda yayılmasını sağlayan itici faktörler olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında New Age'i besleyen en belirgin unsurun modernleşme ve sekülerleşme olgusunun izleri olduğu net bir biçimde görülmektedir.

3.2.1.3. Şifa ve Ritüel Boyutu

New Age pratikleri ve bunların bireyler üzerindeki yarar ve etkileri konusunda, alanda yapılan araştırmada elde edilen bilgiler New Age'i daha yakından anlamada yararlı olacaktır. İnsanlar tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de dinsel veya manevi bir çizgide maddi-manevi isteklerinin karşılanması, şifa beklentisi gibi olgularla birtakım ritüel ve uygulamalara başvurmaktadır. Bunlar muska, büyü, fal, türbe ziyaretleri vb. geleneksel unsurlarla olacağı gibi, modern formlarda yeniden üretilmiş eskiden kalma ritüeller (yoga, meditasyon, reiki, aile dizimi vb.) yoluyla da

gerçekleştirilebilmektedir. Bu ritüellerin ne olduğu ve nasıl uygulandığına yönelik alanda elde edilen bilgilere bu bölümde yer verilmesi önem arz etmektedir.

New Age akımı kapsamında kişisel gelişim ve yaşam koçluğu isimlendirmeleriyle gerçekleştirilen yaygın uygulamaların başında aile dizimi terapisi gelmektedir. Aile dizimi terapisti, reiki uzmanı ve aynı zamanda yaşam koçu vasıflarıyla olarak geniş bir skalaya sahip olan katılımcı aile dizimi terapisi hakkında şu bilgileri sunmaktadır:

‘‘Aile sistemi, bir temsil sistemi aslında. Bir Alman rahip (Bert Hellinger) ve psikoloğun çıkardığı bir sistem. Bir bilim grubu olarak Aborjinleri izlemeye gidiyorlar. Onları izlerken, hayatlarını ve onları anlamaya çalışırlarken bir bakıyor Şaman her akşam insanları topluyor ve onları ‘‘bugün ne yaptınız?’’ diye soruyor. Hepsi anlatıyor. Sonradan bir dileğini çıkartıyor, bir şeyler söylüyorlar, ağlaşıyorlar, bağırsıyorlar oturuyorlar. Bert Hellinger’in bu çok dikkatini çekiyor. Sonra araştırdıklarında daha çok anlamaya başlıyorlar. Başka birini başka birisinin annesi diye alana çıkartıyor, onu görevlendiriyor ve ne garip ki tam da annesi gibi oluyor orada. Ve o zaman daha çok B. Hellinger’in dikkatini çekmeye başlıyor ve araştırıyor. Ve Şamandan bu sistemi öğreniyor. Modern psikolojiyle bu Şamanik çalışmayı üst üste geçiriyor. Ve çok başarılı bir sistem çıkıyor. Bu sistem daha çok aile yapımızdan yani atalarımızdan genetik olarak bize geçmiş sorunları, bitmemiş dersleri ortaya çıkartan bir sistem. Yani diyelim ki senin dedenin babası bir şeyler yaşadı ve hayatta aldığı o dersi bitiremediği için gelecek nesillerdeki torunları o dersi bitirmekle yükümlü. Ve hayatına kader planı olarak, dedenin o yarım kalmış dersi toruna bir şablon olarak oturturuyor. Torun bunu anlamazsa ‘‘neden bunları yaşıyorum’’ düşüncesine giriyor. O girdabın içinde kayboluyor. Ama biz burada onun analizlerini yapıp gördüğümüzde dedenin buradan alacağı dersi kişiye çıkardığımızda o ders de alınmış oluyor. Kişi de rahatlamış oluyor ve tabii hayatının önü açılmış oluyor.’’ (Y.O. 57, Kadın)

Anlatıda aile dizimi sistemi olarak adlandırılan şifa toplantısının ne olduğu, kökeni, ortaya çıkış süreci ve uygulama biçimi hakkında katılımcı açık anlatımı ve örneklendirmeleriyle önemli bilgiler vermektedir. Temelinde Şaman öğelerin, barındıran bu sistem, uygulayıcının kuantum alanı oluşturmasıyla ve uygulamaya katılan kişilerin gruptan bir kişiyi temsili olarak seçmesiyle başlar. Seçilen kişiye grup

içinde katılımcılar tarafından farklı roller atfedilmektedir. Bu rolü uygulamaya katılan her birey hayatıyla ilgili önemli kişilere göre belirlemektedir. Kimi katılımcı temsili kişiyi problem yaşadığı annesi, kimisi çok sevdiği eşi yerine koyabileceği gibi ölmüş kişiler de bu rollerle sembolize edilebilmektedir. Sembolize edilen bireylerle katılımcıların yaşadığı sorunları ve geçmişten gelen bitmemiş dersleri gün yüzüne çıkabilmektedir. Katılımcılar bu uygulama sayesinde problemleriyle ve hayattaki tıkanıklıklarıyla yüzleşme fırsatı bulmaktadır. Uygulama bitiminde ise katılımcılarda psikolojik bir rahatlama ve içsel huzura kavuşmaktadır. Kişinin kendini iyi hissetmesi ve kalan yaşamını mutlu ve huzurlu bir şekilde geçirmesini mümkün kıldığı düşünülen bu uygulama, New Age alanında en sık görülen ritüelleri arasındadır.

Bir diğer önemli uygulama, sözcük itibarıyla ‘yaşam enerjisi’ anlamına gelen reiki uygulamasıdır. Enerji ve şifa çalışmalarında alanında ismi sık duyulan bu uygulama için katılımcı aşağıdaki bilgileri sunmaktadır:

“Reikiyi bir üstat tekrardan hatırlatıyor insanlara. Çünkü aslında reiki varoluştan beri olan bir enerji. Yaradan’ın “Ol” dediği o tınıdan beri, o atom altı parçacıklar parçalanıp da madde haline dönmeye başladığından beri ortaya çıkan bir enerji var. Ve varoluş kendimden kendini üretmeye başladığından beri de devamlı çoğalan genişleyen bir enerji. Biliyorsunuz NASA evrenin devamlı genişlediğini söyledi. Bu aslında enerjitik olarak bir gelişme. Çünkü dünyaya bir bebek gelirken de ortaya bir enerji çıkıyor. Ben burada konuşurken de ortaya bir enerji çıktı. İşte reikideki enerjinin kaynağı budur. Ve bizim o enerjiyi kullanma yetimiz var. Kedilerin de var. Kedilerde bunu kullanabiliyor. Yılanlar da bunu kullanabiliyor. İnsanların da bunu kullanma yetisi var. Modern hayat dediğimiz teknolojik çağa döndüğümüzde bazı şeyleri unutmuşuz sadece. Reiki bize bunları tekrar hatırlatıyor.” (F.B. 34, Erkek)

Esas uzmanlık alanı reiki olan Y.O. adlı katılımcı ise konuyla ilgili aşağıdaki noktalara dikkat çekmektedir:

“Eskiden annemiz başımız ağrıdığına başımızı okşardı. Suyu okuyup üflerdi. Aslında suyu kodlamak çok doğru bir şeydir. Bizim enenlerimiz, peygamberlerimiz elleriyle şifa veren kişilerdir. Ve orada aslında reiki enerjisi, yani aslında Yaradan’ın enerjisini, Yaradan’ın yaratım enerjisini kullanırız.

Reiki uygulamalar kademe kademedir. Birinci dersi alan kişi sadece dokunarak enerji verir. Önce direkt temasla birine uyumlanırsın. Mesela iki de ben de buradan sana enerji yollayabilirim. Ya da ne bileyim Kanada'daki başka bir hasta birine enerji yollayabilirim. Kişiye inanılmaz faydası var. Orada hakikaten Yaradan'ın mucizelerini görüyorsunuz. Reikiyle birçok şeyi dönüştürebilirsiniz.” (Y.O. 57, Kadın)

Anlatıda katılımcı, reiki uygulamasıyla kişilerin enerjiye ve dolayısıyla maddeye müdahale ederek enerjiyle şifa verme, iyileştirme, kodlama çalışmasının nasıl gerçekleştirildiği hakkında bilgi vermektedir. Görüşmemiz esnasında kendisi reiki enerjisini hissetmem ve görmem adına elleriyle başıma reiki uyguladı. Uygulama esnasında enerjinin kesilmemesi için ellerimi ve ayaklarımı çapraz bağlamamam gerektiği konusunda uyarılarda bulundu. Birkaç dakika ellerini başımın üzerinde gezdirmesiyle başımda bir uyuşma ve bir ağırlık hissi oluştu. Bu sayede enerji geçişini bizzat görme imkanım oldu. Sonrasında ise yanımdaki sehpa bulunan bardaktaki suyu eline alarak suyun tadını enerjiyle değiştirebileceğini söyledi. Bir elini bardağın altına diğerini ise bardağın açık olan üst kısmına koyarak birkaç dakika gözlerini kapattı ve suya enerji uyguladı. Sonrasında içmem için bardağı bana uzattı. Daha önceden zaten içmiş olduğum için bardaktaki suda normal su tadı almıştım. Uygulama sonrasında ise içtiğim suyun tadında bir farklılık göremedim. Kendisine bunu söylediğimde biraz bekledikten sonra tekrar içmemi söyledi. İkinci kez tattığımda suyun tadının tatlanmış olduğunu gördüm. Bunun nasıl gerçekleştiği konusu ise katılımcı devamında şu cümlelerle açıkladı:

“Bu aslında kuantum fiziği ile mümkün. Her şeyin bir açıklaması var elbette. Mesela tuzluyu daha tuzsuz bir hale getirebilirsin. Aslında bu, atom altı parçacıklarının yeniden programlanmasıdır. Bu bir kuantum fiziğidir. Ve çalışmalardan çıkan sonuç şu; atom altı yani kuark parçacıkları bizim düşüncelerimize hareket ediyorlar ve onu buluyorlar. Ve aslında “her şey düşünceden ibarettir” dedikleri de bundan dolayı. Biz düşüncelerimizi de şunun sandalye olduğunu kabul ettiğiniz için o bize sandalye olarak görünüyor. Yani atom parçacıkları sıkışıp bizim düşüncelerimize hizmet ediyorlar. Şimdi bu suya da mikroskopla baktığımızda moleküllerdeki değişim gözle görülüyor. Aslında bunu bize annelerimiz hep yapıyordu. Dualar okuyup sular içiriyorlardı bize de.

İşte o bundan farklı bir şey değil. Biz onu modernize ederek yapıyoruz.” (Y.O. 57, Kadın)

Bilimsel olgularla sentezlenen reiki uygulaması, temelinde düşüncenin açığa çıkardığı enerji ile atom altı parçacıklarının yeniden programlanmasını içermektedir. Alanda gözlemlenen reiki uygulamalarında kişinin isterse düşünceleriyle yaşamına yön verebileceği söyleminin hakim olduğu görülmektedir. Her şeyin insanın düşünceleriyle ve sözleriyle şekillendiği ve bu şekilde kişinin yaşamına bir kayıt bıraktığı, o kaydı ise hayatının bir evresinde mutlaka yaşayacağı görüşü görüşmeler sırasında sıklıkla ifade edilmektedir. Reiki de bu anlayış üzerinden şekillenmiş bir uygulamadır. Kişilerin enerjistik yollarla psikolojik ve zihinsel sorunların çözümlenmesi, sosyal ilişkilerin desteklenmesi, kronik hastalıkların düzelmesi, bağışıklık sistemini güçlendirmesi, kilo problemi ve kötü alışkanlıklardan vazgeçme gibi çok çeşitli alanlara yön verebilme yetisi kazandıran reiki uygulaması New Age alanında kişisel gelişim başlığı altında sıklıkla uygulanan bir pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı, geleneksel yollarla eski dönemlerden beri uygulanan, ananelerimizden gördüğümüz suya okuma ile fiziksel ve ruhsal rahatsızlıkların giderilmesiyle ilişkisi olduğunu ve bu uygulamaların günümüzde modernize edilmiş şeklini reikide görmenin mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Meditasyon ve yoga, toplumumuza her ne kadar spor uygulaması olarak sunulmuş olsa da esasen New Age alanında kategorize edilen pratiklerdir. Yoga hakkında katılımcı görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmektedir:

“Bu uygulamalar kişilerin yaşam karmaşasında yorgunluklarını veya karışıklıklarını atabilmek adına alanlara ihtiyacı var. Bedenini hatırlamaya ihtiyacı var. Mesela yoga bu mükemmel araçlardan bir tanesi. Ben de yapmak istiyorum fakat yoga birazcık sabır işi. Ve bunun yanında da birazcık zaman ayırma işi. Ben bu sabır konusunda başarılı olamıyorum. Ama biliyorum ki, yoga benim sabırlı davranmam ve sabır disipline etmesi konusunda müthiş faydalı olacak. Dolayısıyla kişinin bedenine verdiği değer ve bedenini iyi tanıması anlamında, ona esneklik katması anlamında olumlu etkilerinin olduğunu düşünüyorum. Yani bir nevi meditasyon gibi. Mesela biz burada çalışırken topraklanma diyoruz. Topraklanma mesela namaz kılarken aldığımız abdest bir topraklanma. Veya zikir diyoruz. Zikir çekmek, Esmâ-ül

Hüsnalarımızı çalışmak burada kendi içsel yolculuğumuza gitmek tüm bunlar yine hepsi zaten olan ritüellerin bizim kendi inanç ve dinimizde de olan karşılığı.

‘‘ (N.Ş. 42, Kadın)

Yoganın hem fiziksel hem de ruhsal açıdan kişiye pek çok faydasının olduğunu saymak mümkündür. Geleneksel Hindu inanisından gelen bu uygulama, kişinin kendi içsel yolculuğuna çıkarak modern yaşamın stresinden uzaklaşma adına günümüz toplumlarında yaygınlık kazanmıştır. Bir diğer katılımcının yoga uygulaması hakkındaki görüşleri aşağıdaki gibidir:

‘‘Mesela yoganın baktığın zaman bugün doğmuş bir şey değil. Yoga Hindu inanisında bir namazdır. Fakat Türkiye’de bu maalesef spor olarak empoze edildi. Biraz da bir aralar bu entelektüel camiaya pompalanan pazarlama taktiği yapılmış bir şey yoga. Entelektüel olduğunu ifade etmek için yoga yaptığından bahseden bir kesim oldu bir dönem. Sonra bu gittikçe yaygınlaştı. Ama şu an yoga eğitimleri o kadar çok yaygınlaştı ki bu entelektüel kesime göre biraz daha halk tabanına yaygınlaşmış bir şeye dönüştü. Bana göre yoganın bu sektörde kabul edilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Yoga bir spor değil. Ama doğru, spormuş gibi yapılıyor. Yoga içinde gerçekten kendi öğretisini barındıran ilmi mertebesinde Hinduların ibadet şeklidir. İbadeti kalkıp biz bir sektörmüş gibi gösteremeyiz. Ve gerçekten de imam bize nasıl namaz kıldırıyorsa, bir yogi de yoga yaptırırken imamlık ediyor. Fakat gerçekten o öğretiyi o manevi ilmiyle birlikte bunu yaparsan bu namazdır.’’ (H.K. 38, Kadın)

Burada katılımcı yoganın Hindu inanışlarına ait bir ibadet olduğunu, namaz ibadetine benzediğini ve bir ibadetin New Age sektöründe (kendi ifadesiyle) bir pazarlama taktiği olarak kullanılmasına karşı çıktığını ifade etmektedir. Türkiye’de ise yoga spor dalı olarak empoze edilmiştir. Toplumda elit zümreye ait olarak gösterilmesiyle bir entelektüellik sembolü olarak kabul edilmesi söz konusudur. Katılımcı görüşme sırasında yogaya dair bu bakış açısına karşı çıktığını belirtmekte ve eleştirel bir tutum sergilemektedir.

Bu uygulamaların yanında New Age alanında görülen bir diğer yaygın pratik meditasyondur. Bir katılımcının meditasyonla ilgili görüş ve düşünceleri aşağıdaki gibidir:

“Meditasyona gelecek olursak, zihin devamlı bla bla halindedir. Hiç zihnini durdurmaya düşündün mü? Durmaz uykuda da çalışır. Biz uyuruz ama o devam eder. İşte meditasyon biraz olsun o düşünce akışlarını bir dinlenmeye bir sükûnete sokmak demektir. Yani düşünce gelir ve meditasyonda o düşüncenin içine girmeyiz. Mesela “akşama ne yemek yapacağım” diye düşünce geldi. Düşünce gelir, “olsun bir şey yaparım diyeceksin” ve bırakacaksın. Yani düşüncenin içine girip “evde ne vardı? Patlıcan vardı, biraz da kıyma vardı. Karnıyarık yapsam falan filan...” diye o düşüncelerin içine girip çoğaltmayacaksın. Geldiği gibi yollayacaksın. Biraz pratiğin arttıkça bu daha kolay olur. Ve beyin burada çok rantabl çalışır bundan sonrasında. Çünkü nasıl dinlenmiş bir bedene yürümek daha kolay olur, yorgun bedenler yürümekle bir olmaz. Aynı meditasyon da yaşamamız için böyledir. Onun için birçok iyi tanınmış iş adamlarının çok iyi bir meditasyon yaptığını biliyorum. Yani çalışma odalarında dahi bir müddet, hiç olmazsa 10- 15 dakika, kendilerini bir meditasyon yaparlar. Beyni dinlendirirler, ondan sonra daha temiz düşünceler üretmeye başlarlar. Çok yararlıdır. Beden için de ruh için de bilinç için de. Yani üçünü birlikte dinlendirmenin yolu. Mesela 15 dakikalık gerçekten iyi bir meditasyon iki saatlik üç saatlik uykuya bedeldir.” (Y.O. 57, Kadın)

Katılımcının da sözünü ettiği meditasyon uygulamasının kişiler yararlarının oldukça fazla olduğu iddia edilmektedir. Stres yönetimi, bendensel, ruhsal ve zihinsel açıdan dinlenme, iç huzurun sağlanması ve şifalanma gibi pek çok yararları olduğuna dair söylemlere yapılan görüşmelerde sıklıkla rastlanmaktadır.

Fakat bunun yanında meditasyonun halüsinasyon ve birtakım zihinsel bulanıklıklara da yol açabileceği konusunda katılımcı görüşleri mevcuttur:

“Kişi meditatif haldeyken, bir trans iken çıktığı mertebede korunaklı olmadığı için, yani birtakım dualar okumadığı için kişiler meditasyon anında birtakım varlıklardan korunmadıkları için onlara maruz kalıyorlar. Çünkü meditasyon bize Hindulardan yani Uzak Doğu şark dinleri dediğimiz öğretilerden geliyor. Budistlerde de vardır meditasyon. Meditatif çalışmalarda çok dikkatli ve korunaklı olmak gerekiyor. Fakat namaz da bir meditasyondur. Namaz hem meditasyondur hem yogadır. İçinde her ikisini de barındırır. Bizim namazı önermemizin sebebi şu; namaz korunaklı bir meditasyon halidir. Kişi namaza

durduğu zaman kendi miracında, yükselişinde, kendi frekans seviyesindeki yükselişlerinde daha korunaklı bir şekilde yapar. Bu geçişlerini boyuttan boyuta daha korunaklı bir şekilde yapabilir. Dolayısıyla yani meditasyon veya yoga bize Uzak Doğu şark dinlerinden gelmiş birtakım şeylerdir.” (H.K. 38, Kadın)

Bu anlatıda sözü edilen hususta katılımcı, meditasyon ve yoga uygulamalarının kişiye yararlarının olması yanında, uygulama esnasında kişinin birtakım cinni varlıklara maruz kalabileceği konusunda uyarılarda bulunmaktadır. Uzak Doğu şark dinlerine ait bu ritüelleri gerçekleştirmektense kendisine müracaat eden katılımcılara meditasyon yerine namaz kılmayı önerdiklerini ifade etmektedir. Nitekim H.K. adlı katılımcı, kendini New Age sektörünün dışında tuttuğunu sıklıkla vurgulamakta ve *“bu sektörden olup da dışındaymışım gibi konuşuyorum”* ifadesini kullanarak sektörleşen bu yapının yanlışlarını düzeltmeye kendilerini adadıklarını iddia etmektedir. Özellikle dini inanış ve ibadetlerin (namaz, yoga, meditasyon, Esmâ şifası gibi dinsel ögeler) sektörleşen bir yapıya alet edilip ibadetlerin üzerinden para kazanılması ve ücretler karşılığında yapılmasına karşı olduğunu sık sık dile getirmektedir. Bunun nedenini ise kutsal olan her inanışa saygı duyulması gerektiğiyle açıklamaktadır. New Age’i kişisel ve spiritüel gelişim sektörü olarak tanımlanması gerektiği, bununla birlikte Esmâ-ül Hüsna, meditasyon ve yoganın kati surette bir sektöre konu olmaması gerektiğini vurgulamaktadır. *“Mesela esmaları biz anlatırız. Kur’an’dan bahsederiz, fakat bunların ve yoga meditasyonun eğitimleri ücretli bir şekilde verilmemeli. Bunlar bir inanış çünkü. Bir kişisel gelişim ve manevi gelişim yolculuklarında bunlara sektörmüş gibi davranılmamalı. (H.K. 38, Kadın)”*

New Age alanında kullanılan bir başka yöntem ise Esmâ şifasıdır. Allah’ın isimlerinin kişilere manevi rahatlama ve bir şifa kaynağı olduğu muhafazakar çevreler tarafından bilinmesinin yanı sıra son yıllarda enerji çalışmaları yürüten New Age alanında da yapılan çalışmalarda Allah’ın isimlerine yer verilmektedir. Esmâ-ül Hüsna (Allah’ın güzel isimleri) ile şifa çalışmalarıyla ilgili katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Esmâ çalışmalarını ben özellikle yapıyorum. Çünkü bizim doğum tarihimizin içerisinde kodlarımız da var. Dolayısıyla 99 Esmâ’nın insan canlısının beyninde formatının olduğunu ve Yaradan’ın isimlerinden her birinin kendi beynimizde işleyiş olarak işlediğini duyuyorum, araştırıyorum ve düşünüyorum. Katılıyorum da açıkçası bu düşünceye. Ve dolayısıyla kişinin doğum tarihi içerisindeki çıkan

rakamlar ve pin kodları, Yaradan'ın Esmâ-ül Hüsnâ isimleriyle zikredildiği ve kişiye özel verildiği zaman ciddi farkındalık yaratıyor. Ruhsal olarak faydaları söz konusu. Çünkü pin kodumuz dediğimiz isimlerimizde üç tane kodumuz var. Biz bir fitratla geliyoruz, bir sınavla geliyoruz. Bu sınavı kendi fitratımızı gerçekleştiremezken Esmâ-ül Hüsnâlar diğer gelen kodlar kişiyi bunu gerçekleştirmek adına güçlendirmek adına zikir ettikçe manyetik gücünü arttırırsınız. Ya da ilk önce uyandırırınız. Bunlar birbirleriyle senkronize olduğu zaman da dolayısıyla hem fiziksel hem de ruhsal faydaları var.” (N.Ş. 42, Kadın)

Bir diğer katılımcı ise Esmâ şifası çalışmaları hakkında aşağıdaki bilgileri sunmaktadır:

“Aslında her sözün bir frekansı var. Esmâlar da oldukça yüksek bir frekansa sahip. Ve bedeni dengeleyici bir dalga boyu yayıyor. Onun için tabii ki bunun bir şifa alanı var. Ve bunları tekrarladığınızda o dalga boyun girip o anın hazzını yaşayabilirsiniz. Hani zikirde yaşanan o haz noktası gibi. Ama yine bence bunu sadece o anda hissetmek değil, hayata yaymak için o Esmâ'nın bize anlattığını yaşamda uygulamamız gerekiyor.” (Y.O. 57, Kadın)

Bu uygulamayla ilgili katılımcılar Esmâların kendine özgü bir enerji frekansı olduğu ve bu isimlerin zikredilmesiyle ortaya çıkan frekansların kişilere birçok faydalarının olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Daha önce sözü edilen New Age akımının kendi içinde çeşitli kültürel, dinsel öğeyi ve bilimsel içerikleri bir araya toplamasının en belirgin örneği yapılan Esmâ çalışmalarıdır. New Age katılımcıları bu çeşitlilik içerisinde kendi dünya görüşüne göre uygun olan yöntemi rahatlıkla seçebilmekte ve kolayca kendi ihtiyacına göre yönelecek bir ritüel bulabilmektedir.

Bu sözü edilen New Age şifa çalışmaları ve pratiklerin katılımcıları üzerinde ne tür bir etkisi olduğu ve hangi açıdan fayda gördükleri yürütülen alan araştırmasının başka bir önemli parçasını oluşturmaktadır. Konu ile ilgili gerekli katılımcı görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Aile dizimi ile hayatımda süre gelen ve tekrarlayan olayların nedenlerini bulup onların benim hayatımda etkilerini kaldırıyorum. Reiki ve yoga ile de enerjimi yükseltiyorum ve pozitif alanda kalıyorum. Bu uygulamalar sayesinde hayata

farklı bakış açılarıyla bakabiliyorum ve bu sayede daha huzurlu olduğumu hissediyorum. Bana huzur ve sakinlik kazandırıyor.’’ (S.A 49, Kadın)

Katılımcı bu anlatıda uyguladığı New Age yöntemlerinin sosyo-psikolojik etki ve yararlarından söz etmektedir. Uygulamalarla enerjisini yükselttiğini ve hayata daha pozitif açıdan baktığını, bu şekilde huzur ve sakinliğe kavuştuğunu belirtmektedir. Bir diğer katılımcı ise New Age uygulamalarıyla fiziksel olarak hastalıklarına ve psikolojik problemlerine çözüm bulduğunu aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedir:

‘‘Enerji çalışmalarında düşüncemi değiştirmeye yönelirim. Hangi düşünce beni bu hastalığı götürdü diye düşünüyorum. Mesela benim mide fitiğim var, ayrıca geçmişimde bazı iflas olaylarımız falan var. Kabullenemediğim olaylar var. Aslında mide hastalığımın temelinde olan şeyin o olduğunu biliyorum. Bütün hastalıklar düşüncede başlıyor. İlk önce O düşüncüyü değiştirmek gerekiyor. Eskiden beri ağır olaylar yaşadığım için orada olan bir şey var. Ama şimdi hastalığı idare edebiliyorum, farkındayım. Tamam orayı hasta etmişim ama bu hastalığı ilerletmemeye çalışıyorum. Mesela ben migren hastasıydım eskiden. Reikiden sonra migrenim tutmadı. Hiçbir şey de yapmadım. Sadece reikiye insiye oldum ve kendiliğinden gitti. Ama temelde düşüncelerimi değiştirdim. Bel fitiğim vardı, üç profesör de bana ameliyat olacaksın dedi ve ben ameliyat olmadım. Şimdi belim hiç ağrımıyor. İyileşme var çünkü orada o hücrelerde sıkışıyor düşünce. Her düşüncenin bir frekansı var. Bedenimizdeki her organın da ayrı ayrı birer frekansı var. Eğer benim düşüncem herhangi bir organının frekansına paralel bir şey çıkartıyorsa o organa tesir ediyor. Nerem hastaysa, o düşünce neye hitap ediyorsa ona yönelirim.’’ (Y.O. 57, Kadın)

New Age uygulama ve ritüelleri hakkında, katılımcıların benzer görüşleri doğrultusunda, geleneksel dönemlerden günümüze kadar gelen bazı pagan, mistik ve Şamanik unsurların modernize edilmiş ve günümüz şartlarında topluma yeniden sunulmuş hali olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde modernleşme ve dünyevileşme sürecinin etkisiyle dinin geleneksel konumu aşınmış ve hayata anlam veren rolü etkisini yitirmiştir. Bu nedenle bireyler güveneceği ve zor zamanlarında sığınacağı dayanaklardan yoksun bırakılmıştır. Dolayısıyla bunun sonucunda bireylerin modern yaşamın stresli ve zorlu koşullarıyla baş etme yöntemi olarak birtakım manevi arayışlara yönelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu anlamda New Age, modern

toplumlarda sekülerleşme sürecini özümsemiş birtakım entelektüel zümrelerde bireylerin manevî arayışlarını tatmin etmek adına kabul görmüş niteliktedir. Her ne kadar toplumun her kesiminden rağbet gören bir hareket olduğu katılımcılar tarafından öne sürülse de New Age genel anlamda daha rasyonel bir dünya görüşüne sahip olan zümreler tarafından içselleştirilmektedir. Katılımcıların geçmişte yaşadıkları bazı travmatik olaylar sonucunda bir uyanış yaşadıkları ve sonrasında (geleneksel dinlerden bağımsız ve inanç düzeyinde olan) bir anlam arayışına girmeleri, görüşmeler sırasında katılımcılar tarafından sıklıkla yer verilen benzer ifadelerdir.

3.2.2. Batıl İnançlar

3.2.2.1. Din Görevlilerinin Konu Hakkındaki Görüşleri

3.2.2.1.1. Din ve İnanca İlişkin Anlayışlar

Alanda yapılan görüşmelerde batıl inançlar (geleneksel halk inanışları) konusu ile ilgili, din alanında uzman kişiler olarak türbe yanına konuşlandırılmış camilerde Diyanet İşleri Başkanlığı'na görevlendirilmiş ve hali hazırda görev yapmakta olan din görevlilerinin (imam, müezzin, vaiz vb.) araştırma kapsamında gerekli gözlem ve bilgilerine başvurulmuştur. Toplumla her zaman ilişki içinde olan ve bundan dolayı olay ve olguları gözlemlene fırsatı bulan din görevlilerinin toplum ve din ilişkisine dair görüşleri önem arz etmektedir.

Görüşmelerde katılımcılara din ve inanca ilişkin sorular yöneltildiğinde, inanç kavramını din kavramıyla ayırmadan, belki de halk arasındaki genel anlayışa uygun olarak bu kavramların birbirinin yerine kullanılıyor olması nedeniyle, söylem açısından inanç kavramını mensubu oldukları İslam dini üzerinden açıklamışlardır.

‘İnanç, insanın; ‘Rabbime karşı sorumluluğum var. İnancım gereği de yüce Rabbimin ben (Kur’an’ın ifadesiyle) ahsen-i takvim, eşref-i mahluk olarak yarattığı en mükemmel, en mükerrem varlığım’ diye Rabbine yönelmesidir. İnançlı olursa da huzur bulur, huzur bulursa da hayatının düzeni güzel geçer, hayatı düzene girer. Ama inançsızlık insanları yaratıcıdan uzak ve debelene debelene kötülüklerle, haramlarla, kendine güzel bir yol bulmadığı için, Rabbiyle irtibatını koruyamadığı için o şekilde giden insanları görüyoruz. Ama inançlılık Rabbiyle barışık demek. Rabbimin yolunda göndermiş olduğu aslı dinini güzel yaşayarak, ibadetiyle inancıyla etrafındaki insanlarla sosyal hayatı

güzel yaşayarak böyle bir şekilde gitmesi mükemmel bir şey. Cenabı Hakk'ın da zaten bizden istediği bu. Yeryüzünün halifesi olarak biz Rabbimizi temsil eden bir varlığız. Rabbimizi temsil eden bir varlık nerelere düşüyor, sapıklığa düşüyor, batıl inançlara dalıyor. Ama Rabbiyle barışık olup da inancını sağlam tutup ibadetlerini de yerine getirdiği zaman bu insan huzurlu insan oluyor.”
(Z.B. 59, Erkek)

Katılımcı inançlı olmayı Allah'ın dinini güzel bir şekilde yaşamak ve en iyi şekilde dini temsil edebilmek, salih ameller işlemek ve bunun yanında dinin ibadet boyutunu da yerine getirmek gibi kriterlerle ifade etmektedir. İnançlı kişilerin huzurlu ve düzenli bir yaşantısı olacağı, inançsız kişilerin ise kendilerini boşlukta hissedip hayatına bir anlam, bir yön veremeyeceği ve bu şekilde farklı yanlış yollara sapma, birtakım arayışlar içinde olma eğiliminde olacağı görüşündedir. Bir diğer katılımcının inanç hakkındaki görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Bir kere inançlı olduğumuz zaman, hayatımızı inandığımız dine göre tanzim ediyoruz. Mesela biz -elhamdülillah- Müslümanız. Hayatımızı İslâm'a göre tanzim ediyoruz. Dini hayatımız olmazsa insan hayatında bir düzen olmaz ki. Ben mesela kendimi günlük işlerimi namaza göre, ibadet saatine göre ayarlıyorum. Yani dini ibadet hayatı olmazsa, bir insanın yaşadığı hayat hayvanî bir hayattır bana göre. Kur'an'da şöyle bir ayet var; ‘Onların kalpleri vardır hissetmez, onların gözü vardır görmez, onların kulakları vardır işitmez. Onlar hayvanlardan da aşağıdır’. Onun için hayatımızı İslâm'a göre Kur'an'a göre tanzim etmeliyiz. Onun için Müslümanın alamet-i farikası namazdır. Onun için peygamberimiz buyuruyor ki; ‘Namazın dindeki yeri, başın cesetteki yeri gibidir’. Namazsız bir Müslüman olmaz.” (M.Ç. 51, Erkek)

Anlatıda katılımcı inancı dinle ilişkilendirerek, kişinin yaşamını dini hayata göre tanzim etmesi gerektiği düşüncesiyle ibadetlerin önemine vurgu yaparak açıklamaktadır. Bu görüşlerden farklı olarak inanç kavramını bireysel bir ihtiyaç kategorisinde şöyle ifade etmektedir:

“İnsanın inanmaya ihtiyacı var. Yani insanın dünyada huzurlu ve mutlu yaşaması için birincil duygulardan bir tanesidir inanmak ve güvenmek. İnsanın yaratılışında gelen işte sevmek gibi, güvende hissetmek gibi birçok temel

ihyaıtan bir tanesi inanmak. Kişi eğer doğru inancı bulamazsa bir zaman sonra telefona inanıyor mesela tutuyor sehpaıa inanıyor adam. Bir Şeye inanıyor yani insan.’’ (B.Ç. 38, Erkek)

Dindar bir kişide bulunması gereken özelliklerin ne olduğu konusunda katılımcıların görüşleri aşağıdaki gibidir:

‘‘Bizim en güzel örneğimiz sevgili peygamberimiz. O öyle buyurmuyor mu? ‘Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim’. Cenabı Hakk Kur’an-ı Kerim de buyuruyor ki ‘Allah’a ve ahiret gününe inananlardan Allah Resulünde çok güzel bir örnek vardır’. Yani Allah’a ve Rasulüne inanıyorsanız, Allah ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah Resulünde sizin için çok güzel bir örnek vardır. Onu örnek alın diyor Allah. İşte o bizim en güzel örneğimiz, sahabe de onu örnek almış. Ve bunu günümüze kadar taşımış. Kâfirler Efendimizin fikirlerini benimsemedikleri halde ona ‘El-Emin’ diyorlardı. Fikrimizi beğenmeyebilirler ama her Müslümanın kendine Şunu dedirtmesi lazım; ‘ya ben bu Hazal’ın fikrini beğenmiyorum ama Hazal çok güvenilir bir kız’. Bunu her Müslümanın söyletmesi lazım. Ben bunu tavsiye ediyorum.’’ (M.Ç. 51, Erkek)

Bu alıntıda belirtildiği gibi, İslam dini üzerinden yapılan dindarlık nitelemesinde öne çıkan vasıf güvenilir olmaktır. İslam peygamberi Hz. Muhammed (sav)’i, döneminde İslam’a inanmayanların dahi O’nu güvenilir olarak nitelendirmesinin örnek alınması gerektiği ve Müslüman dindar bir kimsenin en önemli özelliğinin güvenilirlik olması gerektiği katılımcı tarafından vurgulanmaktadır. Burada dinin ve dindarlığın toplumsal ve evrensel ahlaki bir yönüne dikkat çekilmiş, peygamber ahlakıyla ahlaklanmanın önemi üzerinde durulmuştur.

Bir başka görüşmeci dindar kimselerde bulunması gereken özellikleri Müslümanlığın vasıflarını göz önünde bulundurarak Şöyle ifade etmektedir:

‘‘Kur’an’ı Kerim’de Mü’minun Suresi var. Mü’min nedir? İnanan kimsedir. Müslüman da teslim olan demek, inandığına göre yaşayan insan demektir. Mü’minun Suresi’nin ilk ayet-i kerimelerinde inanan kimse nasıl olmalıdır özetle söylüyor Allah-u Teala: ‘Müminler kurtuluşa erdi. Öyle müminler ki bu kurtuluşa erenler, onlar namazlarında ve dualarında huşu içindedirler, samimidirler’. Huşu aynı zamanda samimiyetle birlikte birazda korkuyu ifade

eder. Allah'tan birazda çekinme içerisindedirler. 'Onlar zekâtı vermeye gayretlidirler', zekâtı imkanı olmasa bile vermek için bir sebep bulur yani. 'Gereksiz hayırsız boş işlerden yüz çevirirler. Onlar namuslarını korurlar. Söz verdiklerinde tutarlar. Namazlarında devamlıdırlar'. Namazlarını bir kılıp geri bırakıp veya bir hızlı bir yavaş kılmak değil, ciddi bir şekilde ve düzenli namaz kılarlar mesela. 'Kendisine bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet etmezler'. Bunun gibi şeyler. Yani bir müminden görülmesi arzu edilen şeyler birinci planda peygamber efendimizin kendini düşmanları bile hayran bırakan birinci özelliği 'Muhammed-ül Emin'dir. Birinci planda güvenilir olmak yani. Zaten 'onlar ahdettiklerinde yani bir şeye söz verdiklerinde yahut kendine bir şey emanet edildiklerinde güvenilirler' ayetinde de Allah bunu vurguluyor. Müslüman dediğinizde akla ilk gelecek şey; çalışkandı, temizdi vs. bunların hepsinden önce 'bu adam güvenilir' denmesidir.' (B.Ç. 38, Erkek)

Burada katılımcı Müslümanlığın ve dindar kimsenin vasıflarını tanımlarken Kur'an'da sözü edilen ayeti referans alarak, İslam dinine inananların hangi özellikleri taşıması gerektiğini dini çerçevede açıklamaktadır. Dindar bireylerin dini yükümlülüklerini yerine getirmesinin yanında yararsız işlerden uzak durması ve verdikleri sözde durmaları gerektiğini belirtmektedir. Bu noktada, diğer katılımcının da belirttiği gibi, katılımcı tarafından dindarlık özelliklerinde en önemli nitelik olarak güvenilir olmanın altı bir kez daha çizilmektedir. Katılımcılara göre güvenilirlik dindar olmanın birincil vasfıdır.

Aynı zamanda alanda yapılan çalışmada katılımcıların modern toplumlarda din ve dindarlık algısına yönelik görüşlerine başvurulmuştur.

'Kendini modern kabul eden insanlar yeri geldiği zaman 'Allah'a peygambere inanıyorum' diyor. 'Ahiret var, ölüm var' diyor. Ramazan geliyor 'oruç tutuyorum' diyor. Ama bu insanlarda 'biz bununla da yetinebiliyoruz' şeklindeki düşünceleri söz konusu. Ama bu kişiler arasında kul hakkına riayet eden komşu hakkına, sosyal yaşantı içerisinde insanlarla iyi geçinen insanlar olabilir. Kendisini modern olarak gören ama dini bütün olmayan insanlar içerisinde bu gibi şeylere dikkat edenler olabilir. Bir örnek vereyim ben size; buraya cenaze getiriyorlar. Cenazenin etrafındaki insanların yarısından fazlası bazen camide farz olan vakit namazını kılmıyorlar. Sadece cenaze namazına katılıp gidiyorlar.

Ama cenaze namazı farz-ı kifaye, vakit namazı farz-ı ayndır. İste bu durum da verdiğim örneğe benzer şekilde.” (Z.B. 59, Erkek)

Katılımcı günümüz modern toplumunda modern bireylerin din ve dindarlığa yönelik algısının inanç esaslarından (Allah’a ve peygambere inanmak) ibaret olduğunu ve bu zümrelerde dinin ibadet boyutunun ihmal edildiği görüşündedir. Bu kimselerin dini evrensel ahlaki değerlere önem verdiklerini ve bununla beraber ahiret inancına sahip olduklarını, dindarlığın özünün bu vasıflar olduğu düşüncesini taşıdıklarını ve dolayısıyla bu düşüncelerinin değişen din algısının bir göstergesi olarak ifade etmektedir. Diğer bir katılımcının günümüzde değişen din algısı hakkındaki görüşlerine aşağıdaki alıntıda yer verilmektedir:

“Çıksak sokağa şu anda, al eline mikrofonu, insanlara ‘kelime-i tevhid nedir?’ diye sor. Çoğu cevap veremiyor. En ufak şeyde bile bilgimiz yok bizim. Bu da neden kaynaklanıyor? Okumuyoruz. Ben otuz bir tane ülke gezdim. İnsanlar otobüste ayakta da olsa kitap okuyor. Bir arkadaş anlattı, Almanya’da bir kasabın evine gittim diyor. Kütüphanesinde iki bin tane kitap var diyor. Kendisine hepsini okudum bunların demiş. Bu adam kasap. Benim evde koskocaman kütüphanem var. Benim de onların hepsini okumam lazımdı, öyle değil mi?” (M.Ç. 51, Erkek)

Bu alıntıda bahsedilen husus, toplumda belli kesimlerde bireylerin az okuması ve az öğrenmesinden kaynaklı dini eksikliklerin meydana geldiğidir. Katılımcının tasvir ettiği bu zümrelerde din ve inancın özünün ihmal edilmesi ve dinin geleneksel bir şekilcilikten ibaret olarak yaşanması söz konusudur. Konu hakkındaki bir diğer katılımcı görüşü ise aşağıdaki gibidir:

“Ellerindeki imkanların artmasıyla artık Allah’tan isteme ihtiyacının azaldığını düşünüyor insanlar. Günümüzde de bu mevcut yani. Hatta meşhur bir söz vardır, eskinin mücahitleri şimdi müteahhit oldu diye. Eskiden imkan yoktu ama aşk (iman aşkı) vardı. Şimdi imkan çok, bu yüzden Allah’tan istemiyoruz. Bundan dolayı imkanların artması, teknolojinin artması, ulaşılabilirliğin nimetinin artması dine yönelişte azaltıcı bir etken yani.” (B.Ç. 38, Erkek)

Burada katılımcı, günümüz modern koşullarında imkanların artması ve yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak bireylerin artık dine ihtiyaç duymadığı görüşündedir.

Modernleşmeyle birlikte bilimin ve rasyonel düşüncenin gelişmesi, teknolojik imkanların çokluğu gibi nedenlerle sekülerleşmenin öngörüsünün, yani dinin insanlar üzerindeki etkilerinin azalacağı görüşü, burada katılımcının ifadeleriyle desteklenmiş olmaktadır. Katılımcı Türkiye’de değişen din algısına yönelik görüşlerini devam eden cümlelerinde şu şekilde ifade etmektedir:

“Yani şimdi biz 28 Şubat’ı çok iyi yaşadık. O zamanlar biz biraz ezilen taraftık. İstedigine çabuk ulaşamayan bir yapıya sahiptik. İmam hatiplerde bile birçok hanım kardeşimiz başını açmak zorunda kaldılar. Bir kısmı okuldan ayrılmayı tercih ederek lise mezunu bile olamadılar yani, başörtüsünü çıkarmamak adına. Bundan dolayı eskiden o dönemlerde ya kısa süreliğine bazı şeyleri feda ederek, o sıkıntının içinize atarak sonradan tekrar dini hayata daha kuvvetli sarıldılar; ya da her şeyi yakar bitirir dinin yaşantınıza dönerdiniz. Böyle bir aşk vardı yani. Şimdi insanların imkanının artmasından dolayı iştiyakın da dini yaşamadaki o kuvveti, aşkı, heyecanı düşüşe uğradı. Bundan dolayı günümüzde böyle bir değişiklik görüyorum yani. Hepimizde var ama yani, hepimizde var maalesef.” (B.Ç. 38, Erkek)

Bu anlatıda katılımcı günümüzdeki dindar kesim adına, kendisini de dahil ederek, bir öz eleştiride bulunmaktadır. Geçmiş dönemlerde Türkiye’de dini konularda siyasal açıdan problem yaşamalarına rağmen insanların dinine daha çok bağlı oldukları görüşündedir. Günümüzde bu iştiyaklı din anlayışını artık eskisi kadar göremediğini, bunun nedenini ise insanların dine ihtiyaç duymamaları olarak ifade etmektedir. İnsanların güçsüz ve çaresiz dönemlerde dine daha çok ihtiyaç duydukları ve dini esaslara sarıldıklarını, günümüzde ise gelişen imkanlardan dolayı insanların Allah’tan istemeyi unuttuklarını düşünmektedir.

Modernlikle birlikte din ve inanç düzeylerinde meydana gelen değişim hakkında başka bir katılımcı görüşü ise aşağıdaki gibidir:

“Şimdi diyeceğim o ki, gruplar, cemaatler şunlar bunlar hep son yüzyılda tamamıyla dejenere olmuş, bozulmuş. Bir yere kadar bakıyorsun; yaşantısı, cübbesi, sarığı veyahut giyimi var fakat öbür taraftan bir o kadar da dinde olmayan ya da İslam’ın dışında olan şeyleri veya hurafe dediğimiz şeyleri yaşayanlar var. Bu insanı üzüyor. Diğer taraftan da modern dediğimiz zaman

bilinçli, tahsilini yapmış, eğitilmiş fakat dinimizin belli emirlerini işin özüne inmeden yüzeysel yaşıyor. Her iki tarafı da bu şekilde görebiliyorum. Dindar olduğunu söyleyen insanların çok da dinin içinde olmadıklarını görüyorum. Dindarlık son on beş yirmi yılda aşağı doğru gidiyor. Hani benim çocukluğumu, gençliğimi düşünüyorum ve şu on beş yirmi yılda daha da aşağı doğru gittiğini söyleyebilirim. O da artık televizyonların çoğalması mı diyeyim, her şeyin alenileşmesi mi diyeyim... Bence bu şekilde aşağı doğru gidiyor.” (Z.B. 59, Erkek)

Katılımcı anlatıda yer verilen ifadelerine bakıldığında, Türkiye’de gerek dindar kesimde gerekse modern seküler zümrede dindarlık eğilimlerinin azaldığı görüşündedir. Modernleşme ile birlikte gelişen teknoloji ve toplumda mahremiyet sınırlarının giderek şeffaflaşmasından dolayı eski dönem dindarlıkların artık günümüzde görülmediği, dini kesimlerin dahi dejenere olduğu düşüncesinin anlatının genelinde hakim olduğu görülmektedir.

3.2.2.1.2. Batıl İnançlara Bakış

Alan araştırmasında gerçekleştirilen görüşmelerde, katılımcıların batıl inançlar hakkındaki düşünceleri, bireylerin batıl inançlara yönelme nedenleri ve bunun kişinin dindarlık düzeyi ile ilişkisi ve batıl inançların modern toplumlarda varlığını sürdürmesine ilişkin görüş ve düşüncelerine başvurulmuştur. Bir katılımcı konu hakkında şu ifadeler yer vermektedir:

“Öncelikle İslamiyet’in ilk emri ‘Oku!’ biliyorsunuz. Yani bu İslamiyet’in İlme verdiği önemi gösterir. Çünkü İslamiyet, İnanç, İbadet ve ahlak esasları üzerine kuruludur. İnancın doğru olması için ilime ihtiyaç vardır. Dolayısıyla toplumda bazen kişiler ilmi tercih ederek doğru bilgilere ulaşırken, bazen de buna ihtiyaç duymazlar. Sadece gözlemleriyle veyahut da sadece işittikleri ile, zanlarıyla doğru bilgiye ulaştıklarını düşünerek kendilerince mevcut zan ve gözlemlerinden çıkarımlarıyla bir dini hayat yaşamaya çalışırlar. Bunlar da ilimden uzak olduğu için doğru sonucu vermeyip çoğunlukla batıl inanışları ortaya çıkarır. Dolayısıyla batıl inançların birinci çıkış noktası ilim eksikliği. Yani insanlar bunu bilmiş olsalardı, mesela bir yere çaput bağlamak, bez bağlamak, ip bağlamak, kilit açmak gibi bu tarz şeylerin aslında kendilerinin de yaratılmış

olan, ağız dili olmayan, bir şeylere fayda vermesi imkanı olmayan basit eşyalar olduğunu bilecekti, eğer ilmi öğrenmiş olsaydı. Ve bunlara tevessül etmeyecekti yani. Her şeyin başı ilim.” (B.Ç. 38, Erkek)

Anlatıda kişilerin batıl inançlara ihtiyaç duyma nedeninin bilgi eksikliği olduğu konusuna vurgu yapılmaktadır. Katılımcı dini bilgisi eksik, dinin özünü tam olarak kavrayamamış, okumak ve bilgi edinmekten uzak olan ve kulaktan dolma veya geleneksel olarak kişiye aktarılmış birtakım duyumsamaları kanıksayarak insanların bu şekilde batıl inanç tutum ve davranışlarına yönelebileceğini ifade etmektedir.

Kişilerin batıl inançlara yönelme nedenlerini bir başka katılımcı görüşü aşağıdaki gibidir:

“İnsanlar dini araştırmıyorlar, zahmet etmiyorlar. Birazcık araştırayım, din hakkında biraz bilgin olsun. Allah bana bu dini gönderdi. Bu dini niye gönderdi, ne amaçla gönderdi? Mesela burada, benden öncekiler anlatıyor, geliyorlardı Eyüp Sultan Hz. 'ni ziyaret ediyorlardı. Oralara çaput bağlamalar, şu ağaçlara bağlamalar, şu demirlere Bağlamalar. Ve direkt Eyüp Sultan'dan istiyorlar. Bu bir şirktir yani. Bir de peygamberimizin kabrine bile gitseniz oralarda da yapanlar var bunları. Gitseniz adam 'Ya Resulallah! Bana şunu şunu ver' derse bu şirktir, Allah muhafaza. Onun için bu zatlari biz aracı kılarak Allah'tan isteyeceğiz. O zaman Allah verir bize. Ama işte bu batıl inançlar neden yapılıyor? Okumadıkları için. Hiç okumadılar, kulaktan dolma bilgileri birilerinden duydular ve ona inanarak gelip böyle davranışlarda bulunuyorlar.” (M.Ç. 51, Erkek)

Katılımcı burada kişilerin batıl inançlara yönelme nedenlerinin -bir önceki alıntıdaki katılımcı görüşüne paralel olarak- bilgi eksikliği, okumamak, öğrenmemek olduğunu düşünmektedir. Bunun yanında konuya İslami bir bakış açısı sunan katılımcı, türbelerde dini öneme sahip büyük zatlardan medet umarak, onlardan bir şey istemenin Allah'a karşı şirk olacağını kişinin inancını zedeleyeceğini belirtmektedir. Çünkü İslam inancına göre dilek ve istekler yalnızca Yüce Yaratıcı olan Allah'tan istenmelidir.

Konu hakkında bir diğer katılımcı görüşü ise yine dinin özünü kavrayamamış, şeklen Müslüman olan ve dini bilgiden yoksun olan kimselerin batıl inanç tutum ve davranışlarına yöneldiği görüşünü şu cümlelerle ifade etmektedir:

‘‘İnsanlar batıl inançlara inanma gereksinimi geniş kapsamlı da söyleyebiliriz ama dinde olan yerine değinecek olursak, insanların Allah’la olan vahiyle gelen dinden uzaklaştıkları için olduğunu söyleyebiliriz. Allah vahiy yoluyla din gönderdi bize. İnsanlar dinden uzaklaştıkça yozlaştılar. Yozlaşmalarından dolayı batıl inançlara sapma oluyor. Esas olan Cenabı hakkın bize göndermiş olduğu dinden uzaklaşmalarından dolayı kendi akıllarına göre batıl inançlara yöneliyorlar. Burada şu var; İslam dinine mensup kişilerin iman etmiş, inançlı anlamında mü’min veya Allah’a teslimiyet gösteren kişiler Müslümanlardır. Bu gerçek Müslümanlar hiçbir zaman batıl inançlara sapmazlar. Fakat insanlar dinlerini tam iyi bilmedikleri için, sadece resminde İslam olduğu için, görünürde olduğu için buna gidiyorlar. Özetle bu şekilde söyleyebiliriz. İşin özü şu, kişi Müslüman fakat bilgisi yok. Sadece anneden babadan çocuklarına intikal eden bir ‘Müslümanız elhamdülillah’ şekli var.’’ (Z.B. 59, Erkek)

Katılımcılar batıl inançların ortaya çıkması ve kişilerin bu tür uygulamalara yönelmesinin nedeni olarak benzer görüşlere sahiptir. Bu anlamda batıl inançların bilgi eksikliği ve dinin özünü kavrayamamış, sosyalleşme sürecinde öğrenilen geleneksel formlara göre şekillenmiş bir din anlayışına sahip olmanın bireyleri bu tür tutum ve davranışlara sevk edeceği düşüncesi alanda gözlemlenen genel görüştür.

Bunun yanında toplumda batıl inançların hangi sosyo-kültürel kesimler tarafından kabul gördüğü konusunda katılımcı görüşlerine aşağıdaki paragrafta yer verilmektedir:

‘‘Bu gözlemlerimi de daha çok görev yaptığım camii ortaya çıkardı. İki uç kesim batıl inanca çok yöneliyor. Birincisi, maddi anlamda çok alt durumda olan kesim ve ikincisi çok üst durumda olan kesim. Bunların hepsinin içinde istisnaları da var ama ben genel kaide istisnayı bozmayacağı için söylüyorum. Şimdi maddi imkansızlıklardan dolayı doğru bilgiye ulaşamamış kimseler ile maddi imkanın çokluğundan dolayı bilgiye ihtiyaç duymayan kesimin daha çok batıl inanca yöneldiğini görüyoruz. Mesela buraya kırsal kesimde ziyarete gelen insanları görüyoruz. Çok temiz niyetlerle geliyorlar, ne yapıyor mesela sandukaya sürtünüyor. Burada sadece şeker, lokum dağıtmayla dilekte bulunuyor vs. Bunlarla birlikte tam tersi çok üst maddi imkanlara sahip olan ve daraldığı zaman, işlerinin rast gitmediğini düşündüğü zaman çıkıp gelen sadece burada tesbih dağıtmayla, Kur’an dağıtma gibi, burada Kur’an okutma gibi

şeylerle dini vecibelerini yerine getirdiğini düşünen insanlar var. Ama tabi her şey dönüp dolaşıp bizim ilimle olan ilişkimize geliyor. İlme, doğru bilgiye ne kadar ulaşabilen insan varsa hangi maddi kesimden olursa olsun fark etmiyor. Çünkü hepsinin örneklerini gördük. Çok maddi imkanı olduğu halde batıl inanca hiç bulaşmamış insanlar da var. Hiç imkanı olmadığı halde kendi gayretleriyle ilmi öğrenene ve İslamiyet'i doğru yaşamaya çalışan, Kur'an ve sünnet ışığında yaşamaya çalışan insanları da gördük. Dolayısıyla hepsine baktığımızda her ne kadar ilim öğrenmiş, ayet ve hadislerle hemhal olmuş ise o kimsenin batıl inanca bulaşmadığını gördük.” (B.Ç. 38, Erkek)

Burada katılımcı, toplumda hem alt zümre hem de üst zümrede yine dini bilgi eksikliğine bağlı olarak tutunacak bir dal aramalarından dolayı batıl inançlara müracaat etme ihtiyacının doğduğunu ifade etmektedir.

“İşte şimdi bu hususta tahsilli olan ve eğitilmiş olan insanlar daha az itibar ediyor. Ama son zamanlarda da şunu da gördük ki biz, eğitilmiş insanlar da batıl inanç tutumu sergileyebiliyor. Ama genelde 41 yıllık görev hayatım boyunca kırsal kesimde böyle işi gücü az olan, birisi bir şey söylediğinde hemen ona kanabilen eğitimsiz insanlarda daha çok görüyorum. İşte birisi bir şey dediği zaman bilinçsizlikten dolayı ‘ha öyle miymiş!’ deyip ondan ona ondan ona bir şekilde yayılıyor bu tür hurafeler. Bir de tahsilleri olmadığı ve doğru bilgiyi araştırmadıkları için. Ama tahsili olanlardan da son zamanlarda bu cinci diye tabir edilen hocalara gidenleri de çok görüyoruz. Bu yönelimler dinin özünü iyi bilmediğinden yani sadece yüzeysel olarak bildiğinden dolayı.” (Z.B. 59, Erkek)

Bu anlatıda ise batıl inançların daha çok eğitim seviyesi düşük olan kesimlerde görüldüğü düşüncesiyle beraber artık günümüzde eğitim düzeyi yüksek kişiler tarafınca da bu gibi yönelimlerin olabileceği ifade edilmektedir. Katılımcı bu eğilimlerin temel nedenini dinin özünün kavranamamış olmasıyla gelişigüzel yaşanan bir din anlayışından kaynaklandığı görüşündedir.

Batıl inançların günümüz modern toplumunda varlığı hakkında görüşlerine başvuru katılımcılardan M.Ç., insanların modern toplumun gerek sosyal gerekse bireysel, psikolojik problemlerinden birtakım inançlara tutunarak kurtulma isteğinin kişileri batıl inançlara veya birtakım manevi arayış yollarına ittiğini düşünmektedir. “Bu tür

inanırlar kişiler tarafından bir can simidi olarak görüliiyor (M.Ç. 51, Erkek)’’ ifadesiyle de bu düşüncesini desteklemektedir. Konu hakkındaki bir diğer katılımcı görüşü ise, modern çağda bilginin kolay ulaşır hale gelmesinin artık bilginin değerini azalttığını, daha doğrusu bir bilgi kirliliğine yol açtığını ve bundan dolayı da bu gibi hurafelerin (fal baktırma, cinci hoca vb.) günümüzde daha kolay yayıldığını düşünmektedir.

3.2.2.1.3. Şifa ve Ritüel Boyutu

Katılımcıların gözlemleri ışığında toplumda sıklıkla karşılaşılan dini batıl inanç (hurafe) uygulamalarının neler olduğu ve kişiler tarafından ne için ve nasıl uygulandığı konusu hakkındaki uzman görüşlerine yer vermek, bireylerin batıl inançlara olan eğilimlerini daha yakından anlamada yararlı olacaktır. İnsanlar tarihin her döneminde olduğu gibi günümüzde de dinsel veya geleneksel bir çizgide maddi-manevi isteklerinin karşılanması, şifa beklentisi gibi olgularla birtakım ritüel ve uygulamalara başvurmaktadır. Bu muska, büyü, fal, türbe ziyaretleri vb. yüzyıllardır varlığını koruyan ritüellerin nasıl ve neden uygulandığına yönelik alanda elde edilen bilgilere bu bölümde yer verilmesi önem arz etmektedir.

Katılımcılara türbelerde sıklıkla karşılaştıkları batıl inanç tutumlarının neler olduğu konusundaki aktarımları aşağıdaki gibidir:

‘‘Ne yapıyorlar mesela? Bir kutuda lokum getiriyor, lokumu açarken besmele çekiyor diyor ki; ‘Dileğim yerine gelsin’ diyor. İşte bir poşet tesbihle geliyor diyor ki ‘Ben bunu bizim kız evlensin diye dağıtıyorum’ diyor. Eğer kız evlenirse bir de kabul oldu diye aynısından yine dağıtıyor. Mesela başka daha yakınlarda yaşanan bir şey, nasibinin kapandığını düşünen birisi elinde kilitle geldi mesela. Mesela siz türbedesiniz değil mi, size kilidi uzatıyor, ‘Bunu bir aç’ diyor. Siz açıyorsunuz, teşekkür ediyor. Alıyor tekrar kapatıyor, Bir başkasına söylüyor ‘bunu açar mısınız?’ diyor. İşte kendisine kaç tane kişiye açtırması söylendiyse o kadar kilit açtırıyor. Nasibinin açılacağını düşünüyor. Bunların dışında, biz bunu temizlik görevlisi arkadaşlardan öğreniyoruz, halıların altına fotoğraflar koyuyorlar. Belki sevdiği birisini ya da işte not yazıyor, ‘filanca araba alsın’ diyor, halının altına sokuyor. Bu tarz şeyler görüyoruz. Arkadaşların anlattığı

daha komik şeylerde var. Dediğim gibi, duvarlara sandukaya sürtünmek, oralara eşyalarını sürtmek gibi şeyler de oluyor.” (B.Ç. 38, Erkek)

Katılımcının bahsettiği İstanbul’un Beşiktaş semtinde bulunan bu türbede gerçekleştirilen batıl inanç ritüellerine bakıldığında, kişilerin bir isteği ve arzusunun yerine gelmesi adına türbede yatan kişiden medet umması söz konusudur. Bu hususta ölümlerden medet umma kapsamında gerçekleştirilen pek çok batıl inanç uygulaması bulunmaktadır. Konu hakkında bir başka türbede uygulanan ritüellere dikkat çeken katılımcı aktarımları ise şöyledir:

‘Benden önceki imam hatipler anlatıyorlardı; önceki yıllarda burada bir horozu adak olarak adayın kadıncağz geliyor, sosyete. ‘Burada horoz satılıyormuş’ diyor. Şimdi o zaman diyelim ki horozun tanesi beş lira olsun. Kadın horozu alıyor, o horozu kadına satan adam diyor ki; ‘abla bu horozu niye aldın? Kanını akıtmak için değil mi? Bir adağın mı var?’ diyor. Halbuki horozdan adak olur mu? Olmaz (Kurbanlık hayvanlardan adak oluyor. Koyun, keçi, sığır, manda bir de deveden). Diyor ki; ‘abla önemli olan bunun kanını akıtmak’. Vatandaş o kadar cahil ki geliyor burada horozdan adak adıyor. Adam da diyor ki; ‘abla sen hiç zahmet etme, bırak bize. Biz keseriz senin yerine’ diyor. Kadın da ‘aa! Çok iyi olur. Ben bunu size bırakayım, siz bunun kanını akıttın benim yerime’ diyor ve gidiyor. O şahsa başka bir kadın daha geliyor. Öyle ki o adam bir horozu beş kişiye satıyor. Beş lira kazanacağına yirmi beş lira kazanıyor.’’ (M.Ç. 51, Erkek)

Bu anlatıda sözü edilen geçmiş dönemde yaşanmış bu vaka, insanların belki de en hassas olduğu noktası olan inanç ve dinle alakalı hususların istismara açık olduğunu gösteren bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin bu hassasiyeti üzerinden kazanç sağlamaya çalışan insanlar günümüzde halen varlığını korumaktadır. Nitekim İstanbul Bakırköy’de bulunan Zuhuratbaba türbesindeki duacıların para karşılığı ziyaretçiler adına Yasin Suresi okuma talepleri, insanların dini manevi duygularından yararlanmak isteyen kimselerin günümüzde yaşanan bir diğer örneğidir.

Katılımcı anlatının devamında kendisinin de şahitlik ettiği dini batıl inanç (hurafe) tutum ve davranışlarını şöyle sıralamaktadır:

‘‘Mesela kadın geliyor, duvarı öpüyor. Örtüye yapışıyor, örtüleri öpüyor. Türbenin içine girseler zaten Allah muhafaza! İçeriye iyi ki sokmuyorlar. İçeri girseler oraları hep kararlar (karmak kelimesi birbirine katmak anlamında). O perdelere, o çinilere aklına ne geliyorsa yapışıp öpüyorlar.’’ (M.Ç. 51, Erkek)

Bir diğer katılımcı ise konu hakkında aşağıdaki bilgileri sunmaktadır:

‘‘Tabi şahit olduklarımız da var. Fakat daha önceleri bu uygulamaların çok yoğun olması dolayısıyla şimdi son zamanlarda Diyanet İşleri Başkanı’mız da müftülerimiz ve hocalarımız da bu işe ön ayak olarak ortadan kaldırma hususunda çok çaba sarf ettiler. Burada Merkez Efendi Türbesi’nde tarihi kuyular var. Bu tarihi kuyulardan su çıkıyor.70’li yıllarda bu kuyuya özellikle kadınlar çıkıp kuyunun üzerine çıkırcı döner gibi dönerek dilekte bulunurlarmış. Bu dilekte bulunanlar çocuk isteme, eş isteme, iş isteme vb. taleplerde bulunuyorlar. O su şifalı su olarak biliniyor. İkincisi, çocukları için ailesi için çeşitli çaputları bağlamaları çok vardı. Orada bir havuz var ya, oraya para atarlardı. Tabi bunların hepsi bid’at, hurafe. Orada delikli bir duvar vardı. Oradaki duvara çocuğum olsun diye taş yapıştırıyorlardı. Bunların yanında bir de türbeden medet umma söz konusu. Asıl bunu bizler bunu her zaman söylüyoruz; türbeden medet umma yok dinimizde. Ama imdat istiyorlar. İşte ‘ne olur ey Merkezefendi, şu işim olsun’ vs diyenleri biz uyarıyoruz hep. Diyoruz ki böyle bir şey olmaz. Sadece orada dua edilir. Dua da şu şekilde ‘Ya Rabbi! Burada yatan zat muhterem bir zattır. Allah’ın iyi bir kulu olarak biliyoruz (bunun yüzü suyu hürmetine demek de doğru değil). Ya Rabbi bu zat gibi benim halimi de benim ahvalimi de bu şekilde yap’ diye dua edilir. ‘Allaha yakın olma açısından buradaki kişinin çok abit, çok ibadetli bir zat olduğunu ve takvalı olduğunu biliyoruz. Bende de onun yolunda gideyim. Senin kulun olarak buradaki yatan zat gibi olayım’ demeleri gerekirken; ‘buradaki zatın yüzü suyu hürmetine şu işimi hallet’ diyebiliyorlar. Bunları biz ortadan kaldırmak için çok çaba sarf ettik. Bu şekilde özetle çaput bağlama, kuyuya para atma, dilek tutma, duvara taş yapıştırma gibi batıl inanç tutumları söz konusu. Ama burası önemli; bunlar şu anda yapılmıyor. Sadece türbeden dua ediliyor. O ayrı, artık nasıl dua ediliyorsa. Ama yine de halen kişisel isteklerini bu zattan isteme var.’’ (Z.B. 59, Erkek)

Katılımcı bulunduğu yerde geçmiş dönemlerde uygulanan batıl inanç (hurafe) ritüelleri hakkında bilgi vermekte ve bunun yanında günümüzde gerek Diyanet İşleri Başkanlığı gerekse cami ve türbe görevlilerinin gerekli uyarı ve çabaları sayesinde bu uygulamalar tamamen ortadan kaldırılamasa dahi büyük oranda önüne geçilebildiğinden söz etmektedir. Bakıldığında günümüzde bu anlatıda bahsedilen abartılı sayılabilecek batıl inanç ritüellerine rastlanmasa da kilit açma, türbe örtüsünün altına fotoğraf veya not bırakma, türbede yatan zattan istekte bulunma, o zatın kişinin dileğini gerçekleştireceğine dair umut taşıma, bu mekanlara kutsallık atfedilip duvarlarına, perdelerine, örtülerine yüz sürme gibi faaliyetler halen yaygınlığını korumaktadır. Alanda gerçekleştirilen gerek türbe gözlemlerinde gerekse kişilerle yapılan görüşmelerden hareketle, bu uygulamaların her dönemde ve her koşulda yerine getirildiği ve kişiler tarafından bu yönelimlere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Bugün İstanbul'un entelektüel zümrenin yaşadığı semtlerinden olan Bakırköy'deki Zuhuratbaba türbesine gitseniz türbenin demirlerine bağlanmış çaputlar, bezden yapılmış beşikler, envaiçeşit erkek ve kız çocuk kıyafetlerini görmeniz mümkündür. Türbeye üst üste üç Cuma günü gelip istekte bulunmanın karşılığında dileğinin gerçekleşeceğine dair söylentiler günümüzün modern koşullarında halen geçerliliğini korumakta ve Cuma günleri türbe ve çevresi insan yığınlarıyla dolup taşmaktadır.

Ölülerden medet ummanın dışında, cinlerle alakalı batıl inanç (hurafe) uygulamaları konusunda alanda yapılan görüşmelerde gerekli katılımcı görüşlerine yer verilmiştir:

“Gerçek manada bu işi yapanlar, bu işin ilmi ile uğraşan insanlar var. Cinler ikindiden sonra ortaya çıkarlar. Genelde saçaklarına altında, banyolarda, tuvaletlerde, pis yerlerde bulunurlar. Ve onları rahatsız ettiğin zaman onlar sana musallat olur. İşte bunlardan kurtulmak için de bu işten anlayan, bu işi para için yapmayan hoca efendilere gidip bundan kurtulmak lazım. Ben Sakarya Pamukova'da bir hocayla tanıştım, cinlerle öyle haşır neşir olmuş ki 'ben on iki yaşımdan beri bunlarla beraberim' diyor. Kendisi Artvinli. 'Şu an emrimde bir sürü cin var. Ara sıra beni düğünlere çağırırlar, düğünlerine katılırım' diyor. Ve cinler aynı insanlar gibi evlenirler, çoğalırlar, ölürlere ve başbakanları varmış, cumhurbaşkanları varmış. Öyle anlattı bana. Onun için şimdi bunu inkar edemeyiz. Kur'an'da Cenabı Hakk Cin Suresi gönderdi. Bu sure iki sayfadır. Onun için bu işi usturuplu yaparsa, gerçekten Allah rızası için yaparsa, bu işin

ilmini bilen hocalara giderse ve gitmelerini tavsiye ederim. Yoksa Allah kimsenin başına vermesin. Böyle dertler başa geldiği zaman yılan bile sarılıyorsunuz.” (M.Ç. 51, Erkek)

Burada katılımcı, cinlerle irtibat kurabilen kişilerin varlığı ve bu kişilerin insanlara şifa verme konusunda yeteneklerinin olduğunu ifade etmektedir. Cinler tarafından insanlara birtakım zararlar gelebileceği ve bu konuda halk arasında cinci hocalar olarak bilinen kişilerin şifa vermelerinin mümkün olduğu görüşündedir. Fakat konu hakkında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın fetvasına bakıldığında, bu gibi kimselerden uzak durulması gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Evet, insanlara cinlerin musallat olması dinsel açıdan bakıldığında mümkündür. Fakat belki kendisine cin musallat olduğunu iddia eden yüz kişiden yalnız birkaçında bu gibi durumlar varsa da diğer kişiler ya psikolojik ya da biyolojik hastalılarını cin musallat olması olarak yorumlayabilmektedir. Bu noktada da kişiler hurafelere sapmakta ve ayrıca cinci hoca denilen kimseler tarafından hem maddi hem de manevi anlamda zarara uğratılmaktadır. Nitekim İslam dini, bu gibi durumlarda Allah'ın ayetlerini okuyarak ve dua ederek ilahi yollarla şifa dilemeyi uygun görmektedir. Bu gibi halk arasında cinci hoca olarak bilinen kişilere inanmanın ve söylediği birtakım uygulamaları gerçekleştirmenin kişiyi hem dinsel hem de bireysel yönden zarara uğratacağı görüşündedir. Bu noktada katılımcının konuyla ilgili düşüncesinin temelinde, Diyanet İşleri Yüksek Kurulu tarafından alınan “Cenab-ı Hak'tan şifa umarak hastalara Kur'an-ı Kerim ve şifa ile ilgili dualar okumanın câiz, halkı kandırmak ve gaipten haber vermek amacıyla üfürükçülük yapmanın ise dinen yasak” olduğunun belirtildiği karara dayanarak böyle bir görüşe sahip olduğu kanısına varılmaktadır. Katılımcı buradan yola çıkarak Kur'an ayetlerini okuyan ve cinlerle irtibat kurabilen hocaların da şifa verebileceğini düşünmektedir. Fakat günümüzde şifalandırma çalışmaları adı altında insanları kandırarak maddi kazanç sağlayan kişilerin çokluğu nedeniyle bu yollara başvurmak yerine kişinin sihre ve büyüye karşı en etkili çözüm olarak Allah'a sığınması, O'nun ayetlerini okuması ve O'na güvenmesi gerektiği fetva makamlarınca vurgulanmaktadır.

Katılımcı bu düşüncesinin yanında cinci hoca olarak bilinen bu kişilerin gaipten (görünmez alem) haber alma, geleceğe dair bilgiler sunma iddialarıyla insanları kandırarak hassasiyetlerinin ve içinde buldukları zor durumun suistimal edildiğini devamında şu cümleleriyle açıklamaktadır:

‘‘Bu hocaların gaipten haber alma gibi bir şeyleri yok, öyle bir şey yok. Onlar batıldır, onlar hurafedir. Bu şekilde insanları kandırıyorlar. Para kazanıyorlar. Peygamber efendimizin bazı mucizeleri vardı. Onlar mucizedir. Peygamberimizden sonra mucize müessesesi bitmiştir. Ondan sonra keramet vardır. Cebrail Aleyhisselam geliyor Peygamberimize diyor ki; ‘Ya Muhammed! Bana kıyametten haber ver’. Sonra sevgili Peygamberimiz de Cebrail (a.s) olduğunu anlıyor zaten. Diyor ki; ‘Bu soruyu soran sorulandan daha iyi bilir’ buyuruyor. Yani sen Cebrail (a.s)’sin, Allah’ın meleğisin, Allah’tan aldıklarını peygamberlere getirirsin, bunu sen daha iyi bilirsin. Onun için ne yapacağız? Ne diyeceğiz; bu gibi kimseler gaipten haber vermezler. Ama peygamberlerin mucizeleri vardır. Ve keramet denen bir şey vardır. O da peygamberlerden sonra gelen veli kullara aittir. O da Allah’ın has kulları olduğu için Allah onlara öyle bir haslet vermiştir.’’ (M.Ç. 51, Erkek)

Bir başka katılımcının ise konu hakkındaki anlatımı aşağıdaki gibidir:

‘‘Tabi şimdi bu din alanı insanların bilgisi olmadığı için zayıf olduğu, korunmasız olduğu ve din denildiği zaman insanların her şeyiyle kendini feda edebileceği kadar önyargısız olduğu bir meseledir din. Bundan dolayı eğer hoca olduğunu düşündüğü bir kimse ‘Sen de şu rahatsızlık var, seni şöyle tedavi edelim’ dediğinde insanlar bilmediği için ona uyuyorlar, ona teslim oluyorlar yani. Şimdi bu cinci dediğimiz hocalar da bu boşluktan yararlanarak insanlarda aslında herhangi bir şey olmasa bile ya da ilaçla tedavi edebileceği, birtakım telkinlerle yahut birilerinin ona daha iyi davranmasıyla düzelebilecek bir hastalığı var iken, o kimselere giderek tedavi olmayı uygun bulabiliyorlar. Çünkü o konuda bir bilgisi yok. Hani delil karartma diye bir şey vardır. Ortada deliller vardır. Siz insanlar onları görmesinler diye başka bir yere yönlendirirsiniz. Bu din konusunda da öyle. İnsanlara aslında tedavi olabilecekleri birçok yer varken diyorlar ki ‘bende senin çaren’ diyor. İnsanlar din konusunda hele hele hocaya olan hüsnü zanlarından dolayı teslim oluyorlar.’’ (B.Ç. 38, Erkek)

Anlatıda, insanların duygusal anlamda zayıf ve önyargısız olduğu dini konularda hoca olduğunu iddia eden kişilere kolayca teslim olabileceği ve bu yönünün de suistimale

açık olduğu katılımcı tarafından açıkça ifade edilmektedir. Kendine hocalık sıfatı atfeden bu kişilerin, çoğunun düzenbaz olduğunu vurgulamaktadır.

Bir diğer dini batıl inanç konusu ise gaipten (görünmez alem) haber alma iddialarıdır. Bu kategori fal, astroloji gibi alanları kapsamakla birlikte cinlerle irtibat kurduğunu iddia eden kimselerin kişiye geleceğe dair haber vermelerini de kapsamaktadır. Konu hakkında ilgili katılımcı görüşü aşağıdaki gibidir:

‘Benim düşüncem şu, o insanlar bir kere kesinlikle ‘biz cinlerle irtibat kurduk, cinler bize söylüyor’ diyorlar. Onun hiçbir esamesi yok. Cinlerin öyle bir yerden haber getirme gibi yetenekleri de yok. Hz. Süleyman (a.s), malum bilindiği üzere Mescid-i Aksa’yı yaparken cinleri kullanmıştır. Kendisi vefat ettiğinde esasına dayanıyor. Hatta bu ayette geçiyor. Hz. Süleyman (a.s) vefat etmiş ama cinler diğer yandan çalışmaya devam ediyor. Ama bu daha sonra cinlerin kendileri de itiraf ediyorlar, ‘biz gaipten bilgi alıyorsak başımızdaki peygamberin vefat ettiğinden haberimiz olurdu’ diyorlar. Buna rağmen ‘biz cinlerle irtibatlıyız, bize haber veriyor, görüyoruz’ diyenler var. Bunların hepsi göz boyayıcı sihribazlar gibi illüzyonistler gibi insanları hipnotize etmek, tesir altına alma peşindeler. Hiçbir şeyi bildikleri yok. Gaipten haber vermenin tamamen hurafe olduğunu, yanlış olduğunu çocuklar dahi biliyorlar artık. Ama nedense bazı insanlar inanma eğilimindedir.’ (Z.B. 59, Erkek)

Gelecekte haber vermenin dinen yasak olduğu gerçeğinin yanında katılımcının örneklendirmesine dayanarak gaipten haber verdiğini iddia eden kişilerin, umut tacirliği yapmak ve bu yolla maddi kazanç elde etmekten başka bir şey niyetlerinin olmadığı açıktır.

Alanda din görevlileriyle gerçekleştirilen görüşmelerde batıl inançlar ve batıl inançların modern toplumlarda varlığı ve günümüz Türk toplumundaki mevcut din algısına yönelik birtakım çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Görüşmelerde din ve inanç kavramlarına yönelik genellikle İslami açıdan açıklamalarda bulunan katılımcılar, bu iki kavramı yer yer birbirinin yerine kullanmışlardır. İnançlı olmak Allah’ın dinini güzel bir şekilde yaşamak ve en iyi şekilde dini temsil edebilmek, salih ameller işlemek ve bunun yanında dinin ibadet boyutunu da yerine getirmek gibi kriterlerle ifade etmektedir. Bu açıdan inanç kavramı kişilerde yaratılış itibarıyla var olan psiko-sosyal

bir ihtiyaç olarak değerlendirilmesinin yanında, İslam dini ile özdeşleştirilerek dinin ibadet boyutu ile birlikte açıklanmaktadır.

Bu perspektiften bakıldığında katılımcıların dindarlık kavramı ve dindar bir kişinin taşıması gereken özellikler hakkında görüşlerini ifade ederken konuya İslami açıdan yaklaşımları kaçınılmazdır. Dindar kişide bulunması gereken özellikler hakkında benzer görüşlere sahip olmaları ile birlikte benzer evrensel ahlaki değerlere vurgu yapmaları dikkat çekicidir. Dindar bireylerin dini yükümlülüklerini yerine getirmesinin yanında yararsız işlerden uzak durması ve verdikleri sözde durmaları gerektiği belirtilmekte ve dindarlık özelliklerinde en önemli nitelik olarak güvenilir olmanın altı çizilmektedir. Katılımcılara göre güvenilirlik dindar olmanın birincil vasfıdır. Peygamberimizin de bu hususta gerek yaşadığı dönemde gerekse bugüne kadar geçen tarihsel süreçte en güvenilir insan olma vasfını kendisinde bulundurması, İslam dinine göre dindar bir kimsenin taşıması gereken en belirgin özellik olarak katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır. Dinlerin toplumsal kontrol mekanizması olma özelliği ve bireyler davranış ve tutumlarına olan etkisi göz önüne alındığında güvenilir olmanın toplumsal düzenin sağlanması ve bireysel anlamda da kişilerin kendini daha güvenli bir dünyada yaşadığını hissetmesi açısından önem arz etmektedir. Fakat günümüzde artan suç oranlarına baktığımızda, Müslüman bir ülkede yaşamamıza rağmen, kişilerin bu bahsedilen güvenilirlik vasfını artık taşımadığı ve insanların artık birbirine güven duymadığı bir çağda olmamızın en belirgin örneğidir. Geleneksel dini unsurların ve evrensel ahlaki değerlerinin modernleşme süreçleriyle birlikte toplum ve bireyleri üzerindeki etkisinin azalması, yeni dönem toplumsal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Modern toplumların din algısı ve dindarlık düzeyleriyle ilgili katılımcı görüşleri benzer bir şekilde, günümüzde Türkiye’de gerek dindar kesimde gerekse modern seküler zümrede dindarlık eğilimlerinin azaldığı yönündedir. Modernleşme ile birlikte gelişen teknoloji ve toplumda mahremiyet sınırlarının giderek şeffaflaşmasından dolayı eski dönem dindarlıkların artık günümüzde görülmediği, dini kesimlerin bile dejenere olduğu düşüncesinin katılımcılarda hakim olduğu görülmektedir. Günümüzde dindar olarak görülen toplumsal kesim katılımcı görüşlerine göre değerlendirildiğinde, İslam inancı çerçevesinde yorumlanmış geleneksel unsurlarla bezeli ve kısmen hurafelerle karışık şekilsel bir popüler dindarlık algısının yaygın olduğu söylenebilir.

Ayrıca günümüz modern toplumunda modern bireylerin din ve dindarlığa yönelik algısının inanç esaslarından (Allah'a ve peygambere inanmak) ibaret olduğunu ve bu zümrelerde dinin ibadet boyutunun ihmal edildiği görüşü alanda yapılan görüşmelerde öne çıkan bir diğer düşüncedir. Bu kimselerin dini evrensel ahlaki değerlere önem verdiklerini ve bununla beraber ahiret inancına sahip olduklarını, dindarlığın özünün bu vasıflar olduğu düşüncesini taşıdıklarını ve bundan dolayı da günümüzde entelektüel kesimlerde modernist/hümanist bir dindarlık anlayışının hakim olduğu görülmektedir.

Modern toplumların günümüzde din algısında yaşadığı sözü edilen değişimler ışığında bireylerin batıl inançlara yönelme ve onları uygulamaya ihtiyaç duyma nedenleri olarak birtakım görüşler ileri sürmek mümkündür. Katılımcıların benzer olarak değindiği, batıl inançlara inanma ve bu ritüelleri uygulama nedeni olabilecek bir unsur olarak bilgi eksikliği olduğu konusuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Görüşmelerde batıl inançların bilgi eksikliği ve dinin özünü kavrayamamış, sosyalleşme sürecinde öğrenilen geleneksel formlara göre şekillenmiş bir din anlayışına sahip olmanın bireyleri bu tür tutum ve davranışlara sevk edeceği düşüncesine sıklıkla rastlanmaktadır. İnsanların güçsüz ve çaresiz dönemlerde dine daha çok ihtiyaç duydukları ve dini esaslara sarıldıkları ve bununla beraber günümüzde modernleşmenin getirisiyle gelişen imkanlardan dolayı insanların Allah'tan istemeyi unuttuklarını ifade eden katılımcılar bulunmaktadır. Aslında bu ifade, sekülerleşme sürecindeki toplumlarda din alanında yaşanan değişimleri tasvir etmektedir. Modern toplumlarda sekülerleşme sürecinde bir toplumsal kesim dine ihtiyaç duymayarak rasyonellik üzerine kurduğu yaşantısında yaşadığı maneviyat boşluğunu farklı yollarla giderme eğiliminde olurken, diğer taraftan bir diğer toplumsal kesim ise gelenekle yorumlanmış ve kişilerde şekilsel olarak zuhur eden, yani resmi-kitabi dinin ahlakını ve esaslarını ihmal etmiş bir din algısıyla bu tür batıl inanç ve uygulamalarına yönelebilmektedir.

Bu açıdan batıl inançların toplumda kabul gördüğü sosyal zümreleri düşünürsek, hem alt zümre hem de üst zümrede tutunacak bir dal aramalarından dolayı batıl inançlara müracaat etme ihtiyacının doğduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla modern toplumun gerek sosyal gerekse bireysel, psikolojik problemlerinden birtakım inançlara tutunarak kurtulma isteğinin kişileri batıl inançlara (hurafe) veya birtakım manevi arayış yollarına yönelttiği görülmektedir.

Din görevlilerinin batıl inanç uygulamalarıyla ilgili aktarımları sayesinde, ölümlerden medet umma, gaipten (görünmez alem, bilinmeyen) haber alma, uluhiyetle (Allahlık vasfı atfetme) ilgili batıl inançlar ve cinlerle ilgili batıl inançların günümüzde halen devam etmekte olan uygulama ve ritüellerin var olduğu görülmektedir. Bu çerçevede türbelerde uygulanan çaput bağlama, kilit açma, orada yatan zattan istekte bulunma, türbede namaz kılmak, bezden beşik yapmak, türbe örtüsünün altına fotoğraf veya not bırakmak günümüzde yaygınlığını koruyan hurafelerden bazılarıdır. Gaipten haber alma yoluyla kişilere geleceğe dair bilgiler verme konusunda fal, kehanet, cinleri kullanarak gelecekte haber verme gibi iddialar katılımcılar tarafından hurafe olarak nitelendirilmektedir.

Alanda, katılımcıların daha çok dini açıdan ele almış oldukları batıl inanç tutum ve davranışlarında, cinlerle ilgili batıl inançlar konusunda farklı görüşler olduğu görülmektedir. Cinlerle irtibat kurabilen kişilerin varlığı ve bu kişilerin insanlara şifa verme konusunda yeteneklerinin olduğunu düşünenlerin yanında, kendine hocalık atfeden bu kişilerin çoğunun düzenbaz olduğunu görüşünde olanlar da bulunmaktadır. Bu ikilem din alanında tartışmayı gerektiren bir husustur. Batıl inanç sorunsalının toplumsal yönü üzerinde durulan bu çalışmada, cinci/üfürükçü hocaların şifa verme yetkilerini dini bakımdan tartışmak yerine, bireylerin duygusal olarak hassasiyetlerini kendi çıkarları adına kullanan ve şifalandırma çalışmaları adı altında insanları kandırarak maddi kazanç sağlayan bu kişilerin günümüzde yaygınlaşmasıyla birlikte durumun adeta bir hocalık sektörü haline gelmiş olması konunun sosyolojik olarak incelenmesini önemli kılmaktadır.

3.2.2.2. Batıl İnançların Toplumda Görünürlüğü

Bu bölümde batıl inançların toplumsal boyutunu genel halk kitlesi kapsamında irdelemek adına batıl inanç tutum ve davranışlarını uygulayan veya konu hakkında bilgi ve gözlemlere sahip olan kişilerin deneyim ve görüşlerine yer verilecektir.

3.2.2.2.1. Batıl İnançlara Bakış

Araştırmada katılımcıların dini batıl inanç (hurafe) hakkındaki düşünceleri, batıl inançlara yönelme nedenleri, bu yönelimin kişilerin dindarlık düzeyleri ile olan ilişkisi ve batıl inançların modern toplumlarda varlığını sürdürmesine ilişkin çeşitli fikir ve görüşlerine başvurulmuştur.

Bireylerin batıl inançlara inanmaya neden ihtiyaç duyulduğu konusu hakkında bir katılımcı düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“İnsanlar bir şeye tutunmak istiyorlar. Bir şeyden güç almak istiyorlar. Bu yüzden bunlar daha çok din oluyor. Dinlerin doğuşu da aslında bu nedenlerden doğmuştur. Hurafelerde de hani kötü bir şey yaşadığımız zaman bizi motive etsin diye, kendimizi daha iyi hissettirmek için hurafelere de ihtiyaç duyuyoruz açıkçası.” (C.Y. 26, Kadın)

Alıntıda katılımcı batıl inançlara yönelme ihtiyacıyla alakalı, insanlardaki yaratılış gereği var olan inanma ihtiyacının tatmin edilmesini birincil neden olarak göstermektedir. Bir diğer katılımcının ilgili görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

“Bireylerin batıl inançlara inanmalarındaki en büyük etkenlerin başında; ruhsal eksikliklerin doyurulması için aranan bir yöntem olarak uygulanagelmektedir. İkinci etken ise ananevi uygulamaların hayatımıza girmiş etkilerinin devamıdır. Küçükken gördüğümüzde anlam veremediğimiz ama sonra defalarca görünce bizlerin de kabullenip bizlerde de sıradanlaşan ve doğruluğu veya yanlışlığı çocuk bilincinde tartışılmadan, ‘annem babam ne yapıyorlarsa doğrudur’ önermesi büyüyünce bizlere de farkında olmadan yerleşmiş olan hurafelerin temel noktası olduğunu düşünüyorum.” (M.D. 38, Erkek)

Bu anlatıda katılımcı, batıl inançlara yönelme nedenleriyle ilgili iki belirgin faktörün üzerinde durmaktadır. Bunlarda ilki kişinin ruhsal/manevi eksiklerini doyurması, ikincisi ise bireyin sosyalleşme sürecinde ebeveynlerinden ve çevresinden edindiği ve sosyo-kültürel olarak içselleştirdiği bilgilerdir.

“İnsanlar hasta olduklarında, ekonomik sıkıntıya düştüklerinde, girecekleri sınavlardan önce, evlilik öncesinde hayırlı kısmet için, çocuk sahibi olabilmek, ev sahibi olabilmek, ruhsal bunalımlardan kurtulma, işe girmek vb. bunun gibi sebeplerden dolayı batıl yollara (hurafelere) başvurabiliyorlar.” (A.G. 48, Kadın)

Bir başka katılımcının yukarıdaki ifadelerinde, kişilerin batıl inançlara başvurma nedenleri olarak psiko-sosyal nedenlerin yanında günümüzün toplumsal sorunlarını

teşkil eden işsizlik ekonomik nedenler, ruhsal bunalımlar gibi nedenler de sıralanmaktadır.

Kişilerin batıl inançlara başvurma nedenleri yanında katılımcıların, günümüzde batıl inançlara yönelimin temelinde ne tür etkenler olduğu konusundaki görüşleri başvurulmuştur. Bu tür inanışların temelinde bilgisizlik olduğu görüşüne sahip olan katılımcı, şu ifadelerde bulunmaktadır:

‘‘Bu gibi inanışların temelinde cehalet olduğunu düşünüyorum. İnsanlar ne dini meseleleri ne de fennî meseleleri tam anlamıyla bilmiyorlar; bilmemekle de kalmıyor, araştırmıyorlar. İnanıldığı dinin/inancın temel prensiplerini bilse zaten başka türlü batıl inançlara ihtiyaç duymayacak. Öyle değil midir ki zaten, batıl inançlar dinimizce zaman zaman küfre/şirke dahi yol açabilirler. Dinî açıdan tatmin olunmadığında, ruhu doyurmak mümkün olmayınca insanlar kendilerini hurafelerle teskin ediyorlar.’’ (E.A. 20, Kadın)

Diğer bir katılımcı bu tür inanç ve gerçekleştirilen ritüellerin temelinde kişinin zararlardan korunma ve mutlu olma, kendini iyi hissetme ihtiyacı olduğunu düşünmektedir:

‘‘Temel olarak aslında inancımızla ilgili bir durum. Nazar boncuğunun nazar koruduğuna inanıyoruz. Ya da kara kedi gördüğümüz zaman saçımızı tutuyoruz. Bunların hepsinin temelinde ‘bize bir şey olmasın, mutlu olalım’ düşüncesi var. Mutlu olmak var aslında her yaptığımız davranışın temelinde.’’ (C.Y. 26, Kadın)

‘‘Günümüz bireyleri çok fazla etkene maruz kalmaktadırlar. Bunların başında sosyal hayatın hızlı akışı ve bu hızlı akış içinde insanların kendilerini bu akışa uyum sağlamak için çok daha fazla çalışma ihtiyacı, çok daha fazla birikimler ile mutlu, sağlıklı, huzurlu bir hayat süreceğine olan küresel empozenin etkisi bulunmaktadır. Bireyselliğin artması ve bunun artık dünyanın kültürü haline gelmesi etkisi ile insanlarda ortaya çıkan yalnızlık, güçsüzlük maddi ve manevi destek bulamama etkisi, ortaya çıkan bir sorunun yalnız başına çözmek zorunda kalması ve bir an önce bu ağır psikolojik baskı durumundan kurtulmak istemesi, geçmiş günlerden itibaren çevresinden gelen doğru olmayan ama sonucu doğru olarak aktarılan yanlış bilgilerin etkisi ile kişiler hurafelere batıl inanışlara çok çabuk yönelimler yapmaktadır.’’ (M.D. 38, Erkek)

Anlatıda günümüz toplumunda modern koşulların bireyleri maddi kazanç sağlamaya itmesi ve bu yolla mutlu olacakları düşüncesinin empoze edilmesi, artan bireyselleşme ve yalnızlık hissi, kişilerin maneviyat arayışları gibi nedenler batıl inançlara yönelimin temelindeki etkenler olarak ifade edilmektedir.

Alanda yapılan araştırmada batıl inançlara yönelimin kişilerin dindarlık düzeyleri ile arasındaki ilişkiye yönelik ilgili görüşler şöyledir:

“Gerçekten dinini anlayan insan batıl inançlara yönelmiyor. Ama tam olmayan din bilgisi ile yönelenler genelde bu din adı altında inanıyorlar. Ama dini bilinçli bir şekilde bilen insan batıl inançlara inanmıyor. Gerçeği biliyor ama dediğim gibi yarım yamalak oradan buradan duyma bilgilerle insanlar bu hurafelerle dini birleştirip uyguluyor.” (P.E. 24, Kadın)

İnandığı dinin özünü kavramış, din konusunda bilgili kişilerin batıl inançlara yönelmeyeceği görüşünde olan katılımcı, yarım yamalak din bilgisi olan kimselerin ise bu tür hurafeleri dini öğelerle birleştirdiğini ifade etmektedir. Benzer görüşe sahip olan bir başka katılımcı görüşü ise aşağıdaki gibidir:

“Kendini dindar zanneden kişiler daha çok batıl inançlara yöneliyor. Türbe türbe, hoca hoca gezip dertlerine derman arıyorlar. Mezardaki kişilerin onlara iş, aş vereceğini düşünüyorlar” (A.G. 48, Kadın)

Katılımcı esasen burada dindarlık kavramına yönelik tipolojilere atıfta bulunarak, bu gibi batıl inanç tutum ve uygulamaların popüler/hurafeci dindar kesim tarafından daha yaygın olarak yapıldığını vurgulamaktadır. Konuyla ilgili bir diğer katılımcı benzer görüşlerini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“Kendini dindar olarak tanımlayıp aynı zamanda aslında iman ve ilim noktasında zayıf olan kişiler her şeyi doğru yapmak adına bazen saçma hurafelere başvurabiliyorlar (Nazar ve büyü meselelerinde cinci hocalara başvurmak gibi vs.). Ancak kâmil imana erebilenlerin bu tarz meselelerden korunabildiklerini düşünüyorum. Allah’a hakiki manada inanan bir insan hurafelere ihtiyaç duymaz, aksine onlardan kaçınır. Dolayısıyla hakiki dindarlık -ki ben buna inanmışlık demek istiyorum- bireyi batıl inançlardan korur.” (E.A. 20, Kadın)

Burada dindarlık kavramına ilişkin hakiki manada bir inanmışlık ve kamil imana sahip olmanın kişiyi hurafelerden koruyabileceği ifade edilmektedir. Literatürde bu ifadenin karşılığına bakıldığında dini yaşantılarında batıl inanç ve hurafelere yer vermeyen, belli bir dini kültür ve bilgiye sahip olan dini elit zümre arasında geçerli olan seçkin bir dindarlık anlayışının izleri görülmektedir.

İlgili konuda başka bir katılımcı ifadesine aşağıda yer verilmektedir:

‘Aslında dindar olan bireylerin böyle şeylere inanacağını düşünmüyorum açıkçası. Çünkü dindar olan insan Allah’tan ister. Bu davranışları, bu tür eylemleri yapacağına inanmıyorum. Mezarlıklarda ya da bir türbede yapılan duada kişi duasını sadece Allah’a yapar. İsteğini de sadece O’ndan ister. Bu isteğin (iş, çocuk, evlilik, sağlık vb.) karşılığını verebileceğin sadece Allah olduğunu bilir. Dindar kişiler dilek ve isteklerinin cevabını mezarlık ve türbeler olmadığını bilir.’ (C.Y. 26, Kadın)

Bu hususların yanında, batıl inançların toplumda kabul gördüğü sosyo-kültürel zümreler hakkında da katılımcıların görüş ve düşüncelerine yer verilmesi önem arz etmektedir:

‘Hem dini eğilimleri olan insanlar hem de dini eğilimi olmayan insanlar yani iki kesim tarafından da kabul görüyor bence. Bu iki kesim de çok gidiyor (cinci/üfürükçü) hocaya. Ama her şeyi tam olarak Allah’tan bekleyen insan hocaya gerek duymaz. Gelenekselleşmiş biraz da. ‘O kişi hocaya gidiyor, iyileşiyor. Ben de gideyim’ diye düşünüyorlar.’ (A.U. 41, Kadın)

Batıl inançların toplumun her zümresinde etkili olduğu düşüncesine sahip olan katılımcı aynı zamanda bu eğilimlerin gelenek yoluyla toplumda yaygınlaşmasının ifade etmektedir.

Bir diğer katılımcı ise batıl inançların kabul gördüğü sosyo-kültürel zümreler hakkındaki düşüncesini şu cümlelerle açıklamaktadır:

‘Bu konuda batıl inançlar arasında ayırım yapmak lazım. Eğitim seviyesi daha düşük olan ve aynı zamanda dini açıdan da ilme vâkıf olmayan kesimlerde bazı hurafeler daha yaygın olurken, daha modern batıl inançlar da farklı kesimlerde kendilerini gösterebilirler. Modern çağın en büyük batıl inançlarından birisi Astroloji olabilir mesela. Her ne kadar bilim olarak kabul edilse de birçok

bilimsel araştırma astrolojinin bilimselliğini/bilimsel gerçekliğini reddetmiştir.”
(E.A. 20, Kadın)

Batıl inanç çeşitlerinin toplumsal zümrelerde görünürlüğü açısından farklılık arz ettiği görüşünde olan katılımcı, her zümrede bu tür çeşitli uygulama ve ritüellerin var olduğunu ifade etmektedir. Eğitim seviyesi daha düşük ve bunun yanında dini açıdan zayıf olan kesimlerin türbelere çaput bağlamak, cinci hocaya gitmek gibi geleneksel popüler dindarlığa ait inanış ve uygulamaları yerine getirdiği fakat entelektüel kesimlerin de astroloji gibi (veya New Age ritüelleri gibi) daha modernize edilmiş uygulamalara yöneldiği görüşündedir. Bu anlamda batıl inançların modern toplumlarda varlığını sürdürmesine dair E.A. adlı katılımcı cümlelerinin devamında şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Bunun ötesinde insanlar daima mutluluk peşinde koşuyorlar ve evrende mutluluklarını destekleyecek bir inanç arıyorlar. Dört yapraklı yoncanın şans getirmesi de buna benzer bir şey. Muhtemelen insanlar dinlerde olduğu gibi mutlak bir inançla batıl inançlara tutunmuyorlardır ama hayatlarında bilinçli/bilinçsiz şekilde yine de hurafeler yer alıyor.” (E.A. 20, Kadın)

Anlatıda, bireylerin yaşamı boyunca mutluluk arayışı içinde olduğu ve mutlu olmak için de bu tür uygulamaların tarihin her döneminde mevcut varlığını koruyacağı düşüncesi ifade edilmektedir. Batıl inançların günümüzde varlığını sürdürmesi konusunda bir diğer katılımcı görüşü aşağıdaki gibidir:

“Modernlik ve gelişen bilimle birlikte batıl inançlar da bir form değişikliği oluşmaktadır. Eskiden kahve falı iki kişi konuşurken içilen kahvenin ardından ters çevrilen fincanların içindeki şekilleri karşı kişiye yorumlamaktan ibaretti. Ama günümüzde bilim ile birlikte batıl inançlar da bilimsel bilgilerin çoğalmasından faydalanarak etkisini sürdürmekte ve varlığını devam ettirmektedir. Böylelikle kahve falı artık internet üzerinden de yorumlanabilmektedir.” (M.D. 38, Erkek)

Burada katılımcı batıl inançların günümüzde form değiştirerek varlığını sürdürdüğü görüşündedir. Verdiği kahve falı örneğinde görüldüğü gibi, bu tür batıl inanç pratiklerinin bilimin ve teknolojinin gelişmesi sayesinde artık daha ulaşılabilir ve daha

geniş bir toplumsal tabana hitap ediyor oluşu, bu eski dönem geleneklerine ait inanış türlerinin günümüzde de halen geçerliliğini koruduğunun en önemli göstergesidir.

Konuyla ilgili bir başka ifadede ise geleneksel ve kültürel bir değer olarak popüler dindarlığa ait bir unsur olan batıl inançların (veya halk inanışları), kuşaklar arası aktarım yoluyla günümüze kadar geldiğini anlatan ilgili katılımcı görüşü, modern toplumlarda da batıl inançların varlığını sürdüreceği yönündedir:

‘‘Bu anneden çocuklara geçen bir şey. Evde ne görüyorsak onu tatbik ediyoruz. Olmadığını bilsek de ne olur ne olmaz diye uyguluyoruz.’’ (T.S. 44, Kadın)

Benzer bir görüşü katılımcı şu cümlelerle ifade etmektedir:

‘‘Bunlar eskiden beri var olan şeyler. Hocaya gitmek, falcıya baktırma, büyüciye gitmek vs. İnsanlar böyle şeylerle uğraşmış. Ne kadar modern olsak da temelimizde var. Ne kadar modern de olsak insanlar hep bir arayış içinde.’’ (A.U. 41, Kadın)

Batıl inanç ve uygulamalarının her ne kadar bilimsel ve teknolojik bir çağda olsak da güncelliğini koruduğu düşüncesine sahip olan katılımcının cümlelerinde alanda yapılan görüşmelere ait genel bir yansımayı görmek mümkündür:

‘‘Şimdi bilim çok fazla geliyor, teknoloji geliyor. Ama batıl inançlar da asla güncelliğini yitirmiyor. Bunun nedeni ne olursa olsun biz insan olarak kendimizi kötü hissettiğimiz zaman bir şeye inanmak istiyoruz ve bir şeyden güç alıyoruz. Bu evet çoğu zaman din oluyor ama kötü bir şey yaşadığımız zaman da ne bileyim batıl inançlar da oluyor.’’ (C.Y. 26, Kadın)

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda, toplumda batıl inanç tutum ve davranışlarına yönelme/ihtiyaç duyma nedenleri olarak çeşitli faktörler saymak mümkündür. En belirgin etkenler olarak ruhsal/manevi eksiklikler, hem dini hem de bilimsel bilgi eksikliği, gelenekselleşmiş alışkanlıkların nesilden nesile aktarımı gibi faktörler öne çıkmaktadır. Bunun yanında bu yönelimin temelinde modern koşulların getirisi artan bireyselleşme ve yalnızlık hissi, kişilerin maneviyat arayışları, psiko-sosyal ve ekonomik faktörler gibi nedenler olduğu ifade edilmektedir.

Batıl inançlara inanmanın kişilerin dindarlık düzeyleri ile ilişkisi hakkında alanda, gerçek anlamda dindar olan Müslümanların hurafelere yönelmeyeceği

vurgulanmaktadır. Buna göre, normatif dindarlık düzeyine sahip olan bireylerin bu tür uygulamalara yönelmeyeceği fakat dinin özünü ihmal etmiş, şekilsel bir dindarlık algısına sahip popüler/hurafeci dindarlık tutumu içerisinde olan kimselerin batıl inançlara yönelmesinin mümkün olduğu görüşü yaygındır.

Batıl inançlara inanmanın kişilerin dindarlık düzeyleri ile ilişkisi hakkında görüşmelerde rastlanan bu benzer düşüncenin yanında, batıl inanç tutumları sergileyen bazı kişilerin, aynı zamanda kendini dindar olarak tanımlaması ve batıl inanç tutumlarında bulunmanın yanlış olduğunu ifade etmesindeki çelişki dikkat çekmektedir. Günlük yaşantısında dini ibadetlerini yerine getirdiğini ve dört dörtlük olmasa da dindar olduğunu ifade eden bir katılımcı (A.U.), aynı zamanda cinci/üfürükçü hocalarda şifa aramakta ve türbe ziyaretlerinde dünyevi isteklerde bulunarak bu mekanlarda edilen duaların daha çabuk kabul olacağını düşünmektedir. Çelişkili olarak bir yandan da bu tür uygulamaların kendisine fayda sağlamadığı ve bunları yerine getirmenin dinen yanlış (şirk) olduğu görüşündedir. Dolayısıyla katılımcının söylem ve davranışlarının tutarsız olduğu görülmektedir. Bunun nedeni kişinin kendini dindar olarak nitelendirmesi fakat gerçek anlamda mensubu olduğu dinin hüküm ve yasaklarını göz ardı etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, popüler/hurafeci dindarlık (ve halk dindarlığı olarak da bilinen) tipolojisine sahip bireylerin tutumlarını anlamada belirleyici bir örnek teşkil etmektedir.

Batıl inançların günümüzde toplumun her zümresinde kabul görebileceği düşüncesine sahip olan katılımcılar, aynı zamanda batıl inançların modern toplumlarda varlığını sürdürdüğüne dair benzer görüşler belirtmektedir. Batıl inançların toplumun her döneminde insanların birtakım ihtiyaçlarına cevap verdiği ve bu nedenle varlığını ve toplumsal konumunu koruduğu düşüncesi hakimdir. Bireylerin daima mutluluk arayışı içinde olması batıl inançların devamlılığını sağlamada temel etkidir. Bunun yanında günümüzde modernleşme ile birlikte bilimsel ve teknolojik ilerlemeler sayesinde batıl inançların form değiştirerek kendini modernize etmesi ve yeniden üretilmesi, bu uygulamaların günümüzde daha ulaşılabilir olması ve daha geniş bir toplumsal tabana hitap etmesini sağlamaktadır.

3.2.2.2.2. Şifa ve Ritüel Boyutu

Dini batıl inanç (hurafe) uygulamalarının günümüzde modern toplumlarda görünürlüğünü irdelemek üzere, katılımcılar tarafından uygulanan veya gözlemlenen pratiklere ve bu tür uygulamaların gerek psiko-sosyal gerekse fiziksel anlamda etkilerine yer vermek batıl inançları anlama ve açıklamada önem arz etmektedir.

İlgili bölümde ölülerden medet ummak, cinlerle ilgili batıl inançlar, gaip bilgisi ve uluhiyetle ilgili batıl inançlar kapsamında türbelerde gerçekleştirilen uygulamalar, cinci/üfürükçü hoca deneyimleri, muska, büyü, fal ve burçlar hakkında katılımcı fikir ve görüşleri yer verilecektir.

Türbe ziyaretleri ve bu mekanlarda uygulanan batıl inanç ritüelleri hakkındaki görüşlerde, katılımcılar türbe ziyaretlerinde genellikle dua ettiklerini belirtmektedirler. Fakat edilen bu duaların içeriği, kişilerin hurafe uygulamalarında bulunup bulunmamaları konusunda birtakım bilgiler sunmaktadır. Bu noktada, duada türbede yatan kişiden istekte bulunmak söz konusu ise bu tutum hurafe olarak nitelendirilmektedir. Ölüden medet ummanın türbelere çaput bağlamak, mum yakmak gibi görünen ritüellerinin yanında içsel olarak edilen dualar aracılığıyla da ölülerden medet ummak mümkündür. Orada yatan zata yapılan dua ile hayırlı eş, çocuk sahibi olmayı istemek, şifa talep etmek gibi davranışlar o kişiyi putlaştırarak bir ritüele dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Bu anlamda bu tür davranışlar da hurafe uygulamalarına dahil edilmektedir. Bir katılımcının türbe ziyaretlerinde yaptığı dua ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“O zatlar Allah dostu olduğu için onların yüzü suyu hürmetine dualar daha çabuk kabul oluyor. Zor durumlarda sıkıştığımız anlarda onlardan bir himmet isteme, yardım isteme, onların yüzü suyu hürmetine diye zor anlarımızda daha çok onlardan yardım isteriz. Mesela bir hastalığımız, geçmeyen bir rahatsızlığımız varsa ya da çok sıkıldığımız psikolojik bir rahatsızlığımız varsa o zatlari vesile ederek onların yardımıyla Allah’a daha çok dua ederiz.” (A.U. 41, Kadın)

Anlatıda katılımcı türbede yaptığı dualarda orada bulunan zatı vesile kılarak fiziksel ve ruhsal açıdan şifa bulmayı istediğini belirtmektedir. Bu zatın vesilesiyle duasının daha çabuk kabul olacağını düşünmektedir. Bu mekanlarda şifa talep etmek ve çeşitli maddi

isteklerde bulunmak, katılımcının görüşme esnasında belirttiği ve günlük yaşamında sıklıkla gerçekleştirdiği bir faaliyettir.

Bir diğer katılımcı (C.Y. 26, Kadın) ise türbe ziyaretlerinde hayırlı eş ve hayırlı bir iş bulabilmek için dua ettiğini ifade etmektedir. Cümlelerinin devamında ise, bu mekanlarda edilen duaların daha çabuk kabul olacağı görüşünü belirtmektedir:

“Fatih Sultan Mehmet’in türbesine gitmiştim bir de Eyüp’teki türbeye gitmiştik. Oradaki insanlar daha mübarek bir insan. Hani belki bizim duamız kabul olmaz ama aracı kıldığımız zaman o aracı ile daha çabuk iletildiğine inanıyorum. O yüzden kabul olacağına inanıyorum.” (C.Y. 26, Kadın)

Bir diğer katılımcı ölüden medet ummak adına türbelerde yatan zata edilen dualar hakkında düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmektedir:

“İnsanlar mesela Eyüp Sultan hazretlerini gittiğinde Eyüp Sultan hazretlerinden bir şey istiyor. Şu artık zaten türbelere de yazılıyor; Eyüp Sultan’dan değil Allah’tan isteyin şeklinde. Bu çok büyük bir şey. İnsan oraya gidip şirke de girebilir. Büyük bir yanlış yapılıyor.” (P.E. 24, Kadın)

Bu konuda -katılımcının ifadelerine paralel olarak- gerek din görevlilerinin yapılan görüşmelerde yer verdikleri ifadeleri gerekse türbelerde yapılan gözlemler sonucu elde edilen bilgilere göre Diyanet İşleri Başkanlığı, türbelerde uygulanan batıl inanç tutum ve davranışlarının önüne geçebilmek adına bu mekanlarda birtakım uyarıların bulunduğu ve uyulması gereken dini kuralların yazılı olduğu levhalar asmaktadır. Fakat bu uyarılara rağmen türbede bulunan zata uluhiyet atfetme ve kendisinden medet ummak adına yapılan birçok ritüel bulunmaktadır.

Bunun birlikte katılımcılar türbelerde rastladıkları batıl inanç uygulamalarından söz etmektedir. Bir katılımcı konu hakkındaki gözlemlerini şöyle sıralamaktadır:

“Mezar taşına el sürmek, yüz sürmek, mezarda yatan kişilerden dünyalık bir ihtiyacını istemek, mezarın çevresini döne döne dua etmek, türbeye gelenlere şeker/lokum dağıtmak, türbeye ekme ve tuz bırakmak.” (M.D. 38, Erkek)

Katılımcının sözünü ettiği uygulamalar, alan araştırması kapsamında yapılan türbe ziyaretleri esnasında gözlemlenmiş olup türbedarlardan (türbe bekçisi) görevleri süresince şahit oldukları batıl inanç uygulamaları hakkında bilgi alınmıştır. İstanbul

Üsküdar'da bulunan Aziz Mahmut Hüdai türbesinde görev yapmakta olan türbedar, bu mekanda kabir etrafında dönerek dua edildiği, türbe halısının altına mektup bırakıldığı ve türbede (yasaklanmasına rağmen) namaz kılmaya çalışanların olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Eyüp semtinde bulunan Eyüp Sultan Hz. Türbesinde, küçük kızını kucağına almış bir annenin kızından tekrar etmesini istediği dua cümleleri "Rana ablamın annesi ve babası çok sağlıklı olsun, birlikte gezmeye gidelim. Rana ablam da çok sağlıklı olsun" şeklindedir. Anne, Eyüp Sultan hazretleri huzurunda yakınlarına şifa talebi için dua etmekte ve küçük kızına da aynı duayı tekrar ettirmektedir. Ayrıca Eyüp Sultan Hz. Türbesi yakınında genellikle bir dileği, isteği kabul olan kişilerin küp şeker, çikolata, lokum vb. şeyler dağıttıklarına sıkça rastlamak mümkündür.

Türbelerde rastladığı batıl inanç uygulamaları hakkında benzer gözlemlere sahip olan bir başka katılımcının anlatısı aşağıdaki gibidir:

"Kabirdeki zattan ev, araba, çocuk sahibi olmak, evlenmek, işe girmek, hastalığının iyileşmesi, gireceği bir sınavı kazanmak gibi konularda yardım istiyorlar. Dilek dileyip kabrin yanına oturup mezar taşına el sürüyor, ip bağıyorlar. Bezden beşik yapıp bir de yanına çöpten çocuk yapıyorlar. Dileği kabul olunca da lokum, şeker dağıtıyorlar." (A.G. 48, Kadın)

Katılımcının sözünü ettiği beşikten bez yapmak, çöpten/çubuktan çocuk yapmak ve ayrıca çaput bağlamak, mezarlık kenarlarına çocuk kıyafetleri bırakmak gibi uygulamalara İstanbul Bakırköy'de bulunan Zuhuratbaba türbesinde sıklıkla rastlamak mümkündür.

Bir diğer katılımcı türbelerde uygulanan batıl inanç ritüelleri hakkında gözlemlerini; "Mesela bazı türbelerde mum yakıldığını gördüm. Telli Baba'da tel dağıtıldığını gördüm. Ekmek de dağıtılır (T.S. 44, Kadın)" cümleleri ile ifade etmektedir.

Alanda yapılan görüşmelerde cinlerle ilgili batıl inançlar hakkında, cinci/üfürükçü hocalara bakınma-baktırma uygulamaları, muska yazdırma, muska taşıma gibi uygulamaları gerçekleştiren katılımcıların konu hakkında deneyim ve gözlemlerine başvurulmuştur.

Halk arasında cinci hoca olarak bilinen kişilere müracaat etmiş olan bir katılımcı, müracaat etme nedeni ve uygulanan pratikler hakkında şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Önceki yıllarda ruhsal olarak çok sıkıntı yaşadığım bir dönemde gitmişim hocaya. Zeytinburnu’nda bir hanın içinde izbe bir dairede hasta bakıyor kendisi. Gelenlerden annesinin ismini alıyor hastalık neyse onu görüyor. Odaya tüm hastaları aynı anda kabul ediyor. Bakımlar bittikten sonra odada bulunanlara toplu olarak okuyor. Bir de kenarda okunmuş sular var. Okunan herkes ondan satın alıyor, içiyorsun o suyu şifa için. Sulardan alınan paralarla Kur’an kursundaki yatılı kalan çocukların ihtiyaçları görülüymüş. Hoca benim kırk bir gün ara vermeden gelip kendisine okunmam gerektiğini söyledi. ‘Kırk bir günün sonunda şifa bulacaksın’ dedi. Ben yirmi gün gittim, okundum. Ama sıkıntılarım geçmedi. Aradan birkaç yıl geçince kendisine tekrar gittim sıkıntılarım devam ediyor diye. ‘Sen o zaman kırk bir günü tamamlamamışsın o yüzden şifa bulmamışsın. Kırk bir gün devamlı okunman gerekiyor’ dedi.” (S.D. 25, Kadın)

Katılımcı bu deneyiminin ardından yakın dönemde sevdiği kişinin kendisini terk etmesinden dolayı Maltepe semtinde bulunan bir başka hocaya müracaat ettiğini şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Sevgilimden ayrıldıktan sonra kendimi çok kötü hissettim. Beni neden terk ettiğini bilmiyordum, hiçbir şey söylemeden bitirdi. Ben de hocaya gittim nedenini öğrenmek için. Hoca sevgilimin sadece ismini istedi, ben daha bir şey anlatmadan kendisi yaşadığım olayları tek tek anlattı. Buna çok şaşırdım. Her şeyi görüyor. ‘Başka bir kız daha varmış aklında, onu ayarlayınca seni bırakmış’ dedi.” (S.D. 25, Kadın)

Anlatılarda görüldüğü gibi katılımcı herhangi bir psikolojik rahatsızlık, stres ve bunalım yaşadığı probleme çare aramak için belli dönemlerde bu gibi kimselere başvurmaktadır. Ayrıca bu kimselerin gaipten (bilinmeyen) haber verme yetenekleri olan özel yetenekli kişiler olduğunu düşünmektedir ve bu gibi söylemlere inandığını belirtmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan katılımcının görüşme sırasındaki ifadesi, boşluğa düştüğü ve manevi olarak bir eksiklik hissettiği dönemlerde cinci/üfürükçü hocalara olan eğiliminin arttığı yönündedir.

Konu hakkında deneyime sahip bir başka katılımcının anlatısına alttaki paragrafta yer verilmektedir:

“Evet bu hocalara çok müracaat ettik. Geçende saydım on sekiz tane hocaya gitmişim. Kendimizi psikolojik olarak rahatsız hissettiğimiz için gittik. Mesela dinle çok ilgilendiğimiz zamanlarda namazdır, abdesttir, okumadır bu konularda vesveseye kapıldığım için o yüzden çok hocaya hacıya gittik. Ama tam (ehil) hocasını bulamadığımız için şifa bulamadık. Kısmet açılması için de gittim. Evliliğimin gecikmesinden dolayı bağlı mıyım diye hocaya gittim. Bu durum Allah’ın takdiri yani kader de olabilir, bağlı da olabilirim yani ikisinden biri.”
(A.U. 41, Kadın)

Cinci/üfürükçü hocaya başvurma gerekçesi olarak psikolojik rahatsızlıklarından kurtulma, evlenmek ve kısmetini açmak olduğunu belirten katılımcı, bu tür yerlerde uygulanan ve sonrasında kişinin kendine uygulaması tavsiye edilen pratiklerin neler olduğu konusunda aşağıdaki cümlelerle anlatmaktadır:

“Genellikle bu bakınma işlemlerde anne adı alınıyor. Yıldıznameden bakılıyor. Bütün hocaların genelde yaptığı bu. Anne adı alınıyor ve yıldıznameden bakılıyor. Ve sen de bir rahatsızlık olup olmadığını söylüyorlar. Arkasından rahatsızlığınıza göre dua yazıyorlar. ‘Şunu boynunuza takın, bunun suyunu şu kadar gün için, şununla banyo yapın’ gibi şeyler diyorlar. Sonra ‘şu kadar sürede rahatsızlığınız geçecek’ diye söylüyorlar. Kimisi düğüm atılmış ip veriyor kısmet açmak için. ‘Bunun her bir düğümü Felak ve Nas surelerini okuyarak çöz’ diyorlar. Yakıp tütünmek için okunmuş kumaş parçası veren hocalar oluyor.” (A.U. 41, Kadın)

Birçok hocaya müracaat etmiş ve yukarıda bahsi geçen ritüeller hakkında oldukça deneyimli olan katılımcı, bu söylenen uygulamaları gerçekleştirdiğini fakat hiçbirinden fayda görmediğini söylemektedir.

“Şimdiye kadar bir sürü hocaya gittik, o kadar muska takındık, suyunu içtik, suyla banyosunu yaptık ama ben şimdiye kadar hiçbir yararını görmedim. Hiçbirinden azıcık da olsa bir şifa buldum diyemem. Az bir rahatlama dahi olmadı. Salih bir hoca bulamadığımız için belki de. Şimdiye kadar ki gittiklerimiz para ve menfaat için bu işi yapıyordu genellikle. Mesela hasta

başına iki yüz lira ücret alarak safranla dua yazıp da safran pahalı olduğu için bakınmak ücretini de fazla alan hocalara denk geldim. Safran bitkisinin büyü, muska çözmede daha etkili olduğunu söylüyorlar. Ama ben bir faydasını görmedim. Mesela kız kardeşim bulunduğu köydeki bir hocaya çocuğu olsun diye gitti. Hoca ona kara bir tavuk getirmesini söylemiş. Bu uygulamalar aslında kişiye bir fayda sağlamıyor. Belki de salih, güvenilir bir hocaya denk gelmediğimiz için şifa bulamıyoruzdur. Şifa bulana kadar aramak lazım.” (A.U. 41, Kadın)

Katılımcı her ne kadar bu tür hocaların uygulamalarından şu ana kadar fayda görmediğini belirtse de bu tutumuna şifa buluncaya dek devam edeceği ifade etmektedir.

Bir başka katılımcı konu hakkındaki deneyimlerini şu ifadelerle aktarmaktadır:

“Annem ağır hastaydı, cinlerle konuşuyordu. Annemi onlardan kurtarmak için gittik ama nafile. Bir de kız kardeşlerim evlenemeyince okunmaya gittiler, ben de onların yanında gittim. Hoca kitap açtı, yıldızname yaptı. Anne ismini sordu. Sonra da bir suyun içine baktırıp ‘su iç geber’ dedirtti kız kardeşime. Böylece cin ölecekti ve onlar da kurtulacaktı. Sonra hoca yardımcısına muska yazdırıp ellerine verdi. ‘Bunu boynunuza takın, şunun suyunu için’ dedi. Kardeşlerim uyguladılar, kırk bir gün beklediler. Sonra hiçbir fayda görmediler. Onlardan fayda olmayacağını söyledim, beni terslediler. ‘Bu adam tam bir soyguncu’ dedim. Ama onlar gitmeye devam ettiler. Ama sonuç negatif, soyuldukları yanlarına kar kaldı! Hem paraları gitti hem de ‘bu hoca iyi değil’ deyip yeni hocalar araştırmaya koyuldular. Ben gitmeyin dedikçe aramız bozuldu. Psikolojik olarak çöküntü içindeler. ‘Bu büyüü kim çözer’ diye araştırıp kafalarını başka düşüncelere veremiyorlar.” (A.G. 48, Kadın)

Katılımcılar anlatımlarında, bu gibi hocalara genellikle kendilerini çaresiz hissettikleri anlarda, psikolojik veya fizyolojik bir hastalık durumunda, stres ve sıkıntılı dönemlerinde başvurduklarını belirtmektedirler. Bakınma denilen uygulama esnasında ve sonrasında yapılan çeşitli pratiklerin kişilere fayda ve şifa sağlamadığı konu hakkında deneyim ve gözlem sahibi tüm katılımcıların ortak olarak ifade ettiği bir noktadır.

Alanda yapılan araştırmada bir diğer uygulama olarak gaip bilgisi kapsamında yer alan, cinci/üfürükçü hoca olarak bilinen kişilerin gaipten (bilinmeyen) haber verme iddiaları ve bunun yanında fal, astroloji gibi alanlarda insanların geleceğine dair haber verme, yönlendirmelerde bulunma çalışmalarıyla ilgili katılımcıların görüş ve düşünceleri incelenmiştir.

Cinci/üfürükçü hoca olarak bilinen kişilerin gaipten (bilinmeyen) haber verme iddiaları hakkında bir katılımcı aşağıdaki düşünceye sahiptir:

“Gaibi sadece Allah bilir. Ama bir yandan da bir türlü de vazgeçemiyoruz hocalardan. Sizin duygularınızı okudukları için sanki onların söylediği bazen doğru gibi geliyor ama bence doğru değil. Zaten genellikle de doğru çıkmıyor. Ama sizi psikolojik olarak inandırıyor önce. Sonra da doğru çıkmıyor yani. Bir daha gelsin diye bağlıyorum sizi gelecekten haber veriyorum diye. İnsanın psikolojisini bilerek konuştukları için inandırıcı oluyor.” (A.U. 41, Kadın)

Burada ifade edilen düşüncede geleceğe dair verilen bilgilerin her ne kadar gerçeği yansıtmadığı bilirse de katılımcı bu kişilerden vazgeçemediğini söylemekte ve sözlerinin inandırıcı olduğuna kanaat getirmektedir.

Cinci/üfürükçü hocaların geleceğe dair söylemlerini inandırıcı bulan A.U. ve S.D. adlı katılımcılar dışında, diğer katılımcılar bu gibi söylemlere inanmadığını belirtmektedir. A.G. adlı katılımcının konu hakkındaki düşüncesi aşağıdaki gibidir:

“Bu kişiler tamamen şarlatandır. Gaybı Allah’tan başka kimse bilemez. Bu kişiler insanların çaresizliği üzerinden bir sömürü elde etmektedirler.” (A.G. 48, Kadın)

Benzer görüşte olan bir diğer katılımcı ise alttaki alıntıda belirtilen ifadelere yer vermektedir:

“Gaibi yalnızca Allah bilir. Günümüzde meteoroloji hava durumlarını biliyor. Yarın yağmur yağacağını vs. söylüyorlar. Ama aslında sadece tahmin diyorlar. Çünkü bu tahminlerin yanlış da çıktığı oluyor. Yani gaibi yalnızca Allah bilir. Ayetlerde de geçer; ‘Sana gaipten soruyorlar, kıyametten soruyorlar. Onlara de ki: Bunun bilgisi yalnızca Allah katındadır’ buyuruyor.” (P.E. 24, Kadın)

Konuya dinsel açıdan yaklaşan katılımcıların geneli benzer ifadelerle, gaip bilgisinin yalnızca Allah'a ait olduğu, gaipten haber verdiğini iddia hocaların ise bu yolla insanlar üzerinden kazanç elde etme maksadında oldukları görüşündedirler. Genel görüşten farklı olarak, hocaların bu söylemlerinden etkilenerek doğru olduğunu kabul eden ve bu kişilere müracaat etmeye devam ettikleri ifade eden iki katılımcı görüşü bulunmaktadır.

Bununla beraber fal, astroloji gibi alanlarda insanların geleceğine dair haber verme ve bu yolla geleceklerine yön verebileceklerine dair çalışmalarla ilgili, bir astrolog olan N.Ş. adlı katılımcının konuyla alakalı aktarımı şöyledir:

‘Ben daha çok ‘burcum nedir ki?’ sorusuna karşılık ben herkesin doğum haritasını bilmesini öneririm. Kişi doğum tarihini ve saatini verdikten sonra ben bir horoskop çıkartıyorum. Dolayısıyla bu horoskop kişinin kendi yaratılışından bu yana yaşama hangi sınavla ilgili geldiğinden ve bu yaşamda neyle yüzleşip neleri aşması gerektiğine varana kadar inanılmaz bir bilgi çıkarıyor. Geleceğe dair birçok öngörüsü var, lakin ben orada da şunu savunuyorum; gelecekle ilgili olasılıkları söylüyor. Buradaki karar kısmını bize bırakıyor. Çünkü bir mutlak kader var bir de muğlak kadar var. Yani senin hangi cins, hangi ırk, hangi dil, hangi dinde doğacağını mutlak kaderdir. Bir de muğlak bir kader var; ben burada sana karşında diyorum ki, ‘gelecek haritasında böyle böyle özellikleri var ama senin haritanda da bunlar bunlar var’. Sonuçta ben burada ‘olumlu yönler şunlar, olumsuz yönler şunlar’ dediğim an işte burada geleceğe dair muğlak kadar senin elinde oluyor. Karar verip seçim yapmak ya da seçim yapmamak, geleceğe dair de astroloji haritalarının birçok bilgiyi, birçok detayı, mesela iş kurmalı mısın, yalnız mı çalışmalısın, ortaklık mı yapmalısın, hangi mesleğe yönelmelisin hepsi var. Bunları söyledikten sonra seçim ve kaderine yön vermek senin elinde.’’ (N.Ş. 42, Kadın)

Anlatıda katılımcı, kişilerin yaşamında yıldız haritasındaki bilgilere göre geleceğe dair alacağı kararlarda kaderine yön verebileceğini ifade etmektedir. Bu şekilde kişinin gelecekte karşılaşacağı olumsuz sonuçların önüne geçmenin mümkün olduğunu iddia etmektedir. Kendisine astroloji ve burçların bilimsel yönü sorulduğunda konu hakkında aşağıdaki ifadelerde bulunmaktadır:

‘‘Astrolojinin bilimde çok fazlasıyla yeri yok. Ama astrolojinin psikolojiye göre de çok büyük daha geçmiş tarihi var. Psikoloji bilim olarak kabul edilip 200-220 yıllık bir tarihi olmuş olmasına rağmen, astrolojinin binlerce yıllık bir tarihi var. Dolayısıyla astroloji bilimden daha çok şu anda ilim olarak kabul ediliyor. Dolayısıyla bilimsel gerçekliği henüz ispatlanamıyor.’’ (N.Ş. 42, Kadın)

Astroloji ve burçların bilimselliğinin olmadığını fakat köklü bir tarihe sahip olduğunu belirten katılımcı astrolojinin alanında bilim olmaktan çok bir ilim olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Fakat toplumda bireylerin geneli astrolojiyi astronomi (gökbilimi) bilim dalı ile karıştırmakta olup, burçların bilimsel yönünün olduğu düşüncesindedir. Yıldız haritalarıyla açıklanan günlük, aylık veya yıllık burç yorumları, bireylerin belli dönemlerde karşılaşacakları olay veya kişilerle ilişkilendirilebilmektedir. Burçlar hakkında yapılan yorumların ve kişilik analizlerinin gerçekçi olduğunu düşünen bir katılımcının aktarımı aşağıdaki gibidir:

‘‘Çok gerçekçi olduğunu düşünüyorum. Bu kadar şeyin sahte olamayacağını düşünüyorum. Çünkü mesela ben yengeç burcuyum. Benim özelliklerim de tıpatıp aynısı yani. Bu yıldızlarla alakalı bir şey. Düşünürsek saçma geliyor ama okuduğumuz zaman çok birebir aynı. Aslan burçları mesela genelde hepsi o şekilde oluyor. Yengeçlerin hepsi duygusal oluyor. Bunların tesadüf olmayacağını düşünüyorum.’’ (R.K. 18, Kadın)

Bir diğer katılımcı da benzer bir görüşe sahip olarak *‘‘bazen bir olay yaşadığımda akluma geliyor, evet böyle bir olay yaşayacağım falımda çıkmıştı diyorum (S.D. 25, Kadın)’’* cümleleriyle, burç ve fallarla geleceği hakkında bulunan tahminlerin gerçekleştiği düşüncesini taşıdığını belirtmektedir. Genellikle el falı baktırdığını ve internet uygulamaları üzerinden sık sık tarot falı baktığını ifade etmektedir.

Ara ara kahve falına baktırdığını söyleyen bir başka katılımcı ise fal baktırma nedenini, fala inanmaktan çok eğlenme amacıyla ve güzel şeyler duymaya ihtiyacı olduğunu ifade ederek açıklamaktadır:

‘‘Fal baktırma nedenim güzel şeyler duymak. Güzel şeyler duyunca insanın kendini motive ediyor. Mesela çok iyi yerlere geleceksin, başına çok güzel şeyler gelecek gibi. İnsan gerçekten de iyi şeyler olacağına inanıyor.’’ (T.S. 44, Kadın)

Alanda yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular, Türkiye'deki mevcut dini yapı, dindarlık din tipolojileri ve günümüzde batıl inanışların varlığına yönelik önemli bilgiler sunmaktadır. Geçmişten bugüne insanlar belirsizlik yaşadıklarında, zor anlarında, kendilerini güçsüz veya mutsuz hissettiklerinde, bir çıkış kapısı bulamadıklarında; çare aramak, arzu ettiği şeye ulaşmak veya şifa (ruhsal/bedensel) bulmak amacıyla manevi ve kutsal olanla ilişki kurma eğilimindedir. Bu eğilim bazen bir kitabi dine, bazen mistik ve ruhsal bir arayışa, bazen ise batıl inanışlara (hurafe) yönelik olabilmektedir.

İnsanın doğası gereği var olan inanma ve manevi olanla bağ kurma eğilimi, günümüzde özellikle bilimsel bilginin yetersiz kaldığı durumlarda, kişiyi popüler dindarlığın batıl birtakım inanç ve uygulamalarına yöneltebilmektedir. Bireyler geleceği tahmin etme veya olacak olan olayları kontrol altına alma adına, düşüncelerinde kurguladıkları unsurları kültürel ve geleneksel olgular ile harmanlayıp bir ritüel haline dönüştürebilmektedir. Nitekim bu durum batıl inançlara toplumsal bir nitelik kazandırmaktadır (Ayhan ve Yarar, 2005: 19).

Geleneksel, kültürel ve dinsel değerlerle bezenmiş batıl inançların günümüz modern toplumlarında nasıl devamlılığını sağladığı konusu, bireylerin bu uygulamalara yönelme ve ihtiyaç duyma nedenlerini anlamak ve açıklamakla mümkündür. Batıl inançlara yönelme nedenleriyle ilgili, katılımcı görüşlerine bakıldığında ruhsal ve manevi eksiklikler, belirsizlikten kurtulma ve geleceği bilme arzusu, psiko-sosyal ve ekonomik nedenler, gelecek zararlardan korunmak, mutluluk arayışı, kendini iyi hissetme ihtiyacı gibi olgular ön plana çıkmaktadır. Bu gibi ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkan batıl inançların Türk kültüründeki tezahürleri, geçmiş dönem Orta Asya dini olan Şamanizm'i, Anadolu'daki Helen kültürünü ve İslam dininin unsurlarını aynı çatı altında toplayarak senkretik bir yapıda yorumlamaktadır (Ayten ve Köse, 2018: 27).

Aynı zamanda Türk popüler dindarlığını (halk dindarlığı) oluşturan bu unsurlar, halk tarafından üretilmiş ve resmi İslam ile bağdaşmayan bir formdadır. Konu hakkında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilen fetvalar toplumda batıl inançlar (hurafeler) konusunda caydırıcı bir etki oluşturmamaktadır. Bunun yanında bilimin gelişmesi ve rasyonel düşüncenin modern toplumlarda hakim olması da batıl inançların varlığını etkilememektedir. Dahası teknolojinin gelişmesiyle birlikte televizyonlarda, internet sitelerinde ve sosyal medyada cinci/üfürükçü hocalar, falcılar, medyumlar, astrologlar

daha görünür hale gelmiştir. Akıllı telefonlarda görüntülü konuşma yoluyla uygulanan cin çıkarma seansları, fal ve medyumluk hizmeti veren telefon uygulamaları, televizyonlarda bazı kanallarda cinci/üfürükçü hocalar tarafından uygulanan bakım ve şifa çalışmaları batıl inanç tutum ve davranışlarını günümüzde daha ulaşılabilir kılmaktadır.

Eğitim ve kültür düzeyi farketmeksizin her zümrede kendine yer bulabilen ve bu anlamda psiko-sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda toplumda kendini gösteren batıl inanışlar (hurafeler), resmi dinden bağımsız olarak geleneksel bir dini yapı oluşturmaktadır. Toplumların kendi doğrularını yarattığı bir sosyal gerçeklik alanında (Berger ve Luckmann, 2008: 3-9) varlığını nesilden nesile sürdürmektedir. Batıl inanç tutum ve davranışları sergileyen kişiler bu davranışların resmi-kitabi dine ve bilime uygun olmadığını ezbere kalıplarla dile getirirler de bir yandan da bu tür davranışları sürdürmektedirler. Geleneksel yollarla kuşaklar arası aktarılan batıl inançlar, zaman içinde kökleşmekte ve daha güçlü bir gerçeklik halini almaktadır (Ayten ve Köse, 2018: 43).

3.2.3. New Age ve Batıl İnançların Toplumsal İşlevsellik Açısından Değerlendirilmesi

Günümüz Türk toplumunda hem New Age akımı hem de dini batıl inançlar, genel anlamda farklı toplumsal zümrelere hitap etse de benzer psiko-sosyal yönelimler doğrultusunda var olmaktadır. Batıl inançlarda olan metafizik alana ait kutsallık anlayışı New Age akımı için de geçerlidir. Batıl inanç ve New Age ritüellerini benimseme nedenlerine bakıldığında, bireylerin belirsizlik yaşadıkları anlarda, travmatik dönemlerinde, kendilerini güçsüz veya mutsuz hissettiklerinde, bir çıkış kapısı bulamadıklarında; çare aramak, arzu ettiği şeye ulaşmak veya şifa (ruhsal/bedensel) bulmak amacıyla manevi ve kutsal olanla ilişki kurma eğilimindedir.

New Age uygulama ve ritüellerinin geleneksel dönemlerden günümüze kadar gelen bazı pagan, mistik ve Şamanik unsurların modernize edilmiş ve günümüz şartlarında topluma yeniden sunulmuş hali olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde modernleşme ve dünyevileşme sürecinin etkisiyle dinin geleneksel konumu aşınmış ve hayata anlam veren rolü etkisini yitirmiştir. Bu nedenle bireyler güvенеceği ve zor zamanlarında sığınacağı dayanaklardan yoksun bırakılmıştır. Dolayısıyla bunun

sonucunda bireylerin modern yaşamın stresli ve zorlu koşullarıyla baş etme yöntemi olarak birtakım manevi arayışlara yönelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bunun yanında batıl inançların da çeşitli dinsel ve kültürel unsurları aynı şemsiye altında toplaması açısından tıpkı New Age gibi senkretik bir yapıya sahiptir. Ayrıca günümüzde teknolojinin gelişmesiyle batıl inanç uygulamaları da modernize olmakta (akıllı telefonlarda bulunan online fal ve medyumluk uygulamaları gibi) ve kendini modern koşullara uygun bir biçimde yeniden üretmektedir.

Dini batıl inançlar ve New Age, bireylerin kutsallık arayışlarına karşılık vermesi bakımından benzer toplumsal işleve sahiptir. Günümüz modern kapitalist düzen koşullarında kişilerin (ekonomik krizler, yalnızlık, psikolojik sorunlar gibi) anlam arayışına New Age içkin, batıl inançlar ise aşkın bir konumda cevap vermektedir.

New Age akımının kişinin bilincinde oluşan içkin inanç sistemi, spiritüel gelişim ve yeni dönem manevi yolculuk olarak kabul edilmesi, onun topluma bir kişisel gelişim ve yaşam koçluğu sektörü olarak sunulmasını da beraberinde getirmektedir. New Age, katılımcıları tarafından geçmiş dönemlerin dergah ve tarikat anlayışının günümüzdeki modernize edilmiş hali olarak görülmektedir. New Age'in sunduğu içsel rehberlik, içe dönme, şifalanma, olumlama gibi kavramlarla bireyin değişimi ve farkındalık kazanmasına yönelik ücretler karşılığında çalışmaların yapıldığı kuruluşlara rastlamak oldukça mümkündür.

Diğer yandan dini batıl inançlar başlığında yer alan cinci/üfürükçü hocaların, falcı ve medyumların günümüzde daha da yaygınlık kazanması ve merdiven altı olarak tabir edilen görünmez mekanlarda bir hocalık sektörü haline dönüşmesi, New Age ve batıl inançların toplumda yaygınlığı ve kişilerin sosyo-psikolojik gereksinimlerine cevap vermede dikkat çeken bir başka benzeşik husustur. Dahası bu bahsedilen hocalık sektöründen olan kimselerin, toplumda daha geniş kitlelere hitap edebilmek adına şekil ve isim değişikliğine giderek kendilerini New Age alanında (kişisel gelişim uzmanı veya metafizik uzmanı) tanıttıkları iddiasına alanda yapılan görüşmelerde rastlanmaktadır. Nitekim konu hakkında, spiritüel gelişim uzmanı ve aynı zamanda yaşam koçu olan bir katılımcının görüşü aşağıdaki gibidir:

“Müşteri dediğimiz kişi, ihtiyaç sahibi internette araştırma yapıyor. Zavallım ne yapsın çaresiz kalmış. Doktorlara gitmiş, ameliyatlara olmuş, ilaçlar kullanmış

çözümüne ulaşamamış. Ondan sonra psikologlara, psikiyatlara gitmiş çözümlere ulaşamamış, çaresiz kalmış artık. Elimizden bu geldi demişler, bitmiş çare yok. Böyle bir noktada arayışa girdiklerinde bizi buluyorlar. Eskiden hacı hoca kesiminde olanların çoğu şimdi kendilerini kişisel gelişimci olarak tanıtıp bizim sektöre sızdılar. Hakikaten bize çok enteresan vakalar geliyor. Mesela, kendisini şifacı olarak tanıtıyor. Web sitesinde de öyle görünüyor. Hakikaten biz inceledik. Fakat hiç alakası olmayan, bu konularla ilgili eğitim almamış, kendini asla geliştirmemiş, eski hacılardan hocalardan birisiymiş. Bunu da sonradan araştırdıktan sonra öğrendik.’’ (H.K. 38, Kadın)

New Age akımı ve batıl inançların benzer toplumsal işlevlerinin yanı sıra, iki olguyu birbirinden ayıran belirgin farklar de bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi New Age ve batıl inançların hitap ettiği toplumsal zümrelerdir. New Age akımı genel itibariyle, daha rasyonel bir dünya görüşüne sahip olan, toplumda seküler camia olarak anılan, din ve dindarlık kavramlarına seküler bir perspektiften yaklaşan bir toplumsal kesim tarafından kabul görmektedir. Dine yönelik algısının inanç esaslarından (Allah’a ve peygambere inanmak) ibaret olduğunu bu zümrelerde dinin ibadet boyutunun bir gereklilik olarak görülmemesi söz konusudur. Bu kimselerin dini evrensel ahlaki değerlere önem verdiklerini ve bununla beraber ahiret inancına sahip olduklarını, dindarlığın özünün bu vasıflar olduğu düşüncesini taşıdıklarını ve bundan dolayı da günümüzde bu entelektüel kesimlerde modernist/hümanist bir dindarlık anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Bu anlamda New Age, modern toplumlarda sekülerleşme sürecini özümsemiş birtakım entelektüel zümrelerde bireylerin manevi arayışlarını tatmin etmek adına kabul görmüş niteliktedir.

Dini batıl inançların kabul gördüğü toplumsal zümrelerde ise daha çok popüler dindarlık tezahürlerine rastlamak mümkündür. Türk toplumunda popüler dindarlığın tezahürlerine bakıldığında, İslam inancı çerçevesinde yorumlanmış geleneksel yaşantıyla belirlenen kısmen hurafelerle karışık bir dindarlık çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır. Popüler dindarlığın semavi dinler, geleneksel kabul ve hurafelerle senkretik olmuş yapısı, bireylerin ihtiyaç ve yönelimleri doğrultusunda şekillenmiştir. Fakat bununla beraber dini batıl inançların (ve aynı zamanda halk dini olarak da bilinen popüler dindarlığın) New Age akımına nazaran çok daha geniş toplumsal bir tabana hitap ettiği, toplumun

her kesiminden ve her düzeyden insanın ihtiyaç duyduğu anda bu tür pratiklere yönelebileceği göz ardı edilmemelidir.

New Age ve dini batıl inançların toplumda görünür olduğu zümreler her ne kadar farklılık arz etse de, bu yapıların bireylerin ihtiyaçlarına cevap vermeleri ve belirli kesimlerce çözüm yolu olarak görülmeleri açısından benzer bir işleve sahip oldukları görülmektedir. İnançlar toplumsal ve tarihsel dinamiklerle farklı formlara bürünse de gerek toplumsal gerekse bireysel yönden mahiyetini her dönemde korumaktadır. Modern kültürün hakim olduğu günümüz toplumlarında da bu durum geçerliliğini sürdürmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Günümüzde modernleşmenin doğal bir sonucu olarak görülen sekülerleşme süreciyle birlikte toplumların kitabi dinlere karşı ilgisinin azalması ve dünyevi olana yönelimin artmasına ilişkin pek çok görüşe rastlamak mümkündür. Bu süreçte kamusal alandan (kısmen) özel alana itilen dinin, toplumlar üzerindeki etkisini yitireceği ve zamanla yok olacağı öngörülmekteydi (Köse, 2014: 14-15). Fakat bu durum beklenildiği gibi dinin dünya üzerinde silineceğine dair bir sonuç doğurmamış, dinin farklı bir biçimde tanımlanmasına ve bir dönüşüm geçirmesine neden olmuştur. Geleneksel toplumlarda olduğu gibi günümüz modern toplumlarında da bireylerin dinsel talepleri halen var olmaktadır (Subaşı, 2004: 54-62). Türkiye’de de bu anlamda dinin bir dönüşüm geçirdiği ve toplumda modernleşmeyi daha net bir biçimde yaşayan kesimlerce de (kısmen farklılaşmış) bir dinsel eğiliminin devam ettiği görülmektedir.

Türkiye’de modernleşmenin etkilerinin daha yoğun hissedildiği toplumsal zümrelerde dine ve dinsel olana yaklaşımın; evrensel ahlaki değerlere önem verilen, ahiret inancı taşıyan ve dindarlığın dinin inanç esaslarından (Allah’a ve peygambere inanmak) ibaret olduğu bir anlayışla şekillendiği görülmektedir. Fakat bu din ve inancın sekülerleşme tezinde yer verilen keskin ifadelerle yok olacağı veya toplumlar üzerindeki etkisini yitirdiği anlamına gelmemektedir. Bu durum dinin bazı toplumsal zümrelerde bir dönüşüme uğraması ve anlamının değişmesini ifade etmektedir.

Sekülerleşme bu anlamda bir toplumun tüm kesimlerini ve kişilerini kapsamayabilir. Bir toplum genel anlamda sekülerleşme yolunda giderken aynı toplum içinde bazı kesimler daha katı dindarlaşmalara ve diğer bazı kesimler yeni dinsel arayışlara yönelebilirler. Yani bir toplumun hem seküler olanı hem de dinsel olanı aynı anda bünyesinde barındırması gayet doğal bir süreçtir. Dolayısıyla Türkiye’de dinin toplumdaki yerinin özellikle Batıya kıyasla son derece canlı olduğu görülmektedir. Toplumun geneline bakıldığında özellikle kültürel olarak önem kazanmış dini pratikleri yaşatma iradesi Türk toplumunda yüksek düzeydedir. Fakat bunun yanında toplumdaki eğitim ve gelir düzeyinin artışı, kentleşme, gibi modernleşmenin somut göstergeleri çerçevesinden bakıldığında toplumumuzda sekülerleşme yönünde bir ilerleme de söz konusudur. Toplumdaki üst tabakaya hakim olan kültürel yönelime bakıldığında o toplumun sekülerleşme yöneliminde olup olmadığı görülebilmektedir (Amman, 2010: 44).

Bu anlamda Türk toplumunda entelektüel zümrede New Age akımının etkilerinin görülmesi ve aynı zamanda popüler halk dindarlığına ait unsurların toplumda hakim olması oldukça doğaldır. Bireylerin tarihsel süreç boyunca kutsala olan eğilimi modern toplumsal süreçlerde de devamlılığını korumaktadır. Günümüzde daha ulaşılabilir eğitim olanakları ve destekleyici teknolojik gelişmelerle birlikte rasyonel olmayan inanışların ve batıl ayinlerin yavaş yavaş yok olacağı düşüncesinin (Zuckerman, 2006) geçerli olmadığı, popüler dindarlık tezahürlerine bakıldığında net bir biçimde görülebilmektedir. Dolayısıyla modern toplumun gerek sosyal gerekse bireysel, psikolojik problemlerinden birtakım inançlara tutunarak kurtulma isteğinin kişileri batıl inançlara (hurafe) veya birtakım manevi arayış yollarına yönelttiği yadsınamaz bir gerçektir. Ölülerden medet umma, gaipden (görünmez alem, bilinmeyen) haber alma, uluhiyetle (ilahlık vasfı atfetme) ilgili batıl inançlar ve cinlerle ilgili batıl inançların günümüzde halen devam etmekte olan uygulama ve ritüellerinin var olduğu görülmektedir. Bu çerçevede türbelerde uygulanan çaput bağlama, kilit açma, orada yatan zattan istekte bulunma, türbede namaz kılmak, bezden beşik yapmak, türbe örtüsünün altına fotoğraf veya not bırakmak, kişilere geleceğe dair bilgiler verme, falcılık ve kehanet günümüzde yaygınlığını koruyan hurafelerden bazılarıdır.

Batıl inançlara inanmanın kişilerin dindarlık düzeyleri ile ilişkisine bakıldığında, gerçek anlamda din inancı güçlü, din kurallarına bağlı (dindar olan) bireylerin hurafelere yönelmediği görülmektedir. Buna göre, normatif dindarlık düzeyine sahip olan bireylerin bu tür uygulamalara yönelmeyeceği fakat dinin özünü ihmal etmiş, şekilsel bir dindarlık algısına sahip popüler/hurafeci dindarlık tutumu içerisinde olan kimselerin batıl inançlara yönelmesinin mümkün olduğu görüşü yaygındır.

Benzer şekilde, dinin ibadet ve kurallarının ihmal edildiği ve inanç esasları ile evrensel ahlaki değerler çerçevesinde şekillenmiş modernist bir din anlayışında da, bu anlayışa uygun olarak, New Age akımının felsefesi ve etkilerinin görülmesi olağandır. Bu açıdan seküler bir maneviyat ve inanç algısına sahip zümrelerde bireysel alana çekilen din, şahsi bir tercih olma konumundadır. Dinin kişilerin kendi bilinç düzeyine göre yaşanması gerektiği düşüncesi, bu zümrelerde birey merkezli bir kutsallık inşasının varlığını göstermektedir. Dolayısıyla din ve inanca yönelik anlayış, New Age katılımcı grubu nezdinde aşkın olmaktan ziyade içkin bir inanç anlayışını içermektedir.

Dinsel ve manevi açıdan eksiklik yaşayan ve modern zamanın problemleri, ruhsal bunalımlar ve psiko-sosyal sorunların eşliğinde olan bireyler, en çok da yaşanan travmatik olaylar sonucu bir anlam arayışı içine girerek kendi özlerini içsel bir yolculukta, New Age'te, aramaktadır. Nitekim New Age akımının ortaya çıkması ve yaygınlaşmasında da geleneksel dini inançların bireylerdeki inanma ihtiyacını tatmin etmediği, bunun sonucunda da kişilerin akla uygun, güvenilir, dünyaya ve doğaya uygun yeni bir inanç sistemi aramaya başladıkları, New Age'in de temelde bu arayış sonucu ortaya çıktığı görüşü hakimdir. Bu anlamda New Age, modern toplumlarda sekülerleşme sürecini özümsemiş birtakım entelektüel zümrelerde bireylerin manevi arayışlarını tatmin etmek adına kabul görmüş niteliktedir.

Bunun yanında New Age'in katılımcılarına kişisel aşkınlık, bilinç üstü duyarlılık ve içsel bir yolculuk vaad etmesi onun bir din öğretisi olmaktan çok maneviyatla ilişkisel bir bağ kurduğunun göstergesidir. Günümüz modern toplumlarında değişen din ve maneviyat algısıyla birlikte bu iki kavramın anlamları ve temsil ettiği olgular farklılaşmıştır. Günümüzde maneviyat -din ve dindarlık kavramlarından farklı olarak dine oranla daha esnek, daha az geleneksel ve daha bireysel olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan modern süreçlerle birlikte dindarlık kavramının sınırları daralmış ve bu sınırlar dışında kalan alanları ifade etmek için maneviyat kavramının kullanımı yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla maneviyat kavramı hem dindar hem de seküler olanı kendi bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle dinden ziyade sıklıkla maneviyat kavramıyla bir arada anılan New Age; manevi bir yolculuk, kişisel bir anlam ve amaç arayışı yolunda kişilerin kendini ve başkalarını kapsayan affedicilik, yüksek derecede fiziksel ve duygusal iyi oluş, neşe ve varoluşun zayıf yönlerini aşma yeteneklerini ortaya çıkarma iddiasındadır.

New Age akımının kişisel gelişim sektörü olarak sunulması ve Türkiye'de İslami söylemlerle özdeşleştirilmesi, New Age'in toplumun tüm kesimlerinde kabul görmesi ve içselleştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu sayede New Age gerek muhafazakar toplumsal zümreye gerekse seküler kesim olarak tabir edilen zümreye hitap eden bir konumdadır.

Günümüz modern toplumunda New Age gibi yeni manevi oluşumların yanında, geleneksel kültürün bir unsuru olan batıl inançlar da modern koşulların getirisi olarak artan bireyselleşme, yalnızlık hissi, ruhsal/manevi eksiklikler, psiko-sosyal ve ekonomik

faktörler, alışlagelmiş geleneksel davranış kalıpları gibi nedenlerle halen nesilden nesile aktarılmakta ve toplumun her zümresinden bireyler tarafından kabul görek günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Toplumun her döneminde insanların birtakım ihtiyaçlarına cevap veren batıl inançlar, halk tarafından üretilmiş ve resmi İslam ile bağdaşmayan bir formdadır. Bu açıdan resmi dinden bağımsız olarak geleneksel bir dini yapı oluşturmaktadır. Bunun yanında bilimin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte batıl inanç uygulama ve ritüelleri toplumda daha görünür hale gelmiştir. Televizyon kanallarında, internet sitelerinde ve sosyal medyada cinci/üfürükçü hocalar tarafından uygulanan bakınma ve şifa çalışmaları, akıllı telefonlarda görüntülü konuşma yoluyla uygulanan cin çıkarma seansları, fal ve medyumluk hizmeti veren akıllı telefon uygulamaları sayesinde batıl inanç uygulama ve ritüelleri günümüzde daha ulaşılabilir bir konumdadır.

New Age uygulama ve ritüelleri de benzer ihtiyaçlar sonucu modern yaşamın stresli ve zorlu koşullarıyla baş etme yöntemi olarak bireylere birtakım ruhsal ve manevi yollarla çözümler sunmaktadır. Modern formlarda yeniden üretilmiş yoga, meditasyon, reiki, aile dizimi sistemi gibi eskiden kalma ritüellerle New Age bireylerin şifa beklentisine karşılık vermektedir.

İnsanlar tarihin her döneminde belirsizlik yaşadıklarında, zor anlarında, kendilerini güçsüz veya mutsuz hissettiklerinde, bir çıkış kapısı bulamadıklarında; çare aramak, arzu ettiği şeye ulaşmak veya şifa (ruhsal/bedensel) bulmak amacıyla manevi ve kutsal olanla ilişki kurma eğilimindedir. Bu eğilim bazen bir kitabi dine, bazen mistik ve ruhsal bir arayışa, bazen ise batıl inanışlara (hurafe) yönelik olabilmektedir. İnsanın doğası gereği var olan inanma ve manevi olanla bağ kurma eğilimi, günümüzde özellikle bilimsel bilginin yetersiz kaldığı durumlarda, kişiyi popüler dindarlığın batıl birtakım inanç ve uygulamalarına yöneltebilmektedir. Bireyler geleceği tahmin etme veya olacak olan olayları kontrol altına alma adına, düşüncelerinde kurguladıkları unsurları kültürel ve geleneksel olgular ile harmanlayıp bir ritüel haline dönüştürebilmektedir. Nitekim bu durum batıl inançlara toplumsal bir nitelik kazandırmaktadır (Ayhan ve Yarar, 2005: 19). Bu anlamda batıl inançlar ve New Age akımı işlevsellik açısından bir ilişki içerisindedir. New Age akımına benzer bir şekilde, batıl inançların da insanların birtakım ihtiyaçlarına cevap verdiği ve bu nedenle varlığını

ve toplumsal konumunu koruduğu görülmektedir. Bireylerin daima mutluluk arayışı içinde olması batıl inançların devamlılığını sağlamada temel etkindir.

Bunun yanında günümüzde modernleşme ile birlikte bilimsel ve teknolojik ilerlemeler sayesinde batıl inançların form değiştirerek kendini modernize etmesi ve yeniden üretilmesi, bu uygulamaların günümüzde daha ulaşılabilir olması ve daha geniş bir toplumsal tabana hitap etmesini sağlamaktadır. Televizyonlarda, internet sitelerinde ve sosyal medyada cinci/üfürükçü hocalar, falcılar, medyumlar, astrologlar daha görünür hale gelmiştir.

Türk toplumunda hem New Age akımı hem de dini batıl inançlar, genel anlamda farklı toplumsal zümrelere hitap etse de benzer psiko-sosyal yönelimler doğrultusunda var olmaktadır. Batıl inançlarda olan metafizik alana ait kutsallık anlayışı New Age akımı için de geçerlidir. Dini batıl inançlar ve New Age, bireylerin kutsallık arayışlarına karşılık vermesi bakımından benzer toplumsal işleve sahiptir. Günümüz modern kapitalist düzen koşullarında kişilerin (ekonomik krizler, yalnızlık, psikolojik sorunlar gibi) anlam arayışına New Age'in içkin, batıl inançların ise aşkın bir konumda cevap verdiği görülmektedir.

Bu araştırma sürecinin seyrinde genel olarak inançların (sosyal ve tarihsel dinamiklerle farklı formlara bürünse de) gerek toplumsal gerekse bireysel yönden mahiyetini her dönemde koruduğu ve modern kültürün hakim olduğu günümüz toplumlarında da bu durumun geçerliliğini sürdürdüğü betimlenmeye çalışılmıştır. Bununla beraber sekülerleşme sürecinde olan Türk toplumunda dinsel eğilimlerin belirli kesimlerde yaşadığı dönüşüm ve aynı zamanda belirli kesimlerde de geleneksel (popüler) halk dini anlayışının devamlılığını koruma eğilimini anlamlandırma yönünde bir izaha gidilmiştir. Bu olgular ise modern toplumlarda New Age akımı ve batıl inançların tezahürleri bağlamında incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular araştırmanın genel amacına yönelik oluşturulan araştırma sorularına yanıt verir niteliktedir. Son olarak bu araştırma, sınırları dahilinde, günümüzde farklı toplumsal zümrelerde bireylerin dinsel ve kutsala olan eğilimlerinin farklılaşan yahut devamlılığını sürdüren yönlerinin analiz edilme çabası olarak görülmelidir.

KAYNAKÇA

- Akđin, Fatma. (2009). *Türk Modernleşme Sürecinde Din- Toplum İlişkisi*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Akdoğan, A. (2002). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat: Rize İl Merkezi Örneği*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akgül, M. (1999). *Türk Modernleşmesi ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Akgül, M. (2002). *Türkiye’de Din ve Değişim: Bir Erol Güngör Çözümlemesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Akşit, B. (1985). *Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Altıntaş, R. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Amman, M. T. (2010). *Türkiye’de Ailenin Açık ve Örtük Sekülerleşmesinin Sosyolojik Analizi. Aile ve Eğitim* (s.41-70). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Amman. M. T. (2015). *Miralay Doktor Hüseyin Remzi ve Ahlak-ı Hamidi*. Bayraktar, F (Dü), *Son Dönem Osmanlı Ahlak Terbiyecileri ve Ahlak Terbiyesi* (s. 281-298). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Armağın, M. (1999). Alternatif Modernliğe ve Modernliğimize Dair. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*(8), 83.
- Arslan, M. (2004). *Türk Popüler Dindarlığı*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi.
- Arslan, M., Çelik, C., Güllü, İ., Günay, Ü., Kayıklık, H., Küşat, A., Mehmedoğlu, A. U., Şahin, A., Taş, K., Yapıcı, A. ve Yavuz, K. (2006). *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. Çelik, C. ve Günay, Ü. (Ed.). Adana: Karahan Kitabevi.
- Arslan, M. (2006a). Değişim Sürecinde Yeni Dindarlık Formları: “Yeni Çağ” İnanışları Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 4(11), 9-25.

- Arslan, M. (2006b). *Dindarlık Farklılaşması ve Popüler Dindarlık*. Günay, Ü ve Çelik (Dü) içinde, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* (s. 289-320). Adana: Karahan Kitabevi.
- Arslan, M. (2011). *Paranormalizm ve Din, Paranormal İnancın Sosyolojisi*. İstanbul: İstanbul Matbaacılık.
- Arslan, M. (2015). Postmodern Yeni Dinsel Kimlik ve Paranormal İnançlar. *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 55-72.
- Arslantürk, Z. (1998). *Kutsalın Dönüşü: Yeni Toplum Arayışları*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Arslantürk, Z. ve M. T. Amman. (1999). *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Auge, M. (2010). *Paganizmin Dehası*. (Ataçay, E. Çev.) Ankara: Dost Yayınevi.
- Atay, T. (2004). *Din Hayattan Çıkar: Antropolojik Denemeler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, C. (2008). *Dinsel Fundamentalizm ile Yeni Çağ İnançlarına Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişkiler*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.
- Aydın, M. (1995). Fal, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/fal#1>
- Aydın, C., ve Kaya, M. (2013). Yeni Çağ İnanışları Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (35), 5-19.
- Ayhan , İ. ve Yarar, F. (2005). Batıl İnançların Psikolojisi. *Pivolka*(17), 19.
- Ayten, A. & Köse, A. (2012). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ayten, A. & Köse, A. (2018). *Popüler Dindarlık Türbeler Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Başkaya, Ş. (2006). *New Age Hareketi: Modern Bir Dinsellik Biçiminin Sosyo-Kültürel Analizi*. (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, İstanbul.
- Beeghly, L., Powers, C. H. ve Turner, J. H. (2010). *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Bilgin, V. (2010). Gelenek, Modernlik ve Din: Üç Rekabet Alanı. *Eskiye Dergisi*, (17),19-27.
- Berger, P. L. (1993). *Dinin Sosyolojik Gerçekliği*. (Coşkun, A. Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Berger, P.L. (1997). *Sekülerizmin Gerilemesi*. Köse, A (Dü) içinde, 21. *Yüzyılda Dini Geleceği: Kutsalın Dönüşü*. (s. 40-59) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Berger, P. L. (2000). *Kutsal Şemsiye: Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları*. (Coşkun, A. Çev.) İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Berger, P. L. (2002). *Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine*. Köse, A (Dü) içinde, 21. *Yüzyılda Dinin Geleceği: Kutsalın Dönüşü*. (s. 100-115). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Berger, P. L., Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. (Öğütler, V. S. Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Berman, M. (1994). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Altuğ, Ü ve Peker, B. Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul; Paradigma Yayınları
- Çapçioğlu, İ. (2011). *Küreselleşme, Kültür ve Din*. Ankara: OTTO Yayıncılık.
- Çelik, C. (2002). *Şehirleşme ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Çiğdem, A. (2001). *Taşra Epiği: Türk İdeolojileri ve İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları.

- Dabbelaere, K. (2002). Sekülerleşmenin Üç Yüzü: Toplumsal, Kurumsal ve Bireysel. Köse, A (Dü) içinde, *21. Yüzyılda Dinin Geleceği: Kutsalın Dönüşü*. (s. 258-278). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Diyanet İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı Bilgi Edinme Platformu, Erişim Adresi: <https://kurul.diyamet.gov.tr/Konu-Cevap-Ara/451/bidat-ve-hurafeler-buyu--sihir-ve-nazar>
- Doğan, M. (2006). *Halk Arasında Batıl Olarak Nitelendirilen Ve Kutsal Mekanlarda Uygulanan İnanç Ve Davranışların Sosyal Psikolojik Açıldan İncelenmesi*. (Yayınlanmış yüksek lisans tezi.) Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, İzmir.
- Durkheim, E. (2018). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. (Aydın, F, Çev.) Ankara: Eskiye ni Yayınları.
- Düzgüner, S. (2013). *Maneviyat Algısı ve Diğergamlıkla İlişkisi*. (Yayınlanmış Doktora Tezi.) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı, Konya.
- Eren, S. (2012). *Din, Devlet ve Siyaset*. Akyüz, N. ve Çapcıoğlu, İ. (Ed.) içinde, *Din Sosyolojisi El Kitabı*. (s. 615-631). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Erol, P. (2016). Modernite Projesinin Kökenleri Dinamikleri ve Sonu. *Sosyoloji Dergisi* (33), 49-66.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1987). *Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi: İnanç Söylence Bağlantısı*. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Güzel, C, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2018). *Modernliğin Sonuçları*. (Kuşdil, E, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Grace, D. (2006). Din Sosyolojisi: Konu ve Değişimler. (Çapcıoğlu, İ, Çev.) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 239-258.
- Günay, Ü. (2006). *Dindarlığın Sosyolojisi*. Günay, Ü ve Çelik (Dü) içinde, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. (s.1-60). Adana: Karahan Kitabevi.

- Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Günay, Ü. (2014). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güngör, E. (1984). *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*. İstanbul: İrfan Matbaası.
- Göle, N. (1998). Batı-Dış Modernlik Üzerine Bir İlk Ders. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*(2), 65.
- Göle, N. (2000). *İslam ve Modernlik Üzerine Melez Desenler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Hadden, J. K. (1989). Sekülerizmden Dönüş. Köse, A (Dü) içinde, *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*. (s. 123-160). İstanbul: Ufuk Yayınevi.
- Hill, P. C., Pargament, K. I., Hood Jr, R. W., Mccullough, M. E., Swyers, J. P., Larson, D. B., Zinnbauer, B. J. (2013). Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları. (Kimter, N. Çev.) *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (3), 85-118.
- Hocaoğlu, D. (2005). Din'de "İkame" Prensibi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(13), 249-298.
- Kandemir, F. (2016). Halk İnançlarının Psiko-Sosyal Nedenleri ve Türkiye'deki Halk İnançlarının Tarihi Temelleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (9)1, 97-114.
- Kaya, İ. (2006). *Sosyal Teori ve Geç Modernlikler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, M. (2012). Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları. *Birey ve Toplum Dergisi*, (2)4, 111-132.
- Karaoğlu, H. (2000). Kahramanmaraş Nurhak İlçesinde Yaşayan Halk İnanışları. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(5), 150-156.
- Kelpetin-Arpaguş, H. (2004). Gelenek ve Şifahi Kültür Bağlamında Osmanlı Toplumunda Dini Değerler: Otodidakt Eğitim Kurumları ve Kaynakları Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*(2), 81-126.

- Kılıç, A. F. (2007). Din Sosyolojisinde Dini Grup Tipolojileri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, (5)13, 37-58.
- Kızılçelik, S. (1996). *Postmodernizm Dedikleri*. İzmir: Saray Medikal Yayıncılık.
- Kirman, M. A. (2003). Yeni Dinî Hareketleri Tanımlama Problemi Ve Tipolojik Yaklaşımlar. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi III*, (4), 27-43.
- Kirman, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Kivisto, P. (2008). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. (Çapçioğlu, İ. Çev.) Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Kurt, A. (2008). Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 73-93.
- Kurt, A. (2011). *Din Sosyolojisi*. Bursa: Dora Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2019). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Koruk, Z. (2017). *Farklı Eğitim Düzeyleri Bakımından Paranormal İnançların Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi: Adana Örneği*. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Adana.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat: İzmir Örneği*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köse, A. (2006). *Laik Ama Kutsal*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Köse, A. (2014). *Kutsalın Dönüşü 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Krech, D ve Crutchfield, R. (1980). *Sosyol Psikoloji: Teori ve Problemler*. (Güngör, E. Çev.) İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Loo, H. ve Reijen, W. (2003). *Modernleşmenin Paradoksları: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. (Canatan, K. Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

- Luckmann, T. (2016). *Görünmeyen Din Modern Toplumda Din Sorunu*. (Aydın, F. Ve Coşkun, A. Çev.) İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Mardin, Ş. (1992). *Din ve İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Akınhay, O ve Kömürcü, D. Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Martin, D. (1991). Sekülerleşme Sorunu: Geçmiş ve Gelecek. Köse, A (Dü) içinde, *21. Yüzyılda Dinin Geleceği: Kutsalın Dönüşü*. (s. 116-127). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mcguire, M. ve Spickard, J. (2017). Modern Dünyada Biz. (Orhan, F. Çev.) *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (1)17, 233-292.
- Mirza, G. A. (2018). Yeni Dinselleşme Eğilimleri ve Maneviyat Arayışları. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Newman, C. (2004). Din Sosyolojisi: Uyuşma, Çatışma ve Değişim. (Yıldız, Ç. Çev.) *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, (3)8, 137-141.
- Odabaşı, Y. (2006). *Postmodern Pazarlama Tüketim ve Tüketici*. İstanbul: MediaCat Yayınevi.
- Ostwalt, C. (2003). Seküler Çan Kuleleri. Köse, A (Dü) içinde, *21. Yüzyılda Dinin Geleceği: Kutsalın Dönüşü*. (s. 182-200). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Özay, M. (2007). *Sekülerleşme ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özkan, D. ve Parlador, H. S. Sosyal Bilimlerde Paranormal İnançlara Dair Çalışmalar: Sekülerleşme ve İnanç İkileminde Modern Birey ve Toplum. *Cbü Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 172-202.
- Paker, O. (2011). Postmodern Bilgelik: Yeni Çağ Söyleminde Kişisel Gelişim ve 'Ruhsal Araştırmalar'. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, (31), 61-98.
- Pazarlı, O. (1982). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Perşembe, E. (2003). Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi. *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (14)14-15, 159-181.

- Raymond, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (Alemdar, K. Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Robinson, F. (2002). İslam'da Sekülerleşme. (Çelik, C, Çev.) *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (13), 343-355.
- Rosenau, P. M. (1998). *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*. (Birkan, T. Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Sarıbay, A. Y. (1995). *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G., Tönnies, F., Weber, M. (2000). *Şehir ve Cemiyet*. (Aydoğan, A. Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Demiriz, G. ve Tatlıcan, Ü. Çev.) Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Stark, R. (2000). Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme. Köse, A (Dü) içinde, *21. Yüzyılda Dinin Geleceği: Kutsalın Dönüşü*. (s. 60-99). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Swatos, W. H. ve Christiano. K. J. (2000). *Sekülerleşme Teorisi: Bir Kavramın Serüveni*. Köse, A (Dü) içinde, *Sekülerizm Sorgulanıyor: 21. Yüzyılda Dinin Geleceği*. (s. 95 122). İstanbul: Ufuk Yayınevi.
- Subaşı, N. (1999). *Kutsanmış Görüntüler*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Subaşı, N. (2003). *Öteki Türkiye'de Din ve Modernleşme*. İstanbul: Vadi Yayınları.
- Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Subaşı, N. (2007). *Sınırları Yoklamak: Din Sosyolojisi Okumaları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Şallı, A. (2017). Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi*, (2)4, 57-82.
- Şavran, T. (2011). *Sosyolojide İlk Dönem Gelişmeler*. Serap Suğur (Dü) içinde, *Klasik Sosyoloji Tarihi*. (s. 32-60). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Şaylan G. (1999). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Şimşek, H ve Yıldırım, A. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tanyu, H. (1968). Türklerde Taşla İlgili İnançlar. H. Tanyu içinde, *Türklerde Taşla İlgili İnançlar* (s. 34). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarhan, N. (2010). *İnanç Psikolojisi: Ruh Beyin ve Akıl Üçgeninde İnsanoğlu*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taş, K. (2006). *Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma*. Günay, Ü ve Çelik (Dü) içinde, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. (s.175-206). Adana: Karahan Kitabevi.
- Taylor, C. (1995). *Modernliğin Sıkıntıları*. (Canbilen, U. Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tazegül, M. (2005). *Modernleşme Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Thompson, I. (2004). *Odadaki Sosyoloji Din Sosyolojisi*. (Zakir, B. Ç. Çev.) İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Tunçel, C. (2013). *Cinsiyet, Meslek Grubu, Yaş ve Eğitim Düzeyi Değişkenlerinin, Bireylerin Batıl İnançlara Sahip Olma Düzeyleri Üzerindeki Etkileri*. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Turner, B. S. (1991). *Max Weber ve İslam*. (Aktay, Y. Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.
- Turner, B. S. (2002). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*. (Kapaklıkaya, İ. Çev.) İstanbul: Anka Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2019), Erişim Adresi: <http://www.tdk.gov.tr/>
- Türköne, M. (2009). *Siyaset*. İstanbul: Opus Yayınları.
- Weber, M. (1997). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Aruoba, Z. Çev.) İstanbul: Hil Yayınları.
- Zuckerman, P. (2006). *Din Sosyolojisine Giriş*. (Çapçığlu, İ. Çev.) Ankara: Birleşik Kitabevi.

EKLER

Ek 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kod	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Eğitim Düzeyi
H.K.	38	Kadın	Kişisel Gelişim Uzmanı	Yüksek Lisans
F.B.	34	Erkek	Rüya yorumcusu	Lisans
N.Ş.	42	Kadın	Astrolog	Lisans
Y.O.	57	Kadın	Yaşam Koçu	Lisans
D.G.	23	Kadın	Öğretmen	Lisans
D.B.	39	Kadın	Modelist	Ön Lisans (Öğrenci)
E.K.	35	Kadın	Çalışmıyor	Lise
S.A.	49	Kadın	Esnaf	Lise
Z.B.	59	Erkek	İmam Hatip	Lise
M.Ç.	51	Erkek	İmam Hatip	Ön lisans
B.Ç.	38	Erkek	İmam Hatip	Yüksek Lisans
A.U.	41	Kadın	Ev Kadını	Ortaokul
S.D.	25	Kadın	Çalışmıyor	Yüksek Lisans
E.A.	20	Kadın	Tercüman	Lisans
C.Y.	26	Kadın	Psikolojik Danışman	Lisans
T.S.	44	Kadın	Ev Kadını	Ortaokul
P.E.	24	Kadın	Diyetisyen	Lisans
R.K.	18	Kadın	Öğrenci	Lisans
A.G.	48	Kadın	Ev Kadını	Lise
M.D.	38	Erkek	Öğretmen	Lisans

Ek 2: New Age Eğitmenleri Görüşme Formu

Kurum:

Tarih ve Saat (Başlangıç-Bitiş):

Görüşmeci:

Giriş

Merhaba, benim adım Hazal Develi, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. New Age faaliyetleri ve günümüzde bireylerdeki din ve inanç algısı üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle bu konu hakkında görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşmede amacım, New Age ritüelleri ve spiritüel çalışmalar hakkında bilgi almak ve günümüzdeki inanç algısı konusunda görüşlerinize başvurmaktır.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri ben dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken, görüşülen bireylerin isimleri kesinlikle rapora yansıtılmayacaktır.

Görüşmecinin Kişisel Verileri:

Cinsiyet: Yaş: Öğrenim durumu: Medeni durum:

İş durumu: Yaşadığı yer:

Görüşme Soruları

1. New Age (Yeni Çağ) hareketi nasıl anlaşılmalı ve açıklanmalıdır? (Spiritüel arayış)
2. New Age akımının tarihsel ve dinsel kökeni hakkında bilgi verir misiniz?
3. New Age uygulamaları nelerdir? (Yoga, meditasyon, reiki, melek terapisi, feng shui ve olumlama ve Esmâ-ül Hüsna ile terapi hakkında kısaca bilgi veriniz.)
4. Fiziksel / ruhsal birtakım şifa çalışmalarında Esmâ-ül Hüsna'nın (Allah'ın isimleri) kullanılması konusundaki düşünceleriniz nedir? Esmâ-ül Hüsna terapileri ile fiziksel / ruhsal şifa mümkün mü?
5. New Age ritüellerinin katılımcılarına sağladığı faydalar nelerdir?
6. Gerçekleştirilen spiritüel uygulamalar sonucunda katılımcılardan ne gibi dönütler alıyorsunuz?
7. Bu spiritüel faaliyetlere son dönemlerde gösterilen yoğun ilgi ve artan katılımların sebebi nedir?

8. New Age faaliyetlerine (ya da spiritüel çalışmalara) yönelimin temelinde ne tür etkenler bulunmaktadır?

9. New Age hareketi bilimsel midir?

Evet ise; bilimle olan ilişkisini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

10. New Age inancının din ile (ya da herhangi bir dini oluşum ile) bir ilişkisi var mıdır? (spiritüalizm – din ilişkisi)

Evet ise; ne tür bir ilişkisi mevcuttur?

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

11. Günümüzde bireyleri maneviyat ve anlam arayışına iten koşullar sizce nelerdir?

12. Sizce bireyler bu ruhsal / maneviyat boşluğunda mevcut semavi dinlere yönelmek yerine neden yeni bir mistik inanış arayışı içindeler?

13. Bireylerin dindarlık eğilimleri ve New Age faaliyetlerine yönelimleri arasında ne tür bir ilişki mevcuttur?

14. New Age inanç ve ritüelleri kimilerince boş / batıl inanç olarak kodlanmaktadır. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

15. Batıl inanç ve New Age inanışları arasında bir ilişki var mıdır?

Evet ise; ne tür bir ilişki mevcuttur?

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

16. Bireyler neden batıl inançlara inanmaya ve onları uygulamaya ihtiyaç duyar?

17. Batıl inançların toplumda hangi sosyo kültürel kesimler tarafından kabul gördüğünü düşünüyorsunuz?

18. Modernlik ve gelişen bilim anlayışına rağmen batıl inançlar günümüzde varlığını nasıl korumaktadır?

19. İnanç kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?

20. Tebliğ dinlerin günümüzde bireylerdeki inanma ihtiyacını tatmin ettiğini düşünüyor musunuz?

Evet ise; sizce hangi yönleriyle tatmin ediyor?

Hayır ise; hangi açıdan tatmin etmediğini düşünüyorsunuz?

21. Günümüz modern toplumunda Türkiye’de bireylerin inanç algılarında sizce ne tür bir değişim oldu?
22. Günümüz modern toplumunda Türkiye’de bireylerin dindarlık tutumlarında size göre ne tür bir değişim yaşandı?
23. Modernlik ve dindarlık arasında size göre ne tür bir ilişki söz konusudur?
24. Modernlikle birlikte bireylerdeki dindarlık eğiliminde bir azalmanın meydana gelmesi söz konusu mudur?
25. Sizce günümüzde Türkiye’de dinin bireysel alanda yaşanması / kamusal alanda görünürlüğünün azalması söz konusu mudur?

Evet ise; gerekçeleriyle açıklayınız.

Hayır ise; gerekçeleriyle açıklayınız.

26. Size göre inançlı olmak ile dindar olmak arasında bir ilişki var mıdır?

Evet ise; ne tür bir ilişki mevcuttur?

Hayır ise; nedenini açıklayınız?

27. İnançlı bir birey olduğunuzu düşünüyor musunuz? Nedenleri ile açıklayınız.

28. Sizce dindar bir kişide olması gereken özellikler nelerdir?

29. Kendinizi dindar olarak tanımlar mısınız?

Evet ise; nedenini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

30. Fiziksel / psikolojik bir rahatsızlığınıza tıbben çare bulamadığınızda ne yaparsınız?

Hangi mecralara yönelirsiniz?

31. Üzerinizde muska, cevşen, dua vb. objeler taşıyor mısınız?

Evet ise; nedenini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

32. Günlük yaşantınızda mensubu olduğunuz dinin yükümlülükleri yerine getirir misiniz?

Evet ise; bunların neler olduğunu ve niçin bu yükümlülükleri yerine getirdiğinizi açıkla mısınız? Hayır ise; (katılımcının isteği doğrultusunda) n

Ek 3: New Age Ritüel Katılımcıları Görüşme Formu

Kurum:

Tarih ve Saat (Başlangıç-Bitiş):

Görüşmeci:

Giriş

Merhaba, benim adım Hazal Develi, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. New Age faaliyetleri ve günümüzde bireylerdeki din ve inanç algısı üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle bu konu hakkında görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşmede amacım, New Age ritüelleri ve spiritüel çalışmalar hakkında bilgi almak ve günümüzdeki inanç algısı konusunda görüşlerinize başvurmaktır.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri ben dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken, görüşülen bireylerin isimleri kesinlikle rapora yansıtılmayacaktır.

Görüşmecinin Kişisel Verileri:

Cinsiyet: Yaş: Öğrenim durumu: Medeni durum:

İş durumu: Yaşadığı yer:

Görüşme Soruları

1. New age ritüellerine katılma sebebiniz nedir?
2. Size manevi açıdan sağladığı faydalar nelerdir?
3. Bu uygulamalar sonucunda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?
4. Günümüzde bireyleri maneviyat ve anlam arayışına iten koşullar sizce nelerdir?
5. Sizce bireyler bu ruhsal / maneviyat boşluğunda mevcut semavi dinlere yönelmek yerine neden yeni bir mistik inanış arayışı içindeler?
6. New Age inanç ve ritüelleri kimilerince boş / batıl inanç olarak kodlanmaktadır. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?
7. Burçlara inanır mısınız?

Evet ise; neden inanırsınız?

Hayır ise; neden inanmazsınız?

8. Burçların kişilik özelliklerini yansıttığını düşünüyor musunuz? Evet ise; nasıl bir etkisi olduğunu açıklayınız.
9. Günlük / haftalık / aylık burç yorumlarınızı yazılı, görsel ya da sosyal medya aracılığıyla takip eder misiniz?
10. Burç yorumlarının size günlük yaşantınızda ya da geleceğe dair planlarınızda ne tür bir yarar sağladığını düşünüyorsunuz?
11. Fala inanır mısınız? Fal baktırır mısınız?

Evet ise;

- * Ne tür fal uygulamalarını tercih edersiniz? (el falı, kahve falı, tarot falı vb.)
  - * Fal baktırma sebebiniz nedir?
12. Burç yorumları ya da falınızda çıkan sonuca göre hayatınıza yön verdiğiniz oldu mu?
  13. Başınıza gelen bir olay veya durumu, o dönemde karşılaştığınız burç yorumunuza ya da fal sonucunuza bağladığınız oldu mu?
  14. Bu tür yollarla (burç yorumu, fal vb.) geleceğe dair haber verilmesi sizce akla ve bilime uygun mu?
  15. Tebliğ dinlerin günümüzde bireylerdeki inanma ihtiyacını tatmin ettiğini düşünüyor musunuz?

Evet ise; sizce hangi yönleriyle tatmin ediyor?

Hayır ise; hangi açıdan tatmin etmediğini düşünüyorsunuz?

16. İnançlı bir birey olduğunuzu düşünüyor musunuz? Nedenleri ile açıklayınız.
17. Sizce dindar bir kişide olması gereken özellikler nelerdir?
18. Modernlikle birlikte bireylerdeki dindarlık eğiliminde bir azalmanın meydana gelmesi söz konusu mudur?
19. Dindarlık sizin için ne anlam ifade ediyor? Kendinizi dindar olarak tanımlar mısınız?

Evet ise; nedenini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

20. Günlük yaşantınızda mensubu olduğunuz dinin yükümlülükleri yerine getirir misiniz?

Evet ise; bunların neler olduğunu ve niçin bu yükümlülükleri yerine getirdiğinizi açıklar mısınız?

Hayır ise; (katılımcının isteği doğrultusunda) nedenini açıklayınız.

21. Fiziksel / psikolojik bir rahatsızlığınıza tıbben çare bulamadığınızda ne yaparsınız? Hangi mecralara yönelirsiniz?
22. Üzerinizde muska, cevşen, dua vb. objeler taşır mısınız?

Evet ise; nedenini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

23. Türbe / yatır ziyaretlerinde bulunur musunuz?

Evet ise;

- * Hangi amaçla türbe ziyaretinde bulunursunuz?
- * Orada ne tür dini / geleneksel uygulamaları yerine getirirsiniz?
- * Türbelere gittiğinizde genellikle ne için dua edersiniz?
- * Türbelerde yapılan duaların daha çabuk kabul olacağını düşünür müsünüz?

Evet ise; nedenini açıklayınız. Bu konuda bir deneyim yaşadınız mı?

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

24. Cinci / muskacı hoca veya medyum olarak tabir edilen kişilerin şifa verme, dertlere çözüm bulma, gelecekte haber verme vb. uygulamaları konusunda ne düşünüyorsunuz?
25. Günümüzde bireylerde görülen dini batıl inançlara (hurafe) yönelimin temelinde sizce ne tür etkenler bulunmaktadır?
26. Batıl inançların toplumda hangi sosyo kültürel kesimler tarafından kabul gördüğünü düşünüyorsunuz?
27. Modernlik ve gelişen bilim anlayışına rağmen batıl inançlar günümüzde varlığını nasıl korumaktadır?

Ek 4: Din Görevlileri Görüşme Formu

Kurum:

Tarih ve Saat (Başlangıç-Bitiş):

Görüşmeci:

Giriş

Merhaba, benim adım Hazal Develi, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Batıl inanç uygulamaları ve günümüzde bireylerdeki din ve inanç algısı üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle bu konu hakkında görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşmede amacım, batıl inanç tutum ve ritüelleri hakkında bilgi almak ve günümüzdeki inanç algısı konusunda görüşlerinize başvurmaktır.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri ben dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken, görüşülen bireylerin isimleri kesinlikle rapora yansıtılmayacaktır.

Görüşmecinin Kişisel Verileri:

Cinsiyet: Yaş: Öğrenim durumu: Medeni durum:

İş durumu: Yaşadığı yer:

Görüşme Soruları

1. Sizce insanlar neden batıl inançlara inanmaya ve onları uygulamaya ihtiyaç duyar?
2. Günümüzde bireylerde görülen dini batıl inançlara (hurafe) yönelimin temelinde sizce ne tür etkenler bulunmaktadır?
3. Batıl inanç ve hurafelerin bireylere psiko sosyal açıdan ne tür etkileri bulunmaktadır?
4. Bireylerin dindarlık eğilimleri ile batıl inanç (hurafe) uygulamalarına yönelmeleri arasında ne tür bir ilişki vardır?
5. Batıl inançların toplumda hangi sosyo kültürel kesimler tarafından kabul gördüğünü düşünüyorsunuz?
6. Modernlik ve gelişen bilim anlayışına rağmen batıl inançlar günümüzde varlığını nasıl korumaktadır?

7. Sizce türbelere kutsallık atfedilmesinin nedeni nedir?
8. Türbelerde sıklıkla rastladığınız batıl inanç (hurafe) uygulamaları var mıdır?

Evet ise; bunlar nelerdir, açıklayınız.

9. Türbelerde mum yakma, çaput bağlama vb. faaliyetler hakkında ne düşünüyorsunuz?
10. Türbelere gittiğimizde nasıl ve ne için dua edilmelidir?
11. Türbelerde yapılan duaların daha çabuk kabul olacağını düşünür müsünüz?

Evet ise; nedenini açıklayınız. Bu konuda bir deneyim yaşadınız mı?

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

12. Fiziksel / psikolojik bir rahatsızlığımıza tıbben çare bulamadığımızda ne yapmalıyız? Siz ne yaparsınız? Hangi mecralara yönelirsiniz?
13. Üzerinizde muska, cevşen, dua vb. objeler taşır mısınız?

Evet ise; nedenini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

14. Genellikle boyunda taşınan bu objelerin sizce kişiler üzerinde ne tür bir tesiri bulunmaktadır?
15. Fiziksel / ruhsal birtakım şifa çalışmalarında Esmâ-ül Hüsnaların (Allah'ın isimleri) kullanılması konusundaki düşünceleriniz nedir?
16. Esmâ-ül Hüsnâ terapileri ile fiziksel / ruhsal şifa mümkün mü?
17. Halk arasında cinci / muskacı hoca veya medyum olarak tabir edilen şahısların gaipten (bilinmeyen) haber alma iddiaları konusundaki görüşleriniz nelerdir?
18. Cinci / muskacı hoca veya medyum olarak tabir edilen kişilerin şifa verme, dertlere çözüm bulma, gelecekte haber verme vb. uygulamaları konusunda ne düşünüyorsunuz?
19. Sizce bireyler bu ruhsal / maneviyat boşluğunda mevcut semavi dinlere yönelmek yerine neden yeni bir mistik inanış arayışı içindeler?
20. İnanç kavramı ve inançlı olmak sizin için ne anlam ifade ediyor?
21. Sizce dindar bir kişide olması gereken özellikler nelerdir?
22. Modernlik ve dindarlık arasında size göre ne tür bir ilişki söz konusudur?

23. Modernlikle birlikte bireylerdeki dini eğilimlerde bir azalmanın meydana gelmesi söz konusu mudur?
24. Günümüz modern toplumunda Türkiye’de bireylerin din ve inanç algılarında sizce ne tür bir değişim oldu?
25. Burçların kişilik özelliklerimizi yansıttığını düşünüyor musunuz?

Evet ise; nasıl bir etkisi olduğunu açıklayınız.

26. Burçların bilimsel yönü var mıdır?
27. New Age uygulamaları hakkında bilginiz var mı? Yoga meditasyon gibi ruhsal arınma terapileri. (Yoga, meditasyon, reiki, melek terapisi, feng shui ve olumlama ve Esmâ-ül Hüsna ile terapi hakkında kısaca bilgi veriniz.)

Ek 5: Batıl İnanç Deneyim ve Gözlemlerine Sahip Katılımcı Görüşme Formu

Kurum:

Tarih ve Saat (Başlangıç-Bitiş):

Görüşmeci:

Giriş

Merhaba, benim adım Hazal Develi, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Batıl inanç uygulamaları ve günümüzde bireylerdeki din ve inanç algısı üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle bu konu hakkında görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşmede amacım, batıl inanç tutum ve ritüelleri hakkında bilgi almak ve günümüzdeki inanç algısı konusunda görüşlerinize başvurmaktır.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri ben dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken, görüşülen bireylerin isimleri kesinlikle rapora yansıtılmayacaktır.

Görüşmecinin Kişisel Verileri:

Cinsiyet: Yaş: Öğrenim durumu: Medeni durum:

İş durumu: Yaşadığı yer:

Görüşme Soruları

1. Bireyler neden batıl inançlara (hurafe) inanmaya ve onları uygulamaya ihtiyaç duyar?
2. Günümüzde bireylerde görülen dini batıl inançlara (hurafe) yönelimin temelinde sizce ne tür etkenler bulunmaktadır?
3. Bireylerin dindarlık eğilimleri ile batıl inanç (hurafe) uygulamalarına yönelmeleri arasında ne tür bir ilişki vardır?
4. Batıl inançların toplumda hangi sosyo kültürel kesimler tarafından kabul gördüğünü düşünüyorsunuz?
5. Modernlik ve gelişen bilim anlayışına rağmen batıl inançlar günümüzde varlığını nasıl korumaktadır?
6. Türbe / yatır ziyaretlerinde bulunur musunuz?

Evet ise;

- * Hangi amaçla türbe ziyaretinde bulunursunuz?
- * Orada ne tür dini / geleneksel uygulamaları yerine getirirsiniz?
- 7. Sizce türbelere kutsallık atfedilmesinin nedeni nedir?
- 8. Türbelerde sıklıkla rastladığınız batıl inanç (hurafe) uygulamaları var mıdır?

Evet ise; bunlar nelerdir, açıklayınız.

- 9. Türbelerde mum yakma, çaput bağlama vb. faaliyetler hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 10. Türbelere gittiğinizde genellikle ne için dua edersiniz?
- 11. Türbelerde yapılan duaların daha çabuk kabul olacağını düşünür müsünüz?

Evet ise; nedenini açıklayınız. Bu konuda bir deneyim yaşadınız mı?

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

- 12. Fiziksel / psikolojik bir rahatsızlığınıza tıbben çare bulamadığınızda ne yaparsınız? Hangi mecralara yönelirsiniz?
- 13. Üzerinizde muska, cevşen, dua vb. objeler taşır mısınız?

Evet ise; nedenini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

- 14. Genellikle boyunda taşınan bu objelerin sizce kişiler üzerinde ne tür bir tesiri bulunmaktadır?
- 15. Fiziksel / ruhsal birtakım şifa çalışmalarında Esmâ-ül Hüsnaların (Allah'ın isimleri) kullanılması konusundaki düşünceleriniz nedir?
- 16. Halk arasında cinci / muskacı hoca veya medyum olarak tabir edilen şahısların gaipten (bilinmeyen) haber alma iddiaları konusundaki görüşleriniz nelerdir?
- 17. Cinci / muskacı hoca veya medyum olarak tabir edilen kişilerin şifa verme, dertlere çözüm bulma, gelecekte haber verme vb. uygulamaları konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 18. Herhangi bir nedenden ötürü cinci / muskacı hoca veya medyum olarak tabir edilen bu kişilere müracaat ettiniz mi?

Evet ise;

- * Niçin bu kişilere müracaat etmişsiniz?

- * Nasıl bir uygulama gerçekleştirildi?
  - * Uygulamanın sonucunda biyolojik ya da psikolojik bir fayda sağladınız mı?
19. Burçlara inanır mısınız?

Evet ise; neden inanırsınız?

Hayır ise; neden inanmazsınız?

20. Burçların kişilik özelliklerini yansıttığını düşünüyor musunuz?

Evet ise; nasıl bir etkisi olduğunu açıklayınız.

21. Burçların bilimsel yönü var mıdır?
22. Günlük / haftalık / aylık burç yorumlarınızı yazılı, görsel ya da sosyal medya aracılığıyla takip eder misiniz?
23. Burç yorumlarının size günlük yaşantınızda ya da geleceğe dair planlarınızda ne tür bir yarar sağladığını düşünüyorsunuz?
24. Fallara inanır mısınız?
25. Fal baktırır mısınız?

Evet ise;

- * Ne tür fal uygulamalarını tercih edersiniz? (el falı, kahve falı, tarot falı vb.)
  - * Fal baktırma sebebiniz nedir?
26. Başınıza gelen bir olay veya durumu, o dönemde karşılaştığınız burç yorumunuza ya da fal sonucunuza bağladığınız oldu mu?
27. Bu tür yollarla (burç yorumu, fal vb.) geleceğe dair haber verilmesi sizce akla ve bilime uygun mu?
28. Ruhsal arınma ve şifa terapileri olarak anılan yoga, meditasyon, reiki vb. uygulamalar hakkında bilginiz var mı?

Evet ise;

- * Bu uygulamaların kişiye ne tür bir yarar sağladığını düşünüyorsunuz?
- * Son dönemlerde toplumumuzda da bu tür uygulamalara gösterilen yoğun ilgi ve artan katılımın sebebi nedir?
- * Bu inanç ve ritüeller kimilerince boş / batıl inanç olarak kodlanmaktadır. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

29. Sizce dindar bir kişide olması gereken özellikler nelerdir?

30. Kendinizi dindar olarak tanımlar mısınız?

Evet ise; nedenini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

31. Günlük yaşantınızda mensubu olduğunuz dinin yükümlülükleri yerine getirir misiniz?

Evet ise; bunların neler olduğunu ve niçin bu yükümlülükleri yerine getirdiğinizi açıklar mısınız?

Hayır ise; (katılımcının isteği doğrultusunda) nedenini açıklayınız.

Ek 6: Astrolog Görüşme Formu

Kurum:

Tarih ve Saat (Başlangıç-Bitiş):

Görüşmeci:

Giriş

Merhaba, benim adım Hazal Develi, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. New Age faaliyetleri, burçlar ve günümüzde bireylerdeki din ve inanç algısı üzerine bir araştırma yapıyorum ve sizinle bu konu hakkında görüşme yapmak istiyorum. Bu görüşmede amacım, burçlar ve spiritüel çalışmalar hakkında bilgi almak ve günümüzdeki inanç algısı konusunda görüşlerinize başvurmaktır.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri ben dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken, görüşülen bireylerin isimleri kesinlikle rapora yansıtılmayacaktır.

Görüşmecinin Kişisel Verileri:

Cinsiyet: Yaş: Öğrenim durumu: Medeni durum:

İş durumu: Yaşadığı yer:

Görüşme Soruları

1. New Age (Yeni Çağ) hareketi nasıl anlaşılmalı ve açıklanmalıdır? (Spiritüel arayış)
2. New Age akımının tarihsel ve dinsel kökeni hakkında bilgi verir misiniz?
3. New Age uygulamaları nelerdir? (Yoga, meditasyon, reiki, melek terapisi, feng shui ve olumlama ve Esmâ-ül Hüsna ile terapi hakkında kısaca bilgi veriniz.)
4. New Age ritüellerinin katılımcılarına sağladığı faydalar nelerdir?
5. Gerçekleştirilen spiritüel uygulamalar sonucunda katılımcılardan ne gibi dönütler alıyorsunuz?
6. Bu spiritüel faaliyetlere son dönemlerde gösterilen yoğun ilgi ve artan katılımların sebebi nedir?
7. New Age faaliyetlerine (ya da spiritüel çalışmalara) yönelimin temelinde ne tür etkenler bulunmaktadır?

8. Burç yorumlarının size günlük yaşantınızda ya da geleceğe dair planlarınızda ne tür bir yarar sağladığını düşünüyorsunuz?
9. Bu tür yollarla (burç yorumu, fal vb.) geleceğe dair haber verilmesi sizce akla ve bilime uygun mu?
10. Burçların kişilik özelliklerini yansıttığını düşünüyor musunuz?

Evet ise; nasıl bir etkisi olduğunu açıklayınız.

11. Burçların bilimsel yönü var mıdır?
12. Günümüzde bireyleri maneviyat ve anlam arayışına iten koşullar sizce nelerdir?
13. Sizce bireyler bu ruhsal / maneviyat boşluğunda mevcut semavi dinlere yönelmek yerine neden yeni bir mistik inanış arayışı içindeler?
14. New Age hareketi bilimsel midir?

Evet ise; bilimle olan ilişkisini açıklayınız.

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

15. New Age inanışının din ile (ya da herhangi bir dini oluşum ile) bir ilişkisi var mıdır? (spiritüalizm – din ilişkisi)

Evet ise; ne tür bir ilişkisi mevcuttur?

Hayır ise; nedenini açıklayınız.

16. Bireylerin dindarlık eğilimleri ve New Age faaliyetlerine yönelimleri arasında ne tür bir ilişki mevcuttur?
17. New Age inanç ve ritüelleri kimilerince boş / batıl inanç olarak kodlanmaktadır. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Hazal DEVELİ, 1993 yılında Niğde’de doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini İstanbul’da, lise öğrenimini ise 2011 yılında Çanakkale Çan Anadolu Lisesi’nde tamamlamıştır. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyoloji bölümünden 2015 yılında mezun olmuştur ve 2016 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümünde yüksek lisans eğitimine başlamıştır.